

પૃથ્વા વિલોક્ય ભાત્રેય કૃષણાં ત્રિભુવનેશ્વરમ् ।
પ્રીતાત્મોત્થાય પર્યઙ્ગાત્ સસ્નુષા પરિષસ્વજે ॥ ૩૮॥

ગોવિન્દ ગૃહમાનીય દેવદેવેશમાટિતઃ ।
પૂજાયાં નાવિદત્ કૃતયં પ્રમોદોપહતો નૃપ: ॥ ૪૦॥

પિતૃધ્યસુર્ગુરુસત્રીણાં કૃષણાશ્કેઽભિવાદનમ् ।
સ્વયં ચ કૃષણાયા રાજન્ ભગિન્યા ચાભિવન્દિતઃ ॥ ૪૧॥

શશ્રવા સર્વ્યોદિતા કૃષણા કૃષણાપત્નીશ સર્વશઃ ।
આનર્ય રક્ષિમણીં સત્યાં ભદ્રાં જામબવતીં તથા ॥ ૪૨॥

કાલિન્દીં મિત્રવિન્દાં ચ શૈખ્યાં નાગનજિતીં સતીમ्^૧ ।
અન્યાશ્ચાભ્યાગતા યાસુઃ ખડુમણુનાદિભિ: ॥ ૪૩॥

સુખં નિવાસયામાસ ધર્મરાજો જનાઈનમ् ।
સસૈન્યં સાનુગામાત્યં સભાર્ય ચ નવં નવમ્ ॥ ૪૪॥

તર્પયિત્વા ખાણદેન વહિં ફાળ્યુનસંયુતઃ ।
મોચયિત્વા મયં યેન રાજે દિવ્યા સભા કૃતા ॥ ૪૫॥

ઉવાસ કતિચિન્માસાન્ રાજઃ પ્રિયચિકીર્ષયા ।
વિહરન્ રથમાર્હા ફાળ્યુનેન ભટૈર્વતઃ ॥ ૪૬॥

જ્યારે કુન્તીશ્વરે પોતાના ત્રિભુવનપતિ ભગ્રતજાં
શ્રીકૃષણને જોયા, ત્યારે તેમનું હદ્ય પ્રેમથી ભરાઈ ગયું. તેઓ
પલંગ પરથી ઉઠીને પોતાની પુત્રવધૂ દ્રૌપદી સાથે આગળ ગયાં
અને ભગવાન શ્રીકૃષણને બેટી પડ્યાં ॥ ૩૮ ॥ દેવદેવેશર
ભગવાન શ્રીકૃષણને રાજમહેલમાં લાવીને રાજ યુધિષ્ઠિર
આદરભાવ અને આનંદની અવિકતાથી આત્મવિસમૃત થઈ
ગયા; તેમને એ વાતની પણ સ્મૃતિ ન રહી કે ભગવાનની પૂજા
કર્યા કર્મથી કરવી જોઈએ ॥ ૪૦ ॥ ભગવાન શ્રીકૃષણે
પોતાના શીર્ષ કુંતી અને ગુરુજનોની પત્નીઓનું અભિવાદન
કર્યું. તેમના બહેન સુલ્ભદ્રા અને દ્રૌપદીએ ભગવાનને નમસ્કાર
કર્યા ॥ ૪૧ ॥ દ્રૌપદીએ પોતાના સાસુ કુન્તીશ્વરીની પ્રેરણાથી
વસ્ત્ર, આભૂષણ, માળા વગેરેથી રક્ષિમણી, સત્યભામા, ભદ્રા,
જામબવતી, કાલિન્દી, મિત્રવિન્દા, લક્ષ્મણા અને પરમ સાધ્યી
સત્યા — ભગવાનની આ પટરાણીઓનો તથા ત્યાં આવેલી
કૃષણની અન્ય પત્નીઓનો પણ પથાયોગ્ય સત્કાર કર્યો ॥ ૪૨-
૪૩ ॥ ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિરે ભગવાન શ્રીકૃષણને તેમની સેના,
સેવકો, મંત્રીઓ અને પત્નીઓની સાથે એવા સ્થાને ઉતારો
આપ્યો જ્યાં રોજ નવી-નવી સુખદ સામગ્રીઓ ઉપલબ્ધ
હોય ॥ ૪૪ ॥ અર્જુનની સાથે રહીને ભગવાન શ્રીકૃષણે
ખાંડવવનને બાળીને અગ્નિને તૃપ્ત કર્યો હતો અને મયાસુરને
તેમાંથી બચાવી લીધો હતો. પરીક્ષિતા તે મયાસુરે ૪ ધર્મરાજ
યુધિષ્ઠિરને માટે ભગવાનની આશાથી એક દિવ્ય સભા તૈયાર
કરી દીધી ॥ ૪૫ ॥ ભગવાન શ્રીકૃષણ યુધિષ્ઠિરને આનંદિત
કરવા માટે કેટલાય મહિના ઈન્દ્રપ્રસ્થમાં ૪ રોકાયા. તેઓ
વખતો-વખત અર્જુનની સાથે રથમાં બેસીને વિહાર કરવા માટે
જતા હતા. તે સમયે મોટા-મોટા વીર સેનિકો પણ તેમની
સેવામાં જાથે રહેતા હતા ॥ ૪૬ ॥

=★=

ઇતિ શ્રીમદ્ભગવતે મહાપુરાણો પારમહસ્યાં સંહિતાયાં દશમસ્કન્દ્યે^૨ ઉત્તરાર્થે કૃષણસ્યેન્દ્રપ્રસ્થગમનં
નામૈકસપત્તિતમોઽધ્યાય: ॥ ૭૧ ॥

દસમા સ્ક્રન્યના ઉત્તરાર્થ-અંતર્ગત કૃષણનું ઈન્દ્રપ્રસ્થગમન નામનો એકોતેરમો અધ્યાય સમાપ્ત.

=★=

૮

બોતેરમો અધ્યાય

પાંડવોના રાજસૂયયક્ષણનું આયોજન અને જરાસંધનો ઉદ્ઘાર

શ્રીશુકુટેયજી ઉવાચ^૧

એકદા તુ સભામધ્યે આસ્થિતો મુનિભિર્વૃતઃ ।
ભ્રાણણૈ: ક્ષત્રિયૈર્વૈભ્રાતુભિશ્ચ યુધિષ્ઠિરઃ ॥ ૧ ॥

આચાર્ય: કુલવૃદ્ધેશ્ચ શાતિસમ્બન્ધિબાન્ધવૈ: ।
શ્રુષ્ટવતામેવ ચૈતેષામાભાષ્ટેદમુવાચ હ ॥ ૨ ॥

યુધિષ્ઠિર ઉવાચ

કતુરાજેન ગોવિન્દ રાજસૂયેન પાવની: ।
યક્ષ્યે વિભૂતીર્ભવતસ્તત્ સમ્પાદ્ય ન: પ્રભો ॥ ૩ ॥

તત્પાદુકે અવિરતં પરિ યે ચરન્તિ
ધ્યાયન્યભ્રન્થનશને શુચયો ગૃહ્ણન્તિ ।
વિન્દન્તિ તે કમલનાભ ભવાપવર્ગ-
માશાસતે યદિ ત આશિષ ઈશ નાન્યે ॥ ૪ ॥

તદ् દેવહેવ ભવતશ્વરણારવિન્દ-
સેવાનુભાવમિહ પશ્યતુ લોક એષ: ।
યે ત્વાં ભજન્તિ ન ભજન્યુત વોભયેધાં
નિષ્ઠાં પ્રદર્શય વિભો કુરુસુજ્જયાનામ् ॥ ૫ ॥

૧ ભ્રાણણ: સ્વપરમેદમતિસ્તવ સ્યાત्
સર્વાત્મનઃ સમદેશઃ સ્વસુખાનુભૂતે: ।
સંસેવતાં^૨ સુરતરોરિવ તે પ્રસાદ:
સેવાઙ્નુરૂપમુદ્યો ન વિપર્યથોડત્ર ॥ ૬ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ

સમ્યગું વ્યવસ્થિતાં રાજનું ભવતા શત્રુકર્શન ।
કલ્યાણી યેન તે કીતિલોકાનનું ભવિષ્યતિ^૩ ॥ ૭ ॥

શ્રીશુકુટેયજી કહે છે - પરીક્ષિત! એક દિવસ મહારાજ યુધિષ્ઠિર ઘણા બધા મુનિઓ, બ્રાહ્મણો, ક્ષત્રિયો, વૈશ્યો, લીમસેન વગેરે ભાઈઓ, આચાર્યો, કુળના વડીલ-વૃદ્ધો, શાતિબંધુઓ, સંબંધીઓ અને કુટુંબીઓની સાથે રાજસભામાં બેઠા હતા. તેમણે બધાની સામે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને સંબોધન કરીને આ વાત કહી - ॥ ૧-૨ ॥

ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિરે કહ્યું - ગોવિન્દ! હું સર્વત્રેષ રાજસૂયયક્ષ દારા આપનું અને આપના પરમપવિત્ર વિલૂતિસ્વરૂપ દેવતાઓનું પજન કરવા હિંદું છું. પ્રભુ! આપ કૃપા કરીને મારો આ સંકલ્પ સિદ્ધ કરો એવી પ્રાર્થના છે. ॥ ૩ ॥ કમળનાલ! આપના ચરણની પાહુકાઓ સમસ્ત અમંગળોનો નાશ કરનારી છે. જે લોકો નિરંતર તેમની સેવા કરે છે, ધ્યાન અને સુતી કરે છે, ખરેખર તેઓ જ પવિત્રાત્મા છે. તેઓ જન્મ-મૃત્યુના ચકરાવામાંથી છૂટી જાય છે. અને જો તેઓ સાંસારિક વિપયોની અભિલાષા કરે, તો તેમને તેમની પણ પ્રાપ્તિ થઈ જાય છે, પરંતુ જે આપના ચરણ-કમળોનું શરદ્વ લેતા નથી, તેમને મુક્તિ તો મળતી જ નથી, સંસારના ભોગ પણ મળતા નથી. ॥ ૪ ॥ દેવતાઓના પણ આરાધ્યાદેવ! હું હિંદું છું કે સંસારી લોકો આપના ચરણકમળોની સેવાનો પ્રભાવ જુઓ. પ્રભુ! કુરુવંશી અને ચુંઝયવંશી રાજાઓમાં જે લોકો આપની ભક્તિ કરે છે, અને જે નથી કરતા તેમનામાં શો ફરક છે તે સામાન્ય જનતાને દેખાડી હો. ॥ ૫ ॥ પ્રભુ! આપ બધાના આત્મા, સમદશી અને સ્વયં સ્વરૂપસુખનો અનુભવ કરનારા સ્વયં ભલ છો. આપનામાં 'આ' હું છું અને આ 'બીજો' એવો આપણા-પરાયાનો લેદભાવ નથી. તેમ છતાં જે આપની સેવા કરે છે, તેમને તેમની ભાવના પ્રમાણે ફળ મળે જ છે, બરાબર તે જ પ્રમાણે જેમ કલ્યાણની સેવા કરનારને મળે છે. તે ફળમાં જે ન્યૂનાધિકતા હોય છે, તે તો ન્યૂનાધિક સેવાને અનુરૂપ જ હોય છે. એનાથી આપનામાં વિષમતા અથવા નિર્દ્યતા વગેરે દોષ આવતા નથી. ॥ ૬ ॥

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો કહ્યું - શત્રુવિજયી ધર્મરાજ! આપનો નિશ્ચય બહુ જ ઉત્તમ છે. રાજસૂય યક્ષ કરવાચી તમારી કલ્યાણાત્મી કીર્તિ સર્વલોકમાં ફેલાશે. ॥ ૭ ॥

૧. બાધચાણિલાચ । ૨. સંસેવયા । ૩. ચરિષ્યતિ ।

ऋषીણાં પિતૃદેવાનાં સુહદામપિ નઃ પ્રભો ।
સર્વેષામપિ ભૂતાનામીપ્સિતઃ કતુરાડયમ् ॥ ૮ ॥

વિજિત્ય નૃપતીન્ન સર્વાન્ન કૃત્વા ચ જગતીં વશે ।
સમૃત્ય સર્વસમ્મારાનાહરસ્વ. મહાકતુમ् ॥ ૯ ॥

એતે તે ભ્રાતરો રાજન્ન લોકપાલાંશસમભવાઃ ।
જિતોડસ્યાત્મવતા તેઠં દુર્જ્યો યોડકૃતાત્મભિ: ॥ ૧૦ ॥

ન કશ્ચિન્મત્પરં લોકે તેજસા યશસા શ્રિયા ।
વિભૂતિભિર્વાભિભવેદ દેવોડપિ કિમુ પાર્થિવ: ॥ ૧૧ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ

નિશમ્ય ભગવદ્ગીતં પ્રીતઃ કુલમુખામ્બુજઃ ।
ભાતૃન્ન દિગ્વિજયેડયુડ્કત વિષ્ણુતેજોપબૃહિતાન્ન ॥ ૧૨ ॥

સહદેવં દક્ષિણાસ્યામાદિશત् સહ સૃજયૈ: ।
દિશિ પ્રતીચ્યાં નકુલમુદીચ્યાં સવ્યસાચિનમ् ।
પ્રાચ્યાં વૃકોદરં મત્સ્યૈ: કેક્યૈ: સહ મદકૈ: ॥ ૧૩ ॥

તે વિજિત્ય નૃપાન્ન વીરા આજહુર્દિગભ્ય ઓજસા ।
અજાતશત્રવે ભૂરિ દ્રવિણાં નૃપ યક્ષ્યતે ॥ ૧૪ ॥

શ્રુત્વાડજિતં જરાસંધં નૃપતેર્ધાયતો હરિઃ ।
આહોપાયં તમેવાદ્ય ઉદ્ઘવો યમુવાચ હ ॥ ૧૫ ॥

ભીમસેનોડર્જુન: કૃષ્ણો બ્રહ્મલિકધરાખ્યઃ ।
જગમુર્ગિરિપ્રજં તાત બૃહદ્રથસુતો યત: ॥ ૧૬ ॥

તે ગત્વાડતિથ્યવેલાયાં ગૃહેષુ ગૃહમેવિનમ् ।
બ્રહ્માણ્યં સમયાચેરન્ન રાજન્યા બ્રહ્મલિકિન: ॥ ૧૭ ॥

રાજન् । તમારો આ મહાયજ્ઞ ઋષિઓ, પિતૃઓ,
દેવતાઓ, સગાસંબંધીઓ, અમને અને છ્યાં સુધી ગણાવું,
સમસ્ત પ્રાણીઓને અભીષ્ટ છે. ॥ ૮ ॥ મહારાજ! પૃથ્વીના
સમસ્ત નરપતિઓને છતીને, સંપૂર્ણ પૃથ્વીને પોતાના વશમાં
કરીને અને પજોચિત સંપૂર્ણ સામગ્રી એકત્રિત કરીને પછી
આ મહાયજ્ઞનું અનુઝાન કરો. ॥ ૯ ॥ મહારાજ! તમારા
ચારે ભાઈઓ ઈન્દ્ર વગેરે લોકપાલોના અંશથી પેઢા થયા
છે, તે બધા જ અત્યંત બળવાન છે. તમે તો પરમ મનસ્વી
અને સંયમી છો જ. તમે લોકોએ પોતાના સદ્ગુર્ખોથી મને
તમારા વશમાં કરી લીધો છે. જે લોકોએ પોતાની ઈન્દ્રિયો
અને મનને વશમાં કર્યું નથી, તેઓ મને પોતાને વશ કરી
શકતા નથી. ॥ ૧૦ ॥ સંસારમાં કોઈ મોટામાં મોટો દેવતા
પણ તેજ, યશ, લક્ષ્મી, સૌન્દર્ય અને ઐશ્વર્ય વગેરે દ્વારા મારા
ભક્તનો તિરસ્કાર કરી શકતો નથી. પછી કોઈ રાજી તેનો
તિરસ્કાર કરે, તે તો સંબંધી જ કઈ રીતે શકે? ॥ ૧૧ ॥

શ્રીશુકદેવજી કહે છે – પરીક્ષિત! ભગવાનની વાત
સાંભળીને મહારાજ યુધિષ્ઠિરનું દ્વદ્ય આનંદથી બરાઈ ગયું.
તેમનું મુખકમલ પ્રકૃતિલિત થઈ ગયું. હવે તેમણે પોતાના
ભાઈઓને દિગ્વિજય કરવાનો આદેશ આપ્યો. ભગવાન
શ્રીકૃષ્ણો પાંડવોમાં પોતાની શક્તિનો સંચાર કરીને તેમને
અત્યંત પ્રભાવશાળી બનાવી દીધા હતા. ॥ ૧૨ ॥ ધર્મરાજ
યુધિષ્ઠિરે સુજ્યુવંશી વીરો સાથે સહદેવજીને દક્ષિણ દિશામાં
દિગ્વિજય કરવા માટે મોકલ્યા. નકુલને મત્સ્યદેશીય વીરોની
સાથે પદ્ધિમમાં, અર્જુનને કેક્ય દેશના વીરો સાથે ઉત્તરમાં
અને ભીમસેનને મદ્ર દેશના વીરો સાથે પૂર્વ દિશામાં
દિગ્વિજય કરવાનો આદેશ આપ્યો. ॥ ૧૩ ॥ પરીક્ષિત! તે
ભીમસેન વગેરે વીરોએ પોતાના બળ-પરાકમથી બધી
બાજુથી રાજાઓને છતી લીધા અને પજી કરવા માટે
પ્રયત્નશીલ મહારાજ યુધિષ્ઠિરને બહુ જ ધન લાવીને
આપ્યું. ॥ ૧૪ ॥ જ્યારે મહારાજ યુધિષ્ઠિરે એવું સાંભળ્યું કે
હજી સુધી જરાસંધને છતી શકાયો નથી, ત્યારે તે ચિંતા કરવા
લાગ્યા. તે વખતે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો તેમને તે જ ઉપાય કહ્યો
જે ઉદ્ઘવજીએ બતાવ્યો હતો. ॥ ૧૫ ॥ પરીક્ષિત! ત્યાર પછી
ભીમસેન, અર્જુન અને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ એ ત્રણે
બ્રાહ્મણવેશમાં જિરિપ્રજ ગયા. ત્યાં જ જરાસંપની રાજ્યાની
હતી. ॥ ૧૬ ॥ રાજી જરાસંધ બ્રાહ્મણોનો ભક્ત અને
ગૃહસ્થોચિત ધર્માનું પાલન કરવાચાળો હતો. ઉપર જણાવ્યું
તેમ આ ક્ષત્રિયો બ્રાહ્મણના વેશમાં અતિથિ-અભ્યાગતોના
સત્કાર સમયે જરાસંધ પાસે ગયા અને તેની પાસે આ પ્રગાઢે
યાચના કરી— ॥ ૧૭ ॥

राजन् विद्यतिथीन्^१ प्रामानर्थिनो दूरभागतान् ।
तत्रः प्रथम् भद्रं ते यद् वयं कामयामहे ॥ १८ ॥

कुं हुर्मुर्ष तितिक्षूषां किमकार्यमसाधुभिः ।
कुं न देयं वदान्यानां कः परः समदर्शिनाम् ॥ १९ ॥

योऽनित्येन शरीरेण सतां गेयं पशो धूवम् ।
नायिनोति स्वयंकल्पः स वाच्यः शोच्य एव सः ॥ २० ॥

हरिश्चन्द्रो रन्तिदेव उग्छवुतिः शिबिर्बिः ।
व्याधः कपोतो बहवो व्यधुवेण धूवं गताः ॥ २१ ॥

श्रीशुक उपाय

स्वरैराकृतिभिस्तांस्तु प्रकोष्ठेज्याहतेरपि ।
राजन्यबन्धून् विशाय दृष्टपूर्वानयिन्यत् ॥ २२ ॥

राजन्यबन्धवो हेते भ्रह्मलिङ्गानि बिभृति ।
ददामि भिक्षिं तेज्य आत्मानमपि दुस्त्यज्ञम् ॥ २३ ॥

बदेनु श्रूयते क्रीतिर्वितता दिक्षुकलभ्या ।
गौशर्याद् अंशितस्यापि विप्रव्याजेन विष्णुना ॥ २४ ॥

त्रियं जिहीर्षतेन्द्रस्य विष्णुवे द्विजुपिष्ठो ।
ज्ञानस्पि मही प्रादाद् वार्यमाणेऽपि हेत्यराट् ॥ २५ ॥

छवता भ्रात्यणार्थाय को न्यर्थः क्षत्रबन्धुना ।
देहेन पतमानेन नेहता विपुलं यशः ॥ २६ ॥

‘राजन्! आपनुं कल्पाणा थाओ. अमे त्रहो आपना अतिथि छीओ अने बहु दूरथी आवी रह्या छीओ. योक्तस अमे अहीं कोई विशेष प्रयोजनथी आव्या छीओ. तेथी अमे आपनी पासेथी जे ईच्छीओ छीओ, ते आप अमने अवश्य आपो ॥ १८ ॥ सहनशीलने हुःभ शु छे? हुष्टोने अकार्य शु छे? दाताओने न आपवा जेवु शु छे? अने समदर्शी पुरुषने पारकुं कोङ्ग छे? ॥ १९ ॥ जे पुरुष पोते समर्थ होइने पक्षा आ नाशवान शरीरथी ऐवो अविनाशी पश नथी प्राप्त करतो के, जेने मोटा-मोटा सत्पुरुषो पक्षा गाया करे; साचुं पूछो तो तेवा मालासनी जेटली निंदा करवामां आवे, ओही छे. तेनुं छवन शोक करवाने योग्य छे. ॥ २० ॥ राजन्! तमे तो आशाता ज इशो — राजा हरिश्चन्द्र, रन्तिदेव, मात्र अन्नना दाणा वीषी-वीषीने निर्वाह करवावाणा महात्मा मुद्गल, शिबि, बलि, व्याध अने कपोत वगेरे टेटलाय व्यक्तिओ अतिथिने पोतानुं सर्वस्व आपीने नाशवान शरीर द्वारा अविनाशी पदने प्राप्त थही चुक्या छे. तेथी तमे पक्षा अमने निराश करशो नहीं ॥ २१ ॥

८ श्रीशुकदेवज्ञ कहे छे — परीक्षित! जरासंघे ते लोकोनो स्वर, आकृति अने धनुष्यनी दीरीना घसाराना चिद्दनवाणां छायनां कांडां जोहीने ओणभी लीधा के आ तो भ्रात्याना नथी पक्षा क्षत्रिय छे. उवे ते विचारवा लाभ्यो के, मैं क्यांक आ लोकोने जोधा पक्षा छे. ॥ २२ ॥ पछी तेषो मनमां विचार्यु के, ‘आ क्षत्रियो होवा छतां पक्षा भ्रात्यानो वेश बनावीने आव्या छे. ज्यारे आ भिक्षा ज भागवा आव्या छे, त्यारे तेमनी ईच्छा होय ते भागी ले, हुं तेमने आपीश. पाचना करवाथी पोतानुं अत्यंत प्रिय अने हुस्त्यज शरीर आपवामां पक्षा मने वार नहीं लागे. ॥ २३ ॥ विष्णु भगवाने भ्रात्यानो वेश धारणा करीने बलिराजानुं पन, औश्वर्य — बधुं ज छीनवी लीधुं, छतां बलिनो पवित्र पश हज्ज पक्षा केलायेलो छे अने आजे पक्षा लोको बहु ज आदरपूर्वक तेनुं गान करे छे. ॥ २४ ॥ ऐमां संदेह नथी के, विष्णु भगवाने देवराज ईन्द्रनी राजलक्ष्मी बलि पासेथी छीनवीने तेने आपवा माटे ज भ्रात्यानुं दृप लीधुं हतुं. देत्पराज बलिने आ वातनी खबर पडी गई हती अने शुकाचार्यार्जुने तेमने रोक्या पक्षा हता; परंतु तेमने पृथ्वीनुं दान आपी ज दीधुं. ॥ २५ ॥ मारो तो आ पाको निर्झय छे के, आ शरीर नाशवान छे. आ शरीरथी जे विपुल पश कमातो नथी अने जे क्षत्रिय भ्रात्याने माटे ज छवन धारणा नथी करतो, तेनुं छववुं व्यर्थ छे. ॥ २६ ॥

१. विन्दतिथीनस्मानर्थिनो ।

ઈત्युदारमतिः प्राहू कृष्णार्जुनवृकोदरान् ।
હे विप्रा व्रियतां कामो ददाम्यात्मशिरोऽपि वः ॥ ૨૭॥

श्रीभगवानुवाच

युद्धं नो देहि राजेन्द्र द्वन्दशो यदि मन्यसे ।
युद्धार्थिनो वयं प्राप्ता राजन्या नास्तकद्विष्णः ॥ ૨૮॥

असौ वृकोदरः पार्थस्तस्य भ्रातार्जुनो व्ययम् । —
अनयोर्मातुलेयं मां कृष्णं जानीहि ते रिपुम् ॥ ૨૯॥

ऐवमावेदितो राजा जहासोर्यैः स्म मागधः ।
आह चामर्धितो मन्दा युद्धं तर्हि ददाभि^१ वः ॥ ૩૦॥

न त्वया भीरुष्णा योत्स्ये युधि विकलवयेतसा ।
मथुरां स्वपुरीं त्यक्त्वा समुद्रं शरणं गतः ॥ ૩૧॥

अयं तु वयसाऽतुल्यो नातिसत्त्वो न मे समः ।
अर्जुनो न भवेद् योद्धा भीमस्तुल्यबलो मम ॥ ૩૨॥

ઈत्युक्त्वा भीमसेनाय प्रादाय महतीं गदाम् ।
द्वितीयां स्वयमादाय निर्जग्नाम पुराद् बहिः ॥ ૩૩॥

ततः समे खले वीरौ संयुक्तापितरेतरौ ।
जघन्तुर्वज्जुक्लपाभ्यां गदाभ्यां रणदुर्भदौ ॥ ૩૪॥

महेऽलानि विचित्राणि सव्यं दक्षिणमेव च ।
चरतोः शुशुभे युद्धं नटयोरिव रक्षिणोः ॥ ૩૫॥

ततश्चटयटाशब्दो वज्जनिष्पेषसन्निभः^२ ।
गदयोः क्षिमयो राजन् दन्तयोरिव दन्तिनोः ॥ ૩૬॥

परीक्षित! ખરेखર જરાસંધની બુદ્ધિ બહુ ઉદાર હતી.
ઉપર્યુક્ત વિચાર કરીને તેણે બ્રાહ્મણ-વેશધારી શ્રીકૃષ્ણ,
અર્જુન અને ભીમસેનને કહ્યું — ‘બ્રાહ્મજો! તમે ઈચ્છા હોય
તે માગી લો, આપ ઈચ્છો. તો તમને મારું મસ્તક પણ આપી
શકું છું. ॥ ૨૭ ॥

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો કહ્યું — ‘રાજેન્દ્ર! અમે લોકો
અન્નની ઈચ્છાવાળા બ્રાહ્મણો નથી, કાન્તિય છીએ; અમે
તમારી પાસે યુદ્ધ માટે આવ્યા છીએ. જો તમારી ઈચ્છા હોય
તો અમને હેઠળ યુદ્ધની લિક્ષા આપો. ॥ ૨૮ ॥ જુઓ, આ
પાંડુપુત્ર ભીમસેન છે અને આ તેમનો બાઈ અર્જુન છે અને
હું આ બન્નેના મામાનો પુત્ર તથા તમારો જૂનો શત્રુ કૃષ્ણ
છું.’ ॥ ૨૯ ॥ જ્યારે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો આ પ્રમાણે પોતાનો
પરિચય આપ્યો, ત્યારે રાજા જરાસંધ ખૂબ મોટેથી હસવા
લાગ્યો અને ચિઢાઈને બોલ્યો — ‘અરે મૂર્ખાઓ! જો તમારી
યુદ્ધની જ ઈચ્છા છે તો ચાલો, હું તમારી પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર
કરું છું. ॥ ૩૦ ॥ પરંતુ કૃષ્ણ! તું તો બહુ બીક્ષા છે. યુદ્ધમાં
તું ગભરાઈ જાય છે. તે તો મારા ભયથી પોતાની નગરી
મથુરાને પણ છોડી દીધી તથા સમુદ્રનું શરણ લીધું છે. તેથી
હું તારી સાથે લડીશ નહીં. ॥ ૩૧ ॥ આ અર્જુન પણ કોઈ
યોદ્ધો નથી. એક તો ઉમરમાં મારાથી નાનો છે અને બીજું
તે કોઈ વિશેષ બળવાન પણ નથી. તેથી એ પણ મારી
જોડીનો વીર નથી, હું તેની સાથે પણ લડીશ નહીં. રહ્યા
માત્ર ભીમસેન, તેઓ અવશ્ય મારા જેવા બળવાન અને મારી
જોડીના છે. ॥ ૩૨ ॥ જરાસંધે આમ કહીને ભીમસેનને એક.
બહુ મોટી ગદા આપી અને પોતે બીજી ગદા લઈને નગરની
બહાર નીકળ્યો. ॥ ૩૩ ॥ હવે બન્ને રણધેલા વીરો
અખાડામાં આવીને એક બીજા સાથે લડવા લાગ્યા અને
પોતાની વજ જેવી ગદાઓથી એક-બીજા પર પ્રહાર કરવા
લાગ્યા. ॥ ૩૪ ॥ તેઓ ડાબા-જમણી જાત-જાતના દાવ
બદલતા રહીને જાણે બે શ્રેષ્ઠ નટનાયકો રંગમંચ પર યુદ્ધનો
અલિનય કરતા હોય એવા શોભવા લાગ્યા. ॥ ૩૫ ॥
પરીક્ષિત! જ્યારે એકની ગદા બીજાની ગદા સાથે ટકરાતી
ત્યારે એવું લાગતું કે, જાણે યુદ્ધ કરતા બે હાથીઓના દાંત
સામસામા અથડાવાથી કડાકા થાય છે અથવા જોરથી
વીજળીના કડાકા થઈ રહ્યા છે. ॥ ૩૬ ॥

૧. દાનિ । ૨. વજનિર્ધોપસન્નિભः ।

ते वै गदे भुज्जवेन निपात्यमाने
अन्योन्यतोऽसकटिपादकरोरुज्ज्वून् ।
चूष्णीभभूवतुरुपेत्य यथाऽक्षाखे
संयुधतोद्दिरदयोरिव दीममन्योः ॥ ३७ ॥

१६५ तयोः प्रहतयोर्गदयोर्नृवीरौ
कुद्धौ स्वमुष्टिभिरयःस्पर्शैरपिष्ठाम् ।
शब्दस्तयोः प्रहरतोरिभयोरिवासी-
क्षिर्धातवज्जपरुपस्तलताऽनोत्थः ॥ ३८ ॥

तयोरेवं प्रहरतोः समरिक्षाबलौज्जसोः ।
निर्विशेषमभूद् पुद्मक्षीणज्जवयोर्नृप ॥ ३९ ॥

अेवं तयोर्महाराज युध्यतोः समविंशतिः ।
हिनानि निरगंसत्र सुहृद्विनिशि तिष्ठतोः ॥ ४० ॥

एकदा मातुलेयं वै प्राह राजन् वृकोदरः ।
न शक्तोऽहं जरासन्धं निर्जेतुं युधि भाधव ॥ ४१ ॥

शत्रोर्जन्मभृती विद्वान् ज्ञवितं च जराकृतम् ।
पार्थमाध्याययन् स्वेन तेजसाऽचिन्तयद्विः ॥ ४२ ॥

सञ्ज्यन्त्यारिवधोपायं भीमस्यामोघदर्शनः ।
दर्शयामास विटपं पाटयन्त्रिव सञ्ज्या ॥ ४३ ॥

तद् विशाय महासात्यो भीमः प्रहरतां वरः ।
गुहीत्वा पादयोः शत्रुं पातयामास भूतदे ॥ ४४ ॥

एकं पादं पदाऽऽकम्य होत्यामन्यं प्रगृह्य सः ।
गुदतः पाटयामास शाखाभिव भडागजः ॥ ४५ ॥

एकपाठोरुपृष्ठाकटिपृष्ठस्तनांसुके ।
एकबालक्षिभूक्षणे शक्ते ददेशुः प्रजाः ॥ ४६ ॥

ज्यारे जे छाथी कोष करीने लडवा लागे छे अने आकडानी डाणीओ तोडी-तोडीने एक-बीजा पर ग्रहार करे छे त्यारे एक-बीजाना ग्रहारथी ते डाणीओनो भुक्को थई जाय छे, ते ज रीते ज्यारे जरासंध अने भीमसेन घूब वेगपूर्वक गदाओ फेरवी-फेरवीने एक-बीजाना घबा, कमर, पग, हाथ, साथण अने हांसडीओ पर ग्रहार करवा लाग्या; त्यारे तेमनी गदाओ तेमनां शरीर साचे टकराईने भांगीने भुक्को थवा लागी ॥ ३७ ॥ आ प्रमाणे ज्यारे गदाओ भांगी गई त्यारे बन्ने वीरो कोषपूर्वक पोतानी मुहीओथी एक बीजाने क्षयी नाखवानी चेष्टा करवा लाग्या. तेमना मुक्काना ग्रहारो लोढाना घबा जेवा पडता छता. एक-बीजा परना प्रहारोनो भारे कुर्कश अवाज - वीजणीओना कडाका जेवो लागतो छतो ॥ ३८ ॥ परीक्षित! जरासंध अने भीमसेननी गदायुद्धमां फुशणता, बण अने उत्साह सरभा छता. बन्नेमांथी कोई एक स्तेज पद्म क्षीण थतो होय एतु लागतुं न छतुं. आम सतत प्रहारो करता रहेवा छतां पद्म बन्नेमांथी कोईनी हार-छत न थई ॥ ३९ ॥ बन्ने वीरो राजिना समये नितनी जेम रहेता छता अने दिवसे एक-बीजा पर ग्रहार करता रहीने लडाए छता. महाराज! आ प्रमाणे तेमने लडतां-लडतां सत्तावीस दिवस वीती गया ॥ ४० ॥

प्रिय परीक्षित! अडालीसमा दिवसे भीमसेने पोताना मामाना दीकरा-बाई श्रीकृष्णने कहुं - 'श्रीकृष्ण! हुं पुद्मां जरासंधने ज्ञती शक्तो नथी' ॥ ४१ ॥ भगवान श्रीकृष्ण जरासंधना जन्म अने मृत्युनु-रहस्य जाज्ञाता छता के जरा नामनी राक्षसीओ जरासंधना शरीरना बे टुकडाओने जोडीने तेने ज्ञवनदान आप्युं छतुं. तेथी भगवाने भीमना शरीरमां पोतानी शक्तिनो संचार कर्यो अने जरासंधना वधनो उपाय विचार्यो ॥ ४२ ॥ परीक्षित! भगवाननुं ज्ञान अमोघ छे. छवे तेमणे जरासंधना मृत्युनो उपाय जाइयीने भीमने कहुं, एक वृक्षानी डाणने 'जे रीते हुं चीरूं, तेम तुं शनुने चीरी नाख.' ॥ ४३ ॥ वीरश्रेष्ठ अने परम शक्तिशाली भीमसेने भगवाननो अभिप्राय समझ लीथो अने जरासंधना पग पकडीने तेने धरती पर पछाड्यो ॥ ४४ ॥ पछी तेना एक पगने पोताना पग नीचे दबाव्यो अने बीजा पगने बे छाथथी पकडी लीधो. पछी भीमसेने तेने गुहा तरक्षी ए रीते चीरी नाख्यो, जेम गजराज वृक्षानी डाणने चीरी नाखे ॥ ४५ ॥ लोकोंने जोधुं के जरासंधना शरीरना बे टुकडा थई गया छे, अने तेना आ रीते एक-एक पग, साथण, आङ्गडकोश, कमर, पीठ, स्तन, घबो, लुङ्ग, नेत्र, भूकुटि अने कान अलग-अलग थई गया छे ॥ ४६ ॥

હાહાકારો મહાનાસીન્નિહતે મગધેશરે ।
પૂજ્યામાસતુભીમં પરિરભ્ય જ્યાચ્યુતૌ ॥ ૪૭ ॥

સહદેવં તત્તાનયં ભગવાન् ભૂતભાવનઃ ।
અભ્યબિન્દમેયાત્મા મગધાનાં પતિં પ્રભુઃ ।
મોચયામાસ રાજન્યાન્ન સંલદ્ધા માગધેન યે ॥ ૪૮ ॥

મગધરાજ જરાસંધનું મૃત્યુ થઈ જવાથી ત્યાંની પ્રજા જોર-જોરથી રડવા લાગી. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુને બીમસેનને લેટીને તેમને અભિનંદન આપ્યાં ॥ ૪૭ ॥ પ્રાણીમાત્રનું રક્ષણ કરનારા અને હુર્ઝીય સ્વરૂપવાળા સમર્થ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ સમસ્ત પ્રાણીઓના જીવનદાતા છે. તેમણે જરાસંધના રાજ્યસિંહાસન પર તેના પુત્ર સહદેવનો અભિષેક કરી દીધો અને જરાસંધે જે રાજાઓને કેદી બનાવી રાખ્યા હતા તેમને કારાગારમાંથી મુક્ત કરી દીધા ॥ ૪૮ ॥

ઇતિ શ્રીમત્બાગવતે મહાપુરાણો પારમહેસ્યાં સંહિતાયાં દશમસ્કન્ધે ઉત્તરાર્થે જરાસંધવધો^૧ નામ
દિસ્પત્તાતિતમોઽધ્યાયः ॥ ૭૨ ॥

દસમા સ્ક્રન્યના ઉત્તરાર્થ-અંતર્ગત જરાસંધવધ નામનો બોતેરમો અધ્યાય સમાપ્ત.

તોંતેરમો અદ્યાય

જરાસંધના કારાવાસમાંથી છૂટેલા રાજાઓની વિદાય અને ભગવાનનું ઈન્દ્રપ્રસ્થ પાછા આવવું

શ્રીશુક ઉવાચ

અયુતે દ્વે શતાન્યાસૌ લીલયા યુવિ નિર્જિતાઃ ।
તે નિર્ગતા ગિરિદ્રોષ્યાં મલિના મલવાસસઃ ॥ ૧ ॥

કૃત્કામાઃ શુષ્ઠુવદનાઃ સંરોધપરિકર્ષિતાઃ ।
દદેશુસ્તે ધનશ્યામં પીતકૌશેયવાસસમ् ॥ ૨ ॥

શ્રીવત્સાઙ્ક ચતુર્ભાઙું પદ્મગર્ભાલોકષણમ् ।
ચારુપ્રસત્ત્રવદનં સ્કુરન્મકરકુષ્ઠલમ् ॥ ૩ ॥

પદ્મહસ્તં ગદાશઙ્કરથાઙ્કરૂપલક્ષિતમ् ।
કિરીટહારકટકટિસૂત્રાજ્ઞદાચિતમ् ॥ ૪ ॥

ભાજદ્રમણિગ્રીવં નિવીતં વનમાલયા ।
પિબન્ત ઈવ ચક્ષુભ્યા લિહન્ત ઈવ જિહ્વયા ॥ ૫ ॥

જિદ્રાન્ત ઈવ નાસાભ્યાં રમ્મન્ત ઈવ બાહુભિઃ ।
પ્રણેમુહૃતપાયમાનો મૂર્ધભિઃ પાદયોહૃદે: ॥ ૬ ॥

શ્રીશુકદેવજી કહે છે – પરીક્ષિત! જરાસંધે અનાયાસે જ વીસ હજાર આઠસો રાજાઓને જીતીને પર્વતોની તળેટીમાં એક ડિલ્વામાં કેદ કરી રાખ્યા હતા. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના છોડી દેવાથી જ્યારે તેઓ ત્યાંથી નીકળ્યા, ત્યારે તેમનાં શરીર અને વસ્ત્રો મેલાં થઈ ગયાં હતાં. ॥ ૧ ॥ ભૂખથી દુર્બળ થઈ ગયા હતા અને તેમનાં મોઢાં સુકાઈ ગયાં હતાં. જેલમાં બંધ રહેવાને કારણે તેમનાં શરીરનું એક-એક અંગ ઢીલું પડી ગયું હતું. ત્યાંથી નીકળતાં જ તે રાજાઓએ જોયું કે, સામે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ઉભા છે. વર્ષાકાળના મેઘ જેવું તેમનું શ્યામસુંદર શરીર છે અને તેના પર પીળા રંગનું રેશમી વસ્ત્ર ધારણ કરેલું. ॥ ૨ ॥ ચાર ભુજાઓ છે – જેમાં ગાઢા, શંખ, ચક અને કમળ શોભી રહ્યાં છે, વક્ષરથળ પર સોનેરી રેખા – શ્રીવત્સનું ચિહ્ન છે અને કમળના ગર્ભ જેવાં લાલ નેત્રો છે. સુંદર પ્રસન્ન મુખારવિન્દ અને કાનોમાં મકરાકૃત હુંડળો જગમગી રહ્યાં છે. સુંદર મુગટ, મોતીઓના હાર, કંકળ, મેખલા અને બાજુંંધ પોત-પોતાના સ્થાને શોભી રહ્યાં છે. ॥ ૩-૪ ॥ કંઠમાં કૌસ્તુભમણિ ધારણ કરેલા અને ધૂટણ સુંધી લટકતી વનમાળા ધારણ કરેલા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનાં દર્શન કરીને તે રાજાઓ જાણે તેમનાં નેત્રોથી ભગવાનને પી રહ્યા છે, જીવથી ચાટી રહ્યા છે, નાસિકાથી સુંધી રહ્યા છે અને બાહુઓથી આલિંગન કરી રહ્યા છે. તેમનાં બધા પાપ તો ભગવાનનાં દર્શનથી જ ધોવાઈ ગયાં હતાં. તેમણે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના ચરણોમાં પોતાના મસ્તક મૂડીને પ્રશામ કર્યાં. ॥ ૫-૬ ॥

૧. દ્વિતીય દિસ્પત્તાતિતમોઽધ્યાય ।

कृष्णसन्दर्शनाकृदध्यस्तसंरोधनकलमा: ।
प्रशंसुहृष्टिकेशं गीर्भिः प्राञ्जलयो नृपाः ॥ ७॥

राजा न जियुः

नमस्ते देवदेवेश प्रपत्नार्तिहराव्यय ।
प्रपत्नान् पाहि नः कृष्ण निर्विष्णान् घोरसंसुतेः ॥ ८॥

नेन नाथान्वसूयामो मागधं मधुसूदन ।
अनुग्रहो यद् भवतो राशां राज्यच्युतिर्विभो ॥ ९॥

राज्यैश्वर्यमदोत्तदो न श्रेयो विनृते नृपः ।
तन्मायामोहितोऽनित्या मन्यते सम्पदोऽचलाः ॥ १०॥

मृगतृष्णां यथा बाला मन्यन्त उदकाशयम् ।
ऐवं वैकारिकीं मायामयुक्ता वस्तु चक्षते ॥ ११॥

वयं पुरा श्रीमद्दण्डदेष्यो^१
जिगीष्याइस्या ईतरेतरस्पृष्टः ।
धन्तः प्रजाः स्वा अतिनिर्दृष्णाः प्रभो
मृत्युं परस्त्वाइविग्राय दुर्भदाः ॥ १२॥

त एव कृष्णाद्य गभीररंहसा
हुरन्तवीर्येषां विचालिताः श्रियः ।
कालेन तन्या भवतोऽनुकम्पया
विनष्टदर्पाश्चरणौ स्मराम् ते ॥ १३॥

अथो न राज्यं मृगतृष्णादृपितं
देहेन शश्यत् पतता रुजां भुवा ।
उपासितव्यं स्मृहयामहे विभो
क्रियाइलं प्रेत्य च कर्षोरोयनम् ॥ १४॥

त नः समादिशोपायं येन ते चरणाप्ययोः ।
स्मृतिर्यथा न विरमेदपि संसरतामिष्ठ ॥ १५॥

बगवान् श्रीकृष्णानां दर्शनथी ते राजाओने ऐटलो अधिक
आनंद थयो के केदमां रहेवानुं दुःख भुलाई गयुं, तेओ आय
जोडीने विनामताथी बगवान् श्रीकृष्णानी सुति करवा
लाया ॥ ७ ॥

राजाओंके कहुं—शरणागतोनां तमाम हुः ख अनेभय
हरी देनारा देवेशर! सच्चिदानन्दस्वरूप अविनाशी श्रीकृष्ण!
अमे आपने नमस्कार करीओ छीओ. आपे जरासंधना
कारागारमांथी तो अमने छोडावी ज दीधा, हवे आ जन्म-
मृत्युरूप घोर संसारचक्षी पश्च छोडावो; केमडे, संसारनां
दुःखोनो कडवो अनुभव करीने तेनाथी अमने वैराज्य थई गयो
छे अनेआपना शरणामां आव्या छीओ. प्रलु! हवे आप अमारी
रक्षा करो ॥ ८ ॥ मधुसूदन! अमारा स्वामी! अमे मगधराज
जरासंधनो कोई दोष जोता नथी. बगवन्! एतो आपनो बहु
मोटो अनुग्रह छे के अमे राजा कहेवाता लोकोने राज्यलक्ष्मीथी
च्युत करी देवामां आव्या. अर्थात् राजाओंनुं राज्यप्राप्त थवुं ते
आपनी कृपा छे ॥ ९ ॥ केमडे, जे राजा पोताना राज्य-
ऐश्वर्यना मदथी छकी आय छे तेने साचा सुखनी, कल्याणनी
प्राप्ति क्यारेय थई शक्ती नथी. ते आपनी मरायाथी भोलित
थईने अनित्य संपत्तिओने ज अचल मानी बेसे छे ॥ १० ॥
जेम मूर्ख लोको जांजवाना जणने जप्पाशय माने छे, तेवी ज रीते
इन्द्रियलोबुप अने अक्षानी पुरुषो पश्च आ परिवर्तनशील
मायाने सत्य वस्तु मानी ले छे ॥ ११ ॥ बगवन्! पहेलां अमे
लोको धन-संपत्तिना नशामां चूर थईने आंधणा बनी गया
हता. आ पृथ्वीने ज्ञती लेवा भाटे एक-भीजानी हरिझाई करता
हता अने पोतानी प्रजानो नाश करता हता. खरेखर अमारुं
ज्ञवन अत्यंत कूरताथी भरेलुं हतुं, अने अमे लोको ऐटला
वधारे उद्धत जनी गया हता के आप मृत्युरूपे अमारी सामे
जिबा छो, ए वातनी अमे सहेज पश्च परवा करता न
हता ॥ १२ ॥ सच्चिदानन्दस्वरूप श्रीकृष्ण! काण बहु बगवान
छे, ते कोईने छोडतो नथी. केम न होय, कारण के ते पश्च आपनुं
स्वरूप ज तो छे. अत्यारे तेषो अमने बधाने श्रीहीन, निर्दन
बनावी दीधा छे. आपनी अहेतु कृपाथी अमारुं अभिमान न ई
थई गयुं छे. हवे अमे आपनां चरणकमणोनुं स्मरणा करीओ
छीओ. ॥ १३ ॥ विज्ञो! आ शरीर दिवसे-दिवसे क्षीङ्ग थतुं जाय
छे. रोगोनुं तो आ निवासस्थान छे. हवे अमारे आ शरीरथी
राज्यप्रभांगनी अभिलाप्या नथी. केमडे, अमे समज गया छीओ
के, ते मृगतृष्णाना जल जेवुं सर्वथा भिया छे. ऐटलुं ज नहीं,
अमने स्वर्गादि लोकोनी पश्च, के जे मर्या पछी मणे छे, ईच्छा
नथी. केमडे, अमे जाणीओ छीओ के तेमां कांड सार नथी, मात्र
संभगवामां ज आकर्षक लागे छे ॥ १४ ॥ हवे अमने कृपा
करीने आप ए उपाय बतावो, जेनाथी आपनां चरणकमणोनी

१. नाथजुद्यो । २. नमाम ।

કૃષ્ણાય વાસુદેવાય હરયે પરમાત્મને ।
પ્રાણતકલેશનાશાય ગોવિન્દાય નમો નમ: ॥ ૧૬॥

શ્રીશુક ઉવાચ

સંસ્તૂપમાનો ભગવાન् રાજભિર્મુક્તબન્ધનૈ: ।
તાનાહ કરુણાસ્તાત શરણ્ય: શલક્ષણા ગિરા ॥ ૧૭॥

શ્રીભગવાનુવાચ

અધ્યપ્રભુતિ વો ભૂપા મથ્યાત્મન્યખિલેશ્વરે ।
સુદ્ગા જાયતે ભક્તિર્બાદમાશંસિતં તથા ॥ ૧૮॥

દિષ્ટયા વ્યવસિતં ભૂપા ભવન્ત ઋતભાષિણા: ।
શ્રિયૈશ્વર્યમદોત્ત્રાહ પશ્ય ઉન્માદક નૃણામ् ॥ ૧૯॥

હેહયો નહુષો વેનો રાવણો નરકોડપરે ।
શ્રીમદાદ્ભૂતિતા: સ્થાનાદ દેવદૈત્યનરેશ્વરા: ॥ ૨૦॥

ભવન્ત એતદ્વ વિશાય દેહાદ્યુત્પાદમન્તવત् ।
માં યજન્તોડધરૈર્યુક્તા: પ્રજ્ઞા ધર્મેણ રક્ષથ ॥ ૨૧॥

સન્તાનવન્ત: પ્રજ્ઞતન્તૂન્ સુખં દુઃખં ભવાભવૌ ।
પ્રામં પ્રામં ચ સેવન્તો ભચ્યિતા વિચરિષ્યથ ॥ ૨૨॥

ઉદાસીનાશ દેહાદાવાત્મારામા ધૂતપ્રતા: ।
મથ્યાવેશ્ય મન: સમ્યદ્મામન્તે બ્રહ્મ યાસ્યથ ॥ ૨૩॥

શ્રીશુક ઉવાચ

ઈત્યાદિશ્ય નૃપાન્ કૃષ્ણો ભગવાન્ ભુવનેશ્વર: ।
તેષાં^૧ ન્યયુદ્ધકત પુરુષાન્ ખિયો મજજુનકર્મણિ ॥ ૨૪॥

૧. તેષામયુદ્ધકત ।

વિસ્મૃતિ ક્યારેય ન થાય અર્થાત્ સર્વદા સ્મૃતિ રહે. ભલે અમારે સંસારની કોઈ પણ યોનિમાં જન્મ કેમ ન લેવો પડે. ॥ ૧૫ ॥
પ્રશાસ કરવાવાળાના કલેશનો નાશ કરવાવાળા શ્રીકૃષ્ણ, વાસુદેવ, હરિ, પરમાત્મા અને ગોવિન્દને અમારા વારંવાર નમસ્કાર. ॥ ૧૬ ॥

શ્રીશુકદેવજી કહે છે – પરીક્ષિત! કારાગારમાંથી મુક્ત રાજાઓએ જ્યારે આ પ્રમાણે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની સ્તુતિ કરી ત્યારે શરણાગતરક્ષક પ્રલુબે અત્યંત મધુરવાણીમાં કશું – ॥ ૧૭ ॥

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો કશું – રાજાઓ! તમે લોકોએ જેવી હૃદય વ્યક્ત કરી છે, તે પ્રમાણે આજથી મારામાં તમારી અવશ્ય સુદૃઢ ભક્તિ થશે. એવું જાહી લો કે હું સર્વનો આત્મા અને સર્વનો સ્વામી છું. ॥ ૧૮ ॥ રાજાઓ! તમે લોકોએ જે નિશ્ચય કર્યો છે તે ખરેખર તમારા માટે બહુ મોટા સૌભાગ્ય અને આનંદની વાત છે. તમે લોકોએ મને જે કાંઈ કશું છે તે તદ્દન બરાબર છે. કેમકે, હું જોઉ છું કે, ધન-સંપત્તિ અને ઐચ્છયના મદથી છકી જઈને ઘણા લોકો સ્વેચ્છાચારી અને પાગલ જેવા થઈ જાય છે. ॥ ૧૯ ॥ હેહય, નહુષ, વેન, રાવણ, નરકાસુર વગેરે અનેક દેવતાઓ, હેત્યો અને રાજાઓ શ્રીમદને કારણે પોતાના સ્થાનેથી બ્રાહ્મ થઈ ચૂક્યા છે. ॥ ૨૦ ॥ તમે લોકો સમજ લો કે શરીર અને તેના સંબંધીઓ પેદા થાય છે, તેથી તેમનો નાશ પણ નિશ્ચિત છે. તેથી તેમનામાં આસક્તિ ન રાખો. ખૂબ સાવધાનીથી મન અને ઇન્દ્રિયોને વશમાં રાખીને યશો દારા મારું પજન કરો અને ધર્મપૂર્વક પ્રજાની રક્ષા કરો. ॥ ૨૧ ॥ તમે લોકો તમારી વંશપરંપરાની રક્ષા માટે (ભોગ માટે નહીં), સંતાન ઉત્પન્ન કરો. અને પ્રારબ્ધ પ્રમાણે જન્મ-મૃત્યુ, સુખ-દુખ, લાભ-હાનિ – જે કાંઈ પણ પ્રાપ્ત થાય તેનું સમાનભાવે મારો પ્રસાદ સમજને સેવન કરો અને પોતાનું ચિત્ત મારામાં રાખીને રહો. ॥ ૨૨ ॥ શરીર અને શરીરના સંબંધીઓ સાથે કોઈ પ્રકારની આસક્તિ ન રાખીને ઉદાસીન રહો; નિજાનંદમાં જ મસ્ત રહો તથા ભક્તિ તેમજ આશ્રમધર્મ અનુસાર પ્રતોનું પાલન કરો. પોતાનું મન સારી રીતે મારામાં પરોવીને છેવટે તમે લોકો મુજ બ્રહ્માસ્વરૂપને જ પ્રાપ્ત થઈ જશો. ॥ ૨૩ ॥

શ્રીશુકદેવજી કહે છે – પરીક્ષિત! બુવનેશ્વર ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો રાજાઓને આવો આદેશ આપીને તેમને સ્નાન વગેરે કરાવવા માટે ઘણા બધા સ્ત્રી-પુરુષો (સેવામાં) નિયુક્ત કરી દીધાં. ॥ ૨૪ ॥

सपर्या कारयामास सहदेवेन भारत ।
नरहेवोचितैर्वल्लभूषणैः ऋजिवलेपनैः ॥ २५ ॥

भोजयित्वा वरानेन सुस्नातान् समलङ्कृतान् ।
भोगैश्च विविधैर्युक्तांस्ताम्बूलादैर्नृपोचितैः ॥ २६ ॥

ते पूजिता मुकुन्देन राजानो मृष्टकुषुडलाः ।
विरेजुर्मोचिताः क्लेशात् प्रावृद्धते यथा ग्रहाः ॥ २७ ॥

रथान् सद्ध्यानारोप्य मणिकाञ्चनभूषितान् ।
प्रीषाण्य सूनृतैर्वाक्यैः स्वदेशान् प्रत्ययापयत् ॥ २८ ॥

त एवं भोचिताः कृच्छ्रात् कृष्णेन सुमहात्मना ।
ययुस्तमेव ध्यायन्तः कृतानि च जगत्पते: ॥ २९ ॥

जगदुः प्रकृतिभ्यस्ते महापुरुष्येष्ठितम् ।
यथाऽन्वशासद् भगवांस्तथा चकुरतन्त्रिताः ॥ ३० ॥

जरासन्धं धातयित्वा भीमसेनेन डेशवः ।
पार्थाभ्यां संयुतः प्रायात् सहदेवेन पूजितः ॥ ३१ ॥

गत्वा ते खाइवप्रस्थं शङ्कान्^१ हध्मुर्जितारयः ।
हर्षयन्तः स्वसुहृदो हुहृदां चासुभावहाः ॥ ३२ ॥

तथुत्वा प्रीतमनस ईन्द्रप्रस्थनिवासिनः ।
मेनिरे मागधं शान्तं राजा चाममनोरथः ॥ ३३ ॥

अभिवन्द्याथ राजानं भीमार्जुनजनार्दनाः ।
सर्वभाश्रावयाऽन्यकुरात्मना यदनुष्ठितम् ॥ ३४ ॥

परीक्षित! जरासंधना पुत्र सहदेव पासे तेमने पथोचित वश, आभूषण, माणा-चंदन वर्गेरे अपावीने बहु सन्मान करायुः ॥ २५ ॥ ज्यारे तेओ झान करीने वस्त्राभूषणाथी सुसज्ज थर्छ चूक्षा, त्यारे भगवाने तेमने उत्तम-उत्तम पदार्थोनुं भोजन करायुः अने तांबूल वर्गेरे विविध प्रकारना राजोचित भोग अपाव्या ॥ २६ ॥ भगवान श्रीकृष्णो आ प्रभाणे ते बंदी राजाओने सन्मानित कर्या. हवे तेओ बधां हुःओथी मुक्त थर्छ तथा कानोमां चणकां कुड्जो पहेरीने (वर्षांत्रितु समाप्त थतां) ताराओनी जेम शोभला लाभ्या ॥ २७ ॥ पछी भगवान श्रीकृष्णो तेमने सुवर्ण अने भणिओथी भूषित अने श्रेष्ठ घोडा ज्ञेतेला रथो पर बेसाड्या, मधुरवाणीथी तेमने तुप्त कर्या अने पछी तेमने तेमना देश जवा भाटे रवाना कर्या ॥ २८ ॥ आ प्रभाणे उदार-शिरोमणि भगवान श्रीकृष्णो ते राजाओने महान कष्ठी मुक्त कर्या. हवे तेओ जगत्पति भगवान श्रीकृष्णनां ३५, गुण अने लीलाओनुं चितन करतां-करतां पोत-पोतानी राजधानी जवा भाटे नीक्ष्या ॥ २९ ॥ त्यां जहने ते लोकोंमे पोतानी प्रजाने परमपुरुष भगवान श्रीकृष्णनी अद्भुत कृपा अने लीला कही संबणावी अने पछी खूब सावधानीथी भगवाननी आक्षा अनुसार तेओ पोतानुं ज्ञवन व्यतीत करवा लाभ्या ॥ ३० ॥

परीक्षित! आ प्रभाणे भगवान श्रीकृष्ण भीमसेन पासे जरासंधनो वध करावीने भीमसेन अने अर्जुननी साथे जरासंधनंदन सहदेव द्वारा सम्मानित थर्छने ईन्द्रप्रस्थ आव्या. ते विजयी थर्छने आवेला त्रिशे वीरोंमे ईन्द्रप्रस्थ पासे पहोचीने पोत-पोताना शंख वगाड्या, जेनाथी तेमना स्वजन-मित्रोंने सुख अने शत्रुओने बहु हुःख थयुः ॥ ३१-३२ ॥ ईन्द्रप्रस्थवासीओनुं मन ते शंखधनिने सांबणीने प्रसन्न थर्छ गयुः. तेओ समझ गया के जरासंध मराई गयो छे अने हवे राजा युधिष्ठिरनो राजसूयपक्ष करवानो संकल्प एक रीते पूरो थर्छ गयो ॥ ३३ ॥ भीमसेन, अर्जुन अने भगवान श्रीकृष्णो राजा युधिष्ठिरने वंदन कर्या अने जरासंधना वध दरभियान त्यां जे जे बन्धुं हतुं ते बधुं कही संबणाव्युः ॥ ३४ ॥

નિશભ્ય ધર્મરાજસ્તત્ત કેશવેનાનુકમ્પિતમ् ।

આનન્દાશ્રુકલાં મુગ્ધન્ પ્રેમણા નોવાચ કિઝયન ॥ ૩૫ ॥

=★=

એતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મંહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં દશમસ્કંખે^૧ ઉત્તરાર્થે કૃષ્ણાદ્યાગમને
ત્રિસપ્તતિતમોડધ્યાય: ॥ ૭૩ ॥

દસમા સુંધના ઉત્તરાર્થ-અંતર્ગત કૃષ્ણા વગેરેના આગમનમાંનો તોતેરમો અધ્યાય સમાપ્ત.

=★=

ચુભ્મોતેરમો અધ્યાય

ભગવાનની અગ્રપૂજા અને શિશુપાલનો ઉદ્ઘાર

શ્રીશુક ઉવાચ^૨

એવं યુધિષ્ઠિરો રાજા જરાસ-ધવધં વિભો: ૩ ।
કૃષ્ણસ્ય ચાનુભાવં તં^૪ શ્રુત્વા પ્રીતસ્તમષ્ટ્રવીત્ ॥ ૧ ॥

યુધિષ્ઠિર ઉવાચ

યે સ્યુસ્નૈલોક્યગુરવઃ સર્વે લોકમહેશ્વરાઃ ।
વહન્તિ દુર્લભં લભ્યા શિરસૈવાનુશાસનમ्^૫ ॥ ૨ ॥

સ ભવાનરવિન્દાક્ષો દીનાનામીશમાનિનામ् ।
વતોઽનુશાસનં ભૂમંસ્તદત્યન્તવિડભનમ् ॥ ૩ ॥

ન હોકસ્યાદ્વિતીયસ્ય બ્રહ્મણા: પરમાત્મનઃ ।
કર્મલિર્વર્ધતે તેજો લસ્તે ચ યથા રવે: ॥ ૪ ॥

ન વૈ તેઽજિત ભક્તાનાં મમાહમિતિ માધવઃ ।
તં તવેતિ ચ નાનાધી: પશૂનામિવ વૈકૃતા^૬ ॥ ૫ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ

ઈત્યુક્ત્વા યજ્ઞિયે કાલે વગે યુક્તાન્ સ ઋષ્ટ્વિજ્ઞ: ।
કૃષ્ણાનુમોદિત: પાર્થો બ્રાહ્મણાન્ પ્રહ્રવાદિન: ॥ ૬ ॥

ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિર ભગવાન શ્રીકૃષ્ણાના આ પરમ
અનુગ્રહની વાત સાંભળીને પ્રેમવિદ્વાળ થઈ ગયા, તેમનાં
નેત્રોમાંથી આનંદનાં અશ્રુ ટપકવા લાગ્યાં અને તેઓ તેમને
કશું કહી ન શક્યા. ॥ ૩૫ ॥

શ્રીશુકદેવજી કહે છે – પરીક્ષિત! ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિર
જરાસંધનો વધ અને સર્વશક્તિમાન ભગવાન શ્રીકૃષ્ણાનો
અદ્ભુત મહિમા સાંભળીને ખૂબ પ્રસન્ન થયા અને તેમને
કહેવા લાગ્યા. ॥ ૧ ॥

ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિરે કહ્યું – સાચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણ!
ત્રિલોકના સ્વામી, બ્રહ્મા, શંકર અને ઈન્દ્ર વગેરે લોકપાલો
– બધા જ આપની આજ્ઞા માટે તત્પર રહે છે અને જો તે
મળી જાય તો ઘણી જ શ્રદ્ધાથી તેને શિરોધાર્ય કરે છે. ॥ ૨ ॥
હે અનન્ત! અમે લોકો છીએ તો અત્યંત દીન, પરંતુ માનીએ
છીએ પોતાને બૂપતિ અને રાજા, આવી સ્થિતિમાં અગે છીએ
તો દંડને પાત્ર, પરંતુ આપ અમારી આજ્ઞા સ્વીકારો છો અને
તેનું પાલન કરો છો. સર્વશક્તિમાન કમલનયન ભગવાન
માટે આ મનુષ્ય-લીલાનો અભિનયમાત્ર છે. ॥ ૩ ॥ જેમ
ઉદ્ઘ અથવા અસ્તને કારણે સુર્યના તેજમાં કોઈ અંતર પડતું,
નથી, તે જ પ્રમાણે કોઈ પણ પ્રકારનાં કર્માથી આપનું તેજ
ન તો વધે છે અથવા ઘટે છે. કેમકે, આપ એક અદ્વિતીય
સ્વયં પરબ્રહ્મ પરમાત્મા છો. ॥ ૪ ॥ કોઈનાથી પરાજિત ન
થવાવણ માધવ! ‘આ હું હું અને આ મારું છે તથા આ
તું છે અને આ તારું’ – આ પ્રકારની વિકારબુદ્ધિ તો
પશુઓમાં હોય છે, જે આપના અનન્ય ભક્તો છે, તેમના
ચિત્તમાં આવા પાગલ જેવા વિચારો ક્ષયારેય આવતા નથી.
પછી આપનામાં તો હોય જ કઈ રીતે? (તેથી આપ જે કરી
રહ્યા છો તે બધી આપની લીલા છે.) ॥ ૫ ॥

શ્રીશુકદેવજી કહે છે – પરીક્ષિત! આ પ્રમાણે કહીને
ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિરે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણાની અનુમતિથી યજા
માટેનો યોગ્ય સમય આવવાથી યજાકર્મામાં નિપુણ વેદવાદી
બ્રાહ્મણો, ઋષ્ટ્વિજ્ઞો, આચાર્યો વગેરેની વરણી કરી. ॥ ૬ ॥

૧. દશમસ્કંખે રાજસૂયાદ્વિજ્ઞથો ત્રિસપ્તત૦ । ૨. બાદરાયણિરૂપાચ । ૩. મભો: । ૪. ચ । ૫. શિરસા મેનુશાસનમ् । ૬. વિક્રિયા ।

द्वैपायनो भरद्वाजः सुभन्तुर्गौतमोऽसितः ।
वसिष्ठश्चयवनः कुष्ठो मैत्रेयः कवचस्त्रितः ॥ ७ ॥

विश्वामित्रो वामदेवः सुभतिर्जुमिनिः कुतुः ।
पैलः पराशरो गर्गो वैशम्पायन एव च ॥ ८ ॥

अथर्वा कश्यपो धौम्यो रामो भार्गव आसुरिः ।
वीतिहोत्रो मधुच्छन्दा वीरसेनोऽकृतप्रशः ॥ ९ ॥

उपहूतासत्था चान्ये द्रोणभीष्मकृपादयः ।
धृतराष्ट्रः सहसुतो विद्वरश्च महामतिः ॥ १० ॥

ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्रा यज्ञदिक्षवः ।
तत्रेयुः सर्वराजानो राजां प्रकृतयो नृप ॥ ११ ॥

ततस्ते देवयज्ञं ब्राह्मणाः स्वर्णलाज्जैः ।
कृष्णा तत्र यथाभ्नायं दीक्षयाऽचक्षिरे नृपम् ॥ १२ ॥

हेमाः उलोपकरणाः वरुणस्य यथा पुरा ।
इन्द्रादयो लोकपाला विरिञ्च्यभवसंयुताः ॥ १३ ॥

सगणाः सिद्धगन्धर्वा विद्याधरमहोरगाः ।
मुनयो यक्षरक्षांसि अग्निक्षरयारणाः ॥ १४ ॥

राजानश्च समाहूता राजपत्न्यश्च सर्वशः ।
राजसूयं समीयुः सम राजाः पाषुडुसुतस्य वै ॥ १५ ॥

मेनिरे कुष्णाभक्तस्य रूपपत्रमविस्मिताः ।
अथाज्यन् महाराजं याजका देववर्यसः ।
राजसूयेन विधिवत् प्रायेतसमिवामराः ॥ १६ ॥

शौत्येऽहन्यवनीपालो याजकान् सदसस्पतीन् ।
अपूज्यन् महाभागान् यथावत् सुसमाहितः ॥ १७ ॥

तेमनां नाम इतां - श्रीकृष्णदेवायन व्यासदेव,
भरद्वाज, सुभन्तु, गौतम, असित, वसिष्ठ, अवन, कृष्ण,
मैत्रेय, कवच, त्रित, विश्वामित्र, वामदेव, सुभति, जैमिनि,
कुतु, पैल, परशुराम, गर्ग, वैशंपायन, अथर्वा, कश्यप, धौम्य,
परशुराम, शुक्राचार्य, आसुरि, वीतिहोत्र, मधुच्छन्दा,
वीरसेन अने अकृतप्रशः ॥ ७-८ ॥

आ सिवाय धर्मराजाभे द्रोणाचार्य, लीभापितामह,
कृपाचार्य, धृतराष्ट्र अने तेमना पुत्रो हुर्योधन वर्गेरे, महामति
विद्वर वर्गेरेने पश्च बोलाव्या ॥ ९० ॥ राजन्! राजसूययज्ञनां
दर्शन करवा माटे देशना बधा राजाओ, तेमना मंत्रीओ
तथा कर्मचारीओ, ब्राह्मणो, क्षत्रियो, वैश्यो, शूद्रो - बधा
ज आव्या इता ॥ ९१ ॥

त्यार पछी ऋत्विज ब्राह्मणोभे सोनानां हणोथी
जगीन भेडीने चांग युधिष्ठिरने शासनानुसार यज्ञ-दीक्षा
आपी ॥ १२ ॥ प्राचीन काणमां जेम वरुणादेवना यज्ञमां
बधां ज यज्ञपात्रो सोनानां बनावेलां इतां, ते ज प्रभाषो
युधिष्ठिरना यज्ञमां पश्च इतां. पांडुनंदन महाराज युधिष्ठिरना
यज्ञनु निमंत्रणा भणवाथी ब्रह्माज, शंकर भगवान, ईन्द्र
वर्गेरे लोकपालो, तेमना गणो साथे सिद्ध-गन्धर्वो, विद्यापत्रो,
नाग, मुनि, यक्ष, राक्षस, पक्षी, उन्नर, चारण, मोटा-मोटा
राजाओ अने राष्ट्रीओ वर्गेरे उपस्थित थयां ॥ १३-१५ ॥

आवेला तमाम महानुभावोभे आश्चर्यरहित थઈने
मानी लीधु के राजसूय-यज्ञनु आयोजन युधिष्ठिरज्ञने माटे
योग्य ज छे. कारण के, भगवान श्रीकृष्णना भक्त माटे आवुं
आयोजन करवुं ए कोई मोटी वाता नथी. ते सभये देवताओ
जेवा तेजस्वी ऋत्विजोभे धर्मराज युधिष्ठिर पासे विधिपूर्वक
राजसूय-यज्ञ कराव्यो, के जेवो पूर्वकाणमां देवताओभे वरुण
पासे कराव्यो इतो ॥ १६ ॥ सोमलताथी रस काढवाना
दिवसे महाराज युधिष्ठिरे पोताना परम भाग्यवान ऋत्विजो
अने यज्ञकर्मनी भूल-चूकनु निरीक्षण करवावाणा विप्रोनुं
विधिपूर्वक पूजन कर्यु ॥ १७ ॥

इवे सभासदो भे विषय पर विचार करवा लाग्या के

સદસ્યાગ્રયાહૃણાઈ વે વિમૃશનઃ સભાસદઃ ।
નાથ્યગચ્છનૈકાન્યાતુ સહદેવસ્તદાઽબ્રવીત् ॥ ૧૮ ॥

અહંતિ હિચ્યુતઃ શ્રેષ્ઠયં ભગવાન् સાત્વતાં પતિઃ ।
એષ વે દેવતાઃ સર્વા દેશકાલધનાદ્ય: ॥ ૧૯ ॥

યદાત્મકમિં વિશ્વં કતવશ યદાત્મકા: ।
અજિનરાહુતયો મન્ત્રા સાઇધ્યં યોગશ્ચ યત્પર: ॥ ૨૦ ॥

એક એવાદ્વિતીયોऽસાવૈતદાત્મ્યમિં જગત् ।
આત્મનાઽકાત્માશ્રય: સભ્યા: સૃજત્વવતિ હન્યજઃ ॥ ૨૧ ॥

વિવિધાનીહ કર્માણિ જનયન् યદવેક્ષયા ।
ઈહતે યદ્યં સર્વઃ શ્રેયો ધર્માદિલક્ષણમ् ॥ ૨૨ ॥

તસ્માત् કૃષ્ણાય મહતે દીપતાં પરમાહૃણમ् ।
એવં ચેતુ સર્વભૂતાનામાત્મનશ્રાહૃણં ભવેત् ॥ ૨૩ ॥

સર્વભૂતાત્મભૂતાય કૃષ્ણાયાનન્યદર્શિને ।
દેયં શાન્તાય પૂર્ણાય દાતસ્યાનન્યમિચ્છિતા ॥ ૨૪ ॥

ઈત્યુક્ત્વા સહદેવોऽભૂતં તૂષ્ણીં કૃષ્ણાનુભાવવિત् ।
તચ્છુત્વા તુષ્ટુવુ: સર્વે સાધુ સાધ્યિતિ સત્તમા: ॥ ૨૫ ॥

શ્રુત્વા દ્વિજેરિતં રાજા જ્ઞાત્વા હાઈ સભાસદામ् ।
સમર્હયદૃષ્ટિકેશં પ્રીતઃ પ્રણાયવિબ્લલઃ ॥ ૨૬ ॥

તત્પાદાવવનિજ્યાપ: શિરસા લોકપાવની: ।
સભાર્થ: સાનુજ્ઞામાત્ય: ૧ સકુદુમ્બોઽવહન્મુદા ॥ ૨૭ ॥

વાસોમિ: પીતકૌરોયૈર્ભૂષણૈશ્ચ મહાધને: ।
અહંપિત્વાઽશ્રુપૂર્ણાક્ષો નાશકત્ સમવેક્ષિતુમ् ॥ ૨૮ ॥

સદસ્યોમાં અગ્રપૂજા કોની કરવી. જેટલી મતિ, અટલા મત. તેથી સર્વસમ્મતિથી કોઈ નિર્ણય ન થઈ શક્યો. આવી સ્થિતિમાં સહદેવજીએ કહું - ॥ ૧૮ ॥ ‘યાદવશ્રેષ્ઠ ભક્તવત્સલ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ જ સદસ્યોમાં સર્વશ્રેષ્ઠ અને અગ્રપૂજાને પાત્ર છે; તેમકે, તેઓ જ સમસ્ત દેવતાઓના રૂપમાં છે અને દેશ, કાળ, ધન વગેરે જેટલી પણ વસ્તુઓ છે, તે બધાના રૂપમાં પણ તેઓ જ છે. ॥ ૧૯ ॥ આ સંપૂર્ણ વિશ્વ શ્રીકૃષ્ણનું જ રૂપ છે. સમસ્ત પણો પણ શ્રીકૃષ્ણસ્વરૂપ જ છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ જ અજિન, આહૃતિ અને મન્ત્રોના રૂપે છે. જ્ઞાનમાર્ગ અને કર્મમાર્ગ – એ બન્ને પણ શ્રીકૃષ્ણપ્રાપ્તિના જ હેતુ છે. ॥ ૨૦ ॥ સભાસદો! હું ક્યાં સુધી વર્ણન કરું, શ્રીકૃષ્ણ એક છે, અદ્વિતીય છે, આ શ્રીકૃષ્ણ જ સર્વ જગતના આત્મા છે. તેઓ પોતાનામાં જ સ્થિત અને જન્મ, અસ્તિત્વ, વૃદ્ધિ વગેરે છ ભાવવિકારોથી રહિત છે. તેઓ પોતાના આત્મરસ્વરૂપ સંકલ્પથી જ જગતની રૂચના, પાલન અને સંહાર કરે છે. ॥ ૨૧ ॥ આ સમસ્ત સંસાર શ્રીકૃષ્ણના જ અનુગ્રહથી અનેક પ્રકારનાં કર્માનું અનુઝાન કરતો રહીને, ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોકશરૂપ પુરુષાર્થો કરે છે. ॥ ૨૨ ॥ તેથી સર્વશ્રેષ્ઠ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણાની જ અગ્રપૂજા થવી જોઈએ. એમની પૂજા કરવાથી સમસ્ત પ્રાણીઓની તથા આપણી પણ પૂજા થઈ જાય છે. ॥ ૨૩ ॥ જેઓ પોતાના દાન-ધર્મનું અનંત ફળ હુંછે છે, તેમણે સમસ્ત પ્રાણીઓ અને પદાર્થોના અંતરાત્મા, બેદભાવરહિત, પરમશાંત અને પરિપૂર્ણ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને જ (દાન) આપવું જોઈએ.’ ॥ ૨૪ ॥ પરીક્ષિત! સહદેવજી ભગવાનનો મહિમા અને તેમના પ્રભાવને જાણતા હતા. આટલું કહીને તેઓ મૈન થઈ ગયા. તે વખતે ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિરની યજસભામાં જેટલા સત્પુરૂપો ઉપસ્થિત હતા, બધાએ એકી અવાજે ‘બરાબર છે, બરાબર છે’ કહીને સહદેવજીની વાતનું સમર્થન કર્યું. ॥ ૨૫ ॥ ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિરે ભાબણોની આશા સાંભળીને તથા સભાસદોનો અભિપ્રાય જાણીને બહુ આનંદપૂર્વક પ્રેમની અવિકતાથી વિદ્વાન થઈને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણાની અગ્રપૂજા કરી. ॥ ૨૬ ॥ પોતાનાં પત્ની, ભાઈઓ, મંત્રીઓ અને કુટુંબીજનો સાથે ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિરે ખૂબ જ પ્રેમથી, આનંદથી ભગવાનના ચરણ પખાળ્યા તથા તેમના ચરણાનું લોકપાવન જળ પોતાના મસ્તક પર ચઢાવ્યું. ॥ ૨૭ ॥ તેમણે ભગવાનને પીળાં રેશમી વસ્ત્રો અને બહુ કીમતી આભૂતશ્રી અર્પણ કર્યાં. તે સમયે તેમનાં નેત્રો હર્ષનાં અશ્રુબિન્દુથી બરાઈ જવાને કારણે તેઓ ભગવાનને સારી રીતે જોઈ પણ શકતા ન હતા. ॥ ૨૮ ॥ યજસભામાં ઉપસ્થિત બધા લોકો ભગવાન

૧. સાનુજ્ઞાઽવ્યાપ: ।

ईत्यं सभाजितं वीक्ष्य सर्वे प्राञ्जलयो जनाः ।
नमो ज्येति नेमुसं निपेतुः पुण्यवृष्टयः ॥ २८ ॥

ईत्यं निशम्य दमधोषसुतः स्वपीडा-
हुत्याय कृष्णगुणावर्णानज्ञातमन्युः ।
उत्क्षिप्य बाहुभिद्माह सदस्यमर्धा-
संश्रावयन् भगवते परुषाङ्गयभीतः ॥ ३० ॥

ईशो हुरत्ययः काल ईति सत्यवती श्रुतिः ।
वृद्धानामपि यद् बुद्धिर्भावाक्यैर्विभिद्यते ॥ ३१ ॥

यूयं पात्रविदां श्रेष्ठा मा भन्धं बालभाषितम् ।
सदस्यतयः सर्वे कृष्णो यत् सम्मतोऽर्हते ॥ ३२ ॥

तपोविद्याव्रतपरान् शानविध्यस्तक्लभ्यान् ।
परमर्थान् भ्रष्टनिष्ठान् लोकपालैश्च पूजितान् ॥ ३३ ॥

सदस्यतीनतिक्रम्य^१ गोपालः कुलपांसनः ।
यथा काकः पुरोडाशं सपर्या कथमर्हति ॥ ३४ ॥

वर्णाश्रमकुलापेतः सर्वपर्मबहिष्कृतः ।
स्वैरवर्ती गुणैर्हीनः सपर्या कथमर्हति ॥ ३५ ॥

यथातिनैधां हि कुलं शमं सन्दिर्भहिष्कृतम् ।
वृथापानरतं शश्वत् सपर्या कथमर्हति ॥ ३६ ॥

भ्रष्टिसेवितान् देशान् हित्यैतेऽभ्रष्टवर्यसम् ।
समुद्रं हुर्गमाश्रित्य बाधन्ते दस्यवः प्रज्ञाः ॥ ३७ ॥

अेवमादीन्यभद्राणि भमाषे नष्टमज्जलः ।
नोवाय उग्निद्वय भगवान् यथा सिंहः शिवारुतम् ॥ ३८ ॥

श्रीकृष्णने आ रीते पूज्येला, सत्कारायेला जोईने हाथ जोड़ीने 'नमो नमः । नमो नमः । नमोः नमः । ज्य-ज्य' नो धोष करीने भगवानने नमस्कार करवा लाभ्या. ते वर्खते आकाशमांथी पुण्योनी (स्वयं) वृष्टि थई. ॥ २८ ॥

परीक्षित! पोताना आसन पर बेढेलो शिशुपाल आ बधुं जोई - सांबणी रह्यो हतो. भगवान श्रीकृष्णना गुण सांबणीने तेने कोष आव्यो अने ते उभो थई गयो. ते भरी सभामां हाथ ऊचा करीने भूब औ उद्दताइपूर्वक अने निर्भयताथी भगवानने संबणावी-संबणावीने अत्यंत कठोर शब्दो कहेवा लाभ्यो - ॥ ३० ॥ 'सभासदो! श्रुतिओनुं ऐ कहेवुं सर्वथा (अक्षरशः) साच्यु छे के काण ए औ ईश्वर छे. लाख उपायो करवा छतां पक्ष ते पोतानुं काम करावी ज ले छे. आनुं प्रत्यक्ष ग्रमाणा अमे जोई लीधुं छे के अहीं बाणको अने अक्षानीओनी वातोथी मोटा-मोटा वयोवृद्धो अने शानवृद्धोनी बुद्धि पक्षा अभित थई गई छे. ॥ ३१ ॥ परंतु हुं मानुं छुं के, तमे लोको अग्रपूजाने योग्य पात्रनो निर्णय करवा पूरी रीते सक्षम छो. तेथी हे सभापतिओ! तमे लोको योग्य-अयोग्यने जाणानाराओमां श्रेष्ठ छो, तेथी 'कृष्ण औ अग्रपूजाने माटे योग्य छे' अेवुं बाणक सहदेवनुं वयन मानशो नहीं. ॥ ३२ ॥ अहीं मोटा-मोटा तपस्वीओ, विद्वानो, प्रत्यारीओ, शानदारा पोतानां समस्त पाप-तापोने शांत करी देनारा परम शानी, परमऋषि, भ्रष्टनिष्ठ वगेरे उपस्थित छे - जेमनी पूजा मोटा-मोटा लोकपालो पक्ष करे छे. ॥ ३३ ॥ पक्षनी भूल-चूक बतावनारा ते सभापतिओने छोडीने आ कुणकलंक गोवाण, भला, अग्रपूजानो अधिकारी कही रीते थई शके? शुं कर्गडो क्यारेय पक्षना पुरोडाशनो अधिकारी थई शके छे? ॥ ३४ ॥ न तेनो कोई वर्षा छे, न कोई आश्रम. कुण पक्ष तेनु उच्युं नथी. तें नवा धर्मोथी भहिष्कृत छे. वेद अने लोकमर्थादाओनुं उल्लंघन करीने ईश्वरानुसार आचरण करे छे. तेनामां कोई गुण पक्ष नथी. आवी स्थितिमां आ अग्रपूजाने पात्र कही रीते थई शके? ॥ ३५ ॥ तमे लोको जालो छो के, राजा यथातिए यद्युक्तने शाप आप्यो छे. तेथी सत्पुरुषों आ वंशनो भहिष्कृत करी दीधो छे. ते भधा वर्य मधुपानमां आसक्त रहे छे. पछी आ अग्रपूजाने योग्य कही रीते होई शके? ॥ ३६ ॥ आ भधाए भ्रष्टिर्थो द्वारा सेवित मधुश वगेरे देशोनो परित्याग करी दीधो अने भ्रष्टतेज-रहित समुद्ररुपी डिल्लानो आश्रय करीने रहे छे. त्यांथी ज्यारे आ लोको भहार नीको छे, त्यारे डाकुओनी जेम प्रज्ञने सतावे छे.' ॥ ३७ ॥ परीक्षित! साच्यु पूछो तो शिशुपालनुं तमाम शुल नष्ट थई चूक्युं हतुं. तेथी तेषो भीज्ज पक्ष घशी कडवी वातो भगवान श्रीकृष्णने संबणावी. परंतु जेम सिंह क्यारेय शियाणनी भूमो

१. सदस्यतीनतिक्रम्य ।

भगवत्तिन्दनं श्रुत्वा हुःसहं तत् सभासदः ।
कर्णो पिधाय निर्जग्मुः शपन्तश्चेदिपं रुधा ॥ ७८ ॥

निन्दां भगवतः शृण्वन्तरस्य जनस्य वा ।
ततो नापैति यः सोऽपि यात्यधः सुकृताच्युतः ॥ ४० ॥

ततः पाषुडुसुताः कुष्ठा मत्स्यकैक्यसृज्जयाः ।
उदायुधाः समुत्तस्थुः शिशुपालजिधांसवः^१ ॥ ४१ ॥

ततश्चैद्यस्त्वसम्भान्तो जगृहे खड्गाचर्मणी ।
भर्त्यन् कृष्णपक्षीयान् राजाः सदसि भारत ॥ ४२ ॥

तावहुत्थाय भगवान् स्वान् निवार्य स्वयं रुधा ।
शिरः कुरान्तचेष्टा जहारापततो रिपोः ॥ ४३ ॥

शब्दः कोलाहलोऽप्यासीत् शिशुपाले हते महान् ।
तस्यानुयायिनो भूपा हुकुरुर्जितैषिणः ॥ ४४ ॥

चैद्यदेहोत्थितं ज्योतिर्वासुदेवमुपाविशत् ।
पश्यतां सर्वभूतानामुलेव भुवि खाच्युता ॥ ४५ ॥

जन्मत्रयानुगुणितवैरसंरब्धया विषया ।
ध्यायंस्तन्मयतां यातो भावो हि भवकारणम् ॥ ४६ ॥

ऋत्यिगम्यः ससदस्येभ्यो दक्षिणां विपुलामदात् ।
सर्वान् सम्पूर्ज्य विविवच्यकेऽवभृथमेकरात् ॥ ४७ ॥

साधयित्वा कर्तुं राजाः कृष्णो योगेश्वरेश्वरः ।
उवास कतिचिन्मासान् सुहृद्दिरभियाच्यितः ॥ ४८ ॥

ततोऽनुशास्य राजनमनिष्ठन्तमपीश्वरः ।
ययौ सभार्यः सामात्यः स्वपुरं देवकीसुतः ॥ ४९ ॥

उपर ध्यान आपतो नथी ते ज प्रमाणे भगवान् श्रीकृष्ण मैन
रक्षा, तेमणे शिशुपालने कोई उत्तर न आयो ॥ ७८ ॥ परंतु
सभासदो माटे भगवाननी निन्दा अस्त्व बनी गई, तेमांधी
केटलाये पोताना कान बंध करीने शिशुपालने गाणो हेता
बहार नीकणी गया ॥ ७९ ॥ परीक्षित! जे भगवाननी
अथवा भगवानना भक्तोनी निन्दा सांभणीने त्यांथी चाल्यो
नथी जतो ते पोतानां शुभ कर्माची च्युत थई जायछे अने तेनी
अधोगति थाय छे ॥ ४० ॥

परीक्षित! हवे शिशुपालने मारी नाखवा माटे पांडवो,
मत्स्य, केक्य अने सृज्जयवंशी राजाओ कोध करीने छाथमां
हथियार उठावी उभा थई गया ॥ ४१ ॥ परंतु शिशुपाल
अेनाथी स्लेज पक्ष गबरायो नहीं, तेषो कोई पक्ष प्रकारनो
आगण-पाइणनो विचार कर्या विना पोतानी ढाल-तलवार
उठावी लीधी अने ते भरी सभामां श्रीकृष्णाना पक्षपाती
राजाओने ललकारवा लाएयो ॥ ४२ ॥ ते लोकोने लडता
जघडता जोईने भगवान् श्रीकृष्ण उभा थया, तेमणे पोताना
पक्षना राजाओने शांत कर्या अने स्वयं कोध करीने पोताना
उपर दोडीने आवी रहेला शिशुपालनु भस्तक तीक्ष्णा
धारवाणा चक्थी कापी नांझ्यु ॥ ४३ ॥ शिशुपालना मृत्युथी
त्यां भारे कोलाहल थयो, तेना अनुयायी राजाओ पोताना
प्राण बचाववा त्यांथी नासी गया ॥ ४४ ॥ शिशुपालना
देहमांथी उत्पन्न थयेल तेजनी ज्योति, जेम आकाशमांथी
उत्पन्न थयेल उल्कावीजणी भूमिमां समाई जाय तेम
भगवानमां समाई गई ॥ ४५ ॥ परीक्षित! शिशुपालना
अंतःकरणमां लागलगाट त्रष्ण जन्मोथी देवभावमां अभिवृद्धि
थई रही हती, अने आ प्रमाणे देवभावथी ज भगवाननु
ध्यान करतां-करतां ते तन्मय थई गयो – भगवाननो पार्षद
बनी गयो, साच्यु ज छे, मृत्यु पछी ग्रास थनार गतिमां
भाव ज कारण छे ॥ ४६ ॥ शिशुपालनी सद्गति थया पछी
चक्षती धर्मराज युधिष्ठिरे सदस्यो अने ऋत्यिजोने धर्षी
दक्षिणा आपी तथा बधानो सत्कार करीने विधि-पूर्वक
पक्षांत-स्नान – अवलूथ-स्नान कर्यु ॥ ४७ ॥

परीक्षित! आ प्रमाणे योगेश्वर भगवान् श्रीकृष्णे
धर्मराज युधिष्ठिरनो राजसूय-यज्ञ पूर्ण कर्यो अने पोताना
सगासंबंधीओ अने सुहृदोनी ग्रार्थनाथी थोडा महिना त्यां
ज रोकाया ॥ ४८ ॥ त्यार पछी राज युधिष्ठिरनी ठक्का
न होवा छतां पक्ष सर्वशक्तिमान भगवान् श्रीकृष्णे तेमनी
आज्ञा लही लीधी अने पोतानी राज्ञीओ तथा मंत्रीओ साथे
इन्द्रप्रस्थथी द्वारकापुरी जवा ग्रस्थान कर्यु ॥ ४८ ॥

१. जिधांसया ।

वर्णितं तदुपाध्यानं मया ते बहुविस्तरम् ।
वैकुण्ठवासिनोर्जन्म विप्रशापात् पुनः पुनः ॥ ५० ॥

राजसूयावस्थेन स्नातो राजा युधिष्ठिरः ।
भ्रष्टक्षत्रसम्भामध्ये शुशुभे सुररात्रिव ॥ ५१ ॥

राजा सम्भाजिताः सर्वे सुरमानवभेदयाः ।
कृष्णं कर्तुं च शंसन्तः स्वधामानि यथुमुद्दाह ॥ ५२ ॥

हुर्योधनमृते पापं कर्त्ति कुरुकुलामयम् ।
यो न सेहे श्रियं स्तीतां दृष्ट्वा पाष्टुसुतस्य ताम् ॥ ५३ ॥

य ईदं कीर्तयेद् विष्णोः कर्म चैद्यवधादिकम् ।
राजमोक्षं वितानं च सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ५४ ॥

परीक्षित! हुं ए उपाध्यान तमने विस्तारपूर्वक संबोधावी चूक्ष्यो हुं के वैकुण्ठवासी ज्य अने विजयने सनकादि ऋषिओना शापथी वारंवार जन्म लेवो पड्यो हतो ॥ ५० ॥
महाराज युधिष्ठिर राजसूयनुं पशांत-स्नान करीने भ्रातृज्ञो अने क्षत्रियोनी सभामां देवराज ईन्द्र जेवा शोभी रथा हता ॥ ५१ ॥ राजा युधिष्ठिरे देवताओ, मनुष्यो अने आकाशचारी-डिन्नरो, गन्धर्वोनो यथायोग्य सत्कार कर्यो तथा तेओ भगवान श्रीकृष्ण अने राजसूय यज्ञानी प्रशंसा करता - करता खूब आनंदित थहिने पोत-पोताना लोकमां सिधावी गया ॥ ५२ ॥ परीक्षित! बधा लोको सुखी यथा, परंतु हुर्योधन पांडवोनी आ उज्ज्वल राज्यवस्थीनी उन्नति सही न शक्यो. केमके, ते स्वभावयी ज पापी, क्लेश-प्रेमी, कुरुक्षणो नाश करवा भाटे एक महान रोग हतो ॥ ५३ ॥

परीक्षित! जे मनुष्य भगवान श्रीकृष्णनी आ लीलानुं - शिशुपाल-वध, जरासंध-वध, बंदी राजाओनी मुक्ति अने यज्ञ-अनुष्ठाननुं कीर्तन करशे ते समस्त पापोथी मुक्त थहि जशे ॥ ५४ ॥

—★—

इति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहस्यां संहितायां दशमस्कन्ये उत्तरार्धे शिशुपालवधो^२ नाम
चतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥

दसमा संधना उत्तरार्ध-अंतर्गत शिशुपालवध नामनो युम्मोतेरमो अध्याय समाप्त.

—★—

पंचोत्तमो अध्याय

राजसूय यज्ञ सम्पन्न अने हुर्योधननुं अपमान

राजोवाच

अज्ञतशत्रोज्जं दृष्ट्वा राजसूयमहोदयम् ।
सर्वे मुमुक्षुरे भ्रष्टन् नृदेवा ये समागताः ॥ १ ॥
हुर्योधनं वर्जयित्वा राजानः सर्वयः सुराः ।
ईति श्रुतं नो भगवंस्तत्र कारणमुच्यताम् ॥ २ ॥

ऋग्वेदवाच^३

पितामहस्य ते यज्ञे राजसूये महात्मनः ।
बान्धवाः परिचर्यायां तस्यासन् प्रेमबन्धनाः ॥ ३ ॥

राजा परीक्षिते पूछ्युं - भगवन्! अज्ञतशत्रु धर्मराज युधिष्ठिरना राजसूय यज्ञमहोत्सवने ज्ञेयने जेटला मनुष्यो, राजांओ, ऋषिओ, मुनिओ अने देवताओ आव्या हता, ते बधाने खूब आनंद थयो. परंतु हुर्योधनने बहु हुःअ, संताप थयो; ऐसु में आपना मुखेथी संबल्पुं भगवन्! आप हुपा करीने ऐसुं कारण ज्ञानो ॥ १-२ ॥

श्रीशुक्टेवज्ञ कहे छे - परीक्षित! तमाचा दादा युधिष्ठिर मोटा महात्मा हता. तेमना प्रेम-पाशथी बंधाईने बधा भाई-बंधुओ राजसूय-यज्ञमां जुहुं जुहुं सेवाकार्य स्वीकारी लीहुं हतुं ॥ ३ ॥

१. मुद्द यसुः । २. वृपश्चतुःसप्ततिः । ३. बादयपश्चिमवाच ।

ભીમો મહાનસાધ્યકો ધનાધ્યકઃ સુયોધનઃ ।
સહદેવસ્તુ પૂજાયાં નકુલો દ્રવ્યસાધને ॥ ૪ ॥

ગુરુશુશ્રૂષણો^૧ જિષ્ણુ: કૃષ્ણા: પાદાવનેજને ।
પરિવેષણો દુપદજ્ઞ કર્ણો દાને મહામના: ॥ ૫ ॥

યુયુધાનો વિકર્ણાશ હાર્દિક્યો વિદુરાદ્ય: ।
બાહીકપુત્રા ભૂર્યાદ્યા યે ચ સન્તાર્દનાદ્ય: ॥ ૬ ॥

નિરૂપિતા મહાયજો નાનાકર્મસુ તે તદા ।
પ્રવર્તને સ્મ રાજેન્દ્ર રાજા: પ્રિયચિકીર્ષવ: ॥ ૭ ॥

ऋત્વિકસદસ્યબહુવિત્સુ સુહિતમેષુ
સ્વિષ્ટેષુ સૂનૃતસમહીણાદક્ષિણાભિ: ।
શૈદ્યે ચ સાત્વતપતેશ્વરણાં પ્રવિષે
ચકુસતતસ્તવવભૂધસ્નપનં દ્યુનદ્યામ् ॥ ૮ ॥

મૃદ્જંશક્રપણવધુનુર્યાનકગોમુખા:
વાદિત્રાણિ વિચિત્રાણિ નેહુરાવભૂથોત્સવે ॥ ૯ ॥

નર્તક્યો નનૃતુર્હથા ગાયકા યૂથશો જગુ: ।
વીજાવેણુતલોમાદસ્તેષાં સ દિવમસ્પૃશત् ॥ ૧૦ ॥

ચિત્રધ્વજપતાકાગ્રેરિભેન્દ્રસ્યનનાર્વભિ: ।
સ્વલુકુતેર્ભૈર્ભૂપા નિર્યયુ રક્મમાલિન: ॥ ૧૧ ॥

યહુસૃજ્યકામ્ભોજકુરુક્યકોસલા:
કમ્પયન્નો ભુવં સૈન્યૈર્યજમાનપુરઃસરા: ॥ ૧૨ ॥

સદસ્યત્રિજિદ્જશ્રેષ્ઠા બ્રહ્મઘોષેણ ભૂયસા ।
દેવાંશિપુતૃગન્ધર્વાસ્તુદ્ધુતુ: પુષ્પવર્ષિણા: ॥ ૧૩ ॥

સ્વલુકુતા નરા નાર્યો ગન્ધસ્તગભૂષણામ્ભરૈ: ^૨ ।
વિલિમ્યન્યોડભિજ્યન્યો વિજહુર્વિવિષે રસૈ: ॥ ૧૪ ॥

ભીમસેન બોજનાલયની દેખ-રેખ કરતા હતા. દુર્યોધન કોષાધ્યકઃ હતા. સહદેવને અભ્યાગતોના સ્વાગત-સત્કાર માટે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા અને નકુલ વિવિધ પ્રકારની સામગ્રી એકત્ર કરવાનું કામ કરતા હતા. ॥ ૪ ॥ અર્જુન ગુરુજનોની સેવા-શુશ્રૂષા કરતા હતા અને સ્વયં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ આવેલા અતિધિઓના ચરણ પખાળતા હતા. દેવી દ્રૌપદી બોજન પીરસતાં હતાં અને ઉદારશિરોમણિ કર્ણ ખુલ્લા હાથે દાન આપતા હતા. ॥ ૫ ॥ પરીક્ષિત! આ જ પ્રમાણે સાત્યકિ, વિકર્ણ, હાર્દિક્ય, વિદુર, ભૂરિશ્વવા વગેરે બાહ્લીકના પુત્રો અને સન્નાર્દન વગેરે રાજસૂય પણમાં જુદા જુદા કામોમાં નિયુક્ત હતા. તે બધા જ પુષ્પિષ્ઠરણનું પ્રિય થાય તેવું કામ કરતા હતા. ॥ ૬-૭ ॥

પરીક્ષિત! જ્યારે ઋત્વિજો, સદસ્યો અને વિદ્વાનોનું તથા પોતાના ઈશ-મિત્રો અને ભાઈ-બાંધવોનો સુમધુર વાણી, વિવિધ પ્રકારની પૂજા સામગ્રી અને દક્ષિણા વગેરેથી સારી રીતે સત્કાર થઈ ચૂક્યો તથા શિશુપાલ ભક્તવત્સલ ભગવાનના ચરણોમાં સમાઈ ગયો, ત્યારે ધર્મરાજ પુષ્પિષ્ઠર ગંગાછમાં પણાંત-સ્નાન કરવા ગયા. ॥ ૮ ॥ જે વખતે તેઓ અવભૂધ-સ્નાન કરવા લાગ્યા, ત્યારે મૃદુંગ, શંખ, બેરી, ઢોલ, નગારાં અને શુંગવાદ્યો વગેરે વિવિધ પ્રકારના વાજિંગ્રો વાગવાં લાગ્યાં. ॥ ૯ ॥ નર્તકીઓ હર્ષભેર નાચી રહી હતી. ગવૈયાઓના વૃન્દ ગાવા લાગ્યા અને વીજા, વાંસળી તથા જંગ-મંજુરા વગેરે વાદ્યોનો ધ્વનિ આકાશ સુધી ગુંજુ રહ્યો હતો. ॥ ૧૦ ॥ સોનાના હાર પહેરેલા યાદવ, સુર્જય, કુરુ, કેક્ય અને કોસલ દેશના રાજાઓ રંગ-બે-રંગી ધર્મ-પતાકાઓ સાથેના ખૂબ સજાવેલા ગજરાજો, રથો, ઘોડાઓ તથા સુસજ્જ વીર સૈનિકો સાથે મહારાજ પુષ્પિષ્ઠરની આગળ પૃથ્વીને કંપાવતા ચાલી રહ્યા હતા. ॥ ૧૧-૧૨ ॥ યજના સદસ્યો, ઋત્વિજો અને અનેક શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણો દેદમંત્રોનો ઊંચા સ્વરથી પાઠ કરી રહ્યા હતા. દેવતાઓ, ઋષિઓ, પિતૃઓ, ગન્ધર્વો, આકાશમાંથી પુષ્પોની વૃદ્ધિ કરતા. ॥ ૧૩ ॥ ઈન્દ્રપ્રસ્થના ઝી-પુરુષો સુગન્ધિત દ્રવ્યો, પુષ્પના હાર, રંગ-બે-રંગી વરણો અને કીમતી આભૂષણોથી સણ્ણ-ધળને એક-બીજા પર જળ, તેલ, દૂધ, માખજા વગેરે નાખીને ભીજવતા હતા અને એક-બીજાના શરીરે ચોપડતા હતા. આ પ્રમાણે કીડા કરતા ધર્મરાજની સાથે ચાલી રહ્યા હતા. ॥ ૧૪ ॥

૧. સતાં શુશ્રૂષણો । ૨. જ્યોતિષાદિભિ: ।

तेलगोरसगन्धोष्ठिरिद्रासान्द्रकुड़कुमैः ।
पुमित्विमाः प्रलिम्पन्त्यो विजहुवारयोधितः ॥ १५ ॥

गुमा नृभिन्निरगमन्तुपलब्धुमेतद्
देव्यो यथा दिवि विमानवरैर्नुदेव्यः ।
ता मातुलेयसभिभिः परिषियमानाः
सव्रीऽहासविकसद्दना विरेजुः ॥ १६ ॥

ता देवरानुत सभीन् सिधिच्युर्दीभिः
क्षिलग्राम्भरा विवृतगात्रकुचोरुमध्याः ।
ओत्सुक्यमुक्तक्षराच्यवमानमाल्याः
क्षोभं दधुर्भविष्यां रुचिरैर्विहारैः ॥ १७ ॥

स समाद् रथमारुढः सदृशं रुक्ममालिनम् ।
व्यरोचत स्वपत्नीभिः क्षियाभिः क्षतुराडिव ॥ १८ ॥

पत्नीसंयाज्ञवभृथैश्चरित्वा ते तमृत्विजः ।
आचान्तं स्नापयात्यकुर्गज्ञायां सह कृष्णया ॥ १९ ॥

देवदुन्दुभयो नेहुर्नरदुन्दुभिभिः समम् ।
भुमुचुः पुण्यवर्धाणि देवर्घिपितृमानवाः ॥ २० ॥

सञ्जुस्तत्र ततः सर्वे वर्णाश्रमयुता नराः^१ ।
महापातक्यपि पतः सद्यो मुच्येत क्षिलिष्यात् ॥ २१ ॥

अथ राजाङ्गते क्षौभे परिधाय स्वलङ्कुतः ।
ऋत्विक्सदस्यविप्रादीनानर्थाभरणाभरैः ॥ २२ ॥

बन्धुशातिनृपान् भित्रसुहृदोऽन्यांश्च सर्वशः ।
अभीक्षां पूज्यामास नारायणपरो नृपः ॥ २३ ॥

वारांगनाओ पुरुषोने तेल, गोरस, सुगन्धित जल, हण्डर अने डेसरनो लेप करती हती अने पुरुषो पश्च तेमने ते ज वस्तुओयी तरबोण करी देता हता ॥ १५ ॥

ते समये आ उत्सवने जोवा माटे जेम उत्तम-उत्तम विमानोमां बेसीने आकाशमां अनेक हेवीओ आवी हती, ते ज प्रमाणो सैनिको द्वारा सुरक्षित ईन्द्रप्रस्थनी अनेक राज-महिलाओं पश्च सुंदर-सुंदर पालभीओमां बेसीने आवी हती, पांडवोना मामाना दीकरा-भाई श्रीकृष्ण अने तेमना भित्रो ते राष्ट्रीओ उपर विविध प्रकारना रंग वगेरे नाखी रत्ना हता, तेथी राष्ट्रीओनां मुख लक्ष्मणा हास्यथी खीली उठातां हतां अने तेओ त्यारे बहु सुंदर लाजती हती ॥ १६ ॥ ते लोकोना रंग वगेरे नाखवाथी राष्ट्रीओनां वस्त्रो जीर्णार्थ गयां होवाथी तेओ संकोश अनुभवतां हतां, तेओ पश्च पिचकारीओ अने पात्रोमां रंग भरी भरीने पोताना दियरो अने तेमना भित्रो पर छांटतां हतां, प्रेमभरी उत्सुकताने कारणो तेमना गृण्येला डेश अने वस्त्र-बंधन ढीलां थर्छ गयां हतां, तथा वेष्टीमां गृण्येलां पुण्यो भरी पडतां हतां, परीक्षिता! तेमनो आ रुचिकर अने पवित्र विद्वार जोઈने मलिन अंतःकरणावाणा पुरुषोनु चित्त चंचल थर्छ उठातुं हतुं, क्रामधी भोडित थर्छ जतुं हतुं ॥ १७ ॥

यक्षवर्ती राजा युधिष्ठिर द्रीपदी वगेरे राष्ट्रीओनी साथे सुंदर घोडाओ जोतरेला अने सोनाना हारोथी सजावेला रथ पर बेसीने अत्यंत शोभी रत्ना हता, जाझो स्वयं राजसूय-पश्च प्रयाश वगेरे क्षियाओ सखित मूर्तिमान थर्छने प्रगट थर्छ गयो होय ॥ १८ ॥ ऋत्विक्सदे पत्नी-संयाज (अेक प्रकारनु पश्चकर्म) तथा पश्चान्त-स्नान संबंधी कर्म करावीने द्रीपदीनी साथे समाट पुष्टिष्ठिरने आयमन कराव्यु अने त्यार पछी गंगास्नान कराव्यु ॥ १९ ॥ ते समये मनुष्योनां वाञ्छित्रोनी साथे देवताओनां पश्च हुन्हुभिं वगेरे पश्च वागवा लाभ्यां, मोटा-मोटा देवताओ, ऋषि-मुनिओ, पितृओ अने मनुष्यो पुण्यनी वृष्टि करवा लाभ्या ॥ २० ॥ महाराज युधिष्ठिरे स्नान कर्म पछी बघा वर्णाश्रमना लोकोमे गंगाज्ञमां स्नान कर्म, केंगडे, आ स्नानथी मोटा-मोटा महापापी पश्च पोताना पाप-समूहोथी तुरत मुक्त थर्छ जाय छे ॥ २१ ॥ त्यार पछी धर्मराज पुष्टिष्ठिरे नवुं रेशमी पश्च अने उपवस्त्र धारणा कर्म तथा विविध प्रकारनां आभूपश्चोथी पोते सज्ज थया, पछी ऋत्विज, सदस्य, भ्रातृवा वगेरेने वस्त्रालूपश्च आपीने तेमनी पूजा करी ॥ २२ ॥ महाराज युधिष्ठिर भगवत्परायणा हता, तेमने बधामां भगवान् ज देखाता हता, तेथी तेओ भाई-भाईवो, कुटुंबीओ, राजाओ, ईश-भित्रो, दितेष्वी अने बधा लोकोनी वारंवार पूजा करता हता ॥ २३ ॥

१. जनाः ।

સર્વ જનાઃ સુરલયો મહિકુષુલખ-
ગુણીષકચુકુષુલમહાર્થહારા:
નાર્થશ કુષુલયુગાલકવુન્દજુષ-
વકત્રશ્રિય: કનકમેખલયા વિરેજુ: ॥ ૨૪॥

અથત્વિજો મહાશીલાઃ સદસ્યા બ્રહ્મવાદિનઃ ।
બ્રહ્મક્રિયવિદ્શૂદ્રા રાજાનો યે સમાગતાઃ ॥ ૨૫॥

દેવર્ષિપિતુભૂતાનિ લોકપાલાઃ સહાનુગાઃ ।
પૂજિતાસ્તમનુશાસ્પ સ્વધામાનિ યયુર્નૃપ ॥ ૨૬॥

હરિદાસસ્ય રાજર્ષ રાજસૂયમહોદ્યમ् ।
નેવાતૃપ્યન્ પ્રશંસનઃ પિબન્ મત્યોડમૃતં યથા ॥ ૨૭॥

તતો યુધિષ્ઠિરો રાજા સુહત્સમબન્ધિબાન્ધવાન् ।
પ્રેમણા નિવાસયામાસ કૃષ્ણં ચ ત્યાગકાતર: ॥ ૨૮॥

ભગવાનપિ તત્ત્વાજ્ઞ ન્યવાત્સીતાત્મિયઙ્કરઃ ।
પ્રસ્થાસ્પ યદુવીરાંશ્ સામ્બાદીશ્ કુશસ્થલીમ્ ॥ ૨૯॥

ઈતિं રાજા ધર્મસુતો મનોરથમહાર્ષિવમ् ।
સુદુસ્તરં સમુતીર્થ કૃષ્ણોનાસીદ્ ગતજ્વર: ॥ ૩૦॥

એકદાનઃપુરે તસ્ય વીક્ષ્ય દુર્યોધન: શ્રિયમ् ।
અતપ્યદ્ રાજસૂયસ્ય મહિતિં ચાચ્યુતાત્મન: ॥ ૩૧॥

યस્મિન્ નરેન્દ્રદિલિજેન્દ્રસુરેન્દ્રલક્ષ્મી-
નાના વિભાન્તિ કિલ વિશ્વસૃજોપકલુમાઃ ।
તાનિઃ પતીન્ દુપદરાજસુતોપતસ્યે
યસ્યાં વિષક્તહદ્ય: કુરેરાડતપ્યત્ ॥ ૩૨॥

યસ્મિંસ્તદા મધુપતેર્મહિષીસહસ્રાં
શ્રોણીભરેણ શનકૈ: ક્વણાદ્વિશોભમ् ।

તે સમયે બધા લોકોએ મનોહર કુંડળો, પુષ્પોની માળાઓ,
પાઘડીઓ, લાંબા જામા, ઉપવસ્ત્ર તથા મહિઓના કીમતી હાર
પહેર્યા હોવાથી દેવતાઓ જેવા શોભી રહ્યા હતા, ઝીંગીઓ પણ
બન્ને કાનોમાં કર્ણફૂલ અને વાંકડિયા કેશની લટોથી બહુ જ
સુંદર લાગતી હતી. તેમણે કટિપ્રદેશમાં સોનાના કન્દોરા
(મેખલા) પહેર્યા હતા. ॥ ૨૪ ॥

પરીક્ષિત! રાજસૂય-યજ્ઞમાં જેટલા લોકો આવ્યા હતા-
ક્રત્વિજો, બ્રહ્મવાદી સદસ્યો, બ્રાહ્મણો, શત્રિયો, વैશ્યો, શૂન્યો,
રાજાઓ, દેવતાઓ, ઋષિ-મુનિઓ, પિતુઓ તથા અન્ય
પોતાના અનુધાયોઓની સાથે લોકપાલો - તે બધાની
મહારાજ યુધિષ્ઠિરે પૂજા કરી. ત્યાર પછી તે લોકો
ધર્મરાજની અનુમતિ લઈને પોતાને વતન જવા વિદ્યા થઈ
ગયા. ॥ ૨૫-૨૬ ॥ પરીક્ષિત! જેમ મનુષ્ય અમૃતપાન
કરતાં-કરતાં તૃપ્ત થતો નથી તે જ પ્રમાણે બધા લોકો
ભગવદ્બ્લક્ત રાજર્ષ યુધિષ્ઠિરના રાજસૂય મહાયજ્ઞની
પ્રશંસા કરતાં તૃપ્ત થતા ન હતા. ॥ ૨૭ ॥ પછી ધર્મરાજ
યુધિષ્ઠિરે બહુ જ પ્રેમપૂર્વક પોતાના હિતેખી, મિત્રો-સંબંધીઓ,
ભાઈ-બંધુઓ અને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને પણ રોકી લીધા,
કેમકે, તેમના વિયોગની કલ્પનાથી જ બહુ દુઃખ થતું
હતું. ॥ ૨૮ ॥ પરીક્ષિત! ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો યાદવવીર સામ્બ
વગેરેને દ્વારકા મોકલી દીધા અને પોતે રાજ યુધિષ્ઠિરની
અલિલાખા પૂરી કરવા માટે, તેમને આનંદ આપવા માટે
ત્યાં રોકાઈ ગયા. ॥ ૨૯ ॥ આ પ્રમાણે ધર્મનંદન મહારાજ
યુધિષ્ઠિર મનોરથોના મહાન સમુદ્રને, જેને પાર કરવો બહુ
મુશ્કેલ છે, ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની કૃપાથી અનાયાસે જ પાર
કરી ગયા અને તેમની તમામ ચિંતા દૂર થઈ ગઈ. ॥ ૩૦ ॥

એક દિવસની વાત છે, ભગવાનના પરમ પ્રિય
મહારાજ યુધિષ્ઠિરના અંતઃપુરની સૌન્દર્ય-સંપત્તિ અને
રાજસૂય-યજ્ઞ દ્વારા ગ્રાપ્ત થયેલા મહત્વને જોઈને દુર્યોધનનું
હદ્ય ઈર્યાથી બળવા લાગ્યું. ॥ ૩૧ ॥ પરીક્ષિત! પાંડવો
માટે મપદાનવે જે મહેલ બનાવ્યો હતો તેમાં રાજાઓની
સંપત્તિ દૈત્યેન્દ્રોની સંપત્તિ, દૈવેન્દ્રોની સંપત્તિ તથા વિવિધ
પ્રકારની સંપત્તિઓ પ્રકાશતી હતી. તમામ શ્રેષ્ઠ સૌન્દર્ય
સર્વત્ર શોભી રહ્યું હતું. આ સંપત્તિઓ દ્વારા અંતઃપુરમાં રહેતાં
રાજરાષ્ટ્રી દ્રોપદી પોતાના પતિઓની સેવા કરતાં હતાં. તે
રાજભવનમાં તે દિવસોમાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની હજારો
રાજીઓ રહેતી હતી. ભારે નિતંબને કારણે તેઓ જ્યારે
રાજભવનમાં ધીરે - ધીરે ચાલતી ત્યારે તેમનાં જાંજરોનો
જણકાર ચારેબાજુ સંભળાતો હતો. સુંદર કટિપ્રદેશવાળી તે
રાજીઓના વશ:સ્થળ પર લાગેલા કેસરની લાલિમાથી
મોતીઓના સુંદર ચેત હાર પણ લાલ-લાલ જણાતા હતા.
કુંડળો તરફ વાંકડિયા કેશની અલકોની ચંચળતાથી તેમના

मध्ये सुचारु कुचकुडकुमशोऽग्नाहरं
श्रीमन्मुखं प्रचलकुडलकुञ्जलाङ्ग्यम् ॥ ३३॥

सभायां मयकलुमायां क्वापि धर्मसुतोऽपिराट् ।
वृतोऽनुजैर्बन्धुभिश्च कृष्णेनापि स्वयक्षुषा ॥ ३४॥

आसीनः काञ्चने साक्षादासने मध्यवानिव ।
पारमेष्ठयश्चिया जुष्टः स्तूयमानश्च वन्दिभिः ॥ ३५॥

तत्र हुर्योधनो मानी परीतो भ्रातुभिर्नृप ।
किरीटमाली न्यविशदसिंहसः क्षिपन् रुषा ॥ ३६॥

स्थलेऽभ्यगृण्डवस्त्रान्तं जलं मत्या स्थलेऽपतत् ।
जले च स्थलवद् भ्रान्त्या मयमायाविभोहितः ॥ ३७॥

जहास भीमस्तं दृष्ट्वा खियो नृपतयोऽपरे ।
निवार्यमाण्डा अप्यज्ज राशा कृष्णानुमोहिताः ॥ ३८॥

स व्रीहितोऽवाग्वदनो रुषा ज्वलन् ।
निष्ठम्य तूष्णीं प्रययौ गजाव्यम् ।
हाहेति शब्दः सुभद्रानभूत् सताः-
मज्जातशत्रुविभना ईवाभवत् ।
भभूव तूष्णीं भगवान् भुवो भरं
समुज्जिज्जिर्धुर्भूमति सम यदृदशा ॥ ३९॥

अततोऽभिहितं राजन् यत् पृष्ठोऽहमिह त्वया ।
सुर्योधनस्य दौरात्म्यं राजसूये भद्राकती ॥ ४०॥

मुखनी शोभा वधारे वधी जती हती. आ वधुं ज्ञेहिने
हुर्योधनना हृष्यमां भारे भणतरा थई. परीक्षित! साचुं पूछो
तो हुर्योधननुं चित् द्रीपदीमां आसक्त हतुं अने तेनी ईर्ष्यानुं
मुख्य कारणा पक्षा ते ज छ हतुं ॥ ३२-३३ ॥

एक दिवस राजाविराज महाराज पुष्पिष्ठिर हृष्यराज
हन्तनी जेम पोताना भाईओ, संबंधीओ अने पोताना
नेत्रनुप परम हितेषी भगवान श्रीकृष्ण साथे मयदानवे
बनावेली सभामां सुवर्णना सिंहसन पर विराज रखा
हता. तेमनी भोग-सामग्री, तेमनी राज्यवक्षी ब्रह्माणा
ऐश्वर्य जेवी हती. बंदीजनो तेमनी सुति करी रखा
हता. ॥ ३४-३५ ॥ ते समये अतिमानी हुर्योधन पोताना
दुःशासन वगेरे भाईओनी साथे त्यां आव्यो. तेना माथा
पर मुगट, गणामां माणा अने हाथमां तलवार हती.
परीक्षित! ते कोधना आवेशमां द्वारपालो अने सेवकोने
धमकावी रखो हतो. ॥ ३६ ॥ ए सभामां मयदानवे ऐवी
मायामय रथना करी राजी हती के हुर्योधने तेनाथी भोहित
थईने स्थलने जण समझने पोतानां परत्र उच्चा करी लीधां
अने जणने स्थल समझने ते तेमां पडी गयो. ॥ ३७ ॥ तेने
पाणीमां पडतो ज्ञेहिने भीमसेन, राजचाहीओ तथा भीजा
राजाओ हसवा लाग्या. ज्ञेहे पुष्पिष्ठिर तेमने आम करतां
रोकी रखा हता, परंतु प्रिय परीक्षित! ते लोकोने ईशाराची
श्रीकृष्णनुं अनुमोदन माप्न थई गयुं हतुं. ॥ ३८ ॥
आनाथी हुर्योधन शरभाइने कोधथी रातो-पीणो थईने
नीचुं भोहुं करी सभाभवनमांथी नीकणीने चुपचाप
हस्तिनापुर चाल्यो गयो. आ घटनाने ज्ञेहिने सत्पुरुषोंमां
हाहाकार मयी गयो अने महाराज पुष्पिष्ठिरनुं मन पक्ष
कुर्दि कुर्दि उदास जेवुं थई गयुं. परीक्षित! आ वधुं थयुं छतां
भगवान श्रीकृष्ण चुप हता. तेमनी ईर्ष्या हती के कोई
रीते पृथ्वीनो भार औछो थाय; अने साचुं पूछो तो
हुर्योधननी बुद्धिमां भ्रम पेदा करनार पक्ष भगवान ज
छ. ॥ ३९ ॥ परीक्षित! तमे मने पूछयुं हतुं के ते महान
राजसूय-यज्ञमां हुर्योधनने ईर्ष्या केम थई? भणतरा केम
थई? ते वधुं में तमने कही दीयुं. ॥ ४० ॥

—★—

इति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहेत्यां संहितायां दशमस्कन्धे १ उत्तरार्थे हुर्योधनमानभज्ञो नाम
पञ्चसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ —

दसमा संक्षिप्ता उत्तरार्थ-अंतर्गत हुर्योधननो मानभंग नामनो पंचोत्तेरमो अध्याय समाप्त.

—★—

છોટોરમો અદ્યાય

શાલ્વની સાથે યાદવોનું યુદ્ધ

શ્રીશુકૃ ઉભાય

અથાન્યદપि કૃષ્ણાસ્ય શૃષ્ટાનું કર્માનું નૃપ ।
કીડાનરશરીરસ્ય યથા સૌભાગ્યતિર્હત: ॥ ૧ ॥

શિશુપાલસખ: શાલ્વો રક્ષિમાણ્યુદ્ધાહ આગત: ૧
યદુભિર્નિર્જિત: સર્વાખ્યે જરાસન્ધાદ્યસ્તથા ॥ ૨ ॥

શાલ્વ: પ્રતિશામકરોત્ શૃષ્ટવતાં સર્વભૂભુજામ્ ।
અયાદવી ક્ષમાં કરિએ પૌરુષં મમ પશ્યત ॥ ૩ ॥

ઈતિ મૂઢ: પ્રતિશાય દેવં પશુપતિં પ્રભુમ् ।
આરાધ્યામાસ નૃપ પાંસુમુદ્ધિં સકૃદ્ધ ગ્રસન् ॥ ૪ ॥

સંવત્સરાન્તે ભગવાનાશુતોષ ઉમાપતિ: ।
વરેણ છન્દયામાસ શાલ્વં શરણમાગતમ્ ॥ ૫ ॥

દેવાસુરમનુધ્યાણાં ગંધર્વોરગરક્ષસામ્ ।
અભેદાં કામગાં વદ્રે સ યાનં વૃષ્ણિભીષણમ્ ॥ ૬ ॥

તથેતિ ગિરિશાદિષ્ઠો ભય: પરપુરજ્યઃ ।
પુરં નિર્માય શાલ્વાય ગ્રાદાત્સૌભમયસ્મયમ્ ॥ ૭ ॥

સ લભ્યા કામગાં યાનં તમોધામ હુરાસદમ્ ।
યયૌ દ્વારવતીં શાલ્વો વૈરં^૩ વૃષ્ણિકૃતં ર્ઘ્રસન् ॥ ૮ ॥

નિર્લઘ્ય સેનથા શાલ્વો મહત્યા ભરતર્ધમ્ ।
પુરીં બભગ્જોપવનાન્યુદ્ધાનાનિ ચ સર્વશ: ॥ ૯ ॥

શ્રીશુકૃદેવજી કહે છે – પરીક્ષિત! હવે મનુષ્ય જેવી લીલા કરનારા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનું એક બીજું અદ્ભુત ચરિત્ર સાંભળો. એમાં એ કહેવામાં આવશે કે સૌભ નામના વિમાનનો અધિપતિ શાલ્વ કઈ રીતે ભગવાનના હાથે મરાયો. ॥ ૧ ॥ શાલ્વ શિશુપાલનો મિત્ર હતો અને રક્ષિમાણીના વિવાહસમયે તે શિશુપાલ તરફથી જાનમાં આવ્યો હતો. તે વખતે યાદવોએ જરાસંપ્ર વગેરેની સાથે-સાથે શાલ્વને પણ જતી લીધો હતો. ॥ ૨ ॥ તે દિવસે બધા રાજાઓની સામે શાલ્વે એવી પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે ‘હું પૃથ્વી પરથી યાદવોને નાચ કરી દઈશ, બધા લોકો મારું બળ-પરાક્રમ જોઈ લેજો.’ ॥ ૩ ॥ પરીક્ષિત! મૂર્ખ શાલ્વે આવી પ્રતિજ્ઞા કરીને દેવાધિદેવ ભગવાન પશુપતિની આરાધના કરી. તે દિવસોમાં તે આખા દિવસમાં એક જ વાર એક મુહી રાખોડી ફાકીને આરાધના કરતો હતો. ॥ ૪ ॥ આમ તો પાર્વતીપતિ ભગવાન શંકર આશુતોપ છે, છતાં પણ તેઓ શાલ્વનો ભયંકર સંકલ્પ જાહીને એક વર્ષ બાદ પ્રસન્ન થયા. તેમણે પોતાના શરણાગત શાલ્વને વરદાન માગવા માટે કહું. ॥ ૫ ॥ ત્યારે શાલ્વે એવું વરદાન માર્ગયું કે ‘મને આપ એવું વિમાન આપો જે દેવતાઓ, અસુરો, મનુષ્યો, ગંધર્વો, નાગ અને ચક્ષસોથી તોડી શકાય નહીં, જ્યાં ઈચ્છા હોય ત્યાં જઈ શકે અને યાદવો માટે અત્યંત ભયંકર બની રહે.’ ॥ ૬ ॥ ભગવાન શંકરે કહી દીધું ‘તથસ્તુ’ ત્યાર પછી તેમની આજ્ઞાથી વિપક્ષીઓના નગર જીતવાવાળા મય દાનવે લોઢાનું સૌભ નામનું વિમાન બનાવ્યું અને શાલ્વને તે આપી દીધું. ॥ ૭ ॥ તે વિમાન નહીં પણ જાણો એક નગર જ હતું. તે એટલું અંધકારમય હતું કે તેને જોઈ શકવું અથવા પકડવું બહુ મુશ્કેલ હતું. ચલાવનાર તેને જ્યાં લઈ જવા ઈચ્છે ત્યાં તે તેની ઈચ્છા કરતાં જ પહોંચી જતું હતું. શાલ્વે તે વિમાન પ્રાપ્ત કરીને દ્વારકા પર ચઢાઈ કરી દીધી. તેમકે, તે વૃષ્ણિવંશી યાદવો દ્વારા કરાયેલા વેરને સદા પાદ રાખતો હતો. ॥ ૮ ॥

પરીક્ષિત! શાલ્વે પોતાની બહુ મોટી સેનાથી દ્વારકાને ચારેબાજુથી ઘરી લીધો અને તેનાં ફળ-કૂલથી ભરપૂર ઉપવનો અને બળાચાઓને ઉજાડવા અને નગરદ્વારો,

૧. આગત: ૨. સૌભમયોમયમ્ ૩. વેરિકૃષ્ણમનુસ્મરન્ ।

सर्गोपुराणि द्वाराणि प्रासादाहालतोलिकाः^१ ।
विहारान् स विमानाग्रह्यात्पेतुः शश्रवृष्टयः ॥ १० ॥

शिला दुमाश्चाशनयः सर्पो आसारशक्तराः ।
प्रयग्नश्चकवातोऽभूद् रजसाऽङ्गादितादिशः ॥ ११ ॥

ईत्यर्थमाना सौभेन कृष्णस्य नगरी भृशम् ।
नाभ्यपद्यत शं राजेंलिपुरेषा यथा मही ॥ १२ ॥

प्रद्युम्नो भगवान् वीक्ष्य बाध्यमाना निश्चाः प्रश्नाः ।
मा भैषेत्यभ्यधाद् वीरो रथारुदो महायशाः^२ ॥ १३ ॥

सात्यकिश्चारुदेष्याश्च साम्बोऽकूरः सहानुज्ञः ।
हार्दिक्यो भानुविन्दश्च गदश्च शुक्सारण्डो ॥ १४ ॥

अपरे च महेष्यासा रथयूथपयूथपाः ।
निर्युद्दिशिता गुमा रथेभाश्चपदातिभिः ॥ १५ ॥

ततः प्रवृते युद्धं शाल्वानां यदुभिः सह ।
पथाऽसुराणां विभुषैस्तुमुलं लोभहर्षणम् ॥ १६ ॥

ताश्च सौभपतेर्माया दिव्याञ्चै रुक्मिणीसुतः ।
क्षेत्रेन नाशयामास नैशं तम ईर्वोष्णगुः ॥ १७ ॥

विव्याध पञ्चविंशत्या स्वर्णपुक्तैरयोमुखैः ।
शाल्वस्य ध्वजिनीपालं शरैः सततपर्वतिभिः ॥ १८ ॥

शतेनाताऽयस्याल्पमेकेनास्य सैनिकान् ।
दशभिर्दशभिर्नेतृन् वाहनानि त्रिभिरितिभिः ॥ १९ ॥

तदल्लुतं महत् कर्म प्रद्युम्नस्य महात्मनः ।
देह्वा तं पूज्यामासुः सर्वे स्वपरसैनिकाः ॥ २० ॥

दरवाजाओ, राजमहलो, अटारीओ, दीवालो अने नागरिकोना हरवा-हरवानां स्थानोने नष्ट-भष्ट करवा लाग्यो. ते बहु मोटा विमानमांथी शस्त्रोनी वृष्टि करवा लाग्यो॥ ८-१० ॥ भोटी-भोटी शिलाओ, वृक्षो, वज्र, सर्प अने जलनी मोटी-मोटी धाराओ वरसवा लागी. प्रचंड वंतोणियो हुक्कावा लाग्यो. यारे बाजु धूलि छवाई गई. ॥ ११ ॥ परीक्षित! प्राचीन काणमां जेम त्रिपुरासुरे समग्र पृथ्वीने पीडित करी दीधी हती, ते ज प्रमाणे शाल्वना विमाने द्वारकापुरीने अत्यंत पीडित करी दीधी. त्यांना ऋषी-पुरुषोने क्षाशब्दरनी शान्ति न रही. ॥ १२ ॥ परमयशस्वी वीर भगवान् प्रद्युम्नज्ञाने जोयुं के अमारी प्रश्ना उपर बहु भोटी आपत्ति आवी छे, त्यारे तेमणे रथ पर बेसीने बधाने साल्वना आपतां कल्पु 'उरशो नहीं.' ॥ १३ ॥ तेमनी पाइण-पाइण सात्यकि, चारुदेष्य, साम्ब, भाईओनी साथे अकूर, हृतवर्मी, भानुविंद, गद, शुक, सारणा वगेरे घण्टा वीर मोटा-मोटा पनुध्य धारणा करीने नीक्ष्या. आ बधा महारथी हता. बधाअे बधर पहेर्या हतां अने बधानी रक्षा माटे घण्टां बधां रथ, हाथी, घोडा, तथा पायदण साथे चाली रक्षां हतां. ॥ १४-१५ ॥ त्यार पछी प्राचीन काणमां जेम देवताओनी साथे असुरोनुं लयकर पुढ थयुं हतुं, तेवुं ज शाल्वना सैनिको अने यादवोनुं पुढ थवा लाग्युं. ते जोઈने लोकोनां इवां ऊबा थई जतां हतां. ॥ १६ ॥ प्रद्युम्नज्ञाने पोताना दिव्य अस्त्रोधी क्षणवारमां जेम सूर्य उदय थतां अंधकारनो नाश थई जाय छे तेम शाल्वनी बधी मायाने नष्ट करी दीधी. ॥ १७ ॥ (प्रद्युम्नज्ञानां बाष्पोमां सोनानी पांझो अने लोकानी तीक्ष्णा अष्टीवाणा इलक लगावेलां हतां, तेवां नानी संषि-गांठवाणां पर्चीस बाष्पोधी शाल्वना सेनापतिने घायल करी दीधो. ॥ १८ ॥) परम भनस्वी प्रद्युम्नज्ञाने सेनापतिनी साथे शाल्वने पङ्का सो बाष्पा मार्पा. पछी ग्रन्थेक सैनिकने एक-एक अने सारविओने दश-दश तथा वाहनोने त्रिष्ण-त्रिष्ण बाष्पोधी घायल करी दीधा. ॥ १९ ॥ महापराक्षमी प्रद्युम्नज्ञाना आ अद्भुत अने महान शौर्यने जोઈने यादवसेनाना अने विपक्षना सैनेको तेमनी प्रशंसा करवा लाग्या. ॥ २० ॥

१. प्राकाराहालतोलिकाः । २. महारथः ।

બહુરૂપેકરૂપં તદ્ દેશયતે ન ચ દેશયતે ।
માયામયં મયકૃતં દુર્વિભાવ્યં પરૈરભૂત् ॥ ૨૧ ॥

કવચિદ્ભૂમૌ કવચિદ્વ્યોભિનિ ગિરિમૂર્ખિજલે કવચિત् ।
અલાતચક્વદ્ભૂ ભ્રામ્યત્ સૌભં તદ્દુરવસ્થિતમ् ॥ ૨૨ ॥

યત્ યત્રોપલક્ષ્યેત સસૌભઃ સહસૈનિકઃ ।
શાલ્વસ્તતસ્તતોડમુગ્ધન્ શરાન્ સાત્વતયુથપા: ॥ ૨૩ ॥

શરેરૂન્યકુસંસ્પર્શોરાશીવિષદુરાસદૈ: ।
પીડ્યમાનપુરાનીકઃ શાલ્વોડમુહ્યત્ પરેરિતૈ: ॥ ૨૪ ॥

શાલ્વાનીકપશસ્ત્રૌવૃષ્ણાવીરા ભૃશાહિતા: ।
ન તત્યજૂ રણં સ્વં સ્વં લોકદ્વયજિગીધવ: ॥ ૨૫ ॥

શાલ્વામાત્યો દ્યુમાન્ નામ પ્રદ્યુમં પ્રાક્પ્રપીઠિત: ।
આસાદ્ય ગદ્યા મૌર્વ્યા^૧ વ્યાહૃત્ય વ્યનદ્દભલી ॥ ૨૬ ॥

પ્રદ્યુમં ગદ્યા શીર્ષવક્ષઃ સ્થલમરિન્દમમ् ।
અપોવાહ રણાત્સૂતો ધર્મવિદ્ દારુકાત્મજ: ॥ ૨૭ ॥

લઘ્યસર્જણો મુહૂર્તેન કાર્ષિકઃ સારથિમબ્રવીત् ।
અહો અસાધ્વિદ્ સૂત યદ્ રણાન્મેડપસર્પણમ् ॥ ૨૮ ॥

ન યદૂનાં કુલે જાતઃ શ્રૂયતે રણવિચ્છુતઃ ।
વિના મત્ કલીબચિતેન સૂતેન પ્રામણિલિખધાત્^૨ ॥ ૨૯ ॥

કિં નુ વક્ષેડભિસજ્ઞમ્ય પિતરૌ રામકેશવૌ ।
યુદ્ધાત્ સમ્યગપકાન્તઃ પૃષ્ઠસ્તત્ત્રાત્મનઃ ક્ષમમ् ॥ ૩૦ ॥

વ્યક્તાં મે કથયિષ્યન્તિ હસન્યો ભ્રાતુજામયઃ ।
કલૈબ્યં કથં કથં વીર તવાન્યૈ: કથયતાં મૃષે ॥ ૩૧ ॥

પરીક્ષિત! મય દાનવનું બનાવેલું શાલ્વનું તે વિમાન અત્યંત માયામય હતું. તે એટલું વિચિત્ર હતું કે ક્યારેક અનેક રૂપોમાં દેખાતું તો ક્યારેક એક રૂપમાં, ક્યારેક દેખાતું અને ક્યારેક અદૃશ્ય થઈ જતું. યાદવોને એ વાતની ખબર જ પડતી ન હતી કે તે વિમાન અત્યારે ક્યાં છે. ॥ ૨૧ ॥ તે ક્યારેક પૃથ્વી પર આવી જતું તો ક્યારેક આકાશમાં ઊડવા લાગતું. ક્યારેક પર્વતના શિખર પર ચડી જતું તો ક્યારેક પાણીમાં તરવા લાગતું. તે વિમાન સણગતા ઊંબાડિયાની માફક સર્વત્ર ધૂમતું હોવાથી નિશ્ચય થતો ન હતો કે તે ક્યાં વિચરતું હશે. ॥ ૨૨ ॥ શાલ્વ પોતાના વિમાન અને સૈનિકોની સાથે જ્યાં-જ્યાં દેખાતો, ત્યાં-ત્યાં યાદવ સેનાપતિ બાણોની વૃદ્ધિ કરતા હતા. ॥ ૨૩ ॥ તેમનાં બાણ સૂર્ય અને અજિન જેવાં સણગતાં તથા વિષધર નાગ જેવાં અસથ હતાં. તેનાથી શાલ્વનું નગર આકારનું વિમાન અને સેના પીડાવા લાગ્યાં. એટલું જ નહીં, શાલ્વ સ્વયં મૂર્ખિત થઈ ગયો. ॥ ૨૪ ॥

પરીક્ષિત! શાલ્વના સેનાપતિઓએ પણ યાદવો પર બાણોની ભારે વૃદ્ધિ કરી, તેથી તેઓ ભારે વ્યથિત થઈ ગયા હતા; પરંતુ તેમણે પોતાનું સ્થાન છોડ્યું ન હતું. તેઓ જાણતા હતા કે મરીશું તો પરલોક સુધરશે અને જીતીશું તો વિજય પ્રાપ્ત હશે. ॥ ૨૫ ॥ પરીક્ષિત! શાલ્વના મંત્રીનું નામ હતું દ્યુમાન, જેને પહેલાં પ્રદ્યુમનજીએ પચીસ બાળ માર્યાં હતાં. તે બહુ બળવાન હતો. તેણે ઢોડીને પોતાની ગજવેલની ગદાથી પ્રદ્યુમનજી ઉપર પ્રલાર કર્યો અને ‘મારી નાખ્યો, મારી નાખ્યો’ એમ કહીને ગર્જના કરવા લાગ્યો. ॥ ૨૬ ॥ પરીક્ષિત! ગદાના પ્રલારથી પ્રદ્યુમનજીની જાતી કાટી ગયા જેવી થઈ ગઈ. દારુકનો પુત્ર તેમનો રથ ચલાવી રહ્યો હતો. તે સારથિ-ધર્મ પ્રમાણે તેમને રણભૂમિમાંથી દૂર લઈ ગયો. ॥ ૨૭ ॥ એ કણમાં પ્રદ્યુમનજી ભાનમાં આવ્યા ત્યારે તેમણે સારથિને કહ્યું, ‘સારથિ! તે આ બહુ ઓદું કર્યું. અરે...રે...! તું મને રણભૂમિમાંથી દૂર લઈ આવ્યો? ॥ ૨૮ ॥ સૂત! મે એવું ક્યારેય સાંલજ્યું નથી કે અમારા વંશનો કોઈ પણ વીર ક્યારેય રણભૂમિ છોડીને પાછો ગયો હોય! આ કલંકનો ચાંલ્લો તો માત્ર મારા જ કપાળમાં થયો! ખરેખર સૂત! તું કાપ્યર છે, નપુંસક છે. ॥ ૨૯ ॥ બતાવ તો ખરો કે હવે હું મારા પિતાશ્રી અને કાકા શ્રીબલરામજીની સામે જઈને શું કહીશ? હવે તો બધા લોકો એ જ કહેશે કે પુદ્રમાંથી નાસી ગયો? તેમના પૂછવાથી હું શો બચાવ કરી શકીશ? ॥ ૩૦ ॥ મારી બાબીઓ હસી-હસીને મને સ્પષ્ટ રીતે પૂછ્યશે કે ‘કહો વીર! તમે નપુંસક કઈ રીતે થઈ ગયા? શત્રુઓએ તમને પુદ્રમાં નીચું કઈ રીતે દેખાડ્યું?’ સૂત! ખરેખર તમે મને રણભૂમિથી હટાવીને અકાશ્ય અપરાધ કર્યો છે! ॥ ૩૧ ॥

૧. લોકત્રયો । ગુર્વાં । ૨. પ્રાન્તકલ્યાન્ત ।

सारथिरुवाच^१

धर्म विज्ञनताऽऽयुधम् न् कृतमेतन्मया विभो ।
सूतः कृश्चूगतं रक्षेद् रथिनं सारथिं रथी ॥ ३२ ॥

ऐतद् विदित्वा तु भवान् मयापोवाहितो रषाण्ट् ।
उपसृष्टः परेषोति मूर्च्छितो गदया हतः ॥ ३३ ॥

सारथिये कल्युं - आयुधमान् । में जे कई कर्युं छे,
सारथिनो धर्म समज्जने जे कर्युं छे. मारा समर्थ स्वामी!
युद्धनो ऐवो धर्म छे के, संकट उपस्थित थाय त्यारे सारथि
रथीनी रक्षा करी ले अने रथी सारथिनी ॥ ३२ ॥ आ
धर्मने समज्जने जे में आपने रणभूमिथी हटाया छे. शत्रुओं
तमारा उपर गदानो प्रहार कर्या हतो, तेथी आप मूर्छित
घट गया हता, मोटा संकटमां हता, तेथी मारे आम कर्तुं
पड़ुं ॥ ३३ ॥

=★=

इति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहेस्यां संहितायां दशमस्कन्धे^२ उत्तरार्द्धं शाल्वयुद्धे
पट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥

दसमा संक्षिप्ता उत्तरार्द्ध-अंतर्गत शाल्व सायेना युद्धमानो छोतेरमो अध्याय समाप्त.

=★=

सित्योत्तेरमो अध्याय

२

शाल्वनो उद्धार

श्रीशुक उवाच^३

स तूपस्पृश्य सलिलं दंशितो धृतकार्मुकः ।
नय मां धुमतः पार्श्वं वीरस्येत्याह सारथिम् ॥ १ ॥

विधमन्तं स्वसैन्यानि धुमन्तं रुक्मिणीसुतः ।
प्रतिहत्य प्रत्यविधमाराचैरेष्ठभिः समयन् ॥ २ ॥

यतुर्भिर्थतुरो वाहान् सूतमेकेन चाहन्त् ।
दाभ्यां धनुश्च केतुं च शरेष्ठान्येन वै शिरः ॥ ३ ॥

गदसात्यकिसाम्बाद्या जघ्नुः सौभपतेर्बलम् ।
पेतुः समुद्रे सौभेयाः सर्वे सञ्जिनकन्धराः ॥ ४ ॥

अेवं यदूनां शाल्वानां निघ्नताभितरेतरम् ।
युद्धं त्रिष्णवरात्रं तदभूतमुलमुलभाषाम् ॥ ५ ॥

श्रीशुकदेवज्ञ कहे छे - परीक्षित! हवे प्रधुमन्त्राए
लाल-मोहुं पोहि, कवच पहेरीने धनुध्य धारणा कर्युं अने
सारथिने कल्युं, 'मने वीर धुमाननी पासे लहि चालो.' ॥ १ ॥
ते समये धुमान याद्वसेनाने छिन्न-बिन्न करी रक्षो हतो.
प्रधुमन्त्राए तेनी पासे पहोंचीने तेने आम करतां अटकावी
दीधो अने हसीने तेने आठ बाल मायाँ ॥ २ ॥

चार बालोंथी तेना चार घोडा अने एक-एक बालाची
सारथि, धनुध्य, धज अने तेनुं मायुं कापी नाख्युं ॥ ३ ॥
आ बाजू गद, सात्यडि, साम्ब अने याद्ववीरो पक्ष शाल्वनी
सेनानो संहार करवा लाग्या. सौभ विमानमां बेठेला
सैनिकोनां भस्तको कपाई-कपाईने समुद्रमां पडवा
लाग्याँ ॥ ४ ॥

आ रीते याद्वो अने शाल्वना सैनिको एक-बीजा पर
प्रहार करता रख्या. बहु भयंकर युद्ध थयुं अने ते सतत
सत्तावीस दिवस सुधी चालतुं रह्युं ॥ ५ ॥

१. सूत उवाच । २. दशमस्कन्धे सौभवषे पट्सप्ततितमोऽध्यायः । ३. बाह्दरायणिरुवाच ।

ઈન્જ્રમસ્થં ગતઃ કૃષ્ણ આહૂતો ધર્મસૂનુના ।
રાજસૂયેઽથ નિર્વૃતે શિશુપાલે ચ સંસ્થિતે ॥ ૬ ॥

કુરુવૃદ્ધાનનુજ્ઞાય મુનીશ સસુતાં પૃથામ્ ।
નિમિતાન્યતિધોરાણિ પશ્યન् દ્વારવતી યયૌ ॥ ૭ ॥

આહ ચાહમિહાયાત આર્યમિશ્રાભિસક્ષણઃ ।
રાજન્યાશ્રીધપક્ષીયા નૂનં હન્યુઃ પુરી મમ ॥ ૮ ॥

વીક્ષ્ય તત્ત્વ કદનં સ્વાનાં નિર્દ્ય પુરરક્ષણમ્ ।
સૌભાં ચ શાલ્વરાજં ચ દારુકું પ્રાહ કેશવઃ ॥ ૯ ॥

રથં પ્રાપય મે સૂત શાલ્વસ્યાન્તિકમાશુ વૈ ।
સમ્ભ્રમસ્તે ન કર્તવ્યો માયાવી સૌભરાડયમ્ ॥ ૧૦ ॥

ઈત્યુક્તશ્વોદયામાસ રથમાસ્થાય દારુકઃ ।
વિશાનં દદ્દશુઃ સર્વે સ્વે પરે ચારુણાનુજમ્ ॥ ૧૧ ॥

શાલ્વશ્ચ કૃષ્ણમાલોક્ય^૧ હતપ્રાયબલેશ્વરઃ ।
પ્રાહરત્ત્વ કૃષ્ણસૂતાય શક્તિં ભીમરવાં મૃદે ॥ ૧૨ ॥

તામાપતનીં નભસિ મહોલ્કામિવ રંહસા ।
ભાસયનીં દિશઃ શૌરિઃ સાયકેઃ શતધાડચિનત્તુ ॥ ૧૩ ॥

તં ચ ખોડશાલિર્વિદ્વા^૨ બાણૈઃ સૌભાં ચ ખે ભ્રમત્ ।
અવિધ્યચ્છરસન્દોહૈઃ ખં સૂર્ય ઈવ રશ્મિમિઃ ॥ ૧૪ ॥

શાલ્વઃ શૌરેસ્તુ દોઃ સવં સશાર્જં શાર્જધન્યનઃ ।
બિભેદ ન્યપતદ્વસ્તાત્ શાર્જમાસીતદ્વસ્તુતમ્ ॥ ૧૫ ॥

હાહાકારો મહાનાસીદ્ ભૂતાનાં તત્પશ્યતામ્ ।
વિનદ્ય સૌભરાદુચ્છૈરિદમાહ જનાર્દનમ્ ॥ ૧૬ ॥

તે દિવસોમાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિરના બોલાવવાથી ઈન્જ્રમસ્થ ગયેલા હતા. રાજસૂય-પણ સંપન્ન થઈ ચૂક્યો હતો અને શિશુપાલ પજ મરાઈ ગયો હતો. ॥ ૬ ॥ ત્યાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ જોયું કે બહુ ભયંકર અપશુકનો થઈ રહ્યા છે. ત્યારે તેમણે કુરુવંશના વડીલ-વૃદ્ધો, ઋષિ-મુનિઓ, કુન્તી અને પાંડવોની અનુમતિ લઈને દ્વારકા માટે પ્રસ્થાન કર્યું. ॥ ૭ ॥/તેઓ મનમાં વિચારવા લાગ્યા કે ‘હું પૂજ્ય બલરામભાઈ સાથે અહીં ચાલ્યો આવ્યો, પરંતુ શિશુપાલના પક્ષપાતી ક્ષત્રિયોએ અવશ્ય દ્વારકા પર આકમણ કર્યું હશે.’ ॥ ૮ ॥ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ દ્વારકા પહોંચીને જોયું કે ખરેખર યાદવો પર બહુ મોટી આપત્તિ આવી છે, ત્યારે તેમણે બલરામજીને નગરની રક્ષામાં નિયુક્ત કરી દીધા અને સૌભરતી શાલ્વને જોઈને પોતાના સારથિ દારુકને કહ્યું - ॥ ૯ ॥ ‘દારુકા તું બહુ જ જલ્દી મારો રથ શાલ્વ પાસે લઈ ચાલ. આ શાલ્વ મોટો માયાવી છે, તો પજ તું સહેજ પણ ભય રાખીશ નહીં.’ ॥ ૧૦ ॥ ભગવાનની આવી આજ્ઞા મેળવીને દારુક રથ પર ચઢી ગયો અને તેને શાલ્વ પાસે લઈ ગયો. ભગવાનના રથની પજ ગરૂડજીના ચિહ્નત્વાળી હતી. તે જોઈને યાદવો તથા શાલ્વસેનાના લોકોએ યુદ્ધભૂમિમાં પ્રવેશ કરતાં જ ભગવાનને ઓળખી લીધા. ॥ ૧૧ ॥ પરીક્ષિત! અત્યાર સુધીમાં શાલ્વની મોટાભાગની સેના નાચ થઈ ચૂકી હતી. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને જોતાં જ શાલ્વે ભગવાનના સારથિ ઉપર બહુ ખતરનાક શક્તિ ચલાવી. તે શક્તિ ભયંકર અવાજ કરતી આકાશમાં બહુ વેગથી દોડી રહી હતી અને મહાન ઉલ્કા જેવી દેખાતી હતી. તેના પ્રકાશથી દિશાઓ પ્રકાશિત થઈ ઉઠી હતી. તેને સારથિ તરફ આવતી જોઈને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે પોતાનાં બાંધોથી તેના સેંકડો ટુકડા કરી દીધા. ॥ ૧૨-૧૩ ॥ ત્યાર પછી તેમણે શાલ્વને સોળ બાણ માર્યા અને તેના વિમાનને પજ, જે આકાશમાં ફરી રહ્યું હતું, અસંખ્ય બાંધોથી ચાળણી જેવું કરી નાંખ્યું – બચાબદ એ જ રીતે, જેમ સૂર્ય પોતાનાં કિરણોથી આકાશને ભરી દે છે. ॥ ૧૪ ॥ ત્યાર પછી શાલ્વે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની ડાબી ભુજામાં, જેમાં શાર્જધનુઘ્ય શોલી રહ્યું હતું, બાણ માર્યું, જેના કારણે ભગવાનના હાથમાંથી દિવ્ય ધનુઘ્ય નીચે પડી ગયું. આ એક અદ્ભુત ઘટના બની ગઈ. ॥ ૧૫ ॥ જે લોકો આકાશ અથવા પૃથ્વી પરથી આ યુદ્ધ જોઈ રહ્યા હતા, તેઓ બહુ જોરથી હાહાકાર પોકારી ઉઠ્યા. ત્યારે શાલ્વે ગર્જના કરીને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને આ પ્રમાણે કહ્યું - ॥ ૧૬ ॥

૧. રથમાલોક્ય । ૨. ખોડશાલિર્વિદ્વા

यत्वया भूढ़ नः सञ्चुर्भातुर्भार्या^१ हतेक्षताम् ।
प्रमतः स सभामध्ये तथा व्यापादितः सभा ॥ १७॥

तं त्वाऽद्य निशितेर्भाण्डैरपराजितमानिनम् ।
नयाम्यपुनरावृतिं यहि तिष्ठेम्भाग्रतः ॥ १८॥

श्रीभगवानुवाच

वृथा त्वं कृत्यसे मन्थ न पश्यस्यन्तिर्भात्तकम् ।
पौरुषं दर्शयन्ति स्म शूरा न बहुभाषिषुः ॥ १९॥

इत्युक्त्वा भगवान्त्वात्वं गदया भीमवेगया ।
तताऽ जग्रौ संरब्धः स चक्रम्पे वमन्त्रसुक् ॥ २०॥

गदायां सन्तिवृत्तायां शाल्वस्त्वन्तरधीयत ।
ततो मुहूर्त आगत्य पुरुषः शिरसाच्युतम् ।
देवक्या ग्रहितोऽस्मीति नत्वा प्राह वयो रुद्धन् ॥ २१॥

कृष्ण कृष्ण महाभाषो पिता ते पितृवत्सल ।
बद्धवाऽपनीतः शाल्वेन सीनिकेन यथा पशुः ॥ २२॥

निशम्य विप्रियं कृष्णो मानुषीं प्रकृतिं गतः ।
विमनस्को धृष्णी स्नेहाद् भवाषे प्राकृतो यथा ॥ २३॥

कुर्यां राममसम्भ्रान्तं जित्वाऽजेयं सुरासुरैः ।
शाल्वेनाल्पीयसा नीतः पिता मे बलवान् विधिः ॥ २४॥

इति भृवाणो गोविन्दे सौभराद् प्रत्युपस्थितः ।
वसुदेवमिवानीय कृष्णं येदमुवाच सः^२ ॥ २५॥

अेष ते जनिता तातो यदर्थमिह श्वसि ।
वधिष्ये वीक्षतस्तेऽमुमीशश्वेत् पालि बालिश ॥ २६॥

‘मूर्ख! ते अमारा लोडोनी नजर सामे अमारा भाई अने मित्र शिशुपालनी पत्नीनुं हरक्ष कर्यु अने भरी सभामां ज्यारे अमारो मित्र शिशुपाल असावध हतो, ते ते भारी नाभ्यो ॥ १७ ॥ हुं जाणु छुं के तुं पोताने अजेय माने छे. जो भारी सामे उभो रही जाय तो हुं आजे ते भारां तीक्ष्ण बालोथी त्यां पहोचाई दहिश, ज्यांधी कोई पाछु आवतुं नथी ॥ १८ ॥

भगवान् श्रीकृष्णो कहुं – ‘अरे मूर्ख! तु मिथ्या बडे छे, ते अबर नथी के तारा भाथा पर भोत सवार छे. शूरवीरो व्यर्थ बक्षाट नथी करता, ते तो पोतानी वीरता ज देखाउ छे.’ ॥ १९ ॥ आ प्रमाणे कहीने भगवान् श्रीकृष्णो कोधपूर्वक पोतानी अत्यंत वेगवाणी एक भयंकर गदाधी शाल्वनी हांसडी पर प्रखार कर्यो. ऐनाथी ते लोही ओक्तो प्रूजवा लाभ्यो ॥ २० ॥ अहो ज्यारे गदा भगवान् पासे पाछी आवी त्यारे शाल्व अंतर्धान लहि गयो. त्यार पछी ऐ घडी वीततां-वीततां एक मनुष्य भगवान् पासे आवीने तेमने मस्तक नमावी प्रश्नाम करी रहतो रहतो कहेवा लाभ्यो – ‘मने आपना माता देवकीज्ञाने भोक्त्वयो छे ॥ २१ ॥ तेमण्डो कहुं छे के, पोताना पिता पर अत्यंत प्रेम राखनारा महाभाषु कृष्ण! शाल्व तमारा पिताने जेम कसाई पशुने बांधीने लहि जाय तेम बांधीने लहि गयो छे ॥ २२ ॥ आवा अग्रिय समाचार सांबणीने भगवान् श्रीकृष्ण जाणो मनुष्य जेवा बनी गया. तेमना मुख पर उदासी छवाई गई. तेझो साधारणा मनुष्यनी जेम अत्यंत करुणा अने स्नेहधी कहेवा लाभ्या - ॥ २३ ॥ ‘अहो! भारा भाई बलरामज्ञने तो देवता के असुर कोई ज्ञती शक्तुं नथी. तेझो हमेशां सावधान रहे छे. शाल्वनुं बण-पराक्रम तो तद्धन अल्प छे, ज्ञतां तेझो तेमने कहि रीते ज्ञती लीधा अने कहि रीते भारा पिताज्ञने बांधीने लहि गयो? खरेखर, प्रारब्ध बहु भगवान् छे.’ ॥ २४ ॥ भगवान् श्रीकृष्ण आ प्रमाणे कही ज रक्षा हता के शाल्व वसुदेवज्ञ जेवो एक माया-रचित मनुष्य लहिने त्यां आवी पहोच्यो अने श्रीकृष्णने कहेवा लाभ्यो - ॥ २५ ॥ ‘मूर्ख! जो आ ज ते ते पेढा करवावाणी तारो बाप छे, जेना माटे तु ज्ञवी रक्षो छे. तारी सामे ज हुं आनो वध करूं छुं. काँઈ बण-पराक्रम होय तो आने बचाव.’ ॥ २६ ॥

१. अर्जुर्भार्या । २. ६ ।

अवं निर्भृत्य मायावी खड्गेनानकहुन्हुभेः ।
उत्कृत्य शिर आदाय खस्यं सौभं समाविशत् ॥ २७ ॥

ततो मुहूर्ते प्रकृतावुपप्लुतः
स्वबोध आस्ते स्वजनानुप्लुतः ।
महानुभावस्तद्बुध्यदासुरी
मायां स शाल्वप्रसृतां भयोदिताम् ॥ २८ ॥

न तत्र हृतं न पितुः कलेवरं
प्रभुष्ठ आज्ञै समपश्यद्युतः ।
स्वाखं१ यथा चाभरचारिणं रिपुं
सौभस्थमालोक्य निष्ठनुभुधतः ॥ २९ ॥

अवं वदन्ति राजर्षे ऋषयः केयनान्विताः ।
यत् स्ववाचो विरुद्धेत नूनं ते न स्मरन्त्युत ॥ ३० ॥

क्व शोकमोहौ स्नेहो वा भयं वा२ घेडशसम्भवाः ।
क्व चाभाष्टितविशानशानैश्वर्यस्त्वभिष्टितः ॥ ३१ ॥

यत्पादसेवोर्जितयाऽक्तमविद्यया
हिन्द्यन्त्यनाद्यात्मविपर्यग्रहणम् ।
लभन्त आत्मीयमनन्तमैश्वरं
कुतो नु मोहः परमस्य सद्गतेः ॥ ३२ ॥

तं शखपूर्गैः प्रहरन्तमोक्षसा
शाल्वं शरैः शौरिरभोधविक्षिः ।
विद्वाऽस्त्रिनद् वर्म धनुः शिरोमणिं
सौभं य शत्रोर्गदया रुरोऽह ॥ ३३ ॥

तत् कृष्णाहस्तेरितया विद्युष्णितं
पपात तोये गदया सहस्रधा ।
विसृज्य तद् भूतलमास्थितो गदा-
मुद्यम्य शाल्वोऽस्युतमभ्यगाद् द्रुतम् ॥ ३४ ॥

मायावी शाल्वे आ ग्रमाणो भगवानन्तो आवो तिरस्कार
करीने मायारचित वसुदेवनुं माथुं तलवारथी कापी नाभ्युं
अने तेने वर्षने आकाशमां स्थित विमान पर जर्हने बेसी
गयो ॥ २७ ॥ परीक्षित! भगवान श्रीकृष्ण स्वयंसिद्ध
ज्ञानस्वरूप अने महात्मा छे. तेओ आ घटना जोर्हने बे
घडी भाटे पोताना स्वजन वसुदेवज्ञ पर ग्रेम छोवाने लीधे
साधारण मनुष्यनी जेम शोकमां दूषी गया. परंतु पछी ते
आङ्गी गया के आ तो शाल्वनी रथेली आसुरी माया ज
छे, अने ते भय दानवे तेने आपी छे. ॥ २८ ॥ भगवान
श्रीकृष्णे पुद्भूमिमां सचेत वर्षने जोर्हुं तो न त्यां कोर्ह दूत
छे के न तेमना पितानुं शशीर; जाङ्गे, स्वजनमां एक दृश्य
देखाइने लुप्त थर्ह गयुं! त्यां जोर्हुं तो शाल्व विमानमां
बेसीने आकाशमां विचरी रखो छे. त्यारे तेओ तेनो वध
करवा तैयार थर्ह गया. ॥ २९ ॥

उत्तर परीक्षित! पूर्वापरनी वातने न जाणनारा लोको
विशे कोर्ह-कोर्ह ऋषिओ आ प्रकारनी वात कहे छे, पश्च
राजर्षि! तेओ खरेखर भूली जाय छे के श्रीकृष्ण विशे आवुं
कहेवाथी तेमनी पोतानी वाणीमां विरोध आवे छे. ॥ ३० ॥
क्यां अज्ञानीओमां रहेवावाणा शोक, भोग, स्नेह अने भय,
तथा क्यां ते परिपूर्ण भगवान श्रीकृष्ण – जेमनुं ज्ञान,
विज्ञान अने ऐश्वर्य अभासित छे, एकरस छे. बला, तेमनामां
आवा भावोनी संभावना ज क्यां छे? ॥ ३१ ॥ मोटा-मोटा
ऋषि-मुनिओ भगवान श्रीकृष्णानां चरणकमणीनी सेवा
करीने भणेली आत्मविद्यानुं सारी रीते संपादन करे छे अने
तेना द्वारा शरीर वगेरेमां आत्मबुद्धिर्पी अनाहि अज्ञानने
नष्ट करी हे छे तथा आत्मसंबंधी अनंत ऐश्वर्यने ग्राम,
करे छे. ते संतोना परम गतिस्वरूप भगवान श्रीकृष्णमां
बला, भोग कर्ह रीते थर्ह रहेके? ॥ ३२ ॥

हवे शाल्व भगवान श्रीकृष्ण उपर झूम उत्साह अने
वेगपूर्वक शस्त्रोनी वृष्टि करवा लाग्यो. अमोघशक्ति
भगवान श्रीकृष्णे पश्च पोताना भाष्णोथी शाल्वने घायल करी
दीधो अने तेनां कवच, धनुष्य तथा मस्तकना मणिने छिन्न-
भिन्न करी दीधां. आ उपर्यंत गदाना प्रहारथी तेना
विमानने पश्च झोखरं करी नाभ्युं. ॥ ३३ ॥ परीक्षित!
भगवान श्रीकृष्णना हाथनी गदाथी विमानना टुकडे-टुकडा
थर्हने ते समुद्रमां पडी गयुं. ते विमान नीये पडतां पहेलां
ज शाल्व गदा लर्हने धरती पर कुटी पञ्चो अने सावधान
थर्हने बहु वेगपूर्वक श्रीकृष्ण तरक दोङ्यो. ॥ ३४ ॥

आधावतः सगहं तस्य बाहुं
भल्लेन छित्त्वाऽथ रथाङ्गमनुतम् ।
वधाय शाल्वस्य लयाङ्गसन्तिभं
बिलभ्रद् बभौ साक्ष ईवोदयाचलः ॥ ३५ ॥

जहार तेनैव शिरः सकुण्डलं
किरीटयुक्तं पुरुभायिनो हरिः ।
वज्रेण वृत्तस्य यथा पुरन्धरो
भभूव छापेति वचस्तादा नृष्णाम् ॥ ३६ ॥

तस्मिन् निपतिते पापे सौभे च गदया हते ।
नेदुर्दुर्दुर्भयो राजन् दिवि देवगणेऽरिताः ।
सभीनामपचितिं कुर्वन् दन्तवक्त्रो रुपाङ्गम्भ्यगात् ॥ ३७ ॥

शाल्वने आङ्गमणा करते ज्ञेयने भगवाने भालाथी गदा
संहित तेनो हाथ कापी नाघ्यो. पछी तेने मारी नाघवा
माटे तेमध्ये प्रलयकाणना सूर्य जेवु तेजस्वी अने अत्यंत
अद्भुत सुर्दर्शन चक्र धारणा करी लीघु. ते समये तेओ
सूर्यहेवनी साथे उदयाचल जेवा शोभता हता. ॥ ३५ ॥

भगवान श्रीकृष्णो ते चक्रथी परम मायावी शाल्वनुं किरीट-
कुण्डलो संहित, ईन्ने वत्रासुरनुं मस्तक छेदी नाघ्यु हतु
तेम, मस्तक छेदी नाघ्यु. ते समये शाल्वना सैनिको अत्यंत
दुःखथी हालाकार पोकारी उठवा. ॥ ३६ ॥ परीक्षिता
ज्यारे पापी शाल्व मरी गयो अने तेनु विमान पक्षा
गदाथी बुक्को थर्ड गर्यु त्यारे देवताओ आकाशमां वाञ्छित्रो
वगाङ्गा लाङ्गा. बराबर ऐ ४ वर्षते दन्तवक्त्र पोताना
मित्र शिशुपाल वज्रेनो बदलो लेवा माटे अति कोष्ठपूर्वक
आवी पहोँच्यो. ॥ ३७ ॥

—★—

इति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां संहितायां दशमस्कन्धे^१ उत्तराये सौभवधो नाम
सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥

इसमा संख्या उत्तरार्थ-अंतर्गत सौभवध नामनो सित्योत्तरमो अध्याय समाप्त.

—★—

३ दन्तवक्त्रो अद्याय

दन्तवक्त्र अने विद्वृथनो उद्धार तथा तीर्थयात्रामां बलरामज्ञना हाथे सूतज्ञनो वर्ष

श्रीशुक उवाच

शिशुपालस्य शाल्वस्य पौष्ट्रकस्यापि हुर्भिः ।
परलोकगतानां च कुर्वन् पारोक्ष्यसौहृदम् ॥ १ ॥

एकः पदातिः सङ्कुष्ठो गदापाणिः प्रकम्पयन् ।
पृथ्यामिमां महाराज महासत्त्वो व्यहृश्यत ॥ २ ॥

तं तथाङ्गान्तमालोक्य गदामादाय सत्वरः ।
अवप्लुत्य रथात् कुष्ठाः सिन्धुं वेलेव प्रत्यधात् ॥ ३ ॥

गदामुद्यम्य काढेषो मुकुन्दं प्राप्त हुर्भदः ।
हिष्ट्या हिष्ट्या भवान्द्य मम देखिपथं गतः ॥ ४ ॥

श्रीशुकदेवज्ञ कहे छे – परीक्षित! शिशुपाल, शाल्व
अने पौष्ट्रकना मराई ज्वाथी तेमनी मित्रतानुं ऋक्षा
चूक्षवा माटे मूर्ख दन्तवक्त्र एकलो ४ पर्गे चालीने
पुढबूमिमां आवी पहोँच्यो. ते कोष्ठथी लालचोण थर्ड गयो
हतो. शस्त्रना नामे तेना हाथमां मात्र एक गदा ४ हती.
परंतु परीक्षित! लोकों ज्ञेयु के, ते एटलो शक्तिशाणी छे,
के तेना चालवाथी पृथ्वी ऊलती हती. ॥ १-२ ॥ भगवान
श्रीकृष्णो ज्यारे तेने आ रीते आवतो ज्ञेयो, त्यारे तुरत
४ हाथमां गदा लहिने तेओ रथमांथी कूटी पञ्चा. पछी
जेम समुद्र-डिनारानी भूमि तेना तरंगोने आगण जतां रोकी
दे छे ते ४ प्रभाणे तेमध्ये तेने रोकी लीघो. ॥ ३ ॥ गर्वना
नशामां चक्रयूर कुरुपनरेश दन्तवक्त्रे गदा उगामीने
भगवान श्रीकृष्णने कह्यु – ‘मोटा सौभाग्य अने हर्षनी
वात छे के आजे तु मारी नजर समक्ष आवी गयो. ॥ ४ ॥

१. दशमस्कन्धे सौभवाल्वधो नाम ।

ત्वं માતુલેયો ન: કૃષ્ણ મિત્રધૂડમાં જિધાંસસિ ।
અતસ્ત્વાં ગદ્યા મન્દ હનિષ્યે વજકલ્પયા ॥ ૫॥

તર્વાનૃષ્યમુપૈમ્યજ્ઞ મિત્રાણાં મિત્રવત્સલાઃ ।
બન્ધુરૂપમરિં હત્વા વ્યાધિં દેહચરં યથા ॥ ૬॥

એવં રૂક્ષૈસુદ્ધન् વાક્યૈઃ કૃષ્ણાં તોત્તૈરિવ દ્વિપમ् ।
ગદ્યાડતાડયન્મૂર્ખિં સિહવદ્ય વ્યનદર્ય સઃ ॥ ૭॥

ગદ્યાડભિહતોડપ્યાજી ન ચચાલ યદૂદ્ધહઃ ।
કૃષ્ણાડપિ તમહન્ન ગુર્વા કૌમોદક્યા સ્તનાનતરે ॥ ૮॥

ગદાનિભિત્તહદ્ય ઉદ્ધમન્ન રૂધિરં મુખાત् ।
પ્રસાર્ય કેશબાન્ધ્રીન્ન ધરણ્યાં ન્યપતદ્ય વ્યસુઃ ॥ ૯॥

તતઃ સૂક્ષ્મતરં જ્યોતિઃ કૃષ્ણમાવિશદ્ભુતમ् ।
પશ્યતાં સર્વભૂતાનાં યથા ચૈદ્યવધે નૃપ ॥ ૧૦॥

વિદૂરથસ્તુ તદ્ભાતા ભાતુશોકપરિષુતઃ ।
આગચ્છદસિચર્મભ્યામુખ્યુવસંસતજીજ્ઘાંસયા ॥ ૧૧॥

તસ્ય ચાપતતઃ કૃષ્ણશ્કેળ કુરનેમિના ।
શિરો જહાર રાજેન્દ્ર સક્રિયાં સકુદુલમ્ભ ॥ ૧૨॥

એવં સૌભં ચ શાલ્વં ચ દન્તવક્ત્રં સહાનુજ્ઝમ् ।
હત્વા દુર્વિષહાનન્યેરીદિતઃ સુરમાનવૈઃ ॥ ૧૩॥

મુનિભિઃ સિદ્ગગન્ધવેર્વિદ્યાધરમહોરગૈઃ ।
અપ્સરોભિઃ પિતૃગણૈર્યક્ષૈઃ કિશરચારણૈઃ ॥ ૧૪॥

ઉપગીયમાનવિજ્યઃ કુસુમૈરભિવર્ષિતઃ ।
વૃતશ્ચ વૃષિષ્ટિપ્રવરૈર્વિવેશાલહૃતાં પુરીમ् ॥ ૧૫॥

કૃષ્ણ! તુ મારા મામાનો પુત્ર છે, તેથી તને મારવો તો ન જોઈએ, પરંતુ એક તો તે મારા મિત્રોને મારી નાખ્યા છે અને બીજું મને પણ મારવા હિચે છે. તેથી મૂર્ખ! આજે હું તને પોતાની વજ જેવી ગદાથી મારીશ. ॥ ૫॥ મૂર્ખ! આમ તો તુ મારો સંબંધી છે છતાં છે તો શત્રુજ, જેમ આપણા જ.શરીરમાં રહેવાવાળો કોઈ રોગ હોયા હું મારા મિત્રોને બહુ પ્રેમ કરું છું, તેમનું મારા ઉપર રક્ષણ છે. હવે તને મારીને હું તેમના ગ્રહણમાંથી મુક્ત થઈ શકું છું. ॥ ૬॥ (જેમ મહાવત અંકુશથી હાથીને ધાયલ કરે છે, તે જ પ્રમાણે દંતવક્ત્રે પોતાની કદવી વાતોથી શ્રીકૃષ્ણને પ્રહાર કરવાની ચેષ્ટા કરી અને પછી તે તેમના મસ્તક ઉપર બહુ વેગપૂર્વક ગદા મારીને સિહની જેમ ગર્જ ઉઠ્યો. ॥ ૭॥) રણભૂમિમાં ગદાનો પ્રહાર ખાઈને પણ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ સહેજ પણ ડગા નહીં. તેમણે પોતાની બહુ મોટી કૌમોદકી ગદાનો દન્તવક્ત્રના વક્ષસ્થળ પર પ્રહાર કર્યો. ॥ ૮॥ ગદાના પ્રહારથી દન્તવક્ત્રનું હદ્ય ફાટી ગયું. તે મોઢેથી લોહી ઓકવા લાગ્યો. તેના વાળ વિખેરાઈ ગયા, બુજાઓ અને પગ પહોળા કરી તે પ્રાણરહિત થઈ ધરતી પર પડી ગયો. ॥ ૯॥ પરીક્ષિત! જેવું શિશુપાલના મૃત્યુ સમયે થયું હતું, બધા લોકોની સામે જ દંતવક્ત્રના મૃત શરીરમાંથી એક અત્યંત સૂક્ષ્મ જ્યોતિ નીકળી અને તે બહુ વિચિત્ર રીતે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણમાં લીન થઈ ગઈ. ॥ ૧૦॥

દન્તવક્ત્રના ભાઈનું નામ હતું વિદૂરથ. તે પોતાના ભાઈના મૃત્યુથી અત્યંત શોકગ્રસ્ત થઈ ગયો. હવે તે કોષપૂર્વક લાંબા-લાંબા શાસ લેતો હાથમાં ઢાલ-તંલવાર લઈને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને મારવાની હિચ્છાથી આવ્યો. ॥ ૧૧॥, રાજેન્દ્ર! જ્યારે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો જોયું કે, હવે તે પ્રહાર કરવા જ હિચે છે, ત્યારે તેમણે તેમના તીક્ષ્ણ પારવાણા ચક્ષુથી ડિરીટ, કુંડળ સાથે તેનું મસ્તક ઘડથી અલગ કરી નાખ્યું. ॥ ૧૨॥ આ પ્રમાણે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો શાલ્વ, તેનું વિમાન સૌભ, દન્તવક્ત્ર અને વિદૂરથને, જેમને મારવા બીજાને માટે અશક્ય હતા, મારીને દ્વારકાપુરીમાં પ્રવેશ કર્યો. તે વખતે દેવતાઓ અને મનુષ્યો તેમની સુતિ કરી રહ્યા હતા. મોટા-મોટા જ્ઞાન-મુનિઓ, સિદ્ધો, ગન્ધર્વો, વિદ્યાધરો અને વાસુકિ વગેરે મહાનાગ, આસરાઓ, પિતુઓ, યક્ષો, ડાનારો તથા ચારણો તેમના ઉપર પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરતાં વિજયગાન કરી રહ્યા હતા. ભગવાનના દ્વારકાપ્રવેશ સમયે નગરીને ખૂબ સજીવવામાં આવી હતી અને મોટા-મોટા વૃષ્ણિવંશી યાદવવીરો તેમની પાછળ-પાછળ ચાલી રહ્યા હતા. ॥ ૧૩-૧૫॥

अेवं योगेश्वरः कृष्णो भगवाऽजगदीश्वरः ।
ईयते पशुद्धीनां निर्जितो जयतीति सः ॥ १६ ॥

श्रुत्या युद्धोदमं रामः कुरुणां सह पाषडवैः ।
तीर्थाभिषेकव्याजेन मध्यस्थः प्रययो उिल ॥ १७ ॥

स्नात्वा प्रभासे सन्तर्प्त देवर्षिपितृमानवान् ।
सरस्वतीं प्रतिस्तोतं ययौ ब्राह्मणसंवृतः ॥ १८ ॥

पृथृदकं बिन्दुसरस्त्रितकृपं सुदर्शनम् ।
विशालं ब्रह्मतीर्थं च चक्रं प्राचीं सरस्वतीम् ॥ १९ ॥

यमुनामनु यान्येव गङ्गामनु च भारत ।
जगाम नैमित्यं यत्र ऋषयः सत्रमासते ॥ २० ॥

तमागतमिप्रेत्य मुनयो दीर्घसत्रिणाः ।
अभिनन्द्य यथान्यायं प्रशास्योत्थाय चार्थयन् ॥ २१ ॥

सोऽर्थितः सपरीवारः कृतासनपरिग्रहः ।
रोमहर्षङ्गमासीनं महर्षेः शिष्यमैकत ॥ २२ ॥

अप्रत्युत्थापिनं सूतमङ्कृतप्रब्रह्माऽजलिम् ।
अध्यासीनं च तान् विप्रांशुकोपोद्वीक्ष्य माधवः ॥ २३ ॥

यस्मादसाविमान् विप्रानध्यासते प्रतिलोमजः ।
धर्मपालांस्तथैवास्मान् वधमहति दुर्मतिः ॥ २४ ॥

ऋषेभर्गवतो भूत्वा शिष्योऽधीत्य बहूनि च ।
सेतिहासपुराणानि धर्मशास्त्राणि सर्वशः ॥ २५ ॥

अदान्तस्याविनीतस्य वृथापछितमानिनः ।
न गुणाय भवन्ति स्म नटस्येवाजितात्मनः ॥ २६ ॥

योगेश्वर अने जगदीश्वर भगवान् श्रीकृष्ण आ ज प्रमाणे अनेक लीलाओं करता रहे छे. जे लोको पशुओं जैवा अविवेकी छे, तेओं तेमने क्यारेक हारता पशा जुआ छे, परंतु वास्तवमां तो तेओं सदा-सर्वदा विजयी ज छे. ॥ १६ ॥

एक वार बलरामज्ञाने सांभज्युंके, हुर्योधन वगेरे कोरवो पांडवो साथे युद्ध करवानी तेपारी करी रखा छे. तेओं तटस्थ हता, तेमने कोईनो पक्ष लहर्ने लडवुं पसंद न छतुं. तेथी तेओं तीर्थोमां स्नान करवाना बहाने द्वारकाथी चाल्या गया. त्यांथी नीकणीने तेमधो प्रभासकेत्रमां स्नान कर्यु अने तर्पणा तथा ब्राह्मण-भोजन द्वारा देवताओ, ऋषिओ, ऐतुओ अने मनुष्योने तृप्ति कर्या. त्यार पछी तेओं थोडा ब्राह्मणो साथे ज्यांथी सरस्वती नदी आवी रही छती, ते मूलस्रोत तरफ चाली नीकण्या. ॥ १८ ॥ तेओं कमशः पृथृदक, बिन्दुसर, त्रितकृप, सुदर्शनतीर्थ, विशालतीर्थ, ब्रह्मतीर्थ, चक्रतीर्थ अने पूर्ववाहिनी सरस्वती वगेरे तीर्थोमां गया. ॥ १९ ॥ परीक्षित! त्यार पछी पमुनातट अने गंगातटनां मुख्य-मुख्य तीर्थोमां थहर्ने पछी तेओं नैमित्यारज्यकेत्रमां आव्या. ते दिवसोमां नैमित्यारज्यकेत्रमां मोटा-मोटा ऋषिओओंसे सत्संगउपी मोटाशानसत्रनुं आयोजन कर्यु छतुं. ॥ २० ॥ लांबा समय सुधी सत्संग-सत्रनो नियम लहर्ने बेठेला ऋषिओओंसे बलरामज्ञाने आवेला जोઈने पोतापोतानां आसनो परथी उठीने तेमनुं स्वागत कर्यु अने यथायोग्य प्रशास-आशीर्वाद करीने तेमनी पूजा करी. ॥ २१ ॥ तेओं पोताना साथीओ साथे आसन पर बेसी गया अने तेमनुं पूजन-अर्चन थहर्न चूक्यां पछी तेमधो जोयुंके भगवान् व्यासना शिष्य रोमहर्षशङ्क व्यासगाढी पर बेठेला छे. ॥ २२ ॥ बलरामज्ञाने जोयुंके रोमहर्षशङ्क सूत-ज्ञातिमां उत्पन्न वया होवा छतां पशा ते श्रेष्ठ ब्राह्मणोथी उंचा आसन उपर बेठेला छे. अने तेमना आववा छतां न तो उभा थहर्ने स्वागत करे छे अने न हाथ जोडीने प्रशास पशा. तेथी बलरामज्ञाने कोष आवी गयो. ॥ २३ ॥ तेओं कहेवा लाग्या ‘आ रोमहर्षश प्रतिलोम ज्ञातिनो होवा छतां पशा आ श्रेष्ठ ब्राह्मणोथी तथा धर्मना रक्षक अमाराथी उंचे बेठो छे, तो ते हुर्युद्धि मृत्युदृढने पात्र छे. ॥ २४ ॥ भगवान् व्यासदेवनो शिष्य थहर्ने आयो उत्तिष्ठास, पुराण, धर्मशास्त्र, वगेरे घण्टां शास्त्रोनुं अध्ययन पशा कर्यु छे, परंतु हज्ज आनो पोताना मन पर संयम नथी. आ विनप्र नथी, उद्द छे. आ अजितात्माए खोटे-खोटे पोताने बहु मोटो पंतित मानी लीघो छे. जेम नटनी बधी चेष्टाओ अभिनयमात्र होय छे, ते ज प्रमाणे आनु बहु अध्ययन अभिनयने (स्वांगने) माटे ज छे. आनाथीन तो तेने कोई लाभ छे, के न बीजा कोईने. ॥ २५-२६ ॥

ऐतहथो हि लोकेऽस्मिन्नवतारो मया कृतः ।
वध्या मे धर्मध्वजिनस्ते हि पातकिनोऽपिकः ॥ २७ ॥

ऐतावदुक्त्वा भगवान् निवृतोऽसद्वापि ।
भावित्यात्मं कुशाश्रेष्ठ करस्थेनाहन्त् प्रभुः ॥ २८ ॥

हाडेति वाहिनः सर्वे मुनयः जित्मानसाः ।
उियुः सङ्कर्षणं देवमधर्मस्ते कृतः प्रभो ॥ २९ ॥

अस्य ब्रह्मासनं दत्तमस्मालिर्यदुन्दृन् ।
आयुश्चात्माकलमं तावद् यावत् सत्रं समाप्ते ॥ ३० ॥

अज्ञनतैवाचरितस्त्वया ब्रह्मवधो यथा ।
योगेश्वरस्य भवतो नाम्नायोऽपि नियामकः ॥ ३१ ॥

यद्येतद् ब्रह्महत्यायाः पावनं लोकपावन ।
चरिष्यति भवांलोकसङ्ग्रहोऽनन्यचोहितः ॥ ३२ ॥

श्रीभगवानुवाच

करिष्ये^१ वधनिर्वेशं लोकानुग्रहकाभ्यया ।
नियमः प्रथमे कल्पे यावान् स तु विधीयताम् ॥ ३३ ॥

दीर्घमायुर्बतेतस्य सत्यमिन्द्रियमेव च ।
आशासितं यताद् भ्रूत साधये योगमायया ॥ ३४ ॥

अ४४ उियुः

अस्त्रस्य तव वीर्यस्य मृत्योरस्माकमेव च ।
यथा भवेद् वयः सत्यं तथा राम विधीयताम् ॥ ३५ ॥

श्रीभगवानुवाच

आत्मा वै पुत्र उत्पत्त इति वेदानुशासनम् ।
तस्मादस्य भवेद् वक्ता आयुरिन्द्रियसत्यवान् ॥ ३६ ॥

१. चरिष्ये ।

जे लोको धर्मनु चिह्न धारण करे छे, परंतु धर्मनु पालन नथी करता, ते वधारे पापी छे अने ते मारा माटे वध करवा योग्य छे. आ जगतमां ते माटे ज में अवतार धारण कर्यो छे. ॥ २७ ॥ भगवान बलराम जोके, तीर्थयात्राने कारणे दुष्ट लोकोनो वध करवाथी पश्च अटकी गया हता, तेम छतां आटलुं कहीने तेमझे पोताना दाथमां राखेला दर्भनी अङ्गीथी तेमना पर प्रधार करी दीधो अने सूतज्ञ तुरत भरण पाख्या. भावि ज आयुं हतु. ॥ २८ ॥ सूतज्ञना मृत्युथी ऋषिओ छाहाकार करवा लाग्या. बपानां चित जिन थर्छ गयां. तेमझे देवापिदेव बलरामज्ञने कहुं – ‘प्रभु! तमे आ बहु मोटो अधर्म कर्यो. ॥ २९ ॥ याहवश्रेष्ठ! सूतज्ञने अमे ज ब्रह्मासन आयुं हतु अने ज्यां सुधी अमारुं आ सत्र समाप्त न थाय त्यां सुधी तेमने शारीरिक कष्ठी रडित आयुर्घ पश्च आपी दीधुं हतु. ॥ ३० ॥ आपे जाङ्या विना आ डेवुं कार्य करी नांयुं, जे ब्रह्महत्या समान छे. अमे आपने योगेश्वर मानीअे छीओ, वेदवचन पश्च आपना पर शासन करी शक्तुं नथी, तो पश्च आपने प्रार्थना करीअे छीओ ते, आपनो अवतार लोकोने पवित्र करवा माटे थयो छे. जे तमे कोईनी प्रेरणा विना स्वयं पोतानी ईच्छाथी आ ब्रह्महत्यानु प्राप्यक्षित करी लेशो तो लोकों पश्च ते प्रमाणे वर्तशे. ॥ ३१-३२ ॥

भगवान बलरामे कहुं – हुं लोकोने शिक्षा (बोध) देवा माटे लोको पर अनुग्रह करवा माटे आ ब्रह्महत्यानु प्राप्यक्षित करीश. आना माटे मुख्य विधिमां नियम होय ते मने जङ्गावो. ॥ ३३ ॥ तमे लोको आ सूतने लांयुं आयुर्घ, बल, ईन्द्रियशक्ति वगेरे जे कांઈ पश्च आपवा ईच्छता हो, मने जङ्गावी हो, हुं मारा योगभणथी भयुं सिद्ध करीश. ॥ ३४ ॥

ऋषिओअे कहुं – बलरामज्ञ! तमे ऐवो कोई उपाय करो जेथी तमारु शस्त्र, पराक्रम अने आमनुं मृत्यु पश्च वर्थ न थाय अने अमे आमने जे वरदान आयुं हतु ते पश्च सत्य थर्छ जाय. ॥ ३५ ॥

भगवान बलरामज्ञअे कहुं – ऋषिओ! वेदानुं अवुं कहेवुं छे ते, आत्मा ज पुत्रना इपे उत्पन्न थाय छे. तेथी रोमहर्षणां स्थाने तेमनो पुत्र तमने पुराणोनी कथाओ संभगावशे. तेने हुं मारी शक्तिथी दीर्घायु, ईन्द्रियशक्ति अने बल आयुं छुं. ॥ ३६ ॥

किं वः कामो मुनिश्रेष्ठा भूताहं करवाण्यथ ।
अज्ञानतस्त्वपचितिं यथा मे चिन्त्यतां बुधाः ॥ ३७ ॥

ऋग्य उच्चः

ईत्यलस्य सुतो धोरो भव्यलो नाम दानवः ।
स दूषयति नः सत्रमेत्य पर्वशिं पर्वशिं ॥ ३८ ॥

तं पापं जहि दाशाहं तत्रः शूश्रूषां परम् ।
पूयशोषितविष्मूत्रसुरामांसाभिवर्षिषाम् ॥ ३९ ॥

ततश्च भारतं वर्षं परीत्य सुसमाहितः ।
चरित्या द्वादशा मासांस्तीर्थस्नायी विशुद्ध्यसे ॥ ४० ॥

अधिओ! आ सिवाय तमे लोको जे कहि ईच्छा होय,
मारी पासे मार्गी लो. हुं तमारा लोकोनी ईच्छा पूरी करीश.
अज्ञानतां माराथी जे अपराध थहि गयो छे, तेनुं प्राप्यचित
पद्म तमे विचारीने कहो; केमके, तमे आ बाबतना विद्वान
छो. ॥ ३७ ॥

अधिओओ कहुं—बलरामच्छ! ईत्यलनो पुत्र भव्यल
नामनो एक महालयंकर दानव छे. ते दरेक पर्वना दिवसे
अहीं आवे छे अने अमारा आ सत्रने दृष्टित करी जाय
छे. ॥ ३८ ॥ यद्दुनन्दन! ते अहीं आवीने परु, लोही, विष्णा,
मूत्र अने मांसनी वृष्टि करे छे. तमे ऐ पापीने मारी नाखो.
अमारा लोकोनी आ बहु भोटी सेवा थशे. ॥ ३९ ॥ त्यार
पछी तमे बार भहिना सुधी एकाशचित्ते तीर्थोमां स्नान
करता रहीने भारतवर्षनी परिकमा करो. आनाथी तमारी
शुद्धि थहि जशे. ॥ ४० ॥

=★=

इति श्रीमहाबागवते महापुराणे पारमहंस्यां संहितायां दशमस्कन्धे^१ उत्तरार्थं बलदेवचरित्रे भव्यलवधोपकमो
नामार्थसप्ततितमोडध्यायः ॥ ७८ ॥

दसमा स्कंधना उत्तरार्थ-अंतर्गत बलदेवचरित्रमानो भव्यलवधनी तेयारी नामनो ईषोत्तेरमो अध्याय समाप्त.

=★=

ओगाएयाएंसीमो अद्याय

भव्यलनो उद्धार अने बलरामच्छनी तीर्थयात्रा

श्रीशुक उवाय

ततः पर्वष्युपावृते प्रचण्डः पांसुवर्षणः ।
भीमो वायुरभूद् राज्ञन् पूयगन्धस्तु^२ सर्वशः ॥ १ ॥

ततोऽमेघमयं वर्षं भव्यलेन विनिर्भितम् ।
अभवद् पश्चालायां सोऽन्वदेश्यत शूलधृक् ॥ २ ॥

तं विलोक्य बृहत्कायं भिन्नारजनयोपमम् ।
तमताम्रशिखाशमश्चुं दंष्ट्रोग्रभुक्टीभुभम् ॥ ३ ॥

सस्मार मुसलं रामः परसैन्यविदारणम् ।
हलं च हैत्यदमनं ते तूष्णमुपतस्थतुः ॥ ४ ॥

श्रीशुकदेवच्छ कहे छे — परीक्षित! पर्वनो दिवस
आव्यो. ते दिवसे लघंकर भोटी आंधीनुं तोकान शहु थयुं.
पूणनी वर्षा थवा लागी अने चारे बाजुथी परुनी हुर्गन्ध
आववा लागी. ॥ १ ॥ त्यार पछी पश्चालायां भव्यल
दानवे मल-भूत्र वगेरे अपवित्र पदार्थोनी वर्षा करी. त्यार
पछी हाथमां त्रिशूण लहीने ते पोते देखायो. ॥ २ ॥ ते शरीरे
बहु इथाम काजणना ढगला जेवो छतो. तेनां केश-दाढी-
मूँछ तपावेला तांबा जेवां लाल-लाल छतां. भोटी-भोटी दाढो
अने भूडिटिने कारणे तेनुं भोहुं अति लघंकर लागतुं छतुं.
तेने जोहीने भगवान बलरामच्छनी शत्रुसेनानो नाश करनालं
मुशाण अने देत्यने चीरी-काढी नाखनारा हणनुं स्मरण कर्युं.
तेमनुं स्मरण करतां जे ते बन्ने शस्त्रो तुरत त्यां आवी
पहोचायां. ॥ ३-४ ॥

१. दशमस्कन्धे बलदेवतीर्थयात्रायां पञ्चसप्ततितमोडध्यायः । २. पूयगन्धम् ।

તમાકૃષ્ણ હલાગ્રેણ બલ્વલં ગગનેયરમ્ ।
મુસલેનાહનત્ કુદ્રો મૂર્ખિં પ્રભદુહં બલઃ ॥ ૫ ॥

સોડપતદ્ભુવિ નિર્ભિત્તલલાટોડસુક્ સમુત્સુજન્ ।
મુખ્યત્રાત્તસ્વરં શૈલો યથા વજહતોડરણઃ ॥ ૬ ॥

સંસ્તુત્ય મુનયો રામં પ્રયુજ્યાવિતથાશિષઃ ।
અભ્યધિભ્યન્ મહાભાગ વૃત્તદં વિબુધા યથા ॥ ૭ ॥

વૈજ્યનતીં દ્રુમાલાં શ્રીધામામ્લાનપઙ્કજામ્ ।
રામાય વાસસી દિવ્યે દિવ્યાન્યાભરણાનિ ચ ॥ ૮ ॥

અથ તૈરભ્યનુશાતઃ કૌશિકીમેત્ય બ્રાહ્મણૈઃ ।
સ્નાત્વા સરોવરમગાદ્ યતઃ સરયુરાસ્તવત् ॥ ૯ ॥

અનુસ્તોતેન સરયું^૧ પ્રયાગમુપગમ્ સઃ ।
સ્નાત્વા સંજાર્થ્ દેવાદીન્ જગામ પુલહાશ્રમમ્ ॥ ૧૦ ॥

ગોમતીં ગણુડકીં સ્નાત્વા વિપાશાં શોણ આપ્લુતઃ ।
ગયાં ગત્વા પિતૃનિષ્ટવા ગજાસાગરસજ્ઞમે ॥ ૧૧ ॥

ઉપસ્પૃશ્ય મહેન્દ્રાદ્રી રામં દેષ્ટ્વાડભિવાદ્ ચ ।
સમગોદાવરીં વેણાં પમ્યાં ભીમરથીં તતઃ ॥ ૧૨ ॥

સ્કન્દં દેષ્ટ્વા યયૌ રામઃ શ્રીશૈલં ગિરિશાલયમ્ ।
દ્રવિદેષુ મહાપુષ્યં દેષ્ટ્વાડદ્રિં વેઙું પ્રભુઃ ॥ ૧૩ ॥

કામકોષ્ણોં પુરીં કાર્યોં કાવેરીં ચ સરિદ્વરામ્ ।
શ્રીરજાયં મહાપુષ્યં યત્ સત્ત્રિહિતો હરિઃ ॥ ૧૪ ॥

ऋષભાદ્રિં હરેઃ ક્ષેત્રં દક્ષિણાં મથુરાં તથા ।
સામુદ્રં સેતુમગમ-મહાપાતકનાશનમ્ ॥ ૧૫ ॥

બલરામજીને આકાશમાં વિચરનારા બલ્વલ દેત્યને
પોતાના હળના અગ્રભાગથી ખેંચીને તે બ્રહ્મજોહીના માથા
પર બહુ જ કોષ કરીને જોરથી મુસળ ફટકાર્યું, જેથી તેનું
લલાટ ફાટી ગયું અને તે લોહી ઓકતો રહીને આર્તનાદે
પોકાર કરતો બરાબર વજથી તોડી પાડેલા પર્વતની જેમ
ધરતી પર પડી ગયો. ॥ ૫-૬ ॥ નેમિષારષ્યવાસીની
મહાભાગ્યવાન મુનિઓએ બલરામજીની સ્તુતિ કરી,
ક્ષારેય વર્થ ન જનારા આશીર્વાદ આપ્યા. અને દેવતાઓ
જેમ ઈન્દ્રનો અભિષેક કરે છે તેમ ઋષિઓએ તેમનો
અભિષેક કર્યો. ॥ ૭ ॥ ત્યાર પછી ઋષિઓએ બલરામજીને
દિવ્ય વસ્ત્ર, આલૂખણો તથા એક એવી વૈજ્યનતી માળા
પણ આપી, જે સૌનંદ્યનો આશ્રય અને ક્ષારેય મૂર્જાઈ
જાય નહીં તેવાં કમળપુષ્પોની હતી. ॥ ૮ ॥

ત્યારબાદ નેમિષારષ્યવાસી ઋષિઓની વિદ્યાય લઈને
બલરામજી બ્રાહ્મણો સાથે કૌશિકી નદીના તટ પર આવ્યા.
ત્યાં સ્નાન કરીને તેઓ, જ્યાંથી સરયુ નદી નીકળી છે
તે સરોવર પર ગયા. ॥ ૯ ॥ ત્યાંથી સરયુના ડિનારે-ડિનારે
ચાલવા લાગ્યા પછી ત્યાંથી પ્રયાગ આવ્યા અને ત્યાં સ્નાન
તથા દેવતાઓ, ઋષિઓ અને પિતૃઓનું તર્પણ વગેરે કરીને
પુલહાશ્રમ ગયા. ॥ ૧૦ ॥ ત્યાંથી ગણુડકી, ગોમતી તથા
વિપાશા નદીઓમાં સ્નાન કરીને શોણનદના ડિનારે જઈ
સ્નાન કર્યું. ત્યાંથી ગયા ક્ષેત્રમાં જઈને પિતૃઓનું
વસુદેવજીની આજ્ઞા અનુસાર પૂજન-યજન કર્યું. પછી
ગંગાસાગર-સંગમ પર ગયા, ત્યાં પણ સ્નાન કર્યું. પછી
તીર્થાદિ કૃત્યોથી નિવૃત્ત થઈને મહેન્દ્ર પર્વત પર ગયા.
ત્યાં પરશુરામજીના દર્શન અને અભિવાદન કર્યો. ત્યારબાદ
સપ્તગોદાવરી, વેણા, પમ્યા અને ભીમરથી વગેરેમાં સ્નાન
કરીને સ્વામી કાર્તિકેયજીના દર્શન કરવા માટે ગયા તથા
ત્યાંથી મહાદેવજીના નિવાસસ્થાન શ્રીશૈલ તીર્થ પર
પહોંચા. ત્યાર પછી બલરામજીએ દ્રવિડ દેશના પરમ
પુષ્યમય સ્થાન વેકટાચલ (બાલાણ)ના દર્શન કર્યો. અને
ત્યાંથી તેઓ કામાક્ષી - શિવકાંચી, વિષ્ણુકાંચી થઈને
તથા શ્રેષ્ઠ નદી કાવેરીમાં સ્નાન કરીને પુષ્યમય શ્રીરંગ
ક્ષેત્રમાં પહોંચા. શ્રીરંગમાં ભગવાન વિષ્ણુ સદા બિરાજે
છે. ॥ ૧૧-૧૪ ॥ ત્યાંથી તેમણે વિષ્ણુભગવાનના ક્ષેત્ર
ऋષભ-પર્વત, દક્ષિણ મથુરા વગેરે તથા મોટા-મોટા પાપોનો
નાશ કરનાર સેતુબંધની યાત્રા કરી. ॥ ૧૫ ॥

तत्रायुतमदाद् वेनूप्राक्षणेभ्यो हलायुधः ।
कृतमालां ताप्रपश्ची मलयं च कुलायलम् ॥ १६॥

तत्रागस्त्यं समासीनं नमस्कृत्याभिवाद्य च ।
योजितस्तेन याशीर्भिरनुशातो गतोऽर्घावम् ।
दक्षिणं तत्र कन्याभ्यां दुर्गां देवीं ददर्श सः ॥ १७॥

ततः शङ्खुनमासाद्य पञ्चाप्सरसमुत्तमम् ।
विष्णुः सन्निहितो यत्र स्नात्वाऽस्पर्शद्गवायुतम् ॥ १८॥

ततोऽभिव्रज्य भगवान् केरलांस्तु त्रिगर्तकान् ।
गोकर्णाभ्यं शिवक्षेत्रं सान्निध्यं यत्र धूर्जते ॥ १९॥

आर्या द्वैपायनीं दृष्ट्वा शूर्पारकमगाद् भलः ।
तापीं पयोध्नीं निर्विन्यामुपस्पृश्याथ दण्डकम् ॥ २०॥

प्रविश्य रेवामगमद् यत्र भाषिष्ठती पुरी ।
मनुतीर्थमुपस्पृश्य प्रभासं पुनरागमत् ॥ २१॥

श्रुत्वा द्विष्ठेः कथ्यमानं कुरुपाष्ठवसंयुगे ।
सर्वराजन्यनिधनं भारं मेने हतं भुवः ॥ २२॥

स भीमद्योधनयोर्गात्म्यां युध्यतोर्मृषि ।
वारयिष्यन् विनशनं जगाम यहुनन्दनः ॥ २३॥

युधिष्ठिरस्तु तं दृष्ट्वा यमौ कृष्णार्जुनावपि ।
अभिवाद्याभवंस्तूष्णीं किंविवक्षुरिहागतः ॥ २४॥

गदापाणी उभौ दृष्ट्वा संरघ्नी विजयैषिणौ ।
मण्डलानि विचित्राणि चरन्ताविदमध्वीत् ॥ २५॥

युवां तु व्यब्लौ वीरौ हे राजन् हे वृकोदर ।
ऐकं प्राणाधिकं मन्ये उतैकं शिक्षयाधिकम् ॥ २६॥

त्यां बलरामज्ञाने भ्रातृष्ठोने दश हजार गायोनु दान आप्युं पछी त्यांथी कृतमाला अने ताप्रपश्ची नदीओमां स्नान करीने मलयपर्वत पर गया, ते पर्वत सात कुलपर्वतोमांनो ऐक छे ॥ १६ ॥ त्यां बिराज रहेला अगस्त्य मुनिने तेमध्ये नमस्कार अने अभिवादन कर्युं, अगस्त्यज्ञ पासेथी आशीर्वाद अने अनुमति लहीने बलरामज्ञाने दक्षिणा समुद्रनी पात्रा करी, त्यां तेमध्ये दुर्गादेवीनां कन्याकुमारीना उपमां दर्शन कर्यां ॥ १७ ॥ त्यार पछी तेओ शङ्खुनन्तीर्थ – अनंत-शयन क्षेत्रमां गया अने त्यांना सर्वश्रेष्ठ पञ्चाप्सरस तीर्थमां स्नान कर्युं, ते तीर्थमां हमेशां भगवान विष्णु साक्षात् बिराजे छे, बलरामज्ञाने आ क्षेत्रमां पश्च दशहजार गायोनु दान आप्युं ॥ १८ ॥

इवे भगवान बलरामज्ञ त्यांथी केरल अने त्रिगर्त प्रदेशोमां धर्मने भगवान शंकरज्ञना क्षेत्र गोकर्णतीर्थमां आव्या, भगवान शंकर अहीं सर्वकाण बिराजे छे ॥ १९ ॥ त्यांथी जृणथी वेरायेलां द्वीपनिवासी आर्या देवीनां दर्शन करवा गया अने पछी त्यांथी शूर्पारक – क्षेत्रनी पात्रा करी, त्यांथी तापी, पयोध्नी अने निर्विन्या नदीओमां स्नान करी, तेओ दण्डकारक्षयमां आव्या ॥ २० ॥ त्यांथी नर्मदाक्षिणारे आव्या, परीक्षित! आ पवित्र नदीना तटे ज माषिष्ठतीपुरी छे, त्यां मनुतीर्थमां स्नान करीने तेओ पाण्डा प्रभास-क्षेत्रमां आवी गया ॥ २१ ॥ त्यां तेमध्ये भ्रातृष्ठो पासेथी सांबज्युं के, कोरव-पांडवोना युद्धमां मोटाभागना क्षनियोनो संहार थही गयो, तेमध्ये शेवो अनुभव कर्यां के, इवे पृथ्वीनो बहु भोटो भार उतारी गयो ॥ २२ ॥ जे दिवसे रक्षाभूमिमां भीमसेन अने हुर्योधन गदायुद्ध करी रक्षा हता, ते दिवसे बलरामज्ञ तेमने रोकवा माटे कुरुक्षेत्र जही पहोच्या ॥ २३ ॥

महाराज पुष्पिष्ठि, नकुल, सहदेव, भगवान श्रीकृष्ण अने अर्जुने बलरामज्ञने जोहीने प्रश्नाम कर्या अने भौन रक्षा, तेओने ४२ हतो के, भवर नहीं, शु कहेवा माटे अहीं पधार्या छे? ॥ २४ ॥ ते वजते भीमसेन अने हुर्योधन जन्मे छाथमां गदा लहीने एक-भीजाने छतवा माटे कोषपूर्वक जातज्ञातना दावपेच बदली रक्षा हता, तेमने जोहीने बलरामज्ञाने कहां - ॥ २५ ॥ ‘राजा हुर्योधन अने भीमसेन! तमे जन्मे वीर छो, तमारा जन्मेमां बण-पराक्रम पश्च समान छे, हु ऐवुं समजुं छुं के, भीमसेनमां बण वधारे छे अने हुर्योधने गदायुद्धनु ज्ञान वधारे प्राप्त कर्युं छे ॥ २६ ॥

તસ્માદેકતરસ્યેહ યુવયો: સમવીર્યયો: ।
ન લક્ષ્યતે જ્યોડન્યો વા વિરમત્વક્લો રણઃ ॥ ૨૭ ॥

ન તદ્વક્યં જગૃહતુર્ભદ્વૈરૌ નૃપાર્થવત् ।
અનુસ્મરત્તાવન્યોન્યં દુરુક્તાં દુષ્કૃતાનિ ચ ॥ ૨૮ ॥

દિષ્ટં તદનુમન્વાનો રામો દ્વારવતીં યયૌ ।
ઉગ્રસેનાદિભિ: પ્રીતેશ્રાતિભિ: સમુપાગત: ॥ ૨૯ ॥

તં પુનર્નિભિં પ્રામમૃધયોડયાજ્યન् મુદ્રા ।
કત્વકં કતુભિ: સર્વેનિવૃત્તાભિલિગ્રહમ् ॥ ૩૦ ॥

તેભ્યો વિશુદ્ધયિશાનં ભગવાન् વ્યતરદ્વિભુ: ।
યેનૈવાત્મન્યદો વિશ્વમાત્માનં વિશ્વગં વિદ્ધ: ॥ ૩૧ ॥

સ્વપત્યાવભૂથસ્નાતો શાતિભન્ધુસુહૃદ્વત: ।
રેજે સ્વજ્યોત્સનયેવેન્દુ: સુવાસા: સુષ્ઠ્વલહૃકૃત: ॥ ૩૨ ॥

ઈદ્વિવધાન્યસહ્યાનિ બલસ્ય બલશાલિનઃ ।
અનાત્માપ્રમેયસ્ય માયામર્ત્યસ્ય સંજિ હિ ॥ ૩૩ ॥

યોડનુસ્મરેત રામસ્ય કર્માણ્યદુતકર્મણઃ ।
સાયં પ્રાતરનાત્મસ્ય વિષણો: સ દયિતો ભવેત્ ॥ ૩૪ ॥

તેથી તમારા જેવા સમાન બળ ખરાવનારાઓમાંથી કોઈનો જ્યુ-પરાજ્ય થાય એવું દેખાતું નથી. તેથી તમે લોકો વ્યર્થ યુદ્ધ ન કરો, હવે આ યુદ્ધ બંધ કરી દો.' ॥ ૨૭ ॥
પરીક્ષિત! બલરામજીની વાત બન્ને માટે હિતકર હતી. પરંતુ તે બન્ને વચ્ચે વેરભાવ એટલો સુદૃઢ થઈ ગયો હતો કે તેમણે બલરામજીની વાત ન માની. તેઓ એક-બીજાનાં કટુ-વચ્ચનો અને દુર્ઘ્યવહારોનું સ્મરણ કરીને ઉન્નત જેવા થઈ ગયા હતા. ॥ ૨૮ ॥ ભગવાન બલરામજીએ નિશ્ચય કર્યો કે એમનું પ્રારબ્ધ જ આવું છે, તેથી તેના વિશે વિશેષ આગ્રહ ન કરીને તેઓ પાછા દ્વારકા ચાલ્યા ગયા. દ્વારકામાં ઉગ્રસેન વગેરે ગુરુજીનો તથા અન્ય સંબંધીઓએ બહુ પ્રેમથી આગળ આવીને તેમનું સ્વાગત કર્યું. ॥ ૨૯ ॥ ત્યાં ઋષિઓએ વિરોધભાવથી – અર્થાત્ યુદ્ધ વગેરેથી નિવૃત્ત બલરામજી દ્વારા બહુ પ્રેમથી બધા ગ્રકારના પણો કરાવ્યા. પરીક્ષિત! સાચું પૂછો તો જેટલા પણ પણો છે, તે બધા બલરામજીનાં અંગ જ છે. તેથી તેમનું આ પણોનું અનુઝ્ઞાન લોકસંગ્રહ માટે જ હતું. ॥ ૩૦ ॥ સર્વસમર્થ ભગવાન બલરામજીએ તે ઋષિઓને વિશુદ્ધ તત્ત્વજ્ઞાનનો ઉપદેશ આપ્યો, તેથી તે લોકો આ સંપૂર્ણ વિશ્વને પોતાનામાં અને પોતાને સમસ્ત વિશ્વમાં અનુભવ કરવા લાગ્યા. ॥ ૩૧ ॥ ત્યાર પછી બલરામજીએ પોતાનાં પણી રેવતીજી સાથે પજાન્તસ્નાન કર્યું અને સુંદર-સુંદર વરણ તથા આભૂષણો પહેરીને પોતાના સ્વજ્યનો-સંબંધીઓની સાથે – ચન્દ્રિકા અને નક્ષત્રોની સાથે ચન્દ્રમાની જેમ – શોલવા લાગ્યા. ॥ ૩૨ ॥ પરીક્ષિત! ભગવાન બલરામજી સ્વયં અનંત છે. તેમનું સ્વરૂપ મન અને વાણીથી પર છે. તેમણે લીલા માટે જ આ મનુષ્યના જેવું શરીર ગ્રહણ કર્યું છે. તે બળશાળી બલરામજીના આવાં-આવાં અપાર ચરિત્રો છે. ॥ ૩૩ ॥ જે મનુષ્ય અનાત્મ, સર્વબ્યાપક, અદ્ભુત કર્મ કરુનારા ભગવાન બલરામજીના ચરિત્રોનું સવાર-સાંજ સ્મરણ કરશે, તે ભગવાનનો અત્યંત પ્રિય બની જશે. ॥ ૩૪ ॥

—★—

ઈતિ શ્રીમહારામાણિકાનામૈકોનાશીતિતમોડધ્યાય: ॥ ૭૮ ॥

દસમા સ્કુંપના ઉત્તરાર્થ-અંતર્ગત બલદેવજીની તીર્થયાત્રાનું નિરૂપણ નામનો ઓગણ્યામેંસીમો અધ્યાય સમાપ્ત.

—★—

૧. બલદેવતીર્થયાત્રાણાં ષટ્સમાતિતમોડધ્યાય:

अेंसीमो अद्याय

६

श्रीकृष्ण द्वारा सुदामाङ्गनुं स्वागत

राजेवाच

भगवन् यानि चान्यानि मुकुन्दस्य महात्मनः ।
वीर्याद्यनन्तवीर्यस्य श्रोतुभिर्यामि हे प्रभो ॥ १ ॥

को नु श्रुत्वाऽस्कृद्^१ भ्रष्टमुत्तमश्लोकसत्कथाः ।
विरमेत विशेषज्ञो विषेषणः काममार्गणः ॥ २ ॥

सा वाग् यया तस्य गुणान् गृषीते
करौ च त्कर्मकरौ भनश्च ।
स्मरेद् वसन्तं स्थिरज्ञमेषु
शृणोति तत्पुण्यकथाः स कर्णः ॥ ३ ॥

शिरस्तु तस्योभयलिङ्गमानमेत्^२
तदेव यत् पश्यति तद्व चक्षुः ।
अज्ञानि विष्णोरथ तज्जनानां
पादोदकं यानि भजन्ति नित्यम् ॥ ४ ॥

सूत उवाच

विष्णुरातेन सम्पृष्ठो भगवान् बादरायणिः ।
वासुदेवे भगवति निमग्नहृदयोऽभ्रवीत् ॥ ५ ॥

श्रीशुक उवाच

कृष्णस्यासीत् सभा कश्चिद् भ्रातृष्णो भ्रष्टवित्तमः ।
विरक्त ईन्द्रियार्थेषु प्रशान्तात्मा जितेन्द्रियः ॥ ६ ॥

यद्यच्छयोपपत्तेन वर्तमानो गृहाश्रमी ।
तस्य भार्या कुचैलस्य उ क्षुत्कामा च तथाविधा ॥ ७ ॥

राजा परीक्षिते पूछ्युं – भगवन्! प्रेम अने
मुक्तिदाता परब्रह्म परमात्मा भगवान् श्रीकृष्णानी शक्ति
अनंत छे. तेथी तेमनी मधुर अने ऐश्वर्यथी भरपूर लीलाओ
पशु अनंत छे. हवे तेमनी बीज लीलाओ, जेमनुं वर्षन
हज्ज सुधी आपे कर्यु नथी, ते सांबणवानी मारी हृच्छा
छे. ॥ १ ॥ भ्रष्टन्! आ ज्ञव विषय-सुखने शोधतां-शोधतां
अत्यंत दुःखी थई गयो छे. ते विषय-सुखो बाधानी जेम
तेना चित्तने व्यथित करतां रहे छे. आवी स्थितिमां एवो
कोषा रसिक – रसने विशेषज्ञपे ज्ञानार पुरुष हरे, जे
वारंवार पवित्रकीर्ति भगवान् श्रीकृष्णानी मंगलमयी लीलाओनुं
श्रवण करीने पशु तेनाथी तुप्त थई जशे. ॥ २ ॥ जे वाढी
भगवानना गुणानुवाद करे छे, ते ज साची वाढी छे. ते
ज साचा हाथ छे, जे भगवाननी सेवानुं काम करे छे. ते
ज साचुं मन छे, जे चराचर प्राणीओमां वसनारा भगवाननुं
स्मरण करतुं रहे अने ते ज कान वास्तवमां कान कहेवा
योग्य छे, जे भगवाननी पुष्प-पवित्र कथाओनुं श्रवण करे
छे. ॥ ३ ॥ ते मस्तक, मस्तक छे जे चराचर जगत्तेने
भगवाननी चल-अचल प्रतिमा समज्ञने नमस्कार करे छे;
अने जे सर्वत्र भगवद्विग्रहनुं दर्शन करे छे ते ज साचां
नेत्र छे. शरीरनां जे अंगो भगवान् अने तेमना भक्तोना
चरणोदकनुं सेवन करे छे, ते ज अंग वास्तवमां अंग छे;
साचुं पूष्ठो तो तेमनुं होवुं ज सकण छे. ॥ ४ ॥

सूतज्ञ कहे छे – शौनकादि ऋषिओ! ज्यारे राजा
परीक्षिते आ प्रमाणे प्रश्न कर्यो, त्यारे भगवान् शुकदेवज्ञनुं
हृदय भगवान् श्रीकृष्णमां तत्त्वीन थई गयुं. तेमषे परीक्षित
राजाने आ प्रमाणे कहुं – ॥ ५ ॥

श्रीशुकदेवज्ञाने कहुं – परीक्षित! एक भ्रातृष्णदेव
भगवान् श्रीकृष्णना परमभिन्न हता. तेओ बहु भ्रष्टज्ञानी,
विषयोथी विरक्त, शांतचित्त अने जितेन्द्रिय हता. ॥ ६ ॥
तेओ गृहस्थ होवा छतां पशु कोई ग्रकारनो संग्रह-परिग्रह
न करीने प्रारब्ध अनुसार जे कंठ भणी जाय, तेमां ज संतुष्ट
रहेता हता. तेमनां वस्त्र जूनां अने फाटेलां हतां. तेमनां
पत्नीनी पशु अे ज दशा हती. ते पशु पोताना पतिनी जेम
ज भूखथी हुर्बल थई गयां हतां. ॥ ७ ॥

१. मुहुर्भिल । २. लिङ्गमानं तदेव । ३. कुचैल च ।

पतिग्रता पति प्राह भ्लायता वदनेन सा ।
दरिद्रा सीदमाना सा वेपमानाऽभिगम्य च ॥ ८ ॥

ननु ब्रह्मन् भगवतः सभा साक्षाच्छ्रियः पतिः ।
ब्रह्मण्यश्च शरण्यश्च भगवान् सात्वतर्घभः ॥ ९ ॥

तमुपैषि महाभाग साधूनां च परायणम् ।
दास्यति द्रविषां भूरि सीदते ते कुटुम्बिने ॥ १० ॥

आस्तेऽधुना द्वारवत्यां भोजवृष्ण्यन्धकेश्वरः ।
स्मरतः पादकमलमात्मानमपि यच्छ्रुतिः ।
किं न्वर्थकामान् भजतो नात्यभीष्टाऽजगद्गुरुः ॥ ११ ॥

स एवं भार्यया विप्रो बहुशः प्रार्थितो मृदु ।
अयं हि परमो लाभ उत्तमश्लोकदर्शनम् ॥ १२ ॥

इति सन्धिन्य मनसा गमनाय भति इथे ।
अप्यस्त्युपायनं किञ्चिद्गृहे कल्याणिं दीयताम् ॥ १३ ॥

याचित्वा यतुरो मुष्टीन् विप्रान् पृथुक्तद्गुलान् ।
चैलभृडेन तान् बद्ध्वा भर्ते प्रादादुपायनम् ॥ १४ ॥

स तानादाय विप्राग्र्यः प्रययौ द्वारकां किल ।
कृष्णसन्दर्शनं भव्यं कथं स्यादिति चिन्तयन् ॥ १५ ॥

त्रीणि^१ गुल्मान्यतीयाय तिसः कक्षाश्च सद्विजः ।
विप्रोऽगम्यान्धकवृष्णीनां गृहेष्वयुतधर्मिणाम् ॥ १६ ॥

गृहं द्व्यष्टसहस्राणां भृषीषाणां हरेद्विजः ।
विवेशैकतमं श्रीमद् ब्रह्मानन्दं गतो यथा ॥ १७ ॥

ऐक दिवस ते दरिद्रतानी प्रतिमूर्ति अवी पतिग्रता खी भूखने लीथे दुःखी थઈने पति पासे जह्ने सुकातां मुखथी बोली - ॥ ८ ॥ 'भगवन्! साक्षात् लक्ष्मीपति भगवान् श्रीकृष्ण आपना मित्र छे. तेओ ब्राह्मणोना भक्त, शरणे आवेलानु रक्षण करवावाणा छे. तेओ भक्तोनी ईच्छा पूरी करवामां कल्पतरु जेवा छे. ॥ ९ ॥ परम बाह्यशाणी आर्यपुत्र! तेओ साधु-संतोना, सत्पुरुषोना ऐकमात्र आश्रय छे. तमे तेमनी पासे जाओ. ज्यारे तेओ जाग्नारो के तमे गृहस्थी छो अने अन्न विना दुःखी थई रक्षा छो तो तेओ तमने धर्षु धन आपशे. ॥ १० ॥ आजकाल तेओ भोज, वृष्णि अने अंधकवंशी याद्वोना स्वामी तरीके द्वारकामां निवास करे छे अने तेओ ऐटला उदार छे के जे तेमनां चरणकमणोनु स्मरणा करे छे, ते प्रेमी भक्तने तेओ पोतानी जात सुधां दानमां आपी दे छे. आवी स्थितिमां जगद्गुरु भगवान् श्रीकृष्ण पोताना भक्तने जो कदाच अति तुच्छ ऐवु धन अने विषयसुख (न चाहवा छतां) आपे तेमां शु आश्रयनी वात छे.' ॥ ११ ॥ आ प्रमाणे ज्यारे ते ब्राह्मणपत्नीओ पोताना पतिदेवने वारंवार बहु ज नम्रापूर्वक प्रार्थना करी, त्यारे तेमणे विचार्यु ते, 'पननी तो वात ज नथी, परंतु भगवान् श्रीकृष्णानां दर्शन थशे, ए तो छवननो बहु मोटो लाभ छे.' ॥ १२ ॥ आवो विचार करीने तेमणे द्वारका जवानो निश्चय कर्यो अने पोतानी पत्नीने कहुं - 'कल्याणी! घरमां काँઈक भेट आपवा जेवी कोई वस्तु छे? जो होय तो आपी दो.' ॥ १३ ॥ त्यारे ते ब्राह्मणीओ आजु-बाजुना ब्राह्मणोना केटलाक घरेथी चार मुठी पौंवा माझीने ऐक कपडामां बांधीने भगवानने भेट आपवा माटे पोताना पतिदेवने आपी दीधा. ॥ १४ ॥ त्यारे पछी ते ब्राह्मणदेव ते पौंवा लह्ने द्वारका जवा रवाना थई गया. तेओ रस्तामां ऐवु विचारता हता ते, 'मने भगवान् श्रीकृष्णानां दर्शन केवी रीते थशे?' ॥ १५ ॥

परीक्षित! द्वारकामां पहोच्या पछी ते ब्राह्मणदेव बीजा ब्राह्मणोनी साथे सैनिकोनी त्रष्णा छावडीओ अने त्रष्णा दरवाजा पार करीने भगवद्धर्मनु पालन करवावाणा अंधक अने वृष्णिवंशी याद्वोना भेलोमां (ज्यां पहोच्यु अत्यंत कठण छे) पहोच्या. ॥ १६ ॥ तेनी वच्ये भगवान् श्रीकृष्णानी सोण हजार राणीओना भेल हता. तेमांथी ऐकमां ते ब्राह्मणदेवे प्रवेश कर्यो. ते भेल बहु सजावेलो अने सुंदर हतो. तेमां प्रवेश करतां तेमने ऐवु लाङ्यु ते, जाणे तेओ ब्रह्मानंदना समुद्रमां दूधी गया होय! ॥ १७ ॥

१. गुल्मानि त्रीपतीयाय ।

तं विलोक्याच्युतो दूरात् प्रियापर्यङ्गमास्थितः ।
सहस्रोत्थाय चात्येत्य होर्ष्या पर्यग्रहीन्मुदा ॥ १८ ॥

सभ्युः प्रियस्य विप्रर्खेऽसज्जातिनिर्वृतः ।
प्रीतो व्यमुच्यदिव्यन्दून् नेत्राभ्यां पुष्करेक्षणः ॥ १९ ॥

अथोपवेश्य पर्यङ्गे स्वयं सभ्युः समर्हणाम् ।
उपहत्यावनिष्ठ्यास्य पादौ पादावनेऽनीः ॥ २० ॥

अग्रहीच्छिरसा राजन् भगवाँल्लोकपावनः ।
व्यलिम्पद् दिव्यगन्धेन चन्दनागुरुकुड्कुमैः ॥ २१ ॥

धूपैः सुरभिभिर्भिंत्रं प्रदीपावलिभिर्मुदा ।
अर्चित्याऽवेद्य ताम्बूलं गां च स्वागतमध्वीत् ॥ २२ ॥

कुचैलं मलिनं क्षामं द्विजं धमनिसन्ततम् ।
देवी पर्यवरत् साक्षाच्यामरव्यञ्जनेन वै ॥ २३ ॥

अन्तःपुरजनो देष्ट्वा कृष्णेनामलकीर्तिना ।
विस्मितोऽभूदतिप्रीत्या अवधूतं सभाजितम् ॥ २४ ॥

किमनेन कृतं पुष्पमवधूतेन लिक्षुणा ।
श्रिया हीनेन लोकेऽस्मिन् गर्हितेनाधमेन च ॥ २५ ॥

योऽसौ त्रिलोकगुरुणा श्रीनिवासेन सम्भृतः ।
पर्यङ्गस्थां श्रियं हित्या परिष्वक्तोऽग्रजो यथा ॥ २६ ॥

कुथयाऽचक्तुर्गाथाः पूर्वा गुरुकुले सतोः ।
आत्मनो लविता राजन् करी गृह्य परस्परम् ॥ २७ ॥

ते वजते भगवान् श्रीकृष्णं पोतानां प्राणप्रिया रुक्मिणीजना पलंग पर बिराजेला हता. भ्रातृष्णदेवने दूरथी ज आवता जोहने तेओ अेकदम् उभा थृ गया अने तेमनी पासे आवीने बहु आनंदथी तेमने पोताना लुक्षणामां जकी लीथा. ॥ १८ ॥ परीक्षित! परमानन्दस्वरूप भगवान् पोताना प्रिय सभा भ्रातृष्णदेवना अंग-स्पर्शथी अत्यंत आनंदित थृ गया. तेमनां कमण जेवां डोमण नेत्रोभां प्रेमाश्रु वरस्वा लाग्यां. ॥ १९ ॥ परीक्षित! थोडा समय पछी भगवान् श्रीकृष्णो तेमने लह जहने पोताना पलंग पर बेसाड्या—अने स्वयं पूजननी सामग्री लावीने तेमनी पूजा करी. प्रिय परीक्षित! भगवान् श्रीकृष्ण सर्वने पवित्र करवावाणा छे; तेम छतां तेमणे पोताना हाथे भ्रातृष्णदेवना पर धमाणीने तेमनुं चरणोदक पोताना मस्तक पर धारण कर्यु अने तेमना शरीरमां चन्दन, अगर, केसर वर्गेरे दिव्य गन्धोनो लेप कर्या. ॥ २०-२१ ॥ पछी तेमणे बहु आनंदथी सुगम्यित पूप अने दीपथी भित्रनी आरती उत्तारी. आ प्रमाणे पूजा करीने पाल अने गायनुं दान आपीने मधुर वाहीथी ‘बले पधार्य’ कहीने तेमनुं स्वागत कर्यु. ॥ २२ ॥ भ्रातृष्णदेवनां वस्त्रो जूनां अने शाटेलां हतां. शरीर अत्यंत मलिन अने हुर्भण हतु. शरीरनी बधी नसो देखाती हती. स्वयं भगवती रुक्मिणीज चामर ढोणीने तेमनी सेवा करवा लाग्या. ॥ २३ ॥ अंतःपुरनी श्रीओने आ जोहने खूब आश्र्य थपुं के पवित्रकीर्ति भगवान् श्रीकृष्ण अतिशय ग्रेमथी आ गेला-घेला अवधूत भ्रातृष्णनी पूजा करी रखा छे. ॥ २४ ॥ तेओ परस्पर कहेवा लागी — ‘आ दिगंबर जेवा, निर्धन, निन्दनीय अने तुक्ष्य लिखारीओ ऐवा क्यां पुष्प कर्या हरो, जेथी त्रिलोकना गुरु, श्रीनिवास श्रीकृष्ण स्वयं तेमनो आटलो आदर-सत्कार करी रखा छे. जुओ तो खरां, पोताना पलंग पर तेमनी सेवा करी रहेलां स्वयं लक्ष्मीरूप रुक्मिणीजने छोडीने आ भ्रातृष्णने पोताना भोटाभाई भवरामणी जेम हृदये चांपी रखा छे.’ ॥ २५-२६ ॥ प्रिय परीक्षित! भगवान् श्रीकृष्ण अने ते भ्रातृष्ण बन्ने अेक-बीजनो हाथ पकडीने पोताना पूर्व-ज्ञवननी ते आनंदधार्यक घटनाओनुं स्मरण अने वर्णन करवा लाग्या, जे गुरुकुणमां विद्याभ्यास समये घटी हती. ॥ २७ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ

અપि બ્રહ્મન् ગુરુકુલાદ્ભવતા લખ્યદક્ષિણાત् ।
સમાવૃતેન ધર્મજ્ઞ ભાર્યોડા સદશી ન વા ॥ ૨૮ ॥

પ્રાયો ગૃહેષુ તે ચિત્તમકામવિહતં^૧ તથા ।
નૈવાતિપ્રીયસે વિદ્ધન્ ધનેષુ વિદિતં હિ મે ॥ ૨૯ ॥

કેવિત્ કુર્વન્તિ કર્માંણિ કામૈરહતચેતસઃ । —
ત્યજન્તઃ પ્રકૃતીદીર્ઘિર્થાદહું લોકસર્ગુગ્રહમ् ॥ ૩૦ ॥

કર્યદ્ગુરુકુલે વાસં બ્રહ્મન્ સ્મરસિ નૌ યતઃ ।
દ્વિજો વિજ્ઞાય વિજ્ઞેયં તમસઃ પારમશ્નુતે ॥ ૩૧ ॥

સ વૈ સત્કર્મણાં સાક્ષાદ્ દ્વિજાતેરિહ સમ્ભવઃ ।
આધોડજી યત્રાશ્રમિણાં યથાદહું જ્ઞાનદો ગુરુઃ ॥ ૩૨ ॥

નન્દિકોવિદા બ્રહ્મન् વર્ણાશ્રમવતામિહ ।
યે મયા ગુરુણા વાચા તરાન્યજો ભવાર્ણવમ् ॥ ૩૩ ॥

નાહમિજ્યાપ્રજ્ઞતિભ્યાં તપસોપશમેન વા ।
તુષ્ટેયં સર્વભૂતાત્મા ગુરુશુશ્રૂષ્યયા યથા ॥ ૩૪ ॥

અપિ નઃ સ્મર્યતે બ્રહ્મન્ વૃત્તાં નિવસતાં ગુરૌ ।
ગુરુદ્વારેશ્રોદિતાનામિન્ધનાનયને કવચિત્ ॥ ૩૫ ॥

પ્રવિષ્ટાનાં મહારણ્યમપત્તો સુમહદ્ દ્વિજ ।
વાતવર્ષમભૂતીત્રં નિષ્ઠુરાઃ સ્તનયિતવઃ ॥ ૩૬ ॥

સૂર્યશાસ્તં ગતસ્તાવત् તમસા ચાવૃતા દિશઃ ।
નિમન્ કૂલં જલમયં ન પ્રાણાયત કિંચન ॥ ૩૭ ॥

૬ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો કહ્યું — ધર્મના મર્મજ્ઞ બ્રાહ્મજ્ઞાદેવ! ગુરુદક્ષિણા આપીને જ્યારે ગુરુકુળમાંથી પાછા આવ્યા પછી તમે તમારા યોગ્ય સ્ત્રી સાથે લગ્ન કર્યા કે નહીં? ॥ ૨૮ ॥ હું જાણું છું કે તમે ગૃહસ્થી હોવા છતાં પણ તમારું ચિત્ત પ્રાય: વિષય-ભોગોમાં આસક્ત નથી. વિદ્ધાન! મને એ પણ ખબર છે કે ધન વગેરેમાં પણ તમને કોઈ પ્રેમ નથી. ॥ ૨૯ ॥ સાચા જ્ઞાની લોકો એવા હોય છે, જે ભગવાનની માયારચિત વિષય-સંબંધી વાસનાઓનો પરિત્યાગ કરી દે છે અને ચિત્તમાં વિષયોની સ્ફેર પણ વાસના ન હોવા છતાં પણ મારી જેમ માત્ર લોકસંગ્રહ માટે જ કર્મ કરે છે. ॥ ૩૦ ॥ બ્રાહ્મજ્ઞાદેવ! શું તમને તે સમયની વાત યાદ છે, જ્યારે આપણો બન્નો એક સાથે ગુરુકુળમાં રહેતા હતા. ખરેખર ગુરુકુળમાં જ દ્વિજ બનેલા દ્વિજપુત્રને જાણવા યોગ્ય વસ્તુનું જ્ઞાન થાય છે, જેના દ્વારા તેઓ અજ્ઞાનરૂપી અંધકારથી પાર થઈ જાય છે. ॥ ૩૧ ॥ [મિત્ર! આ સંસારમાં શરીરનું કારણ જન્મદાતા પિતા પ્રથમ ગુરુ છે. ત્યાર પછી ઉપનયન-સંસ્કાર કરીને સત્કર્માનું શિક્ષણ આપનાર બીજો ગુરુ છે. તે મારા જેવા જ (ભગવાન જેવા) પૂજ્ય છે. ત્યાર પછી જ્ઞાનોપદેશ કરીને પરમાત્માની પ્રાપ્તિ કર્યાવનાર ગુરુ તો મારું સ્વરૂપ જ છે. આ સંસારમાં માનવના ત્રણ ગુરુ હોય છે. ॥ ૩૨ ॥ મારા પ્રિય મિત્ર! ગુરુના સ્વરૂપમાં સ્વયં હું છું. આ સંસારમાં વર્ણાશ્રમીઓમાં જે લોકો પોતાના ગુરુદેવના ઉપદેશ પ્રમાણે અનાયાસે જ ભવસાગર પાર કરી જાય છે, તેઓ પોતાના સ્વાર્થ અને પરમાર્થને સારી રીતે જાળવાવાળા છે. ॥ ૩૩ ॥ પ્રિય મિત્ર! હું સર્વનો આત્મા છું, બધાના ફદ્યમાં અંતર્યામીરૂપે રહું છું. હું ગૃહસ્થ ધર્મના પાંચ મહાયજ્ઞોથી, બ્રહ્મચારીના ધર્મ ઉપનયન-વેદાધ્યયન આદિથી, વાનપ્રસ્થીના ધર્મ તપસ્યાથી અને બધાથી ઉપરત થઈ જવું એવા સંન્યાસપર્મધી પણ એટલો સંતુષ્ટ નથી થતો, જેટલો ગુરુદેવની સેવા-શુશ્રૂષાથી સંતુષ્ટ થાઉં છું. ॥ ૩૪ ॥

બ્રહ્મન! જે સમયે આપણો ગુરુકુળમાં રહેતા હતા, ત્યારે તમને યાદ છે? આપણાં ગુરુપત્નીઓ લાકડાં લાવવા માટે આપણાને જંગલમાં મોકલ્યા હતા. ॥ ૩૫ ॥ તે સમયે આપણો એક લયંકર જંગલમાં ગયેલા હતા અને ઋકૃતુ વિના જ બહુ ભારે આંધી અને વરસાદ આવી ગયો. આકાશમાં વીજળીના કડાકા થતા હતા. ॥ ૩૬ ॥ ત્યારે તો સૂર્યાસ્ત પણ થઈ ગયો, અને ચારે બાજુ અંધારું જ અંધારું ફેલાઈ ગયું. ધરતી પર એટલું પાણી ભરાઈ ગયું કે ક્યાં જમીન છે અને ક્યાં ખાડો છે તે દેખાતું ન હતું. ॥ ૩૭ ॥

यथं भृशं तत्र महानिलाभ्युभि-
र्निहन्यमाना मुहुरभ्युसम्प्लवे ।
दिशोऽविद्यन्तोऽथ परस्परं वने
गुहीतहस्ताः परिबिस्त्रिमातुराः ॥ ३८ ॥

ऐतद् विदित्वा उद्दिते स्वौ सान्दीपनिर्गुरुः ।
अन्वेषमाणो नः शिष्यानाचार्योऽपश्यदातुरान् ॥ ३९ ॥

अहो हे पुत्रका यूयमस्मद्येऽतिहुःभिताः ।
आत्मा वै प्राणिनां प्रेष्ठस्तमनादत्य मत्पराः ॥ ४० ॥

ऐतदेव हि सच्छिष्यैः कर्तव्यं गुरुनिष्ठृतम् ।
यद् वै विशुद्धभावेन सर्वार्थात्मार्पणं गुरौ ॥ ४१ ॥

तुष्टोऽहं भोद्विजश्रेष्ठाः सत्याः सञ्जु मनोरथाः ।
छन्दांस्ययातयामानि भवन्त्विष्ठ परत्र च ॥ ४२ ॥

ईत्यंविधान्यनेकानि वसतां गुरुवेशमसु^२ ।
शुरोरनुश्रेष्ठैव पुमान् पूर्णः प्रशान्तये ॥ ४३ ॥

आवश्य उवाच

किमस्माभिरनिर्वृतं देवदेव जगद्गुरो ।
भवता सत्यकामेन येषां वासो गुरावभूत् ॥ ४४ ॥

यस्य चन्दोभयं ब्रह्म देष्ठ आवपनं विभो^३ ।
श्रेयसां तस्य गुरुषु वासोऽत्यन्तविडभ्यनम् ॥ ४५ ॥

ते वरसाद जाहो एक प्रकारनो प्रलय न होय ऐवो
हतो. अंधीनी थपाटो अने पाणीनी धाराओथी आपश्नने
बारे मुझेली पडी, दिशानुं शान रहुं नहीं. आपहो बहु ज
द्यनीय स्थितिमां-मुकार्ष गया अने एकबीजनो लाय
पकडीने जंगलमां आम-तेम भटकता रह्या. ॥ ३८ ॥ ज्यारे
आपश्ना गुरुदेव सान्दीपनि मुनिने आ वातनी खबर पडी,
त्यारे सूर्योदय थतां तेओ आपश्नने शोधवा माटे आव्या;
त्यारे तेमहो आपश्नने बहु ज कष्टायी स्थितिमां
जोया. ॥ ३९ ॥ तेमहो कहुं - 'आश्वर्य छे, आश्वर्य छे! पुत्रो!
तमे अमारा माटे बहु कष्ट वेह्युं. बधा प्राणीओने पोतानुं
शरीर सर्वाधिक प्रिय होय छे; परंतु तमे बन्ने तेनी पक्षा
परवा न करीने अमारी सेवा करता रह्या. ॥ ४० ॥
गुरुग्रस्त्रथी मुक्त यवा माटे सत्-शिष्योनुं ऐट्लुं ज कर्तव्य
छे के तेओ विशुद्ध भावथी पोतानुं सर्वस्व अने शरीर पक्षा
गुरुनी सेवामां समर्पित करी दे. ॥ ४१ ॥ द्विजश्रेष्ठो! हुं
तमाराथी अत्यंत प्रसन्न हुं. तमारा सर्व मनोरथो, सघणी
अभिलाषाओ पूर्ण थाओ अने तमे मारी पासेथी जे
वेदाध्ययन कर्युं छे, ते तमने हमेशां कंठस्थ रही तथा ते आ
लोक अने परलोकमां क्यांप पक्षा निष्कण न थाए? ॥ ४२ ॥
प्रिय मित्र! ज्यारे आपश्ना गुरुकुणमां निवास करता हता,
आपश्ना छवनमां आवा-आवा अनेक प्रसंगो बन्या हता.
ऐमां तो शंका नथी के, गुरुदेवनी कृपाथी ज मनुष्य शास्तिनो
अपिकारी बनीने पूर्णताने प्राप्त थाय छे. ॥ ४३ ॥

ब्राह्मणादेव कहुं - देवताओना आराध्यदेव जगद्गुरु
शीकृष्ण! भला, पूर्णिकाम ऐवा आपनी साथे जेनो गुरुकुणमां
वास हतो तेवा मारुं हवे शुं अपूर्ण रहुं होय? (अर्थात्
आपनी साथे रहीने हुं कृतार्थ थहि गयो हुं.) ॥ ४४ ॥ प्रभु!
छन्दोभय वेद धर्म, अर्थ, इम, अने मोक्षरूप चतुर्विध
पुरुषार्थना मूण ज्ञोत छे, अने ते छे आपनो श्रीविग्रह.
ते ज आप वेदाध्ययन माटे गुरुकुणमां रहो, ए आपनी
मनुष्य-लीलानो अभिनय नथी तो बीजुं शुं छे? ॥ ४५ ॥

==★==

इति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहस्यां संहितायां दशमस्कन्धे^४ उत्तरार्थे
श्रीदामचरितेऽशीतिमोऽध्यायः ॥ ८० ॥

दसमा स्कन्धना उत्तरार्थ-अंतर्गत सुदामाचरितमानो औंसीमो अध्याय समाप्त.

==★==

१. श्रेष्ठो । २. गुरुवेशमनि । ३. प्रभो । ४. दशमस्कन्धे सपासनतिमोऽध्यायः ।

એકચાસીમો અદ્યાય

સુદામાણને જૈશર્યની પ્રાપ્તિ

શ્રીશુક ઉવાચ

સ ઈતં દ્વિજમુખ્યેન સહ સર્વથયનું હરિઃ ।
સર્વભૂતમનોડભિશઃ સમયમાન ઉવાચ તમ્ ॥ ૧ ॥

બ્રહ્માણ્યો બ્રાહ્મણાં કૃષ્ણો ભગવાન् પ્રહસન् પ્રિયમ् ।
પ્રેમણા નિરીક્ષણેનેવ પ્રેક્ષનું ખલુ સતાં ગતિઃ ॥ ૨ ॥

શ્રીબગવાનુવાચ

કિમુપાયનમાનીતં બ્રહ્મનું મે ભવતા ગૃહ્ણાત્ ।
અણવધ્યુપાહતં ભક્તિઃ પ્રેમણા ભૂર્યેવ મે ભવેત્ ।
ભૂર્યુપ્યભક્તોપહતં ન મે તોષાય કલ્પતે ॥ ૩ ॥

પત્રં પુષ્પં ફળં તોયં યો મે ભક્ત્યા પ્રયચ્છતિ ।
તદહં ભક્ત્યુપહતમશનામિ પ્રયતાત્મનઃ ॥ ૪ ॥

ઈત્યુક્તોડપિ દ્વિજસ્તસ્મૈ વ્રીડિતઃ પતયે શ્રિયઃ ।
પૃથુકપ્રસૃતિ^૨ રાજનું ન પ્રાયચ્છદવાડુમુખઃ ॥ ૫ ॥

સર્વભૂતાત્મદ્કું સાક્ષાત્ તસ્યાગમનકારણમ् ।
વિજાયાચિન્યત્ત્રાયં શ્રીકામો માડભજત્પુરા ॥ ૬ ॥

પત્ન્યાઃ પતિપ્રતાયાસ્તુ સખા પ્રિયચિકીર્ષયા ।
પ્રામો મામસ્ય દાસ્યામિ સમ્પદોડમર્યદુર્લભાઃ ॥ ૭ ॥

ઈત્યં વિચિન્ય વસનાચ્ચીરબજ્ઞાનું દ્વિજન્મનઃ ।
સ્વયં જહાર કિમિદમિતિ પૃથુકતઙુલાનું ॥ ૮ ॥

નન્વેતહુપનીતિં મે પરમપ્રીણાં સખે ।
તર્પયન્યજ્ઞાં માં વિશ્વમેતે પૃથુકતઙુલાઃ ॥ ૯ ॥

શ્રીશુકહેવજી કહે છે – પ્રિય પરીક્ષિત! ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ બધાના મનની વાત જાણો છે. તેઓ બ્રાહ્મણોના પરમભક્તા, તેમનાં દુઃખોને દૂર કરવાવાળા તથા સંતોના એકમાત્ર આશ્રય છે. તેઓ પૂર્વાશ્રમ વિશે ઘણી વાર સુધી તે બ્રાહ્મણદેવ સાથે વાતચીત કરતા રહ્યા. હવે તેઓ પોતાના પ્રિયસખા તે સુદામા દેવ સાથે પ્રેમદાસિથી નિહાળતા રહીને, સેજ હસીને વિનોદ કરતા રહ્યા. ॥ ૧-૨ ॥

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો કહું – હે બ્રાહ્મણ! તમે તમારે ધેરથી મારા માટે શું લેટ લાવ્યા છો? મારા પ્રિયભક્તો જ્યારે પ્રેમપૂર્વક થોડી વસ્તુ પણ અર્પણ કરે છે તો તે મારા માટે અનંતગણી થઈ જાય છે. પરંતુ મારા અભક્તો જો ઘણી બધી સામગ્રી પણ મને અર્પણ કરે તો તેનાથી હું સંતુષ્ટ થતો નથી. ॥ ૩ ॥ જે મનુષ્ય પ્રેમ-ભક્તિથી ફળ-કૂલ અને પત્ર-જલમાંથી કોઈ પણ વસ્તુ મને સમર્પિત કરે છે, તો હું તે શુદ્ધચિત્ત ભક્તના તે પ્રેમપૂર્વક અર્પણ કરેલા ઉપલારને માત્ર સ્વીકારતો જ નથી, બલું તુરત પ્રેમથી આરોગ્ય લઈ છું. ॥ ૪ ॥ પરીક્ષિત! ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો આ પ્રમાણે કહેવા છતાં પણ તે બ્રાહ્મણદેવ લજજાવશ તે લક્ષ્ણીપતિને તે ચાર મુઢી પૌંવા ન આપ્યા. તેમણે સંકોચથી પોતાનું મુખ નીચે કરી લીધું. પરીક્ષિત! ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ સમસ્ત પ્રાણીઓના ફદ્યનો એક-એક સંકલ્પ અને તેનો ભાવ જાણો છે. તેમણે બ્રાહ્મણના આવવાનું કારણ અને તેમના ફદ્યની વાત જાણી લીધી. હવે તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા કે ‘એક તો આ મારો પ્રિય મિત્ર છે, બીજું આણો પહેલાં ક્યારેય ધનની કામનાથી મારી ભક્તિ કરી નથી. આ વખતે તે તેની પ્રતિપ્રતા પત્નીને રાજ કરવા માટે તેના આગ્રહથી અહીં આવ્યો છે. હવે હું આને એવી સંપત્તિ આપીશ, જે દેવતાઓને માટે પણ અત્યંત દુર્લભ છે.’ ॥ ૫-૭ ॥ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ આવો વિચાર કરીને સુદામાના વસ્ત્રમાંથી ચીંથરાની એક પોટલીમાં બાંધેલા પૌંવા ‘આ શું છે?’ – એવું કહીને પોતે જ છીનવી લીધા. ॥ ૮ ॥ અને ખૂબ આદરપૂર્વક કહેવા લાગ્યા – ‘પ્રિય મિત્ર! આ તમે મને બહુ જ પ્રિય એવી ભેટ લાવ્યો છો. આ પૌંવા માત્ર મને જ નહીં, પરંતુ સમગ્ર સંસારને રૂપ કરવા માટે પર્યાપ્ત છે.’ પણ છે ભગવાનની બોગ-પ્રિયતાને. ॥ ૯ ॥

૧. ૬ । ૨. અચૃતી । ૩. ઈતિ સત્ત્વિન્ય મનસા ચીરો ।

ईति मुष्ठिं सङ्कृज्जग्ध्या द्वितीयां जग्धुमादेऽ।
तावरक्षीर्जगृहे उस्तं तत्परा परमेष्ठिनः ॥ १०॥

ऐतावताऽलं विश्वात्मन् सर्वसम्पत्समृद्धये ।
अस्मिंल्लोकेऽथवामुष्ठिन् पुंसस्त्वतोष्कारशम् ॥ ११॥

ब्राह्मणस्तां तु रजनीमुषित्याऽच्युतमन्तिरे ।
भुक्त्वा पीत्वा सुखं मेने आत्मानं स्वर्गतं यथा ॥ १२॥

शोभूते विश्वभावेन स्वसुखेनाभिवन्धितः ।
जग्गाम स्वालयं तात पथ्यनुप्रज्यै नन्दितः ॥ १३॥

स चालज्या धनं कृष्णान्^२ तु याचित्वान् स्वयम् ।
स्वगृहान् श्रीउत्तोऽगच्छन्महदर्शननिर्वृतः ॥ १४॥

अहो ब्रह्मण्यदेवस्य देष्टा ब्रह्मण्यता भया ।
पद् दरिद्रतमो लक्ष्मीमाशिष्ठो बिभ्रतोरसि ॥ १५॥

क्वाहं दरिद्रः पापीयान् क्व कृष्णः श्रीनिकेतनः ।
ब्रह्मण्युरिति स्माहं बाहुभ्यां परिरम्भितः ॥ १६॥

निवासितः प्रियाजुषे पर्यहे भ्रातरो यथा ।
महिष्या वीजितः श्रान्तो वालव्यञ्जनहस्तया ॥ १७॥

शुश्रूषया परमया पादसंवाहनादिभिः ।
पूजितो देवदेवेन विप्रदेवेन देववत् ॥ १८॥

स्वर्गापवर्गयोः पुंसां रसायां भुवि सम्पदाम् ।
सर्वासामपि सिद्धीनां भूलं तच्यरणार्थनम् ॥ १९॥

अधनोऽयं धनं प्राप्य माध्यनुर्चयैर्न मां स्मरेत् ।
ईति कारुणिको नूनं धनं भेदभूरि नादात् ॥ २०॥

ऐवुं कहीने तेऽतो तेमांथी एक मुडी पौंवा खाई गया अने बीछ मुडी ज्यां भरी, त्यां ज रुक्मिणीना रूपमां स्वयं भगवती लक्ष्मीज्ञाने भगवान् श्रीकृष्णनो हाथ पकड़ी लीधो, कारशा के, तेऽतो तो एकमात्र भगवानने परायशा छे, तेमने छोडीने क्यांप जहि शकतां नथी ॥ १० ॥ रुक्मिणीज्ञाने कहुं, — ‘विश्वात्मन्! बस, बस, मनुष्यने आ लोकमां तथा मृत्यु पछी परलोकमां पक्ष समस्त संपत्तिओनी समुद्धि प्राप्त करवा माटे एक मुडी पौंवा ज पर्याप्त छे, अर्थात् आपने प्रसन्न थवा माटे आटलुं बस छे ॥ ११ ॥

२ परीक्षित! ब्राह्मणादेव ते रात्रि भगवान् श्रीकृष्णना महेशमां ज रोकाया, तेमणे खूब आरामथी त्यां खाधुं-पीधुं अने ऐवो अनुभव क्यों के जाहो ‘हुं वेंकुठमां ज पहोंची गयो छुं’ ॥ १२ ॥ परीक्षित! श्रीकृष्ण पासेथी ब्राह्मणादेवने प्रत्यक्षरुपे कंठि न मण्युं, छतां तेमणे तेमनी पासे कशुं माझ्युं नहीं, तेमणे पोतानी पल्लीनी उच्छाने लीधे कंठिक संकोच अनुभव्यो, परंतु भगवान् श्रीकृष्णनां दर्शनने कारणे थपेला आनंदमां दूषता पोताना घर तरफ चाली नीकिया ॥ १३-१४ ॥ तेऽतो मनमां विचारवा लाग्या — ‘अहो, केटला आनंद अने आश्रयनी वात छे! ब्राह्मणोने पोताना ईष्टदेव मानवावाणा भगवान् श्रीकृष्णनी ब्राह्मणबक्ति आजे में मारी आंखोधी जोई, धन्य छे! जेमना वक्षःस्थण पर लक्ष्मीज्ञ सदा विराजमान रहे छे, तेमणे अत्यंत दरिद्र ऐवा भने पोताना हृदये लगाइयो ॥ १५ ॥ क्यां अत्यंत पापी अने दरिद्र हुं अने क्यां लक्ष्मीज्ञना एकमात्र आश्रय भगवान् श्रीकृष्ण! परंतु तेमणे ‘आ ब्राह्मण छे’ ऐवुं समज्ञने मने पोतानी लुज्जाओमां लઈने हृदये लगाई दीधो ॥ १६ ॥ ऐटलुं ज नहीं, तेमणे भने ते पलंग पर सुवाइयो, जेना पर तेमना प्राप्तप्रिया रुक्मिणीज्ञ शयन करे छे, जाहो हुं तेमनो संगो भाई होउ! केटलुं कहुं? हुं थडेलो हतो, तेथी स्वयं तेमनां पटराणी रुक्मिणीज्ञाने पोताना हाथे चामर ढोजीने मारी सेवा करी ॥ १७ ॥ अहो, देवताओना! आराध्य देव थईने पक्ष ब्राह्मणोने पोताना ईष्टदेव मानवावाणा भ्रमुओ पर द्वावीने पोताना हाथे भवडावी-पिवडावीने मारी बहु ज सेवा-शुश्रूषा करी अने देवताओ जेवी मारी पूजा करी ॥ १८ ॥ स्वर्ग, मोक्ष, पृथ्वी अने रसातलनी संपत्ति तथा समस्त योग-सिद्धिओनी प्राप्तिनुं मूण तेमना चरणोनी पूजा ज छे ॥ १९ ॥ छतां पक्ष परम दयाणु श्रीकृष्णो ऐवुं विचारीने मने थोहुं पक्ष धन न आप्युं के क्यांक आ दरिद्री धन प्राप्त करीने बिलकुल छकी न जाय अने मने भूली न जाय.’ ॥ २० ॥

१. परिष्वक्षातिनन्दितः । २. सम्मुर्न तु ।

ઈતિ તચ્છિન્યશાન્તઃ પ્રાજ્ઞો નિજગૃહાન્તિકમ् ।
સૂર્યાનલેન્દુસઙ્કાશેવિમાને: સર્વતો વૃતમ् ॥ ૨૧ ॥

વિચિત્રોપવનોદાને: કુજદ્વિજકુલાકુલૈ: ।
પ્રોત્કુલ્લકુમુદામ્ભોજકલારોત્પલવારિભિ: ॥ ૨૨ ॥

જુએં સ્વલ્પકૃતૈ: પુભિ: સ્ત્રીભિશ્ચ હરિષાક્ષિભિ: ।
કિભિંદ કસ્ય વા સ્થાનં કથં તદિદમિત્યભૂત્ ॥ ૨૩ ॥

એવં મીમાંસમાનં તં નરા નાર્યોડમરપ્રભા: ।
પ્રત્યગૃહ્ણન્ મહાભાગં ગીતવાદૈન ભૂયસા ॥ ૨૪ ॥

પતિમાગતમાકષ્યે પત્યુદ્ધર્થતિસમ્ભ્રમા^१ ।
નિશ્ચકામ ગૃહાતૂર્ણી રૂપિણી શ્રીરિવાલયાત્ ॥ ૨૫ ॥

પતિપ્રતા પતિ દષ્ટવા પ્રેમોત્કષ્ઠાશ્રુલોચના ।
મીલિતાક્ષ્યનમદ્ભુદ્ધયા મનસા પરિષસ્વજે ॥ ૨૬ ॥

પત્ની વીક્ષ્ય વિસ્કુરન્તીં દેવીં વૈમાનિકીમિવ ।
દાસીનાં નિષ્ઠકષ્ઠીનાં મધ્યે ભાન્તીં સ વિસ્મિત: ॥ ૨૭ ॥

પ્રીતઃ સ્વયં તથા યુક્ત: પ્રવિષ્ટો નિજમન્તિરમ् ।
મણિસ્તમ્ભશતોપેતં મહેન્દ્રભવનં યથા ॥ ૨૮ ॥

પદ્યકેનનિભા: શય્યા દાન્તા રૂકમપરિષ્ઠદા: ।
પર્યઙ્ગા હેમદષ્ટાનિ ચામરવ્યજનાનિ ચ ॥ ૨૯ ॥

આસનાનિ ચ હેમાનિ મૃદૂપસ્તરણાનિ ચ ।
મુક્તાદામવિલભીનિ વિતાનાનિ ધુમન્તિ ચ ॥ ૩૦ ॥

સ્વચ્છસ્ફટિકુડ્યેષુ મહામારકતેષુ ચ ।
રતદીપા આજમાના લલનારતનસંયુતા: ॥ ૩૧ ॥

આ પ્રમાણે મનમાં વિચાર કરતા-કરતા બ્રાહ્મણાદેવ પોતાના ઘર પાસે પહોંચી ગયા. તેઓ ત્યાં જુએ છે કે તે સ્થળ સૂર્ય, અજિન અને ચન્દ્ર સમાન મકાશમાન રત્નોથી બનેલા મહેલોથી ઘેરાયેલું છે. ઠેક-ઠેકાણે ચિત્ર-વિચિત્ર ઉપવનો અને બગીચાઓ બનેલાં છે. તેમાં ટોળે-ટોળાં રંગ-બેરંગી પક્ષીઓ કલરવ કરી રહ્યાં છે. /સરોવરમાં કુમુદિની તથા શેત, નીલ અને સુગન્ધિત - જાત-જાતનાં કમળો ખીલેલાં છે. સુંદર-સુંદર લી-પુરુષો સણ્ણ-ધ્યાને આમ-તેમ વિચરી રહ્યાં છે. તે સ્થાનને જોઈને બ્રાહ્મણાદેવ વિચાર કરવા લાગ્યા - 'હું આ શું જોઈ રહ્યો છું? આ કોણું સ્થાન છે, જ્યાં હું રહેતો હતો તે આવું કઈ રીતે થઈ ગયું?' ॥ ૨૧-૨૩ ॥ આ પ્રમાણે તેઓ વિચારી જ રહ્યા હતા કે દેવતાઓ જેવા સુંદર-સુંદર લી-પુરુષો વાજીંગ્રો સાથે મંગલગીતો ગાતાં તે ભાગ્યશાળી બ્રાહ્મણનું સામૈયું કરવા માટે આવ્યાં. ॥ ૨૪ ॥ પતિદેવતાનું શુભ આગમન સાંભળીને બહુ આનંદ થયો. અને તે જલ્દી-જલ્દી ઘરમાંથી બહાર નીકળી આવ્યાં, જાણે સાક્ષાત્ લક્ષ્મીજી કમળવનથી પદ્ધાર્યો હોય! ॥ ૨૫ ॥ પતિદેવને જોતાં જ પતિપ્રતા પત્નીની આંખોમાં પ્રેમ અને હર્ષનાં આંસુ છલકાઈ ગયાં. તેમણે પોતાનાં નેત્ર બંધ કરી લીધાં. બ્રાહ્મણીએ બહુ પ્રેમભાવથી તેમને નમસ્કાર કર્યો અને મનથી જ આલિંગન કર્યું. ॥ ૨૬ ॥

૦ પ્રિય પરીક્ષિત! બ્રાહ્મણપત્ની સોનાના હાર પહેરેલી દાસીઓની વચ્ચે વિમાનસ્થિત દેવાંગનાઓ જેવાં અત્યંત શોભાયમાન અને દેદીઘ્યમાન થઈ રહ્યાં હતાં. તેમને આવા સુંદર રૂપમાં જોઈને બ્રાહ્મણાદેવ વિસ્મિત થઈ ગયા. ॥ ૨૭ ॥ તેમણે તેમની પત્ની સાથે બહુ પ્રેમથી પોતાના મહેલમાં પ્રવેશ કર્યો. તેમનો મહેલ જાણે દેવરાજ ઈન્દ્રના નિવાસસ્થાન જેવો જ હતો તિમાં મણિઓના સેંકડો સ્તંભ ઊભા હતા. ॥ ૨૮ ॥ હાથીદાંતથી બનેલા અને સોનાના પતરાંથી મહેલા પલંગો પર દૂધના ફીણા જેવાં સહેદ અને કોમળ બિછાનાં બિછાવેલાં હતાં. સોનાની દાંડિવાળા ઘણાં બધાં ચામરો તાં ચાખેલાં હતાં. ॥ ૨૯ ॥ સોનાના સિંહાસન શોભી રહ્યાં હતાં, જેના ઉપર ખૂબ જ સુંવાળી-સુંવાળી ગાદીઓ મૂકેલી હતી! મોતીઓની સેરો લટકાવેલા ચન્દ્રવા જળહળી રહ્યા હતા. ॥ ૩૦ ॥ સ્વટિકમણિની સ્વચ્છ જીતો પર ઉત્તમ ઈન્દ્રનીલમણિ જુદેલા હતા. રત્નોથી બનેલી સ્ત્રીઓની મૂર્તિઓના હથમાં રત્નોના દીવા જગમગતા હતા. ॥ ૩૧ ॥

૧. નિતિમાનિતા.

विलोक्य ब्राह्मणस्तत्र समृद्धिः^१ सर्वसम्पदाम् ।
तर्क्यामास निर्व्यग्रः स्वसमृद्धिमहेतुकीम् ॥ ३२॥

नूनं भौतिकम् हुर्भगस्य
शशदरिद्रस्य समृद्धिहेतुः ।
महाविभूतेरवलोक्तोऽन्यो
नेवोपपदेत् पद्मामस्य ॥ ३३॥

नन्यभ्रुवाणो दिशते समक्षं
याचिष्ठावे भूर्यपि भूरिभोऽः ।
पर्जन्यवतात् स्वयमीक्षमाणो
दाशार्थकाण्डामृषभः सभा मे ॥ ३४॥

किञ्चित्करोत्युर्वपि यत् स्वदत्तं
सुहृत्कृतं इल्लवपि भूरिकारी ।
मयोपनीतां पृथुक्कमुष्टि
प्रत्यग्रहीत् प्रीतियुतो महात्मा ॥ ३५॥

तस्यैव मे सौहृदसम्प्रभैत्री
दास्यं पुनर्जन्मनि जन्मनि स्यात् ।
महानुभावेन गुणालयेन
विषज्जतस्तत्पुरुषप्रसङ्गः ॥ ३६॥

भक्ताय चित्रा भगवान् उि सम्पदो
राज्यं विभूतीर्न समर्थयत्यः ।
अदीर्घबोधाय विचक्षणः स्वयं
पश्यन् निपातं धनिनां मठोद्भवम् ॥ ३७॥

हृत्यं व्यवसितो बुद्ध्या भक्तोऽतीव जनार्दने ।
विषयाङ्गायया त्यक्ष्यन् बुद्धुजे नातिलम्पटः ॥ ३८॥

तस्य वै देवहेवस्य उर्वर्यशपतेः प्रभोः ।
ब्राह्मणाः प्रभवो हैवं न तेभ्यो विद्यते परम् ॥ ३९॥

आ रीते समस्त सम्पत्ति-समृद्धि ज्ञेयने अने तेनुं कोई प्रत्यक्ष कारण न देखातां ब्राह्मणहेव गंभीरताथी विचार करवा लाग्या के मारी पासे आठली संपत्ति क्यांची आवी गई, ॥ ३२ ॥ तेओ मनमां विचारवा लाग्या – ‘हु जन्मथी ज बाग्यहीन अने दरिद्र हुं. पछी मारी आ संपत्ति-समृद्धिनु कारण शुं छे? अवश्य, परम ऐश्वर्यशाणी यादवश्रेष्ठ भगवान श्रीकृष्णानी कृपा सिवाय बीजुं कोई कारण होई शके नहीं. ॥ ३३ ॥ आ बधी तेमनी करुणानी देन हे. स्वयं भगवान श्रीकृष्ण पूर्वकाम अने लक्ष्मीपति होवाची अनंत भोग-सामग्रीओची पुक्त छे. तेथी तेओ याचक-भक्तने तेना मननो भाव जाणीने घाणुं आपो हे हे, परंतु तेने तेओ ‘बहु ज ओहुं आप्यु’ ऐवुं समजे हे, तेथी सामे कशुं कडेता नवी. मारा यादवश्रेष्ठ भिन्न श्यामसुंदर भरेखर ऐला मेघ करतां पक्ष वधीने उदार हे, जे समुद्रने भरी देवानी शक्ति परावतो होवा छतां ऐहुतनी सामे न वरसीने तेना सूर्य गया पछी रात्रिना समये वरसे हे अने घाणुं वरस्या पछी पक्ष थोडुं ज समजे हे. ॥ ३४ ॥ मारा श्रिय भिन्न श्रीकृष्ण आपे हे बहु, परंतु तेने बहु ओहुं माने हे. अने तेमनो प्रेमी भक्त जो तेमना माटे कंठि पक्ष करे, तो तेने घाणुं करेलुं माने हे. जुओ तो खरा! मे भात्र ऐक मुडी पौआ बेट आप्या लता, परंतु उदारशिरोमणि श्रीकृष्णो ते केटला प्रेमधी आरोग्या। ॥ ३५ ॥ मने जन्मोजन्म तेमनो प्रेम, तेमनी छितैषिता, तेमनी भिन्नता अने तेमनी सेवा प्राप्त थाओ. मारे सम्पत्तिनी जडूर नवी, सदासर्वदा ते गुणोना ऐकमात्र निवासस्थान महानुभाव भगवान श्रीकृष्णाना चरणोमां मारो अनुराग वधतो जाय अने तेमना प्रेमी भक्तीनो सत्संग प्राप्त थाय. ॥ ३६ ॥ अजन्मा भगवान श्रीकृष्ण संपत्तिना दोषोने जाणे हे. ते जुओ हे के मोटागोटा धनवानोनुं धन अने ऐश्वर्यना भद्री पतन थाय हे. तेथी तेओ पोताना निकटम भक्तने तेना मार्गवा छतां पक्ष जात-जातनी संपत्ति, राज्य, ऐश्वर्य वगेरे आपता नवी. आ तेमनी बहु मोटी कृपा हे.’ ॥ ३७ ॥ परीक्षित! पोतानी बुद्धिथी आ ग्रमाखे निश्चय करीने ते ब्रह्मदेव त्यागपूर्वक अनासक्त भावथी पोतानी पत्नी साथे भगवत्प्रसादस्वरूप विषयोने ग्रहण करवा लाग्या अने दिन-प्रतिदिन तेमनी भक्ति वधवा लागी. ॥ ३८ ॥

श्रिय परीक्षित! देवताओना पक्ष आराध्यहेव भक्तभयहारी पक्षपति सर्वशक्तिमान भगवान स्वयं ब्राह्मणोने पोताना प्रभु, पोताना ईश्वरेव माने हे. तेथी ब्राह्मणोची वधीने बीजुं कोई प्राणी जगतमां नवी. ॥ ३९ ॥

१. समृद्धि ।

એવं સ વિપ્રો ભગવત્સુહતદા
દેખ્યા સ્વભૂત્યૈરજિતં પરાજિતમ् ।
તદ્વાનવેગોદ્ગ્રથિતાત્મબન્ધન-
સાદ્વામ લેભેડચિરતઃ સતાં ગતિમ् ॥ ૪૦ ॥

એતદ્ભ્રાષ્પદેવસ્ય શ્રુત્વા ભ્રાષ્પતાં નરઃ ।
લબ્ધભાવો ભગવતિ કર્મબન્ધાદ્ વિમુચ્યતે ॥ ૪૧ ॥

આ પ્રમાણે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના પ્રિય સાખા તે બ્રાહ્મણે જોયું કે ‘જોકે ભગવાન અજીત છે, કોઈના આધીન નથી, છતાં પણ તેઓ પોતાના સેવકોને આધીન થઈ જાય છે, તેમનાથી પરાજિત થઈ જાય છે,’ હવે તેઓ તે જ ભગવાનના ઘ્યાનમાં મળન થઈ ગયા. ઘ્યાનના વેગથી તેમની અવિદ્યાની ગાંઠ કપાઈ ગઈ અને તેમણે થોડા જ સમયમાં ભગવાનનું ધામ (કે જે સંતોનું એકમાત્ર આશ્રય છે) પ્રાપ્ત કરી લીધું. ॥ ૪૦ ॥ પરીક્ષિત! બ્રાહ્મણોને પોતાના ઈષ્ટદેવ માનવાવાળા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની આ બ્રાહ્મણ-ભક્તિને જે સાંભળે છે, તેને ભગવાનના ચરણોમાં પ્રેમભાવ પ્રાપ્ત થાય છે અને તે કર્મબન્ધનોથી મુક્ત થઈ જાય છે. ॥ ૪૧ ॥

ઈતિ શ્રીમત્રાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં દશમસ્કન્ધે^૧ ઉત્તરાર્થ પૃથુકોપાદ્યાનં
નામૈકાશીતિતમોડધ્યાય: ॥ ૮૧ ॥

દસમા સ્ક્રિપ્ટના ઉત્તરાર્થ-અંતર્ગત પૃથુકોપાદ્યાન નામનો એક્યાસીભો અધ્યાય સમાપ્ત.

ધ્યાસીમો અદ્યાય

૪ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ-બલરામ સાથે ગોપ-ગોપીઓનું મિલન

શ્રીશુકૃદેવજી

અથેકદા દ્વારવત્યાં વસતો રામકૃષ્ણાયો: ।
સૂર્યોપરાગ: સુમહાનાસીત્ કલ્યક્ષયે યથા ॥ ૧ ॥

તં^૩ શાત્વા મનુજી રાજન્ પુરસ્તાદેવ સર્વત: ।
સમન્તપદ્યકું કેત્રં યયુ: શ્રેયોવિવિષ્ટસ્યા ॥ ૨ ॥

નિઃક્ષત્રિયાં મહીં કુર્વન્ રામ: શસ્ત્રભૂતાં વર: ।
નૃપાણાં રુધિરોધેણ ધત્ર ચકે મહાલુદાન્ ॥ ૩ ॥

ઈજે ચ ભગવાન્ રામો યત્રાસ્પૃષ્ટોડપિ કર્મણા ।
લોકસ્ય ગ્રાહયશીશો યથાડન્યોડધાપનુતાયે ॥ ૪ ॥

મહત્યાં તીર્થયાત્રાયાં તત્રાગન્ ભારતી: પ્રજા: ।
વૃધ્ણાયશ્ તથાડકૂરવસુદેવાહુકાદય: ॥ ૫ ॥

શ્રીશુકૃદેવજી કહે છે – પરીક્ષિત! આ પ્રમાણે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અને બલરામજી દ્વારકામાં નિવાસ કરી રહ્યા હતા. એકવાર પ્રલયકાળ જેવું સર્વગ્રહણ થયું. ॥ ૧ ॥ પરીક્ષિત! મનુષ્યોને જ્યોતિષીઓ દ્વારા તે ગ્રહણની પહેલેથી જ ખબર પડી ગઈ હતી, તેથી બધા લોકો પોત-પોતાના કલ્યાણ માટે, પુષ્ય-પ્રાપ્ત કરવા માટે સમન્તપદ્યક-તીર્થ અર્થાત્ કુરુક્ષેત્રમાં આવ્યા. ॥ ૨ ॥ સમન્તપદ્યક કેત્ર તે છે જ્યાં શસ્ત્રધારીઓમાં શ્રેષ્ઠ પરશુરામજીએ સમગ્ર પૃથ્વીને કાન્તિયહીન કરીને રાજીઓની રૂપિરધારાસથી નવ મોટા-મોટા કુંડ બનાવી દીધા હતા. ॥ ૩ ॥ જેમ કોઈ સાધારણ મનુષ્ય પોતાના પાપની નિવૃત્તિ માટે પ્રાયશ્રિત કરે છે, તે જ પ્રમાણે સર્વશક્તિમાન ભગવાન પરશુરામજીએ પોતાને કર્મ સાથે કોઈ સંબંધ ન હોવા છતાં પણ લોકમર્યાદાની રક્ષા માટે ત્યાં યજ્ઞ કર્યો હતો. ॥ ૪ ॥

પરીક્ષિત! આ મહાન તીર્થયાત્રાના અવસરે પર ભારતવર્ષના બધા પ્રાન્તોના નાગરિકો કુરુક્ષેત્ર આવ્યા હતા. તેમાં અફુર, વસુદેવ, ઉગ્રસેન વગેરે વડીલ-વૃદ્ધો તથા ગંદ, પ્રધુભન, સાખી વગેરે અન્ય યાદવો પણ પોત-પોતાના કલ્યાણ

૧. દશમસ્કન્ધે પૃથુકોપાદ્યાનેકષ્ટતિતમોડધ્યાય: ૨. ઋષિરૂપાચ ૩. શાત્વા તં ।

ययुर्भारत तत् केत्रं स्वमधं कपिष्ठावः ।
गदप्रद्युम्नसाम्बाद्याः^१ सुचन्नशुक्सारणैः ॥ ५ ॥

आसेऽनिरुद्धो रक्षायां कृतवर्मा च यूथपः ।
ते रथेहृषिष्ठ्यामैर्हयैश्च तरलप्लवैः ॥ ६ ॥

गजैर्नहन्त्रिरभामैर्नृभिर्विद्याधरघुभिः ।
व्यरोयन्त महातेजः पथि काञ्चनमालिनः ॥ ८ ॥

दिव्यस्वरूपसत्त्वाहाः कुलत्रैः भेद्यरा ईव ।
तत्र स्नात्वा महाभागा उपोद्ध सुसमालिताः ॥ ९ ॥

भ्रात्रेभ्यो ददुर्धेनूर्वासः अग्रकममालिनीः ।
रामतेषु विधिवत् पुनराप्लुत्य वृष्णायः ॥ १० ॥

ददुः^२ स्वतं दिशाग्रेभ्यः कृष्णे नो भक्तिरस्तिवति ।
स्वयं च तदनुशाता वृष्णायः कृष्णादेवताः ॥ ११ ॥

भुक्त्वोपविविशुः कामं स्निग्धश्चायाऽविपाङ्गिषु ।
तत्रागतांस्ते ददेशुः सुहत्सम्बन्धिनो नृपान् ॥ १२ ॥

मत्स्योशीनरकौसल्यविदर्भकुरुसृग्जयान् ।
काम्बोजकेक्यान् मद्रान् कुलीनान्तर्केरलान् ॥ १३ ॥

अन्यांशैवात्मपक्षीयान् परांश्च शतशो नृप ।
नन्दादीन् सुहृदो गोपान् गोपीशोत्कण्ठिताश्चिरम् ॥ १४ ॥

अन्योन्यसन्दर्शनहर्षरंहसा
प्रोत्सुखलहस्तकन्तरसोरुहश्रियः ।
आश्चित्य गाढं नयनैः स्वरूपजला
हृष्टत्वयो रुद्धिरो ययुर्मुदम् ॥ १५ ॥

माटे कुरुक्षेत्र आप्या हता प्रधुम्नानंदन अनिरुद्ध अने पादवोना सेनापति कृतवर्मा - आ बन्ने सुचन्न, शुक, सारण वगेरेनी साथे नगरनी रक्षा माटे हारकामां रक्षा हता। पद्मवंशीओ तेजस्वी तो हता ज अने गणामां सोनानी माणा, हिव्य पुष्पोना छार, बहु त्रिमती वस्त्रो अने इवय वगेरेथी सुसङ्ग छोवाने लीधे ते बहु सुंदर लागता हता, तेओ तीर्थयात्राना मार्गं पर देवताओना विमान जेवा रथ, समुद्रनी तरंगोनी जेम चालनारा घोडा, वादणी जेवा विशाणकाय अने गर्जना करता हाथी तथा विद्याधरो जेवा मनुष्यो द्वारा उपाडाती पालभीओ पर पोतानी पत्नीओनी साथे ए प्रमाणे शोभायमान थर्ष रक्षा हता, जेणे स्वर्गना देवताओ जे पात्रा करी रक्षा छोय, महाभाग्यवान पादवोओ कुरुक्षेत्रमां पहांचीने अकाश्चित्तथी संयमपूर्वक स्नान कर्यु अने ग्रहणना उपलक्ष्यमां निश्चित समय सुधी उपवास कर्यो ॥ ५-८ ॥ तेमणे भ्रातृशोने गौदान कर्यु, ते गायोने सुंदर वस्त्रो, पुष्पमाणाओ अने सोनानी संकली पहेचावेली हती, ग्रहणनो मोक्ष थर्ष गया पछी परशुरामज्ञाने भनावेला कुडोमां पादवोमे विधिपूर्वक स्नान कर्यु अने सुपात्र भ्रातृशोने सुंदर-सुंदर पक्वान साथे भोजन करायु, तेमणे पोताना मनमां एवो संकल्प कर्यो हतो के भगवान श्रीकृष्णना चरणोमां अमारी भक्ति थाओ, भगवान श्रीकृष्णने ज पोताना आदर्श अने ईष्टदेव मानवावाणा पादवोमे भ्रातृशोनी अनुभति लहने पोते भोजन कर्यु अने पछी घटादार अने ठडी धायावाणा वृक्ष नीचे पोत-पोतानी ईच्छा प्रमाणे उरा नाभीने बेसी गया, परीक्षित! विश्राम कर्यु पछी यादवो त्यां आवेला पोताना भित्र राजाओ, भित्रो अने भंबंधीओने भणवा गया ॥ १०-१२ ॥ त्यां मत्स्य, उशीनर, दोसल, विदर्भ, कुरु, सुञ्जय, काम्बोज, केक्य, मद, इन्द्रि, आनन्द, तेरल, अने बीजा अनेक देशोना, पोताना पक्वान तथा शत्रुपक्षोना सेंकडो राजाओ आवेला हता, परीक्षित! आ उपरांत त्रज्मांथी पादवोना परम हितेभी बंधु नन्दभावा वगेरे गोपो तथा भगवाननां ज दर्शन माटे चिरकालधी आतुर गोपीओ पक्ष त्यां आवी हती, पादवोमे आ बधाने जोया ॥ १३-१४ ॥ परीक्षित! एक-बीजानां दर्शन, भित्र अने वार्तालापथी बधाने बहु आनंद थयो, बधानां हृदय अने मुख प्रसन्नताधी खीली उठवां, बधा एक-बीजानी लुजाओमां भराईने हृदये लगाइता त्यारे तेमनां नेत्रोमां आंसुओ छलकातां हतां, भेमना आवेगधी तेओ बोली शक्ता नहीं, आम एक-बीजाने भणीने बधा ज आनंद-सागरमां दुबकी मारवा लाग्या ॥ १५ ॥

१. व्यामाश । २. ददुशान् ।

સ્ત્રીયશ્ચ સંવીક્ષ્ય મિથોડતિસૌહદ-
સ્મિતામલાપાજદશોડભિરેભિરે ।
સ્તનૈ: સ્તનાન् કુંકુમપદ્મરૂપિતાન्
નિહત્ય દોર્ભિ: પ્રણાયાશ્રુલોચના: ॥ ૧૬ ॥

તતોડભિવાદ્ય તે વૃદ્ધાન્ યવિષેરભિવાદિતા: ।
સ્વાગતં કુશળં પૃષ્ઠ્યા ચકુ: કૃષ્ણાકથા મિથ: ॥ ૧૭ ॥

પૃથ્યા ભ્રાતૃન્ સ્વસ્ત્રીક્ષ્ય તત્પુત્રાન્ પિતરાવપિ ।
ભ્રાતૃપત્નીમુર્કુન્દ ચ જહી સર્જથયા શુચ: ॥ ૧૮ ॥

કુન્દુવાચ

આર્થ ભ્રાતરહું મન્યે આત્માનમહૃતાશિષ્યમ् ।
યદ્વા આપત્સુ મદ્વાર્તાનાનુસ્મરથ^૧ સતમા: ॥ ૧૯ ॥

સુહૃદી જ્ઞાતય: પુત્રા ભ્રાતર: પિતરાવપિ ।
નાનુસ્મરન્તિ સ્વજનં યસ્ય દૈવમદ્કષિષ્ણમ् ॥ ૨૦ ॥

વસુદેવ ઉવાચ

અમ્ભ માડસ્માનસ્યેથા દૈવકીડિનકાન્ નરાન્ ।
ઈશસ્ય હિ વરે લોક: કુરુતે કાર્યતેઽથવા ॥ ૨૧ ॥

કસપ્રતાપિતા: સર્વે વયં યાતા દિશં દિશમ् ।
એતહોવ^૨ પુન: સ્થાનં દૈવેનાસાદિતા: સ્વસ: ॥ ૨૨ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ

વસુદેવોગ્રસેનાવૈર્યદુભિસ્તેઽર્થિતા । નૃપા: ।
આસમચ્યુતસન્દર્શપરમાનન્દનિર્વતા: ॥ ૨૩ ॥

૧. નાનુસ્મરત । ૨. એતહોવ ।

પુરુષોની જેમ સ્ત્રીઓ પણ એક-બીજાને જોઈને પ્રેમ અને આનંદથી તરબોળ થઈ ગઈ. તેઓ અત્યંત મિત્રતા, મન્દ-મન્દ હાસ્ય, પરમ પવિત્ર કટોકભર્યા અવલોકન સાથે એક-બીજાને આલિંગન આપવા લાગી. આ આલિંગન વખતે કુંકુમના લેપવાળા વક્ષસ્થળ સાથે આલિંગન દ્વારા બધા અત્યંત આનંદનો અનુભવ કરતા હતા. તેમનાં નેત્રોમાં પ્રેમનાં આંસુ છલકાતાં હતાં. ॥ ૧૬ ॥ ઓછી વયના લોકોએ વડીલ-વૃદ્ધોને પ્રણામ કર્યા અને તેમણે પ્રણામનો સ્વીકાર કર્યો. તેઓ એક-બીજાનું સ્વાગત કરીને તથા કુશળ-મંગળ વગેરે પૂછીને પછી શ્રીકૃષ્ણની મધુર લીલાઓ પરસ્પર કહેવા-સાંભળવા લાગ્યા. ॥ ૧૭ ॥

પરીક્ષિત! કુન્તી, વસુદેવ વગેરે પોતાનાં ભાઈ-બહેનો, તેમના પુત્રો, માતા-પિતા, ભત્રીજી અને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને જોઈને તથા તેમની સાથે વાતચીત કરીને પોતાનું બધું દુઃખ ભૂલી ગયાં. ॥ ૧૮ ॥

કુન્તીજીએ વસુદેવજીને કહ્યું – ભાઈ! હું ખરેખર બહુ મન્દભાગ્યવાળી છું. મારી એક પણ ઈચ્છા પૂરી ન થઈ. તમારા જેવા સલ્પુરુષ અને ભાઈ મારી આપત્તિના સમયે ખબર પણ ન લે, આનાથી વધીને દુઃખ બીજું શું હોઈ શકે? ॥ ૧૯ ॥ ભાઈ! વિધાતા જેના વિપરીત થઈ જાય છે તેને પોતાના સ્વજનસંબંધીઓ અને માતા-પિતા, પુત્ર પણ ભૂલી જાય છે, તેમાં તમારો કોઈ દોષ નથી. ॥ ૨૦ ॥

વસુદેવજીએ કહ્યું – બહેન! અમારા ઉપર દોષારોપણ, ન કરો. અમને અલગ ન માનો. બધા મનુષ્યો દૈવનાં રમકડાં છે. આ સંપૂર્ણ લોક ઈશ્વરના વશમાં રહીને કર્મ કરે છે અને તેનું ફળ બોગવે છે. ॥ ૨૧ ॥ બહેન! કંસ દ્વારા ત્રાસેલા અમે લોકો અનેક દિશાઓમાં ભાગતા ફરતા હતા. હમણાં થોડા જ દિવસ થયા, ઈશ્વરકૃપાથી અમે બધા ફરી પોતાનું સ્થાન પ્રાપ્ત કરી શક્યા છીએ. ॥ ૨૨ ॥

શ્રીશુકદેવજી કહે છે – પરીક્ષિત! ત્યાં જેટલા પણ રાજીઓ આવ્યા હતા – વસુદેવ, ઉગ્રસેન વગેરે યાદવોએ તેમનો ખૂબ આદર-સત્કાર કર્યો. તેઓ બધા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનાં દર્શન કરીને પરમાનંદ અને શાંતિનો અનુભવ કરવા લાગ્યા. ॥ ૨૩ ॥

भीष्मो द्रोणोऽभिकापुत्रो गांधारी ससुता तथा ।
सदाराः पाषडवाः कुन्ती सुञ्जयो विदुरः कृपः ॥ २४॥

कुन्तिभोजो विराटश्च भीष्मको नग्नजिन्महान् ।
पुरुषिद्दुपदः शत्यो^१ धृष्टकेतुः सकाशिराद् ॥ २५॥

दमघोषो विशालाक्षो मैथिलो मद्रकेक्यो ।
युधामन्युः सुशर्मा च ससुता^२ बालिकादयः ॥ २६॥

राजनो ये च राजेन्द्र युविष्ठिरमनुक्रताः ।
श्रीनिकेतं वपुः शोरेः सस्त्रीकुं वीक्ष्य विस्मिताः ॥ २७॥

अथ ते रामकृष्णाभ्यां सम्यक् प्रामसमर्हणाः ।
प्रशंसंसुर्मुदा युक्ता वृष्णीन् कृष्णपरिग्रहान् ॥ २८॥

अहो भोजपते यूँ जन्मभाजो नृष्णामिह ।
यत् पश्यथासकृत् कृष्णां हुर्दर्शभपि योगिनाम् ॥ २९॥

यद् विश्रुतिः श्रुतिनुतेदमलं पुनाति
पादावनेऽनपयश्च वयश्च शास्त्रम् ।
भूः कालभर्जितभग्नाऽपि यद्गृह्णिपद्भ-
स्पशोत्थशक्तिरभिवर्धति नोऽभिलार्थान् ॥ ३०॥

तदर्शनस्पर्शनानुपथप्रजल्प-
शय्यासनाशनसयौनसपिष्ठबन्धः ।
येषां गृहे निरयवर्त्मनि वर्ततां वः
स्वर्गापवर्गविरमः स्वयमास विष्णुः ॥ ३१॥

श्रीशुक उवाच

नन्दस्तत्र यद्दून् प्रामान् शात्र्वा कृष्णपुरोगमान् ।
तत्रागमद् वृतो गोपैरनःस्थायैर्दिक्षया ॥ ३२॥

१. श्रीष्मो धृष्टकेतुश्च आशिराद् । २. यदुश्चावन्तिकादयः ।

परीक्षित! श्रीभितामह, द्रोणाचार्य, पृतराष्ट्र, हुर्योधन वगेरेपुत्रोनी साथे गांधारी, पत्नीओ साथे युधिष्ठिर वगेरे पांडवो, कुन्ती, सुञ्जय, विदुर, कृपाचार्य, कुन्तिभोज, विराट, वीष्मक, महाराज नग्नजित, पुरुषित् दुपद, शत्य, पृष्टकेतु, काशीनरेश, दमघोष, विशालाक्ष, भित्तिलालनरेश, मद्रनरेश, डेक्यनरेश, युधामन्यु, सुशर्मा, पोताना पुत्रो साथे बालीक अने वीजा पश्च युविष्ठिरना अनुयायी राजाओ भगवान् श्रीकृष्णना परम सुंदर श्रीनिकेतन विश्रङ्ख अने तेमनी राजीओने ज्ञेईने अत्यंत विस्मित थई गया ॥ २४-२७ ॥ हये तेओ बलशमश्च तथा भगवान् श्रीकृष्ण पासेथी सारी रीते समान प्राप्त करीने भूल ज आनंदधी श्रीकृष्णना स्वजनो - यादवोनी प्रशंसा करवा लाया ॥ २८ ॥ ते लोकोंसे भास करीने उत्सेनश्चने संबोधित करीने कहुं - 'बोजराज उत्सेनश्च! साचुं पूछो तो आ जगतना मनुष्योमां तमारा लोकोनुं ज छवन सकण छ, पन्य छो! धन्य छो! केम के, जे श्रीकृष्णनां दर्शन मोटामोटा योगीओने माटे पश्च हुर्लब छ, तमे लोको नित्यनिरंतर तेमनी साथे ज रहो छो ॥ २९ ॥ विदोंसे बहुआदरपूर्वक भगवान् श्रीकृष्णनी कीर्तिनुं गान कर्यु छे. तेमनुं चरणोदक गंगाजल, तेमनी वाणी शास्त्र अने तेमनी कीर्ति आ जगतने पवित्र करी रही छे. अरे! काणना प्रभावधी पोतानुं सत्व (वीज) गुमावी चूकेली आ पृथ्वी श्रीकृष्णनां चरणाकमणोनो स्पर्श पामीने उत्तम शक्ति सम्पादन करीने आपक्षा सर्व मनोरथोने पूर्ण करी रही छे ॥ ३० ॥ उत्सेनश्च! तमारा लोकोनो श्रीकृष्ण साथे देवालिक अने गोत्रसंबंध छे, एटलुं ज नहीं, तमे निरंतर तेमनां दर्शन अने स्पर्श करता रहो छो. तेमनी साथे हरो-करो छो, वातो करो छो, सूओ-बेसो छो अने आओ-पीओ छो. आम तो तमे लोको गुहस्थ होई अनेक जंजटोमां वस्ता रहो छो - के जे नरकनो मार्ग छे, परंतु तमारा लोकोना धरमां ते सर्वव्यापक विष्णु भगवान् मूर्तिमानहुपे निवास करे छे, जेमनां दर्शनभाग्यी स्वर्ग अने भोक्त सुधीनी अभिलाषाओ पश्च रहेती नथी ॥ ३१ ॥

६७ श्रीशुकदेवश्च कहे छे - परीक्षित! ज्यारे नन्दबावाने ए वातनी खबर पड़ी के, श्रीकृष्ण वगेरे सादवो कुरुक्षेत्रमां आव्या छे, त्यारे तेओ गोपोनी साथे साधन-सामग्री गाडामां लरीने पोताना प्रियपुत्र श्रीकृष्ण-बलराम वगेरेनां दर्शन करवा माटे कुरुक्षेत्रमां आव्या ॥ ३२ ॥

તं દ્વારા વૃધ્ણયો હષાસ્તન્ય: પ્રાણમિવોત્થિતા: ।
પરિષસ્વજિરે ગાંધ ચિરદર્શનકાતરા: ॥ ૩૩॥

વસુદેવ: પરિષ્વજ્ય સમ્પ્રીતઃ^૧ પ્રેમવિલલઃ ।
સ્મરનું કસુંતાનું કલેશાનું પુત્રન્યાસં ચ ગોકુલે ॥ ૩૪॥

કૃષ્ણરામૌ પરિષ્વજ્ય પિતરાવમિવાદ્ય ચ ।
ન કિર્યનોચતુ: પ્રેમણા સાશ્રુકણ્ઠૌ કુરુદ્વષ્ટ ॥ ૩૫॥

તાવાત્માસનમારોધ્ય બાહુભ્યાં પરિરભ્ય ચ ।
યશોદા ચ મહાભાગા સુતૌ વિજહતુ: શુચઃ ॥ ૩૬॥

રોહિણી દેવકી ચાથ પરિષ્વજ્ય પ્રજેશ્વરીમ् ।
સ્મરન્યૌ તલ્કૃતાં મૈત્રીં બાણ્યકણ્ઠયૌ સમૂચતુ: ॥ ૩૭॥

કા વિસ્મરેત વાં મૈત્રીમનિવૃતાં પ્રજેશ્વરિ ।
રાખાયાયૈન્દ્રમૈશ્ર્ય યસ્યા નેહ પ્રતિક્રિયા ॥ ૩૮॥

એતાવદ્ધપિતરૌ યુવયો: સ્મ પિત્રો:
સમ્પ્રીણાનાભ્યુદ્યપોષણપાલનાનિ ।
પ્રાણોષતુર્ભવતિ પક્ષમ હ યદ્વદ્ધક્ષણો-
ન્યસ્તાવકુત્ર ચ ભયો ન સતાં પર: સ્વઃ ॥ ૩૯॥

શ્રીશુકૃદેવજી

ગોયશ્ચ કૃષ્ણમુપલભ્ય ચિરાદભીષં
યત્પ્રેક્ષણો દશિષુ પક્ષમકૃતં શપણ્ણિ ।

૧. પ્રતીતઃ । ૨. અધિ પ્રાણીન્દ્રમૈશ્ર્ય । ૩. ઋપિલાચ ।

નંદ વગેરે ગોપોને જોઈને બધા જ યાદવોને બહુ જ
આનંદ થયો. તેઓ એ રીતે ઊભા થઈ ગયા, જો મડદામાં
પ્રાણ આવી ગયા હોય. તે લોકો એક-બીજા સાથે મળવા માટે
ઘણા દિવસથી આતુર હતા. તેથી એક-બીજાને ખૂબ હદ્યના
ભાવથી આલિંગન કરતા રહ્યા. ॥ ૩૩ ॥ વસુદેવજીએ અત્યંત
પ્રેમ અને આનંદવિદ્વાળ થઈને નંદજીને હદ્યે લગડી દીધા.
તેમને એક-એક કરીને બધી વાતો યાદ આવી – કંસ કઈ
રીતે તેમને સત્તાવતો હતો અને કઈ રીતે તેમણે પોતાના
પુત્રને ગોકુલ લઈ જઈને નંદજીને વેર મૂકી દીધો
હતો. ॥ ૩૪ ॥ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અને બલરામજી માતા
યશોદા અને પિતા નંદજીને દંડવત્ત કરીને બેટી પડ્યા. આ
અવસરે બન્ને કુમારોનાં નેત્રોમાંથી અશ્વ વહેવા લાગ્યાં, કંઠ
બરાઈ આવ્યો, વાળી ગદ્ગાદ થઈ ગઈ, કાંઈ પણ બોલી ન
શક્યા. ॥ ૩૫ ॥ મહાભાગ્યશાળી યશોદાજી અને નંદબાવાએ
બન્ને પુત્રોને પોતાના ખોળામાં બેસાડ્યા અને ભુજાઓથી
તેમને ગાઢ આલિંગન કર્યું. એમના હદ્યમાં ઘણા વખતથી ન
મળવાનું જે હુઃખ હતું, બધું શાંત થઈ ગયું. ॥ ૩૬ ॥ રોહિણી
અને દેવકીજી પ્રજેશ્વરી યશોદાજીને પ્રેમથી બેટી પડ્યા.
યશોદાજીએ તેમની સાથે જે મિત્રતાનો વ્યવહાર કર્યો હતો,
તેનું સ્મરણ કરીને બન્નેનું ગણું બરાઈ આવ્યું. તેઓ
યશોદાજીને કહેવા લાગ્યાં - ॥ ૩૭ ॥ ‘યશોદારાણી! તમે
અને પ્રજેશ્વર નંદજીએ અમારી સાથે જે મિત્રતાનો વ્યવહાર
કર્યો છે, તે કયારેય ભૂલી શકાય તેવો નથી, તેનો બદલો
ઠિન્નનું એશર્ય પ્રાપ્ત કરીને પણ કોઈ રીતે ચુકવી શકીએ એમ
નથી. નંદરાણીજી! એવું કોણ કૃતખ છે, જે આપના આ
ઉપકારને ભૂલી જાય? ॥ ૩૮ ॥ દેવી! જ્યારે બલરામ અને
શ્રીકૃષ્ણ પોતાનાં મા-બાપને જોયાં પણ ન હતાં અને
વસુદેવજીએ અનામતરુપે આ બન્નોને તમારા બન્નોની પાસે
મૂકી દીધા હતા, ત્યારે તમે બન્નોએ આ બેઉનું એ રીતે રક્ષણ
કર્યું જેમ પાંપણો બન્ને આંખોનું રક્ષણ કરે છે. (તમે જ આ
લોકોનું લાલન-પાલન કરી મોટા કર્યા, તેમના કલ્યાણ માટે
અનેક પ્રકારના ઉત્સવો કર્યા. સાચું પૂછો તો આ બન્નોનાં મા-
બાપ તમે જ છો. તમારી દેખરેખમાં જ આ લોકોને કોઈ
પ્રકારની ઉની આંશ પણ આવી નહીં. આ બન્ને હંમેશાં
નિર્ભયતાથી રહ્યા. ખરેખર! સજજનો માટે કોઈ પરાયું હોતું
નથી. નંદરાણીજી! ખરેખર તમે લોકો પરમ સંત છો. ॥ ૩૯ ॥

શ્રીશુકૃદેવજી કહે છે – પરીક્ષિત! હું કહી ચુક્યો છું કે,
ગોપીઓના પરમ પ્રિયતમ, જીવનસર્વસ્વ શ્રીકૃષ્ણ જ હતા.
જ્યારે શ્રીકૃષ્ણનાં દર્શન કરતાં તેમની પાંપણો બંધ થઈ જતી,
ત્યારે તે પાંપણો બનાવનારાને ભાંડતી. તે જ પ્રેમમૂર્તિ
ગોપીઓને આજે ઘણા દિવસો પછી ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનાં દર્શન

दिग्बर्हदीकृतमलं परिरथ्य सर्वा-
स्तत्प्राप्तमापुरपि नित्ययुज्ञं हुरापम् ॥ ४० ॥

भगवांस्तास्तथाभूता विविक्त उपसज्जतः ।
आश्लिष्यानामयं पृष्ठवा प्रहसन्निदमध्यवीत् ॥ ४१ ॥

अपि स्मरथ नः सप्यः स्वानामर्थचिकीर्षया ।
गतांश्चिरायिताऽनुपक्षक्षपण्येतसः ॥ ४२ ॥

अप्यवध्यायथास्मान् स्विद्कृतश्चाविशङ्कया ।
नूनं भूतानि भगवान् पुनक्तिं वियुनक्तिं च ॥ ४३ ॥

वायुर्थथा धनानीकं तृष्णं तूलं रज्ञसि च ।
संयोज्याक्षिप्ते भूयस्तथा भूतकृत् ॥ ४४ ॥

मयि भक्तिर्हि भूतानाममृतत्वाय कल्पते ।
दिष्ट्या पदासीन्मत्स्नेहो भवतीनां मदापनः ॥ ४५ ॥

अहं हि सर्वभूतानामादिरन्तोऽन्तरं बहिः ।
भौतिकानां पथा खं वार्भूर्वायुज्योतिरक्षनाः ॥ ४६ ॥

ऐवं हेतानि भूतानि भूतेष्यात्माऽन्तमना ततः ।
उभयं मध्यथ परे पश्यताभातमक्षरे ॥ ४७ ॥

श्रीशुक्त उवाच^१

अध्यात्मशिक्षया गोप्य ऐवं कुछोन शिक्षिताः ।
तदनुस्मरणाध्यस्तत्त्वकोशास्तमध्यगन् ॥ ४८ ॥

थयां तेमना मनमां आ माटे केटली लालसा हती, तेनु अनुमान थई शके एम नथी. तेमणे नेत्रोना रस्ते पोताना प्रियतम श्रीकृष्णने हृष्यमां लई जઈने गाढ आलिंगन कर्यु अने मनमां ज आलिंगन करतां तल्लीन थई गई, परीक्षित! क्यां सुधी कहु! ते ऐवा भावने प्राप्त थई गई, जे नित्य-निरंतर अन्यास करनारा योगीओने माटे पङ्क अत्यंत हुर्लब छे. ॥ ४० ॥

ज्यारे श्रीकृष्ण भगवाने जोयुं के, गोपीओ मारी साथे तादात्म्यभावे एक थई रही छे, त्यारे तेओ एकांतमां तेमनी पासे गया, तेमने हृष्ये लगाडी अने कुशण-मंगण पूछीने मंद स्मितपूर्वक कहेवा लाग्या— ॥ ४१ ॥ ‘सभीओ! अमे बंधुजनोनां काम करवा माटे प्रज्यायी बहार नीकणी आव्या अने आ प्रमाणे तमारा जेवी प्रेमिकाओने छोडीने अमे शत्रुओनो विनाश करवामां रोकाई गया. वष्णा हिवस वीती गया, शुं तमे क्यारेय अमने याद करो छो? ॥ ४२ ॥ मारी प्रिय गोपीओ! क्यांक तमारा मनमां ऐवी शंका तो आवी नथी ने के हुं अकृतज्ञ हुं अने ऐवुं समज्ञने तमे लोकोमे अमारा पर खोट्टे लगाऊं होय? खरेखर! भगवान् ज प्राणीओना संयोग अने वियोगनुं कारणा छे. ॥ ४३ ॥ जेम वायु वादणोना समूहोने, धासने, इने अने धूणना क्षणोने एक-बीजा साथे जोडीने विखूटां करे छे तेम समस्त पदार्थोना निर्माता भगवान् ग्राणीओने एक-बीज साथे जोडीने विखूटां पाडे छे. ॥ ४४ ॥ सभीओ! ए मोटा सौनाम्यनी वात छे के, तेमने बधाने मारो ते प्रेम प्राप्त थई चूक्यो छे, जे मारी ज प्राप्ति करावनारो छे. तेमके, मारा प्रति करेली प्रेम-भक्ति प्राणीओने अमृतत्व (परमानन्द-धाम) प्रदान कराववा समर्थ छे. ॥ ४५ ॥ प्रिय गोपीओ! जेम घट, पट वगेरे जेटला पश्च भौतिक पदार्थो छे, तेना आहि, मध्य अने अंतमां, बहार अने लीतर तेमनुं मूण कारणा पृथ्वी, जण, वायु, अग्नि तथा आकाश ज ओतप्रोत थई रहुं छे, ते ज प्रमाणे जेटला पश्च पदार्थो छे, तेमना आहि, अंत अने मध्यमां अंदर अने बहार हुं ज हुं. ॥ ४६ ॥ ए ज प्रमाणे बधा प्राणीओनां शरीरमां आ ज पांच भूत कारणात्तुपे स्थित रहेला छे अने आत्मा भोक्तात्तुपे अथवा ज्ञवत्तुपे रहेलो छे. परंतु हुं आ बन्नेथी पर अविनाशी सत्य हुं. आ बन्नेथी मारी अंदर प्रतीत थई रख्या छे, तमे ऐवो अनुभव करो. ॥ ४७ ॥

श्रीशुक्तदेवज्ञ कहे छे — परीक्षित! भगवान् श्रीकृष्णो आ प्रमाणे गोपीओने अध्यात्मशाननो उपदेश आप्यो. ते ज उपदेशना वारंवार स्मरणीयी गोपीओनो ज्ञवभाव (दिंग शरीर) नाट थई गयो अने तेओ भगवान् साथे एकाकार बनी गई, भगवानने ज सदा-सर्वदाने माटे प्राप्त थई गई. ॥ ४८ ॥

આહુશ્ર તે નલિનનાભ પદારવિનંદ
યોગેશ્વરૈહૃદિ વિચિત્રમગાધબોધૈ: ।
સંસારકુપપતિતોત્તરણાવલભં
ગેહજીજુષામપિ મનસ્યુદ્ઘિયાત્તુ સદા નઃ ॥ ૪૮ ॥

તેમણે કહ્યું—હે કમલનાભ! અગાધ શાનવાળા યોગેશ્વરો
પોતાના હદ્યકમળમાં આપના ચરણકમળનું ચિંતન કરતા રહે
છે. જે લોકો ભવકૂપમાં પડેલા છે, તેમને તેમાંથી કાઢવા માટે
આપનાં ચરણકમળ જ એકમાત્ર અવલંબન છે. પ્રલુબ! આપ એવી
કૃપા કરો કે આપનાં તે ચરણકમળ, ઘર-ગૃહસ્થીનું કામ કરતાં
રહેવા છતાં પણ નિરંતર અમારા હદ્યમાં બિરાજેલા રહે, અમે
એક કાળ માટે તેમને ન બૂલીએ. ॥ ૪૮ ॥

—★—

ઈતિ શ્રીમદ્બાગવતે મહાપુરાણો પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં દશમસ્કન્ધે^૧ ઉત્તરાર્થે વૃષ્ણિગોપસક્રમો નામ
દ્વારા તિત્તમોડધ્યાય: ॥ ૮૨ ॥

દસમા સ્ક્રિપ્ટના ઉત્તરાર્થ-અંતર્ગત વૃષ્ણિગોપસક્રમ નામનો બ્યાસીમો અધ્યાય સમાપ્ત

—★—

ત્યાસીમો અદ્યાય

ભગવાનની પટરાણીઓ સાથે દ્રૌપદીની વાતચીત

શ્રીશુક ઉવાચ

તથાનુગૃહ્ય ભગવાન् ગોપીનાં સ ગુરુર્ગતિ: ।
યુધિષ્ઠિરમથાપૃથ્રત્ત સર્વાશ્ર સુહદોડવ્યયમ् ॥ ૧ ॥

ત એવં લોકનાથેન પરિપૃથા: સુસતૃતાઃ ।
પ્રત્યુચુર્ખેમનસસ્તત્પાદેકાહતાંહસ: ॥ ૨ ॥

કુતોડશિવં ત્વચ્ચરણામ્ભુજાસવં
મહન્મનસ્તો મુખનિઃસૃતં કવચિત् ।
પિબન્તિ યે કર્ણપુટેરલં પ્રભો
દેહમ્ભૂતાં દેહકૃદસ્મૃતિચ્છિદમ् ॥ ૩ ॥

હિત્વાડ્ડત્મધામવિધુતાત્મકૃતચ્યવસ્થ-
માનન્દસમ્પલવમખણુમકુણ્ઠબોધમ् ।
કાલોપસુદ્ધનિગમાવન આત્મયોગ-^૨
માયાકૃતિં પરમહંસગતિં નતા: સ્મ ॥ ૪ ॥

શ્રીશુકદેવજી કહે છે — પરીક્ષિત! ગોપીઓને ઉપદેશ
આપવાવાળા પણ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ જ છે અને તે ઉપદેશ
દ્વારા પ્રાપ્ત થનાર તત્ત્વ પણ તે જ છે. આ પહેલાં જે પ્રમાણે
વર્ણન કર્યું છે, ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો તેમના પર મહાનુંનું
કર્યો. હવે તેમણે ધર્મરાજ પુધિષ્ઠિર તથા બીજા બધા
સંબંધીઓને કુશળ-મંગળ પૂછ્યાં. ॥ ૧ ॥ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનાં
ચરણારવિનંદાં દર્શન કરવાથી જ તેમનાં બધાં અમંગળ નાથ
થઈ ચૂક્યાં હતાં. હવે જ્યારે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો તેમનો સત્કાર
કર્યો, કુશળ-મંગળ પૂછ્યાં, ત્યારે તેઓ બહુ આનંદિત થઈને
તેમને કહેવા લાગ્યા - ॥ ૨ ॥ ૧'ભગવન્! મોટા-મોટા
મહાપુરુષો મનથી જ આપનાં તે ચરણારવિનંદાં
મકરંદરસનું પાન કરતા હોઈ, તેમનાં મુખકમળ દ્વારા આપની
કથારપે છલકાતા તે અદ્ભુત દિવ્ય રસનું કોઈ પણ પ્રાણી
પાન કરી લે તો તે જન્મ-મૃત્યુના ચકરાવામાં નાખનારી
અવિદ્યાને નાથ કરી દે છે. તે જ રસને જે લોકો પોતાના
કાનરૂપી પદિપામાં ભરી-ભરીને પ્રેમથી પીએ છે, તેમનું
અમંગળ કઈ રીતે થઈ શકે? ॥ ૩ ॥ ૨'ભગવન્! આપ એકરસ,
શાનસ્વરૂપ અને અખંડ આનંદના સમુદ્ર છો. બુદ્ધિકૃત ત્રણો
અવર્થાઓ (જાગ્રત-સ્વભ-સુખુપ્તિ) આપના સ્વયંગ્રકાશ
સુધી પહોંચી જ શકતી નથી, દૂરથી જ નાથ થઈ જાય છે.
આપ પરમહંસોની એકમાત્ર ગતિ છો. સમયના ગ્રભાવને
લીધે વેદોનો ક્વાસ થતો જોઈને, તેમની રક્ષા માટે આપે

૧. દશમસ્કન્ધે તાર્થમાલાયામેકોન્સપતિતમોડધ્યાય: ૨. આત્મયોગ૦ ।

ऋषिरुचय

ईत्युत्तमश्लोकशिखामणिं जने-
स्वभिषुवत्स्वन्धकौरवस्त्रियः
समेत्य गोविन्दकथा मिथोऽगृष्णं-
स्त्रिलोकगीताः शृणु वर्णयामि ते ॥ ५ ॥

न्रैपद्मुचय

हे वेदर्थच्युतो भद्रे हे ज्ञानवति कौसले ।
हे सत्यभामे कालिन्दि शैव्ये रोहिणी लक्ष्मणे ॥ ६ ॥

हे कृष्णपत्न्य एतमो भूत वो भगवान् स्वयम् ।
उपयेमे यथा लोकमनुकुर्वन् स्वमायया ॥ ७ ॥

रुद्रिमध्युचय

चैद्याय माऽपर्यितुमुद्यतकामुकेषु
राजस्वज्ञेयमटशेखरिताऽन्निरेषुः ।
निन्ये भृगेन्द्र ईव भागमज्ञवियूथात्
तस्मैनिकेतयरण्डोऽस्तु ममार्यनाय ॥ ८ ॥

सत्यभामेवाच

यो मे सनाभिवधतमहादा ततेन
लिमाभिशापमपमार्षुमुपाजहार
जित्वक्षराजमथ रत्नमहात् स तेन
भीतः पिताऽदिशत मां प्रभवेऽपि दाम् ॥ ९ ॥

ज्ञानवत्युचय

प्राशाय देहकृदमुं निजनाथदेवं
सीतापतिं त्रिशवहान्यमुनाऽन्ययुध्यत् ।
शान्त्या परीक्षित उपाहरदृष्टिं मां
पादौ प्रगृह्य मणिनाऽहममुख्य दासी ॥ १० ॥

आपनी अचिन्त्य योगभाया द्वारा मनुष्य जेतुं शरीर ग्रहण
कर्यु छे. अमे आपना चरणोमां वारंवार नमस्कार करीओ
छीओ.' ॥ ४ ॥

५ श्रीशुकदेवज्ञ कहे छे - परीक्षित! जे समये बीज
लोको आ प्रमाणे भगवान् श्रीकृष्णनी स्तुति करी रत्ना उता,
ते समये यादवो अने कौरव-कुणनी स्त्रीओ एकत्र थहिने
परस्पर भगवाननी त्रिभुवन-पावन लीलाओनुं वर्णन करी
रही उता. हवे हुं ते वात तमने कहुं छुं. ॥ ५ ॥

द्रौपदीओ कहुं - हे रुद्रिमधीज्ञ! भद्राज्ञ!
ज्ञानवतीज्ञ! सत्यभामाज्ञ! कालिन्दीज्ञ! शैव्याज्ञ!
लक्ष्मणाज्ञ! रोहिणीज्ञ! अने अन्य श्रीकृष्णपत्नीओ! तमे
लोको अमने ए वात तो कहो के स्वयं भगवान् श्रीकृष्ण
पोतानी मायाथी लोकलीलानुं नाटक करता रहीने कठी रीते
तमारी साथे परक्षया? ॥ ६-७ ॥

रुद्रिमधीज्ञ ए कहुं - द्रौपदीज्ञ! जरासंघ वगेरे बधा
राजाओ ईच्छता उता के, मारुं लग्न शिशुपाल साथे थाय;
तेना माटे बधा अस्त्र-शस्त्रोथी सज्ज थहिने युद्ध माटे तैयार
उता. परंतु जेम बकरां-घोटांना टोणामांथी सिंह पोतानो
भाग छीनवीने लही जाय ते रीते भगवान् मने लही आव्या.
केम न लावे - जगतमां जेटला पश अजेय वीरो छे तेमना
मुगटो पर श्रीकृष्णनी चरणारज शोभी रही छे. द्रौपदीज्ञ!
मारी तो एक ज अभिलाखा छे के भगवाननां समस्त सम्पत्ति
अने सोन्दर्यना आश्रय एवां ते ज चरणकमण जन्मो-जन्म
मने आराधना करवा माटे प्राप्त थतां रहे अने हुं तेमनी
सेवा करती रहुं. ॥ ८ ॥

सत्यभामाज्ञ ए कहुं - द्रौपदीज्ञ! मारा पिताज्ञ तेमना
जाई प्रसेनना मृत्युधी बहु हुंभी थही रत्ना उता, तेथी तेमणे
तेमनी उत्यानुं कलंक भगवान् पर लगाइयुं. ते कलंकने हूर
करवा माटे भगवाने ऋक्षराज ज्ञानवान् उपर विजय ग्राप्त
करीने ते भण्डि लावीने मारा पिताज्ञने आपी दीधो. त्यारे
मारा पिताज्ञ भिथ्या कलंक मुक्तवाने कारणे उरी गया. जोके
तेओ बीज साथे मने परक्षाववानुं वचन आपी चूक्ष्या उता,
तो पश तेमणे मने स्यमनाऽमणिनी साथे भगवानना
चरणोमां समर्पित करी दीधी. हुं अे ज चाहुं हुं के, जन्मो-
जन्म श्रीकृष्णनी ज दासी बनुं. ॥ ९ ॥

ज्ञानवतीज्ञ ए कहुं - द्रौपदीज्ञ! मारा पिता ऋक्षराज
ज्ञानवानने ए वातानी भवर न उती के आ ज मारा स्वामी
भगवान् सीतापति छे. तेथी तेओ आमनी साथे सत्तावीस
दिवस सुधी लड्या. परंतु ज्यारे परीक्षा पूरी थही, तेमणे
जाही लीधु के आ श्रीकृष्णना इपमां भगवान् राम ज छे,
त्यारे तेमना चरण पकडीने स्यमंतकमणि साथे उपहारना
इपमां मने समर्पित करी दीधी. हुं अे ज चाहुं हुं के, जन्मो-
जन्म श्रीकृष्णनी ज दासी बनुं. ॥ १० ॥

કાલિન્દીવાચ

તપશ્રરનીમાણાય સ્વપાદસ્પર્શનાશયા ।
સાખ્યોપેત્યાગ્રહીતું પાણિં યોડહ તદ્ગૃહમાર્જની ॥ ૧૧ ॥

મિત્રવિન્દોવાચ

યો માં સ્વયંવર ઉપેત્ય વિજિત્ય ભૂપાનું
નિન્યે શ્રયુથગમિવાત્મબલિં દ્વિપારિઃ ।
ભાતુંશ મેડપકુરતઃ સ્વપુરં શ્રિયૈક-
સત્સયાસ્તુ મેડનુભવમદ્ધ્રયવનેજનત્વમ् ॥ ૧૨ ॥

સત્યોવાચ

સમોક્ષણોડતિબલવીર્યસુતીક્ષણશૃજાનું
પિત્રા કૃતાનું ક્ષિતિપવીર્યપરીક્ષણાય ।
તાનું વીરદુર્મંદહનસ્તરસા નિગૃહ્ય
કીડાનું બબન્ધ હ યથા શિશાવોડજતોકાનું ॥ ૧૩ ॥

ય ઈત્યં વીર્યશુલ્કાં માં દાસીભિશ્ચતુરક્તિષીમ् ।
પથિ નિર્જિત્ય રાજન્યાનું નિન્યે તદ્વાસ્યમસ્તુ મે ॥ ૧૪ ॥

ભદ્રોવાચ

પિતા મે માતુલેયાય સ્વયમાહૂય ઠતવાનું ।
કુષ્ણો^૧ કુષ્ણાય તચ્છિત્તામક્ષૌહિષ્યા સખીજનૈઃ ॥ ૧૫ ॥

અસ્ય મે પાદસંસ્પર્શો ભવેજજન્મનિ જન્મનિ ।
કર્મભિર્ભાઈયમાણાયા યેન તચ્છ્રેય આત્મનઃ ॥ ૧૬ ॥

લક્ષ્મણોવાચ

ગમાપિ રાજ્યચ્યુતજન્મકર્મ
શ્રુત્વા મુહુર્નારદળીતમાસ હ ।
ચિતં મુકુન્ટે કિલ પચહસ્તયા
વૃતઃ સુસંમૃશ્ય વિહાય લોકપાનું ॥ ૧૭ ॥

૧. મેખા ।

કાલિન્દીએ કહું – દ્રોપદીજ! જ્યારે ભગવાનને એ ખબર પડી કે, હું તેમના ચરણોનો સ્પર્શ કરવાની આશા-અભિલાષાથી તપ કરી રહી છું, ત્યારે તેઓ પોતાના મિત્ર અર્જુન સાથે પમુનાકિનારે આવ્યા અને મારો સ્વીકાર કરી લીધો. હું તેમનું ગૃહકાર્ય કરનાર દાસી છું ॥ ૧૧ ॥

મિત્રવિન્દાએ કહું – દ્રોપદીજ! મારો સ્વયંવર થઈ રહ્યો હતો. ત્યાં આવીને ભગવાને બધા રાજીઓને જીતી લીધા અને જેમ કુતરાઓના ટોળામાંથી સિંહ પોતાનો ભાગ લઈ જાય, તે રીતે મને પોતાની સોહામણી દારકાપુરીમાં લઈ આવ્યા. મારા ભાઈઓએ પણ મને ભગવાન પાસેથી છોડવીને મારું અહિત કરવા ઈશ્વરું પરંતુ ભગવાન આગળ તેમને પણ નીચું જોવું પડ્યું. હું એવું ચાહું છું કે, મને જન્મોજન્મ તેમના ચરણ પખાળવાનું સૌભાગ્ય ગ્રાપ થાય. ॥ ૧૨ ॥

સત્યાએ કહું – દ્રોપદીજ! મારા પિતાજાએ મારા સ્વયંવરમાં આવેલા રાજીઓના બળ-પરાકમની પરીક્ષા માટે બહુ બળવાન અને પરાકમી તીક્ષ્ણ શિંગડાંવાળા સાત સાંદ્ર ચાખ્યા હતા. તે સાંદ્રોએ મોટા-મોટા બળવાનોનો ગર્વ ઉતારી નાંખ્યો હતો. તેમને ભગવાને નાના-નાના છોકરાઓ બકરીના બચ્ચાને પકડી લે તેમ અનાયાસે નાથીને બાંધી દીધા. ॥ ૧૩ ॥ આ પ્રમાણે ભગવાન બળ-પરાકમ હારા મને ગ્રાપ કરીને ચતુરંગિષી સેના અને દાસીઓ સાથે મને દારકા લઈ આવ્યા. રસ્તામાં જે ક્ષત્રિયોએ વિઘ્ન ઉપસ્થિત કર્યું તેમને પણ જીતી લીધા. મારી એવી જ અભિલાષા છે કે, મને એમની સેવાનો અવસર સદ્ગ ગ્રાપ થતો રહે. ॥ ૧૪ ॥

ભદ્રાએ કહું – ‘દ્રોપદીજ! ભગવાન મારા મામાના પુત્ર છે. મારું ચિત તેમના જ ચરણોમાં સમર્પિત થઈ ગયું હતું. જ્યારે મારા પિતાજાને આ વાતની ખબર પડી ત્યારે તેમણે પોતે જ ભગવાનને બોલાવીને એક અષ્ટૌહિષી સેના અને અસંખ્ય દાસીઓ સાથે મને તેમના ચરણોમાં સમર્પિત કરી દીધી. ॥ ૧૫ ॥ હું મારું પરમ કલ્યાણ એમાં જ સમજું છું કે કર્મ અનુસાર મને જ્યાં-જ્યાં જન્મ મળે ત્યાં બધે જ શ્રીકૃષ્ણના ચરણકુમળનો સ્પર્શ ગ્રાપ થતો રહે. ॥ ૧૬ ॥

લક્ષ્મણાએ કહું – રાણીજ! દેવર્ણ નારદજી વારંવાર ભગવાનના અવતાર અને લીલાઓનું ગાન કરતા રહે છે. તે સાંભળીને અને એવું વિચારીને કે, લક્ષ્મીજી સમસ્ત લોકપાલોનો ત્યાગ કરીને ભગવાનને વધ્યાં છે, તેથી મારું ચિત ભગવાનના ચરણોમાં આસક્ત થઈ ગયું. ॥ ૧૭ ॥

शात्वा भम् मतं साध्यि पिता दुष्टिवत्सलः ।
बृहत्सेन इति व्यातस्तत्रोपायमयीकरत् ॥ १८ ॥

यथा स्वयंवरे राजि मत्स्यः पार्थेप्सया कृतः ।
अयं तु बहिराच्छशो दृश्यते स जले परम् ॥ १९ ॥

श्रुत्वैतत् सर्वतो भूपा आयपुर्मत्पितुः पुरम् ।
सर्वास्त्रशस्त्रतत्पश्चाः सोपाध्यायाः सहस्रशः ॥ २० ॥

पित्रा सम्पूर्जिताः सर्वे यथावीर्यं यथावयः ।
आदहुः सशरं चापं वेदुं पर्षदि भद्रियः ॥ २१ ॥

आदाय व्यसुजन् केचित् सज्यं कर्तुमनीश्वराः ।
आकोटि ज्यां समुद्कृष्य पेतुरेकेऽमुना हताः ॥ २२ ॥

सज्यं कृत्वा परे वीरा भागधाम्भाष्ठयेहिपाः ।
भीमो हुर्योधनः कण्ठो नाविन्दस्तदवस्थितिम् ॥ २३ ॥

मत्स्याभासं जले वीक्ष्य शात्वा च तदवस्थितिम् ।
पार्थो पतोऽसृजद् बाणं नाच्छिनत् पस्पृशे परम् ॥ २४ ॥

राजन्येषु निवृतेषु भग्नमानेषु मानिषु ।
भगवान् धनुरादाय सज्यं कृत्वाऽथ लीलया ॥ २५ ॥

तस्मिन् सन्धाय विशिखं मत्स्यं वीक्ष्य सकृज्जले ।
छित्येषुषाऽपातयतं सूर्यं चाभिजिति स्थिते ॥ २६ ॥

दिवि हुन्दुभयो नेदुर्जयशब्दयुता भुवि ।
देवाश्च कुसुमासारान् मुमुक्षुर्धर्षविक्लाः^१ ॥ २७ ॥

तद् रजमाविशमहं कलनूपुराभ्यां
पद्म्यां प्रगृह्य कनकोङ्गवलरत्नभालाम् ।
नूले निवीय परिधाय च कौशिकाग्रे
स्त्रीडहासवद्ना कुर्वरीधृतस्त्रक् ॥ २८ ॥

साध्यी! मारा पिता बृहत्सेन मारा पर बहु प्रेम राखता हता.
ज्यारे तेमने मारी ईच्छानी जाला थई, त्यारे तेमहो मारी ईच्छा
पूर्ख करवा माटे आउपाय कर्यो ॥ १८ ॥ महाराजी! जे प्रमाणे
पांडववीर अर्जुननी प्राप्ति माटे तमारा पिताज्ञाने स्वयंवरमां
मत्स्यवेषनुं आयोजन कर्यु छतुं, तेवुं मारा पिताज्ञाने पशा कर्यु.
मापना स्वयंवरथी अमारे त्यां थोडी लिन्नता ए छती के मत्स्य
बहारथी ढाँडेलो हतो, मात्र जलमां ज तेनो पड़ायो देखातो
हतो ॥ १९ ॥ ज्यारे आ समाचार राजाओने मण्या, त्यारे
बधी बाजुथी तमाम अस्त्र-शस्त्रोना तत्पश्च हजारो राजाओ
पोत-पोताना गुरुओनी साथे मारा पिताज्ञानी राजधानीमां
आवदा लाग्या ॥ २० ॥ मारा पिताज्ञाने आवेला बधा
राजाओनो बण-पराक्रम अने अवस्था प्रमाणे सारी रीते
स्वागत-सत्कार कर्यो, ते लोकोंये मने प्राप्त करवानी ईच्छाथी
स्वयंवरसभामां राजेला धनुष्य-बाण उठाव्यां ॥ २१ ॥ तेमांथी
केटलाय राजा तो धनुष्य पर ग्रत्यंचा पशा चढावी न शक्या.
तेमहो धनुष्यने पथावत् मूँडी दीधुं। केटलाके धनुष्यनी दोरीने
एक बाजुथी बांधीने बीजा छेडा सुधी जेंची तो लीधी, परंतु तेओ
बीजा छेडे तेने बांधी न शक्या, तेमना हाथमांथी धनुष्य छटकी
छतां ते जाते ज पडी गया ॥ २२ ॥ राजीश! मोटा-मोटा
प्रभ्यात शूरवीरो – जेवा के जरासंघ, अभ्यक्तनरेश, शिशुपाल,
बीमसेन, हुर्योधन अने कर्ण – ए लोकोंये प्रत्यंचा तो चढावी
लीधी, परंतु तेओ मत्स्यनी स्थिति जाली न शक्या ॥ २३ ॥
पांडववीर अर्जुने जलमां ते माछलीनो पड़ायो जोई लीधो अने
ए पशा जाली लीधुं के, ते क्यां छे. बहु ज सावधानीथी तेमहो
बाण छोड़कुं पशा खरू, परंतु तेमनाथी लक्ष्यवेषन थयो, तेमना
बाणे माछलानो स्पर्शमात्र कर्यो ॥ २४ ॥

राजीश! आ प्रमाणे मोटा-मोटा अतिमानीओनुं
मान-मर्दन थई गयुं. मोटा भागना राजाओंये मने प्राप्त
करवानी लालसा अने लक्ष्यवेषनी ईच्छा पशा छोडी दीधी. त्यारे
भगवाने धनुष्य उठावीने रमतमां ज, अनायासे ज तेना पर
प्रत्यंचा चढावी दीधी, बाजा सांधीने जलमां मात्र एकवार
माछलानो पड़ायो जोईने बाजा भार्यु तथा तेने नीचे पाडी दीधुं.
ते समय बराबर मध्याह्ननो हतो. सर्व अर्थाने सिद्ध करनाऱ्हं
'अतिकृत' मुहूर्त हतुं ॥ २५-२६ ॥ देवीश! ते समये पृथ्वी
पर जय-जयकार थवा लाग्यो अने आकाशमां हुन्दुभिओ
वागवा लागी. मोटा-मोटा देवताओं आनंदविद्वण थहीने
पुण्यवृष्टि करवा लाग्या ॥ २७ ॥ राजीश! ते समये मे
रंगशाणामो प्रवेश कर्यो. मारा परमां जंजर रुमजुम वागी रथां
हतां. मैं नवां अने उत्तम रेशमी वस्त्रो पाराजा कर्या हतां. मारा
मस्तक्का डेशमां पुण्यमाणाओं गृथेली हती. लज्जापुक्ता
स्मितवद्देसुवर्षानी उज्ज्वल रत्नमाणा हाथमां लीधेली हती.
राजीश! ते समये मारुं मुखमंडण वांडिया वाणनी लटोथी

ઉત્તીય વકત્રમુલુકુન્તાલકુણલત્વિડ-
ગણદસ્થલં શિશિરહાસકટાક્ષમોક્ષૈः ।
રાજ્ઞો નિરીક્ષ્ય પરિતઃ શનકેર્મુરારે-
રંસેઉનુરક્તહદ્યા નિદ્ધે સ્વમાલામ् ॥ ૨૬॥

તાવન્મૃદ્જપટહા: શર્જભેર્યાનકાદ્ય: ।
નિનેદુર્નાન્તક્યો નનૃતુર્ગાયકા જગુ: ॥ ૩૦॥

એવં વૃતે ભગવતિ મયેશે^૧ નૃપયૂથપા: ।
ન સેહિરે યાશસેનિ સ્પર્ધાન્તો હચ્છયાતુરા: ॥ ૩૧॥

માં તાવદ્દ રથમારોષ્ય હયરતાચતુષ્ટયમ् ।
શાર્જમુદ્ધભ્ય સત્તાદ્વસ્તસ્થાવાજૌ ચતુર્ભુજઃ ॥ ૩૨॥

દારુકશ્ચોદ્યામાસ કાચ્યનોપસ્કરં રથમ् ।
મિષતાં ભૂભુજાં ચાંડિ મૃગાણાં મૃગરાદિવ ॥ ૩૩॥

તેઽન્વસજ્જના રાજન્યા નિષેદું^૨ પથિ કેચન ।
સંયતા ઉદૃતેખ્યાસા ગ્રામસિંહા યથા હરિમ् ॥ ૩૪॥

તે શાર્જચુતબાણૌધૈ: કૃતબાલ્દ્વિકન્ધરા: ।
નિપેતુ: પ્રધને કેચિદેકે સાન્યજ્ય દુદ્રુવુ: ॥ ૩૫॥

તત: પુરી યદુપતિરત્યલકૃતાં
રવિચ્છદ્ધજ્ઞપટચિત્તોરણામ् ।
કુશસ્થલીં દિવિ ભુવિ ચાભિસંસ્લુતાં^૩
સમાવિશતારણિરિવ સ્વકેતનમ् ॥ ૩૬॥

પિતા મે પૂજયામાસ સુહત્સમ્બન્ધિબાન્ધવાન् ।
મહાઈવાસોડલક્ષારૈ: શાય્યાસનપરિચ્છદૈ: ॥ ૩૭॥

શોભી રહ્યું હતું, કપોલો પર કુંડળોની આભા પડવાથી તે પણ ચમકી રહ્યા હતા. મેં એક વાર મારું મુખ ઊંચું કરીને શીતળ હાસ્યસહિત કટાક્ષો લર્યા અવલોકનથી ચારે બાજુ રાજાઓને જોઈ ધીમેથી શ્રીકૃષ્ણના કઠમાણા પહેરાવી દીધી. મેં એ તો જણાવી દીધું છે કે મારું મન પહેલેથી જ બગવાનમાં અનુરક્ત હતું. ॥ ૨૮-૨૯ ॥ (વરમાળા પહેરાવતાં જ ત્યાં મૃદુંગ, પખાવજ, શંખ, ઢોલ, નગારાં વગેરે વાંજિઓ વાગવા લાગ્યાં. નટો અને નર્તકીઓ નાચવા લાગ્યી, ગવૈયાઓ ગાવા લાગ્યા. ॥ ૩૦ ॥

૧) દ્રીપદીજ! જ્યારે મેં આ પ્રમાણે મારા સ્વામી પ્રિયતમ બગવાનને વરમાળા પહેરાવી તેમને વરી ચૂકી, ત્યારે મોટા-મોટા રાજાઓ કામાતુર થઈને ભારે ઈધા કરવા લાગ્યા. તેઓ બહુ ઉશ્કેરાઈ ગયા. ॥ ૩૧ ॥ ત્યારે ચતુર્ભુજ બગવાને પોતાના શ્રેષ્ઠ ચાર થોડાવાળા રથ પર મને બેસાડી દીધી અને હાથમાં શાર્જચનુષ્ય લઈ, કવચ પહેરીને તેઓ યુદ્ધ કરવા માટે રથ પર ઉભા થઈ ગયા. ॥ ૩૨ ॥ (રાણીજ! દારુક સારથિએ સોનાના સાજ-સામાનથી ભરેલા રથને બધા રાજાઓની સામે જ દ્વારકા જવા માટે હંકારી દીધો, જેમ કોઈ સિંહ હરણાઓની વચ્ચેથી પોતાનો ભાગ લઈ જાય. ॥ ૩૩ ॥) તેમાંથી થોડા રાજાઓએ ધનુષ્ય લઈને યુદ્ધ માટે બગવાનને રોકી લેવા તેમનો પીછો કર્યો, પરંતુ રાણીજ! તેમનો ઉધમ માત્ર કૂતરાઓ દ્વારા સિંહને રોકવા જેવો બની રહ્યો. ॥ ૩૪ ॥ શાર્જચનુષ્યમાંથી છૂટેલાં બાણોએ કોઈના હાથ, કોઈના પગ, કોઈના માથાં કાપી નાખ્યાં. કેટલાક તો ત્યાં જ મૃત્યુ પામ્યા અને કેટલાક યુદ્ધભૂમિ છોડીને નાસી ગયા. ॥ ૩૫ ॥

ત્યાર પછી યદુવંશશિરોમણિ બગવાને સૂર્યની જેમ પોતાના નિવાસસ્થાન – સ્વર્ગ અને પૃથ્વીમાં સર્વત્ર પ્રશાંસિત દારકાનગરીમાં પ્રવેશ કર્યો. તે દિવસે દ્વારકા નગરી બહુ સુંદર રીતે શાંકાગારી હતી. | એટલી બધી ધજા-પતાકાઓ અને તોરણો બાંધ્યાં હતાં કે તેના કારણે સૂર્યનાં કિરણો જમીન પર આવી શકતાં ન હતાં. ॥ ૩૬ ॥ મારી અભિલાષા પૂર્ણ થઈ જવાથી મારા પિતાજીને બહુ પ્રસન્નતા થઈ. તેમણે પોતાના હિતેધી, સુહદો, સગાંસંબંધીઓ અને ભાઈ-બંધુઓને બહુમૂલ્ય વસ્ત્રો, આલ્બૂષણો, શય્યા, આસન અને વિવિધ ગ્રાસની સામગ્રીઓ આપીને સમ્માનિત કર્યા. ॥ ૩૭ ॥

૧. મયેશે । ૨. નિષેદું । ૩. જ્યાંથાં ।

દાસીભિ: સર્વસમ્પદિભટેભરથવાજિભિ: ૧ |
આયુધાનિ મહાર્ણાણિ દદો પૂર્ણસ્ય ભક્તિત: || ૩૮ ||

આત્મારામસ્ય તસ્યેમા વયં વૈ ગૃહદાસિકા: |
સર્વસજ્જનિવૃત્તાદ્વા તપસા ચ ભભૂવિમ || ૩૯ ||

મહિષ જીચુ:

ભૌમં નિહિત્ય સગણં યુધિ તેન રૂદ્ધા
શાત્વાઽથ નઃ કિતિજ્યે જિતરાજકન્યા: |
નિર્મુચ્ય સંસુતિવિમોક્ષમનુસ્મરન્તી:
પાદમ્બુજં પરિણિનાય ય^૨ આમકામ: || ૪૦ ||

ન વયં સાધ્ય સામ્રાજ્યં સ્વારાજ્યં ભૌજ્યમઘુત |
વૈરાજ્યં પારમેષ્ઠયં ચ આનાયં વા હરે: પદમ् || ૪૧ ||

કામયામહ એતસ્ય શ્રીમત્પાદરજઃ શ્રિય: |
કુચકુડુકુમગન્ધાઢ્યં મૂર્ખાં વોહું ગદાભૃતઃ || ૪૨ ||

પ્રજસ્તિયો યદ્વારાજન્તિ પુલિન્દ્યસ્તુદ્વાવીર્યઃ |
ગાવશ્વારયતો ગોપા: પાદસ્પર્શી મહાત્મનઃ || ૪૩ ||

ભગવાન પરિપૂર્ણ છે – તેમ છતાં મારા પિતાજીએ પ્રેમવશ તેમને બહુ જ દાસીઓ, તમામ પ્રકારની સંપત્તિ, સેનિકો, હાથી, રથ, ઘોડા અને બહુમૂલ્ય અસ્ત્ર-શસ્ત્રો સમર્પિત કર્યાં. || ૩૮ || રાણીજ! અમે પૂર્વજન્મમાં સર્વ આસક્તિઓને છોડીને બહુ મોહું તપ કર્યું હશે. ત્યારે જ તો અમે આ જન્મમાં આત્મારામ ભગવાનની ગૃહ-દાસી બની છીએ. || ૩૯ ||

સોણ હજાર પત્નીઓ તરફથી રોહિણીજાએ કહું – બૌમાસુરે દિવિજ્ય વખતે ઘણા રાજાઓને જતીને તેમની કન્યાઓ એવી અમને લાવીને પોતાના મહેલમાં બંદી બનાવી દીધી હતી. ભગવાને આ વાત જાણીને યુદ્ધમાં બૌમાસુર અને તેની સેનાનો સંહાર કરીને સ્વયં પૂર્ણકામ હોવા છતાં પણ તેમજો અમને ત્યાંથી છોડાવીને અમારું પાણિગ્રહણ કરી અમને તેમની દાસીરૂપે સ્વીકારી લીધી. રાણીજ! અમે નિરંતર તેમનાં તે ચરણકમળોનું ચિત્તન કરતી હતી, જે જન્મ-મૂત્યુરૂપી સંસારથી મુક્ત કરવાવાળા છે. || ૪૦ || સાધ્યા! દ્રૌપદીજ! અમે સામ્રાજ્ય, ઈન્દ્રનું પદ અથવા તે બન્નેના ભોગો, અણિમા વગેરે ઐશ્વર્ય, બ્રહ્માનું પદ, મોક્ષ અથવા સાલોક્ય, સારૂપ્ય વગેરે મુક્તિઓ – કશું જ ઈચ્છતી નથી. અમે પોતાના પ્રિયતમ પ્રલુનાં સુકોમળ ચરણકમળોની તે શ્રીરજ નિરંતર અમારા મસ્લાક પર ધારણ કરવા ઈચ્છીએ છીએ, જે લક્ષ્મીજના વક્ષસ્થળ પર લાગેલા કેસરની સુગંધથી પુક્ત છે. || ૪૧-૪૨ || ગાયો ચારતા મહાત્મા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનો ચરણસ્પર્શ જેમ પ્રજની સ્ત્રીઓ, ભીલડીઓ, ગોવાળિયા અને વૃન્દાવનનાં ઘાસ-વેલા ઈચ્છે છે, તેમ અમે પણ તે ઈચ્છીએ છીએ. || ૪૧-૪૩ ||

=★=

ઇતિ શ્રીમહાગ્વતે મહાપુરાણો પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં દશમસ્કન્દે ઉત્તરાર્થ^૩ ન્યશીતિતમોકધ્યાય: || ૮૩ ||
દસમા સ્ક્રિપ્તા ઉત્તરાર્થ-અંતર્ગત ત્યાસીમો અધ્યાય સમાપ્ત.

=★=

ચોરાસીમો અધ્યાય

વસુહેવજીનો યજોત્સવ

શ્રીશુક ઉવાચ

શ્રુત્યા પૃથ્યા સુભલપુત્રય યાજસેની
માધવ્યથ ક્ષિતિપપત્ય ઉત સ્વગોધ્ય: |

શ્રીશુકહેવજી કહે છે – પરીક્ષિત! સર્વાત્મા ભક્તભયહારી ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને માટે તેમની પત્નીઓનો કેટલો પ્રેમ છે એ વાત કુન્તી, ગાન્ધ્યારી, દ્રૌપદી, સુભદ્રા, બીજી ચાજરાજીઓ અને ભગવાનના પ્રિય ગોપીજનોએ

૧. જીવેહિરદ્વાજિભિ: | ૨. પદમકામ: | ૩. ગ્રાચીન પ્રત્યામં ‘ઉત્તરાર્થ’ નથી.

कृष्णोऽभिलात्मनि हरौ प्रणायानुभव्यं
सर्वा विसिस्म्युरलभश्चुक्लाक्ष्यः ॥ १ ॥

ईति सम्भाषणमाणासु^१ श्रीभिः स्त्रीषु नृभिर्नृषु ।
आययुमुनयस्तत्र कृष्णारामदिक्षया ॥ २ ॥

देवपायनो नारदश्च अयवनो देवलोऽसितः ।
विश्वामित्रः शतानन्दो भरद्वाजोऽथ गौतमः ॥ ३ ॥

रामः सशिष्यो भगवान् वसिष्ठो गालवो भृगुः ।
पुलस्त्यः कश्यपोऽत्रिश्च मार्कंडेयो भृहस्पतिः ॥ ४ ॥

द्वितस्त्रितश्चैकतश्च भ्रह्मपुत्रास्तथाजिंराः ।
अगस्त्यो याजवल्क्यश्च वामदेवाद्योऽपरे^२ ॥ ५ ॥

तान् देष्ट्वा सहसोत्थाय प्रागासीना नृपादयः ।
पाषडवाः कृष्णारामौ च प्रणोमुर्विश्ववन्दितान् ॥ ६ ॥

तानानर्युर्यथा सर्वे सहरामोऽच्युतोऽर्थयत् ।
स्वागतासनपाद्यार्थमाल्यधूपानुलेपनैः ॥ ७ ॥

उवाच सुभमासीनान् भगवान् धर्मगुमनुः ।
सदसस्तस्य महतो यतवाचोऽनुशृणुवतः ॥ ८ ॥

श्रीभगवानुवाच

अहो वयं जन्मभृतो लब्धं कात्स्न्येन तत्कलम् ।
देवानामपि दुष्प्रापं यद् योगेश्वरदर्शनम् ॥ ९ ॥

किं स्वल्पतपसां नृषामर्चायां देवयक्षुषाम् ।
दर्शनस्पर्शनप्रश्नप्रह्लपादार्चनादिकम् ॥ १० ॥

पश्च सांबणी बधां ज तेमनो आ अलौकिक ग्रेम जोઈने
अत्यंत मुग्ध अने विस्मित थई गयां बधांना नेत्रोमां
प्रेमाशु छलकाई गयां ॥ १ ॥ आ प्रमाणे जे समये
स्त्रीओ साथे स्त्रीओ अने पुरुषो साथे पुरुषो वातचीत
करी रह्या हता, ते समये अनेक ऋषि-मुनिओ भगवान
श्रीकृष्ण-बलरामनां दर्शन करवा माटे त्यां आव्या ॥ २ ॥
तेमां मुग्ध श्रीकृष्णद्वैपायन व्यास, देवर्षि नारद, अवन,
देवल, असित, विश्वामित्र, शतानन्द, भरद्वाज, गौतम
पोताना शिष्यो साथे परशुरामज्ञ, वसिष्ठ, गालव, भृगु
पुलस्त्य, कश्यप, अत्रि, मार्कंडेय, भृहस्पति, द्वित, नित,
एकत, सनक, सनन्दन, सनातन, सनत्कुमार, अङ्गिरा,
अगस्त्य, याजवल्क्य अने वामदेव वगेरे हता ॥ ३-५ ॥
ऋषिओने जोઈने पहेलेथी बेठेला राजाओ, युधिष्ठिर
सहित पांडवो, भगवान श्रीकृष्ण, बलरामज्ञ एकदम
उभा थई गया अने बधाए ते विश्ववन्दित ऋषिओने
प्रश्नाम कर्या ॥ ६ ॥ त्यार पहिं स्वागत, आसन, पाद,
अर्ध, पुष्पमाणा, धूप अने चन्दन वगेरेथी बधा
राजाओं तथा बलरामज्ञ साथे स्वयं भगवान श्रीकृष्ण
ते बधा ऋषिओनी विष्णिपूर्वक पूजा करी ॥ ७ ॥ ज्यारे
बधा ऋषिओ आरामथी बेसी गया त्यारे धर्मरक्षा माटे
पृथ्वी पर पधारेला भगवान श्रीकृष्ण तेमने कहुं. ते समये
बहु मोटी संख्यामां उपस्थित समुदाय भगवाननुं
वचनामृत सांबणी रहो हतो ॥ ८ ॥

भगवान श्रीकृष्णे कहुं - धन्य छो। अमारा लोकोनुं
ज्ञवन सङ्ग थई गयुं, आजे जन्म लेवानुं अमने पूरेपूरु
कण मणी गयुं. केमके, जे योगेश्वरोनां दर्शन मोटा-मोटा
देवताओ माटे पश्च हुर्लब छे, तेमनां दर्शन अमने थयां
छे ॥ ९ ॥ जेओ बहु तपस्वी नथी अने जे लोको पोताना
हुस्तेवने समस्त प्राणीओना हृदयमां न जोतां मात्र
प्रतिमाओमां ज तेमनां दर्शन करे छे, तेमने आप
लोकोनां दर्शन, स्पर्श, कुशण-प्रश्न, प्रश्नाम अने पादपूजन
वगेरेनो सुअवसर क्यांथी प्राप्त थई शके? ॥ १० ॥

१. उपाख्यायः । २. वामदेवाद्यो नृप ।

न व्यभयानि तीर्थानि न देवा मृच्छिलाभयाः ।
ते पुनर्न्युरुक्तालेन दर्शनादेव साधवः ॥ ११ ॥

नाजिनर्न सूर्यो न च चन्द्रतारका
न भूर्जलं चं श्वसनोऽथ वाऽमनः ।
उपासिता भेदकृतो हरन्यवं
विपश्चितो अन्ति मुहूर्तसेवया ॥ १२ ॥

पस्यात्मबुद्धिः कुण्डपे त्रिधातुके
स्वधीः कलत्रादिषु भौम ईज्यधीः ।
यत्तीर्थबुद्धिः सलिले न कहिंचि-
ज्जनेष्वभिशेषु स एव गोभरः ॥ १३ ॥

श्रीशुक उवाच

निशम्येत्यं भगवतः कुण्डस्याकुष्ठमेष्वसः ।
वयो हुरन्यवं विप्रास्तूष्णीमासन् अभिधियः ॥ १४ ॥

यिरं विभृश्य मुनय ईश्वरस्येशितव्यताम् ।
जनसङ्ग्रह ईत्यूच्युः स्मयन्तास्तं१ जगद्गुरुम् ॥ १५ ॥

मुनय उच्युः

यन्मायया तत्पविदुत्तमा वयं
विमोहिता विश्वसृज्ञमधीश्वराः ।
यदीशितव्यायति गूढ ईहया
अहो विचित्रं भगवद्विचेष्टितम् ॥ १६ ॥

अनीह एतद् बहुधैक आत्मना
सृजत्यवत्यति न बध्यते यथा ।
भौमैहि भूमिर्भुनामृपिणी
अहो विभूमनश्वरितं विडम्बनम् ॥ १७ ॥

मात्र जणवाणां तीर्थो ज तीर्थ नथी कहेवातां अने मात्र
माटी-पथ्यरनी प्रतिमाओ ज देवता नथी होती, बलके संतो
ज वास्तवमां तीर्थ अने देवता छे. केमके, तीर्थ अने प्रतिमानी
तो लांबा समय सुधी सेवा करवामां आवे, त्यारे ते पवित्र
करे छे, परंतु संत-पुरुषो तो दर्शनमात्रयी कृतार्थ करी दे
छे ॥ ११ ॥ अजिन, सूर्य, चन्द्रमा, तारा, पृथ्वी, जल, आकाश,
वायु, वाणी अने मनना अपिष्ठातु-देवता उपासना करवाइतां
पश्च पापनो संपूर्ण नाश करी शकता नथी. कारका के, तेमनी
उपासनाथी भेद-बुद्धिनो नाश थतो नथी, ते तो विशेषउपे
वधे छे. परंतु जो घडी बे घडी पश्च शानी महापुरुषोनी सेवा
करवामां आवे तो तेओ संपूर्ण पाप-तापोनो नाश करी दे छे;
केमके, तेओ भेदबुद्धिना विनाशक छे ॥ १२ ॥ महात्माओ
अने सज्जासदो । जे मनुष्य वात, पिता अने कह ऐ त्रिज्ञ धातुओथी
बनेला आ शवतुल्य शरीरने ज आत्मा, पोताने 'हुं', पत्नी-
पुत्र वगेरेने ज पोतानां अने माटी, पथ्यर, लाकडा वगेरेना
पार्विव विकारोने ज ईश्वरेव माने छे तथा जे शानी महापुरुषोने
न मानतां मात्र जणने तीर्थ माने छे, ते मनुष्य होवा छतां
पश्च पशुओमां पश्च निम्न श्रेणिना छे ॥ १३ ॥

१४ श्रीशुकदेवज्ञ कहे छे – परीक्षित! भगवान् श्रीकृष्ण
अपांड शानसम्बन्न छे. तेमनुं आ अकण (गूढ) भाषण
सांबणीने बधा ज ऋषिमुनिओनी बुद्धि विभित थई जवाधी
चूप ज रह्या. तेमनी बुद्धि चक्रवामां पडी गई, ते समज्ञ
न शक्या के भगवान् शुं कही रह्या छे ॥ १४ ॥ तेमाझे बहु
विचार करीने एवो निश्चय कर्यो के, भगवान् सर्वेश्वर होवा
छतां पश्च जे आ प्रमाणे सामान्य, कर्म-परतंत्र छ्वनी जेम
व्यवहार करी रह्या छे – ऐ मात्र लोकसंग्रह माटे ज छे. एवुं
समज्ञने तेओ हसतां हसतां जगद्गुरु भगवान् श्रीकृष्णने
कहेवा लाग्या. ॥ १५ ॥

मुनिओओ कह्युं – भगवन्! आपनी मायाथी
प्रजापतिओना अधीश्वर भरीचि वगेरे तथा मोटा-मोटा
तत्त्वशानी एवा अमे लोको भोक्तिथ थई रह्या छीअ. आप
स्वयं ईश्वर होवा छतां पश्च मनुष्यना जेवी चेष्टाओथी
पोताने छुपावी राखीने छ्वनी जेम आचरण करो छो.
भगवन्! भरेभर आपनी लीला अत्यंत विचित्र छे – परम
आश्चर्यमयी छे ॥ १६ ॥ जेम पृथ्वी पोताना विकारो – वृक्ष,
पथ्यर, घडी वगेरे द्वारा घडां नाम-त्रृप ग्रहण करे छे,
वास्तवमां ते एक ज छे, ते ज प्रमाणे आप एक ज छे अने
डियारहित होवा छतां पश्च अनेक त्रृप धारण करी लो छो
अने स्वयं पोताना द्वारा ज आ जगतनी रथना, रक्षा अने
संहार करो छो. पश्च आ बहुं करतां होवा छतां पश्च ए
कर्मोधी देपाता नथी. जे सञ्चातीय, विज्ञातीय अने स्वगत-
भेदशून्य एकरस अनांत छे, तेनु आ चरित्र लीलामात्र नथी
तो बीजुं शुं छे? धन्य छे आपनी आ लीला ॥ १७ ॥

અથાપિ કાલે સ્વજનાભિગુમયે
બિભર્ષિ સત્ત્વં ખલનિગ્રહાય ચ ।
સ્વલીલયા વેદપથં સનાતનં
વર્ણાશ્રમાત્મા પુરુષ: પરો ભવાન् ॥ ૧૮ ॥

બ્રહ્મ તે હદ્યં શુકુલં તપઃસ્વાધ્યાપસંયમૈ: ।
યત્રોપલબ્ધં સદ્દ્વ્યક્તમબ્યક્તં ચ તતઃ પરમ્ ॥ ૧૯ ॥

તસ્માદ્ બ્રહ્મકુલં બ્રહ્મન્ શાસ્ત્રયોનેસ્ત્વમાત્મનઃ ।
સત્ત્વાજ્યસિ સદ્ગામે^१ તદ્દ્વબ્રહ્મએષ્યાગ્રણીર્ભવાન् ॥ ૨૦ ॥

અદ્ય નો જન્મસાકલયં વિદ્યાપાસ્તપસો દેશઃ ।
ત્વયા સર્જાભ્ય સદ્ગત્યા યદ્યનઃ શ્રેયસાં પર: ॥ ૨૧ ॥

નમસ્તસ્મૈ ભગવતે કૃષ્ણાયાકુષ્ઠમેધસે ।
સ્વયોગમાયયાચ્છવમહિસે પરમાત્મને ॥ ૨૨ ॥

ન યં વિદ્યાની ભૂપા એકારામાશ્ચ વૃષ્ણાય: ।
માયાજવનિકાચ્છવમાત્માનં કાલમીશ્વરમ્ ॥ ૨૩ ॥

યथા શયાનઃ પુરુષ આત્માનં ગુણતાવદ્દક્ ।
નામમાત્રેન્દ્રિયાભાતં ન વેદ રહેતં પરમ્ ॥ ૨૪ ॥

એવં ત્વા નામમાત્રેષુ વિષયેષ્વિન્દ્રિયેહયા ।
માયયા વિભ્રમચિયતો ન વેદ સ્મૃત્યુપાલવાત् ॥ ૨૫ ॥

તસ્યાદ્ તે દદશિમાદ્વિમઘૌધમર્થ-
તીર્થાસ્પદં હંડિ કૃતં સુવિપક્વયોગૈ: ।
ઉત્સિક્તભક્ત્યુપહતાશયજીવકોશા
આપુર્ભવદ્ગતિમથોઽનુગૃહાણ ભક્તાન् ॥ ૨૬ ॥

૧. ય: સર્વાસ્તસ્માદ્બ્રહ્માગ્રણીર્ભવાન् ।

ભગવન्! જોકે આપ પ્રકૃતિથી પર, સ્વયં પરબ્રહ્મ પરમાત્માછો. તેમ છતાં યોગ્ય સમયે ભક્તોનું રક્ષણ અને દુષ્ટોનું દમન કરવા માટે વિશુદ્ધ સત્ત્વમય શ્રીવિગ્રહ પ્રકટ કરો છો અને પોતાની લીલા દ્વારા સનાતન વૈદિક માર્ગનું રક્ષણ કરો છો; કેમકે, બધા વર્ષો અને આશ્રમોના રૂપમાં આપ સ્વયં પ્રગટ થઈ તેનું રક્ષણ કરો છો. ॥ ૧૮ ॥ ભગવન्! વેદ આપનું વિશુદ્ધ હદ્ય છે; તપસ્યા, સ્વાધ્યાય, ધારણા, ધ્યાન અને સમાપ્તિ દ્વારા તેમાં જ આપનાં સાકાર-નિરાકારરૂપ અને બન્નેના અધિક્ષાન-સ્વરૂપ પરબ્રહ્મ પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય છે. ॥ ૧૯ ॥ હે પરમાત્મન! બ્રાહ્મણો જ વેદોના આધારભૂત આપના સ્વરૂપની ઉપલબ્ધિનું સ્થાન છે; એથી જ આપ બ્રાહ્મણોનું સમ્માન કરો છો અને એથી જ આપ બ્રાહ્મણભક્તોમાં અગ્રણી પણ છો. ॥ ૨૦ ॥ / આપ સર્વ પ્રકારનાં કલ્યાણ-સાધનોની ચરમસીમા છો અને સંતપુરુષોની એકમાત્ર ગતિ છો. આપના દર્શનથી આજે અમારાં જન્મ, વિદ્યા, તપ અને જ્ઞાન સફળ થઈ ગયાં. વાસ્તવમાં આ બધાનું પરમ-ફળ આપ જ છો. ॥ ૨૧ ॥ પ્રભુ! આપનું જ્ઞાન અનંત છે, આપ સ્વયં સત્ત્વિદ્યાનંદસ્વરૂપ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા ભગવાન છો. આપે આપની અચિન્ત્ય શક્તિ યોગમાયા દ્વારા પોતાનો મહિમા છુપાવી રાખ્યો છે, અમે આપને નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૨૨ ॥ આ સત્તામાં બેઠેલા રાજીઓ અને બીજાની તો વાત જ શી કરવી, આપની સાથે આહાર-વિહાર કરવાવાળા યાદવો પણ ખરેખર આપને જાણતા નથી, કેમકે, આપે પોતાના સ્વરૂપને – જે સર્વનો આત્મા, જગતનું આદિકારણ અને નિયતા છે – માયાના પડદાયી ઢાંકી રાખ્યું છે. ॥ ૨૩ ॥ જ્યારે માણસ સ્વર્જ જુબે છે, ત્યારે સ્વર્જના મિથ્યા પદાર્થોને જ સત્ત્વ સમજી લે છે અને નામમાત્રની ઈન્દ્રિયોથી પ્રતીત થવાવાળા સ્વર્જ-શરીરને જ વાસ્તવિક શરીર માની બેસે છે. તેને તેટલા સમય માટે આ વાતનું બિલકુલ જ્ઞાન નથી રહેતું કે સ્વર્જ-શરીર સિવાય એક જાગ્રત અવસ્થાનું શરીર પણ છે. ॥ ૨૪ ॥ બરાબર એ જ પ્રમાણે જાગ્રત અવસ્થામાં પણ ઈન્દ્રિયોની પ્રવૃત્તિરૂપ માયાદી ચિત્ત મોહિત થઈને નામમાત્રના વિષયોમાં ભટકવા લાગે છે. તે સમયે પણ ચિત્તભ્રમથી વિવેકશક્તિ ઢાઈ જાય છે. તેથી જીવ એ જાણી નથી શકતો કે આપ (ભગવાન) આ જાગ્રત સંસારથી પર છો. ॥ ૨૫ ॥ પ્રભુ! મોટા-મોટા ઋષિ-મુનિઓ અત્યંત પરિપક્વ યોગ-સાધના દ્વારા આપનાં તે ચરણકમળોને હદ્યમાં ધારણ કરે છે, જે સમસ્ત પાપસમૂહોને નાચ કરવાવાળા ગંગાજલનાં પણ આશ્રયસ્થાન છે. એ મોટા સૌભાગ્યની વાત છે કે, આજે અમને તેમનાં દર્શન થયાં છે. પ્રભુ! અમે આપના

श्रीशुक उवाच

ईत्यनुशास्य दाशार्थं धृतराष्ट्रं युधिष्ठिरम् ।
राजर्थं स्वाश्रमान् गन्तुं मुनयो दधिरे मनः ॥ २७॥

तद् वीक्ष्य तानुप्रज्ञय वसुदेवो महायशः १ ।
प्रणम्य योपसङ्गृह्य बल्भाषेदं सुयन्त्रितः ॥ २८॥

वसुदेव उवाच

नमो वः सर्वदेवेभ्य ऋषयः श्रोतुमर्हथ ।
कर्मणा कर्मनिर्णारो यथा स्यामस्तदुच्यताम् ॥ २९॥

नारद उवाच

नातियित्रमिदं^२ विप्रा वसुदेवो बुभुत्सया ।
कृष्णं मत्वार्भं कृष्णः पृथग्भिर्श्रेय आत्मनः ॥ ३०॥

सन्निकर्षो हि मत्यानामनादरणाकारणम् ।
गांजं छित्वा यथान्याम्भस्तत्रयो धाति शुद्धये ॥ ३१॥

यस्यानुभूतिः कालेन लयोत्पत्यादिनाऽस्य वै ।
स्वतोऽन्यस्माच्य गुणातो न कुतश्चन रिष्यति ॥ ३२॥

तं क्लेशकर्मपरिपाकगुणप्रवाहे-
रव्याहतानुभवभीश्वरमद्वितीयम् ।
प्राणादिभिः स्वविभवैरुपगृहमन्यो
मन्येत सूर्यमिव मेघहिमोपरागैः ॥ ३३॥

अथोच्युर्मुनयो राजशास्त्राभ्यानकुहुभिम् ।
सर्वपां शृष्टवतां राजां तथैवाच्युतरामयोः ॥ ३४॥

कर्मणा कर्मनिर्णार एष साधुनिरुपितः ।
पश्चृद्धया पञ्जेद् विष्णुं सर्वयज्ञेश्वरं मध्यैः ॥ ३५॥

‘भक्त छीझे, आप अमारा पर अनुग्रह करो, कारणाके, उत्कृष्ट भक्तिने कारणो जेमनी कर्मवासना नष्ट थई गईछे तेवा (भक्त) पुरुषो आपनी गतिने पाए छे. ॥ २६ ॥

✓ श्रीशुकदेवज्ञ कहे छे – राजर्थि। भगवाननी आ प्रभाषो स्तुति करीने अने तेमनी, राजा धृतराष्ट्रनी तथा धर्मराज युधिष्ठिरनी अनुमति लहीने ते लोकोंमे पोत-पोताना आश्रमो पर जवानो विचार कर्यो. ॥ २७ ॥ परम पशस्वी वसुदेवज्ञ तेमनो जवानो विचार जोहीने तेमनी पासे आव्या अने तेमने प्रश्नाम करी तेमना चरण पकडीने बहु ज नम्रतापूर्वक निवेदन करवा लाभ्या. ॥ २८ ॥

वसुदेवज्ञमे कहुं – ऋषिओ! आप लोको सर्वदेव-स्वरूप छो. हुं आप सर्वने नमस्कार कर्ने छुं. आप हुपा करीने मारी एक ग्रार्थना सांखणी लो. ते ए छे के, जे कर्मोना अनुरूपानथी कर्मो अने कर्म-वासनाओनो नाश – मोक्ष थहर्य, तेनो आप मने उपदेश करो. ॥ २९ ॥

✓ नारदज्ञमे कहुं – ऋषिओ! ए कोई आशर्थनी वात नथी के, वसुदेवज्ञ श्रीकृष्णने पोतानो पुत्र समज्ञने शुद्ध जिज्ञासाना भावथी पोताना कल्याणानु साधन आपक्षने पूछी रख्या छे. ॥ ३० ॥ संसारमां बहु निकट रहेवुं मनुष्यना अनादरनु कारण बने छे. जोहीझे छीझे, गंगाडिनारे रहेनार व्यक्ति गंगाजण छोडीने पोतानी शुद्धि भाटे बीजा तीर्थमां ज्ञाय छे. ॥ ३१ ॥ अने भगवाननु ज्ञान तो त्रिष्णो कणमां अबाधित छे. विश्वनी उत्पत्ति, स्थिति के प्रलय थाय तो पक्षा ए नाश पामतुं नथी. ते स्वयं कोई बीजा निभितथी, गुणोथी अने अन्य कोई रीते पक्षा दीजा थतुं नथी. ॥ ३२ ॥ तेमनु ज्ञानमय स्वरूप अविद्या, राग-द्वेष वगेरे विकारो, पुष्प-पापरूपी कर्मो, सुख-हुःआदि कर्मकण तथा सत्त्व वगेरे गुणोना प्रवाहथी खंडित नथी. तेओ स्वयं अद्वितीय परमात्मा छे. ज्यारे तेओ पोताने पोतानी ज शक्तिओ – प्राज्ञ वगेरेथी ढांकी ले छे, त्यारे अशानी लोको अेवुं समजे छे के तेओ ढंकाई गया, जेम वादणो, धुम्भस अथवा ग्रहण द्वारा पोतानी आंखो ढंकाई जवाथी सूर्यने ढंकाई गयेला मानी ले छे तेम. ॥ ३३ ॥

परीक्षित! त्यार पछी ऋषिओमे भगवान श्रीकृष्ण, बलरामज्ञ अने अन्य राजाओनी सामे ज वसुदेवज्ञने संबोधीने कहुं – ॥ ३४ ॥ | कर्मो द्वारा कर्म-वासनाओ अने कर्मकणोनो आत्मतिक नाश करवानो सर्वश्रेष्ठ उपाय ए छे के, यज्ञ वगेरे द्वारा समस्त यज्ञोना अधिपति भगवान विष्णुनी श्रद्धापूर्वक आराधना करो. ॥ ३५ ॥

१. भास्त्रामनः । २. नापि वित्रमिदं ।

ચિત્તસ્યોપશમોડયં વૈ કવિભિ: શાસ્ત્રચક્ષુધા ।
દર્શિત: સુગમો યોગો ધર્મશાત્મમુદ્દાવહ: ॥ ૩૬ ॥

અયં સ્વસ્ત્યયન: પન્થા દ્વિજાતેર્ગૃહમેવિન: ।
યચ્છુદ્ધ્યાંડભવિતેન^૧ શુક્લેનેજ્યેત પૂરુષ: ॥ ૩૭ ॥

વિજૈષણાં યજાદાનેર્ગૃહેર્દારસુતૈપણામ् ।
આત્મલોકૈષણાં દેવ કાલેન વિસુજેદ્દ બુધ: ।
ગ્રામે ત્યક્તૈષણાઃ સર્વે યયુર્ધીરાસ્તપોવનમ् ॥ ૩૮ ॥

ऋષેસ્ત્રભિર્દ્વિજો જાતો દેવર્ધિપિતૃણાં પ્રભો ।
યજ્ઞાધ્યયનપુત્રૈસ્તાન્યનિસ્તીર્ય ત્યજન્ન પતેત् ॥ ૩૯ ॥

તં ત્વદ્ય મુક્તો દ્વાભ્યાં વૈ ઋષિપિતોર્મહામતે ।
યજ્ઞૈંદ્વર્ણમુન્મુચ્ય નિર્ઝણોડશરણો ભવ ॥ ૪૦ ॥

વસુદેવ ભવાન નૂં ભક્ત્યા પરમયા હરિમ् ।
જગતામીશ્વરં પ્રાર્થઃ સ યદ્દ વાં પુત્રતાં ગત: ॥ ૪૧ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ^૨

ઈતિ તદ્વચનં શ્રુત્યા વસુદેવો મહામના: ।
તાનૃધીનૃત્વિજો વાત્રે મૂર્ખાંડનમ્ય ઉપ્રસાધય ॥ ૪૨ ॥

ત એનમૃષયો રાજન્ન વૃતા ધર્મેણ ધાર્મિકમ् ।
તસ્મિત્રયાજ્યન્ ક્ષેત્રે મખૈરૂતામકલ્પકૈ: ॥ ૪૩ ॥

તદીકાયાં પ્રવૃત્તાયાં વૃષ્ણાય: પુષ્ટરલ્લજઃ ।
સ્નાતા: સુવાસસો રાજન્ન રાજાન: સુષ્ઠુવલઙુકૃતા: ॥ ૪૪ ॥

તન્મહિષ્યશ્રે મુદિતા નિષ્કક્ષઠય: સુવાસસ: ।
દીક્ષાશાલામુપાજ્ગમુરાલિમા વસ્તુપાણાય: ॥ ૪૫ ॥

ત્રિકાળદશા^૩ જ્ઞાનીઓએ શાસ્ત્રદિશિથી આને જ ચિત્તની શાંતિનો ઉપાય, મોક્ષનું સુગમ સાધન અને ચિત્તમાં આનંદનો ઉલ્લાસ કરવાવાળો ધર્મ કલ્પો છે. ॥ ૩૬ ॥ પોતાના ન્યાયમાર્ગ વડે મેળવેલા ધનથી શ્રદ્ધાપૂર્વક પુરુષોત્તમ ભગવાનની આરાધના કરવી એ જ બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય ગૃહસ્થો માટે પરમ કલ્યાણનો માર્ગ છે. ॥ ૩૭ ॥ વસુદેવજી! વિચારશીલ પુરુષે યજ્ઞ, દાન વગેરે દ્વારા ધનની ઈચ્છાને, ગૃહસ્થોચિત ભોગો દ્વારા ઝી-પુત્રની ઈચ્છાને અને કાલકમથી સ્વર્ગાંદિ ભોગો પજ્ઞ નાણ થવાવાળા છે – એ વિચારશી લોકૈષણાનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. આ પ્રમાણે ધીર પુરુષો ધરમાં રહીને જ ત્રણો પ્રકારની ઈચ્છાઓનો પરિત્યાગ કરીને તપોવનનો રસ્તો લે છે. ॥ ૩૮ ॥ સમર્થ વસુદેવજી! બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય – એ ત્રણો દેવતાઓ, ઋષિઓ અને પિતુઓનું ઋષા લઈને જ પેદા થાય છે. યજ્ઞ, અધ્યયન અને સંતાનોની ઉત્પત્તિથી આ ઋષામાંથી મુક્તિ મળે છે. આમાંથી ઉઋષા (ઋષામુક્ત) થયા વિના જ જે સંસારનો ત્યાગ કરે છે, તેનું પતન થઈ જાય છે. ॥ ૩૯ ॥ પરમ બુદ્ધિમાન વસુદેવજી! તમે અત્યાર સુધીમાં પિતુઓ અને ઋષિઓનાં ઋષામાંથી તો મુક્ત થઈ ચૂક્યા છો. હવે પજ્ઞ દ્વારા દેવતાઓનું ઋષા ચૂકવી આપો; અને આ રીતે બધાથી ઋષામુક્ત થઈને ગૃહત્યાગ કરો, ભગવાનના શરણો જાઓ. ॥ ૪૦ ॥ વસુદેવજી! તમે પરમ ભક્તિ સાથે જગતીશ્વરની આરાધના તો કરો જ છે; તેથી તો તે બન્ને તમારા પુત્ર છે. ॥ ૪૧ ॥

શ્રીશુકદેવજી કહે છે – પરીક્ષિત! પરમ મનસ્વી વસુદેવજીએ ઋષિઓની વાત સાંભળીને તેમના ચરણોમાં મર્સ્તક મૂકીને પ્રષાંભ કર્યાં, તેમને પ્રસન્ન કર્યાં અને પજ્ઞ માટે ઋત્વિજોના રૂપમાં તેમની વરણી કરી લીધી. ॥ ૪૨ ॥ રાજન્ન! જ્યારે આ પ્રમાણે વસુદેવજીએ ધર્મપૂર્વક વરણી કરી લીધી ત્યારે તેમણે પુષ્પકોત્તમાં કુરુક્ષેત્રમાં પરમધાર્મિક વસુદેવજી દ્વારા ઉત્તમોત્તમ સામગ્રીથી પુક્ત પજ્ઞો કરાવ્યા. ॥ ૪૩ ॥ પરીક્ષિત! જ્યારે વસુદેવજીએ પજ્ઞની દીક્ષા લઈ લીધી, ત્યારે પદુવંશીઓએ સ્નાન કરીને સુંદર વસ્ત્રો અને કમળની માળાઓ પારણ કરી લીધી, રાજા લોકોએ પજ્ઞ સુંદર વખ્તાભૂષણો ધારણ કરી લીધાં. વસુદેવજીની પત્નીઓ સુંદર વસ્ત્રો, અંગરાગ, અને સોનાનાં આભૂષણોથી પોતાને સજાવીને ખૂબ આનંદથી માંગલિક સામગ્રી લઈને પજ્ઞશાળામાં આવી. ॥ ૪૪ ॥

૧. વિજેન । ૨. બાદચયણિરૂપાય । ૩. નામ્યોપસર્વ ચ । ૪. તસ્મેનું મહિષ્યો ।

नेहुर्मुद्दकपटहशज्जभेर्यानकादयः १
ननृतुर्नटनर्तक्यस्तुष्टुवुः सूतमागधाः ।
जगुः सुकुण्ठयो गन्धव्यः सज्जीतं सहभर्तुकाः ॥ ४६॥

तमभ्यषिग्यन् विधिवदक्तमभ्यक्तमृत्यिजः ।
पत्नीभिरष्टादशभिः सोमराजभिवोदुभिः ॥ ४७॥

ताभिर्दुक्षलवलयैर्हारनूपुरकुडलैः २
स्वलङ्कुताभिर्विभभौ दीक्षितोऽजिनसंवृतः ॥ ४८॥

तस्यत्विजो महाराज रत्नकौशियवाससः ।
ससदस्या विरेजुस्ते पथा वृत्रहङ्गोऽध्वरे ॥ ४९॥

तदा रामश्च कृष्णश्च स्वैः स्वैर्बन्धुभिरन्वितौ ।
ऐजतुः स्वसुतैर्दैर्ज्ञवेशौ स्वविभूतिभिः ॥ ५०॥

ईजेऽनुयशं विधिना अग्निहोत्रादिलक्षणैः ।
प्राकृतैर्वैकृतैर्यजैर्द्रव्यशानकियेश्वरम् ॥ ५१॥

अथत्विग्योऽददात् काले पथाभ्नातं स दक्षिणाः ।
स्वलङ्कुतेभ्योऽलङ्कुत्य गोभूकन्या महाधनाः ॥ ५२॥

पत्नीसंयाजवभृथ्यश्चरित्या ते महर्घयः ।
सन्न रामकृदे विप्रा यजमानपुरःसराः ॥ ५३॥

स्नातोऽलङ्कारवासांसि३ वन्दिभ्योऽदातथा स्त्रियः ।
ततः स्वलङ्कुतो वर्णानाश्वभ्योऽन्तेन पूज्यत् ॥ ५४॥

बन्धून् सदारान् ससुतान् पारिभर्त्रा भूयसा ।
विदर्भकोसलकुरुन् काशिकेक्यसुभृथ्यान् ॥ ५५॥

सदस्यत्विक्षुरगणान् नृभूतपितृचारणान् ।
श्रीनिकेतमनुजाप्य शंसन्तः प्रययुः कुतुम् ॥ ५६॥

३ ते समये मृदंग, पञ्चावज, शंभ, ढोल अने नगारां वर्गेरे वाञ्छिन्नो वागवा लाङ्यां, नट अने नर्तकीओ नाचवा लागी, सूत अने मागध स्तुतिगान करवा लाङ्या, गंधर्वानी साथे सुन्दर रागधी गंधर्वपत्नीओ गान करवा लागी ॥ ४६ ॥
वसुदेवज्ञाने प्रथम नेत्रोमां काजण अने शरीर पर माखङ्ग लगाइयुः; पछी तेमां ढेवकी वर्गेरे अढार पत्नीओ साथे तेमने ऋत्विजो भूतिभेकनी विधिधी ए प्रमाणे अभिषेक कराव्यो, जे प्रमाणे प्राचीनकाणमां नक्षत्रोनी साथे चन्द्रमानो अभिषेक थयो हतो ॥ ४७ ॥ ते समये पक्षमां दीक्षित होवाने कारणो वसुदेवज्ञाने तो मृगचर्म धारणा करेलुं हतुं, परंतु तेमनी-पत्नीओ ए सुन्दर सुन्दर साडीओ, कंकण, हार, अंजर अने कर्णकूल वर्गेरे आभूषणों पहेर्या हतां, पक्षशाणामां आ प्रमाणे वसुदेवज्ञ पोतानी पत्नीओ साथे अत्यंत शोभी रहा हता ॥ ४८ ॥ महाराज! वसुदेवज्ञना ऋत्विजो अने सभासदो रत्नाजित आभूषणो तथा रेशमी वस्त्रो धारणा करीने ऐवा सुशोभित थया, जेम पूर्व ईन्द्रना पक्षमां थया हता ॥ ४९ ॥ ते समये भगवान् श्रीकृष्ण अने बलरामज्ञ पोत-पोताना भाई-बंधु अने श्री-पुत्रो साथे ए रीते शोभायमान थया, कारण के, तेओ बन्ने समस्त उपोनाईश्वर छे ॥ ५० ॥

वसुदेवज्ञाने प्रत्येक पक्षमां ज्योतिष्ठोम, दर्श, पूर्णमास वर्गेरे ग्राहृत पक्षो, सौरसत्रादि वैकृत पक्षो अने अग्निहोत्र वर्गेरे अन्य पक्षो द्वारा द्रव्य, डिपा अने तेमना शानना मंत्रोना स्वामी विष्णु भगवाननी आराधना करी ॥ ५१ ॥ त्यार पछी तेमणे योग्य समये ऋत्विजो ने वस्त्रालंकारोथी सुसज्ज कर्या अने शास्त्रनी आज्ञा प्रमाणे धणी दक्षिणा अने प्रचुर धन साथे अलंकृत गायो, पूर्वी अने सुन्दर कन्याओ आपी ॥ ५२ ॥ त्यार पछी महर्घिओ ए पत्नीसंयाज नामक पक्षांग अने अवभूषणान अर्थात् पक्षान्ता-स्नान संबंधी अवशेष कर्म करावीने वसुदेवज्ञने आगण करीने परशुरामज्ञ द्वारा निर्मित कुंड - रामकृदमां स्नान कर्यु ॥ ५३ ॥ स्नान पछी वसुदेवज्ञ अने तेमनी पत्नीओ ए बंहीजनोने पोतानां बधां वस्त्राभूषणो आपी दीधां तथा पोते नवां वस्त्राभूषणोथी सुसज्ज थर्ने तेमणे ग्राहणोथी मांडीने कूतरां सुधीना दरेक ग्राहणो भोजन करायु ॥ ५४ ॥ त्यार पछी पोताना भाई-बंधुओ, तेमनां श्री-पुत्रो तथा विदर्भ, कोसल, कुरु, कशी, केक्य अने सृज्जय वर्गेरे देशोना राजाओ, सदस्यो, ऋत्विजो, देवताओ, मनुष्यो, लूतो, पितृओ अने चारणोने विद्याय-समये बहु लेट आपीने सम्मानित कर्या, ते लोडो लक्ष्मीपति भगवान् श्रीकृष्णनी अनुमति लहीने पक्षनी प्रशंसा करता

ધૂતરાષ્ટ્રોઽનુજ્ઞ: પાર્થી ભીષ્મો દ્રોષા: પૃથ્વાં યમૌ ।
નારદો ભગવાન् વ્યાસ: સુહત્તસમ્બન્ધિબાન્ધવા: ॥ ૫૭॥

બન્ધૂનું પરિષ્યજ્ય યદૂનું સૌહદાત્ કિલિત્યેતસ: ।
યયુર્વિરહકૃષ્ણેષા સ્વદેશાંશ્યાપરે^૧ જના: ॥ ૫૮॥

નન્દસ્તુ^૨ સહ ગોપાદૈર્બીહત્યા પૂજ્યાડર્ચિત: ।
કૃષ્ણરામોગ્રસેનાદૈન્યવાત્સીદ્ બન્ધુવત્સલ: ॥ ૫૯॥

વસુદેવોડગજસોતીર્થ મનોરથમહાર્ણવમ् ।
સુહદ્રવૃત: પ્રીતમના નન્દમાહ કરે સ્પૃશનું ॥ ૬૦॥

વસુદેવ ઉવાચ

ભ્રાતરીશકૃત: પાશો નૃષ્ણાં ય: સ્નેહસર્વિતઃ ।
તં દુસ્ત્યજમહુ મન્યે શૂરાણામપિ યોગિનામ् ॥ ૬૧॥

અસ્માસ્વપ્રતિકલ્પેયં યત્ કૃતાશેષુ સત્તમૈ: ।
મૈન્યપ્રિતાઽકલા વાપિ ન નિવર્તેત કર્હિચિત્ ॥ ૬૨॥

પ્રાગકલ્પાચ્ય કુશલં ભ્રાતર્વો નાચરામ હિ ।
અધુના શ્રીમદાન્ધાક્ષા ન પશ્યામ: પુર: સત: ॥ ૬૩॥

મા રાજ્યશ્રીરભૂત્ પુંસ: શ્રેયસ્કામસ્ય માનદ ।
સ્વજનાનુત બન્ધૂનું વા ન પશ્યતિ યયાઽન્યદિક્ ॥ ૬૪॥

શ્રીશુક ઉવાચ

એવં સૌહદરીથિત્યચિત આનકદુન્દુભિ: ।
રૂરોદ તત્કૃતાં મૈત્રી સ્મરન્નશ્રુવિલોચન: ॥ ૬૫॥

નન્દસ્તુ સખ્યુ: પ્રિયકૃત્ પ્રેમશા ગોવિન્દરામયો: ।
અદ્ય શ્વિતિ માસાંસત્રીનું યદુભિર્માનિતોઽવસ્તત્ ॥ ૬૬॥

૧. સ્વદેશાનપરે । ૨. નન્દશ્રય ।

પોતાને દેર ગયા ॥ ૫૫-૫૬ ॥ પરીક્ષિત! તે સમયે ચાજી ધૂતરાષ્ટ્ર, વિદુર, યુષ્મિદ્રિ, ભીમ, અર્જુન, ભીષ્મપિતામહ, દ્રોષાચાર્ય, કુન્તી, નકુલ, સહદેવ, નારદ, ભગવાન વેદવ્યાસ તથા બીજા સ્વજનો, સંબંધીઓ અને બાંધવો પોતાના હિતેષી યાદવોને છોડીને જતાં અત્યંત વિરહ-વ્યથાનો અનુભવ કરવા લાગ્યા. તેમણે અત્યંત સ્નેહદ્ર્દ ચિત્તથી યાદવોનું આલિંગન કર્યું અને મહાકષ્ટી પોતાને દેશ જવા વિદાય થયા ॥ ૫૭-૫૮ ॥ પરીક્ષિત! ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ, બલરામજી તથા ઉગ્રસેન વગેરેએ નંદબાવા અને બીજા બધા ગોપોની બહુ સામગ્રીઓ વડે અર્ચ-પૂજા કરી; તેમનો સત્કાર કર્યો. તેઓ પ્રેમ-પરવશ થઈને થણા દિવસ સુધી ત્યાં રહ્યા ॥ ૫૯ ॥ વસુદેવજી અનાયાસે જ પોતાના બહુ મોટા મનોરથનો મહાસાગર પાર કરી ગયા હતા. તેમના આનંદની સીમા ન રહી. બધા આત્મીય સ્વજનો તેમની સાથે હતા. તેમણે નંદબાવાનો હાથ પકડીને કહ્યું— ॥ ૬૦ ॥

વસુદેવજીએ કહ્યું — ભાઈ! ભગવાને મનુષ્યો માટે સ્નેહ નામનો જે પાશ (બંધન) રચ્યો છે તે શૂરવીરો કે યોગીઓને માટે પક્ષ તજવો (કાપવો) મુશ્કેલ છે. ॥ ૬૧ ॥ આપે અકૃતશો એવા અમારા ઉપર અનુપમ મિત્રતાનો વ્યવહાર કર્યો છે. કેમ નહીં કરો, તમારા જેવા સંતિશરોમણિઓનો તો આવો સ્વભાવ જ હોય છે. અમે આપના તે ઉપકારનો બદલો ચૂકવી શકીએ એમ નથી, અમે આપનું કાંઈ પ્રિય કરી શકતા નથી. છતાં પણ આપણો આ મિત્રતાનો સંબંધ અતૃપ્ત રહેશે. તમે તેને સદા નિભાવતા રહેશો. ॥ ૬૨ ॥ ભાઈ નંદજી! પહેલાં તો અમે બંદીગૃહમાં બંધ હોવાને કારણે આપનું કાંઈ પ્રિય કરી શક્યા નહિ. હવે ધન-સંપત્તિના નશામાં અમારી દશા મદાંખ જેવી થઈ, રહી છે; તમે અમારી સામે છો તો પણ અમે આપના તરફ જોતા નથી. ॥ ૬૩ ॥ બીજાનું સમ્માન કરીને સ્વયં અમાની રહેવાવાળા નંદજી! જે કલ્યાણવાંચ્યુ છે તેને રાજ્યલક્ષ્મી ન મળો — એમાં જ તેનું હિત છે; કેમકે, મનુષ્ય રાજ્યલક્ષ્મીથી આંધળો બની જાય છે અને પોતાના ભાઈ-બાંધવો અને સ્વજનોને સામે હોવા છતાં પણ જોઈ શકતો નથી. ॥ ૬૪ ॥

 શ્રીશુકદેવજી કહે છે — પરીક્ષિત!આ પ્રમાણે કહેતાં-કહેતાં વસુદેવનું હદ્ય પ્રેમથી ગદ્યગદ થઈ ગયું. તેમને નંદબાવાની મિત્રતા અને ઉપકારોનું સ્મરણ થઈ આવ્યું. તેમનાં નેત્રોમાં પ્રેમાશ્રુ છલકાયાં અને તેઓ રડવા લાગ્યા. ॥ ૬૫ ॥ નંદજી પોતાના મિત્ર વસુદેવજીને પ્રસન્ન કરવા માટે તથા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અને બલરામજીના સ્નેહ-બંધનવશ, આજાલ કરતાં-કરતાં ત્રણ મહિના ત્યાં રહ્યા. યાદવોએ તેમનું

ततः कामैः पूर्यमाणाः सव्रजः सहभान्धवः।
परार्थाभरणाक्षीमनानानर्थपरिच्छृष्टैः ॥ ६७॥

वसुदेवोग्रसेनाभ्यां कृष्णोद्देवबलादिभिः।
दत्तमादाय पारिभृष्ट यापितो पदुभिर्यौ ॥ ६८॥

नन्दो गोपाश्च गोप्यश्च गोविन्दयरणाभ्युजे।
मनः क्षिमं पुनर्हर्तुमनीशा^१ मथुरां ययुः ॥ ६९॥

बन्धुषु प्रतियातेषु वृष्णायः कृष्णदेवताः।
वीक्ष्य प्रावृष्मासन्नां ययुद्वारवतीं पुनः ॥ ७०॥

जनेभ्यः कथयाऽचकुर्यद्देवमहोत्सवम्।
यदासीतीर्थयात्रायां सुहृत्सन्दर्शनादिकम् ॥ ७१॥

मोक्षणा मने सम्मान कर्युः ॥ ६६॥ त्यार पछी बहु श्रीमती आलूपक्षो, देशमी वस्त्रो, अनेक प्रकारनी उत्तम-उत्तम सामग्रीओ अने विविध भोगो द्वारा नन्दबावाने, तेमना प्रज्ञवासी भित्रोने अने भाई-बंधुओने खूब तृप्त कर्या ॥ ६७॥ वसुदेवज्ञ! उग्रसेनज्ञ, श्रीकृष्ण, बलरामज्ञ, उद्धवज्ञ वगेरे यादवों ए बधाने अलग-अलग प्रकारनी जेतो आपी, तेमनी विदाय लड्ठने नन्दबावाओ बधी सामग्री साथे प्रज्ञनी यात्रा करी ॥ ६८॥ नन्दबावा, गोवाणो अने गोपीजनो नु चित भगवान श्रीकृष्णानां चरक्षकमणोमां ए रीते आसक्त थृष्ट गर्यु के पछी प्रयत्न करवा छतां तेने त्यांथी पाठ्य वाणी न शक्यां, छेवटे मनने अही मूढीने - मन विना ज तेमणे विदाय लीधी ॥ ६९॥

ज्यारे बधा भाई-बंधवो त्यांथी विदाय थृष्ट गर्या त्यारे भगवान श्रीकृष्णने ज ओकमान ईश्वरेव मानवावाणा यादवों ए जोर्यु के हवे वर्षाक्रिक्षतु आवी गर्हि छे, तेथी तेमणे पक्ष द्वारका जवा प्रस्थान कर्यु ॥ ७०॥ त्यां जहाँने तेमणे बधा लोकोनी सामे वसुदेवज्ञना पक्ष-महोत्सव, स्वजन-संबंधीओ नु दर्शन-मिलन वगेरे तीर्थयात्राना प्रसंगो नु वर्षान कर्यु ॥ ७१॥

—★—

इति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां संहितायां दशमस्कन्धे^२ उत्तरार्थं तीर्थयात्रानुवर्णनं नाम
चतुरशीतितमोडध्यायः ॥ ८४॥

दसमा संपूर्णा उत्तरार्थ-अंतर्गत तीर्थयात्रानु वर्णन नामनो चोर्यासीमो अध्याय समाप्त.

—★—

पंच्यासीमो अद्याय

श्रीभगवान द्वारा वसुदेवज्ञने भ्रवशाननो उपदेश तथा देवकीज्ञना छ पुत्रोने पाइ लाववा

श्रीबाद्रायपिण्डिरवाय

अथैकदाऽऽत्मजौ प्राप्तौ कृतपादाभिवन्धनौ।
वसुदेवोऽभिनन्द्याहुं प्रीत्या सङ्कर्षणाच्युतौ ॥ १॥

मुनीनां स वयः श्रुत्वा पुत्रयोर्धामसूचकम्।
तद्विर्यर्जीतविश्रम्भः^३ परिभाष्याभ्यभाषत ॥ २॥

कृष्ण कृष्ण महायोगिन् सङ्कर्षण सनातन।
ज्ञाने वामस्य यत्^४ साक्षात् प्रधानपुरुषो परौ ॥ ३॥

श्रीशुक्लेवज्ञ कहे छे - परीक्षित! आ पछी एक दिवस भगवान श्रीकृष्ण अने बलरामज्ञ प्रातःकाणना प्रशाम करवा माटे माता-पितानी पासे आव्या, प्रशाम कर्या पछी वसुदेवज्ञ बहु प्रेमथी बन्ने भाईओने अभिनन्दन आपीने कहेवा लाग्या ॥ १॥ वसुदेवज्ञ ए मोटा-मोटा ऋषिओना मुखेथी भगवाननो महिमा सांबल्यो हतो तथा तेमनां औशर्पपूर्ण चरित्रो पक्ष जोयां हतां, तेथी तेमने ए वातनो दृढ विश्वास थृष्ट गयो हतो के, आ साधारण मनुष्य नथी, स्वयं भगवान छे, ओट्ला माटे तेमणे पोताना पुत्रोने प्रेमपूर्वक संबोधीने आ प्रभाणे कहु - ॥ २॥ 'सञ्चिदानन्दस्वरूप श्रीकृष्ण! महायोगीश्वर संकर्षण! तमे बन्ने सनातन छो, हुं जाणु हुं के, तमे बन्ने सगस्ता जगतना साक्षात् कारणस्वरूप प्रकृति अने पुरुषना पक्ष नियामक परमेश्वर छो ॥ ३॥

१. न्यशक्ता: न्याशगान्, पयुः । २. दशमस्कन्धे तीर्थयात्रा । ३. तद्विर्यर्जीत । ४. जगतः प्रधान ।

યત્ર યેન યતો યસ્ય યસ્મૈ યદ્ય યદ્ય યથા યદા ।
સ્યાદિદુઃ ભગવાન् સાક્ષાત् પ્રધાનપુરુષેશ્વરः ॥ ૪ ॥

એતત્ત્વાનાવિધં વિશ્વમાત્મસુષ્ઠુમધોક્ષજ ।
આત્મનાનુપ્રવિશ્યાત્મન્ પ્રાણો જીવો બિભર્થજઃ ॥ ૫ ॥

પ્રાણાદીનાં વિશ્વસૃજાં શક્તયો યાઃ પરસ્ય તાઃ ।
પારતન્યાદ્ વૈસાદેશ્યાદ્ દ્વયોશ્રેષ્ટેવ ચેષ્ટતામ् ॥ ૬ ॥

કાન્તિસ્તેજઃ પ્રભા સતા ચન્દ્રાન્યર્કશ્વિદ્યુતામ् ।
યત્ત્રસ્થૈર્ય ભૂભૂતાં ભૂમેર્વર્તિર્ગન્ધોર્ધર્થતો ભવાન् ॥ ૭ ॥

તર્પણાં પ્રાણનમપાં દેવ ત્વં તાશ્ તદ્રસઃ ।
ઓજઃ સહો બલં ચેષ્ટા ગતિર્વાયોસ્તવેશર^૧ ॥ ૮ ॥

દિશાં ત્વમવકાશોડસિ દિશઃ ખં સ્ફોટ આશ્રયઃ ।
નાદો વર્ણસ્ત્વમોડાર આકૃતીનાં પૃથકુકૃતિઃ ॥ ૯ ॥

ઈન્દ્રિય^૨ ત્વિન્દ્રિયાણાં ત્વં દેવાશ્ તદનુગ્રહઃ ।
અવભોગો ભવાન् બુદ્ધેર્જવસ્યાનુસ્મૃતિઃ સતી ॥ ૧૦ ॥

ભૂતાનામસિ ભૂતાદિરિન્દ્રિયાણાં ચ તૈજસઃ ।
વૈકારિકો વિકલ્પાનાં પ્રધાનમનુશાયિનામ् ॥ ૧૧ ॥

નશરેષ્ટિહ ભાવેષુ તદસિ ત્વમનશ્વરમ् ।
યથા દ્વયવિકારેષુ દ્વયમાત્રં નિરૂપિતમ् ॥ ૧૨ ॥

આ જગતના આધાર, નિર્માણસામગ્રી પણ તમે જ છો. આ સમસ્ત જગતના સ્વામી તમે બન્ને છો અને તમારી જ કીડા માટે આ જગતનું નિર્માણ થયું છે. આ જગત જે સમયે, જે રૂપમાં, જે કાંઈ રહે છે, થાય છે – તે બધું તમે જ છો. આ જગતમાં પ્રકૃતિરૂપે ભોગ્ય અને પુરુષરૂપે ભોક્તા તથા બન્નેથી પર, બન્નેના નિયામક સાક્ષાત્ ભગવાન પણ તમે જ છો. ॥ ૪ ॥

ઈન્દ્રિયાતીત! જન્મ, અસ્તિત્વ વગેરે ભાવવિકારોથી રહિત પરમાત્મન! આ ચિત્ર-વિચિત્ર જગતનું તમે જ નિર્માણ કર્યું છે અને આમાં સ્વયં તમે જ આત્મારૂપે પ્રવેશ પણ કર્યો છે. તમે પ્રાણ (કિયા શક્તિ) અને જીવ (જ્ઞાન શક્તિ)ના રૂપે આનું પાલન-પોષણ કરી રહ્યા છો. ॥ ૫ ॥ કિયાશક્તિપ્રધાન પ્રાણ વગેરેમાં જગતના પદાર્થાનું સર્જન કરવાનું જે સામર્થ્ય છે, તે તેમનું પોતાનું નથી, તમારું જ છો. કેમકે, તે તમારી જેમ ચેતન નથી, અચેતન છે; સ્વતંત્ર નહીં, પરતંત્ર છે. તેથી તે કિયાશક્તિરૂપી પ્રાણ વગેરેમાં માત્ર ચેષ્ટામાત્ર હોય છે, શક્તિ નથી હોતી. શક્તિ તો તમારી જ છે. ॥ ૬ ॥ પ્રભુ! ચન્દ્રમાની કાંતિ, અભિનનું તેજ, સૂર્યની પ્રભા, નક્ષત્રો તથા વીજળીના જબકારા, પર્વતોની સ્થિરતા તથા પૃથ્વીનું સર્વના આધારરૂપે સ્થિર રહેવું અને તેનો ગુણ ગંધ, ખરેખર આપ જ છો. ॥ ૭ ॥

પરમેશ્વર! જળમાં તુલ્ય કરવાની, જીવન આપવાની અને શુદ્ધ કરવાની જે શક્તિઓ છે, તે બધું તમે જ છો. જળ અને તેનો રસ પણ તમે જ છો. પ્રભુ! ઈન્દ્રિયશક્તિ, અંતઃકરણની શક્તિ, શરીરની શક્તિ, તેનું હાલવું – ડોલવું, ચાલવું-કરવું – આ બધી વાયુની શક્તિઓ તમારી જ છે. ॥ ૮ ॥ દિશાઓ, દિશાઓનો અવકાશ – (ખાલી જગ્યા, આકાશ) પણ તમે જ છો. આકાશ અને તેનો સ્ફોટ – શબ્દતન્માત્ર અથવા પરા વાણી, નાદ-પશ્યની, ઔંકાર-મધ્યમા તથા વર્ણ (અક્ષર) અને પદાર્થોનો અલગ-અલગ નિર્દેશ કરવાવાળી પદરૂપ, વૈખરી વાણી પણ તમે જ છો. ॥ ૯ ॥ ઈન્દ્રિયો અને તેની વિપ્યમકાશનશક્તિ, અને તેના અધિષ્ઠાત્રા દેવો પણ તમે જ છો. બુદ્ધિની નિશ્ચય કરવાની શક્તિ અને જીવની વિશુદ્ધ સ્મૃતિ પણ તમે જ છો. ॥ ૧૦ ॥

ભૂતોમાં તેમનું કારણ તામસ અહંકાર, ઈન્દ્રિયોમાં તેમનું કારણ સાત્ત્વિક અહંકાર તથા જીવોના આવાગમનનું કારણ માયા પણ તમે જ છો. ॥ ૧૧ ॥ ભગવન! જેમ માટી વગેરે પદાર્થોના વિકાર ઘડો, વૃક્ષ વગેરેમાં માટી નિરંતર રહે છે અને વાસ્તવમાં તે કારણ (માટી) રૂપ જ છે – તે જ પ્રમાણે જેટલા પણ નાશવાન પદાર્થો છે, તેમનામાં તમે કારણરૂપે અવિનાશી તત્ત્વ છો. વાસ્તવમાં તે બધાં તમારાં જ સ્વરૂપ છે. ॥ ૧૨ ॥

૧. ઋતશેશર । ૨. ઈન્દ્રિયાણાન્દ્રિયાણાં ચ દેવાશ્ તદનુગ્રહઃ ।

सत्यं २४ स्तम् ईति गुणास्तद्वृतयश्च याः ।
त्वयद्वा प्रह्लिष्टा परे कल्पिता योगमायया ॥ १३ ॥

तस्मात्सन्त्यमी भावा यहि॑ त्वयि विकल्पिताः ।
त्वं चामीषु विकारेषु ह्यन्यदा व्यावहारिकः ॥ १४ ॥

गुणप्रवाह अतस्मिन्बुधास्त्वपिलात्मनः ।
गतिं सूक्ष्मामधोधेन संस्तरन्तीह कुर्मभिः ॥ १५ ॥

यदेष्यथा नृतां प्राप्य सुकल्पाभिः दुर्लभाम् ।
स्वार्थं प्रमत्स्य वयो गतं त्वन्माययेश्वर ॥ १६ ॥

असावहं भैरवेते देहे चास्यान्वयादिषु ।
स्नेहपाशैर्निबध्नाति भवान् सर्वमिदं जगत् ॥ १७ ॥

युवां न नः सुतौ साक्षात् प्रधानपुरुषेश्वरौ ।
भूभारक्षत्रक्षपणे॒ अवतीर्णौ तथाऽङ्गत्य ह ॥ १८ ॥

तते गतोऽस्म्यराणमध्यै॑ पदारविन्द-
मापशसंसृतिभयापहमार्त्तवन्धो ।
अतावताऽलमलभिन्द्रियलालसेन
मर्त्यात्मदेह त्वयि परे यदपत्यभुद्धिः ॥ १९ ॥

सूरीरुहे ननु जगाद भवानजो नौ
संज्ञश्च ईत्यनुयुगं निजधर्मगुप्तये ।
नानातनूर्गनवद् विद्यक्षज्जहासि
को वेद भूम्न उरुगाय विभूतिमायाम् ॥ २० ॥

श्रीशुक उवाचै

आकृष्येत्यं पितुर्वाक्यं भगवान् सात्वतर्घभः ।
प्रत्याह प्रश्रयानमः प्रहसन्श्लक्षण्या गिरा ॥ २१ ॥

प्रभु! सत्य, २४, तम — आ त्रिष्ठो गुणो अने तेमनी वृत्तिओ (परिशाम) महात्मादि परब्रह्म परमात्मामां, तमारामां पोगमाया द्वारा कल्पित छे. ॥ १३ ॥ तेथी आ जेटला पञ्च जन्म, अस्ति, वृद्धि, परिशाम वगेरे भावविकार छे, ते तमारामां छे ज नही. ज्यारे तमारामां आमनी कल्पना करवामां आवे छे, त्यारे तमे ते विकारोमां अनुगत जडाओ छो. कल्पनानी निवृत्ति थहि जतां तो निर्विकल्प परमार्थ स्वरूप तमे ज रही आओ छो. ॥ १४ ॥ आ जगत सत्य, २४, तम — ए त्रिष्ठो गुणोनो प्रवाह छे; देह, ईन्द्रियो, अंतःकरण, सुख-हुःअ अने राग-लोल वगेरे तेमनां कार्य छे. अमां जे अज्ञानीओ तमारुं सर्वात्मा, सूक्ष्मस्वरूप जाग्रता नवी, तेओ पोताना देहातिभानरूप अज्ञानने कारणे ज कर्मामां इसाईने वारंवार जन्म-मृत्युना चक्रवामां भटकता रहे छे. ॥ १५ ॥ परमेश्वर! मने शुभ प्रारब्ध प्रमाणे ईन्द्रियो वगेरेनां सामर्थ्ययी युक्त अत्यंत हुर्लभ मनुष्य-शरीर प्राप्त थयु. परंतु तमारी मायाने वश थहि ने हु मारा साचा स्वार्थ — परमार्थयी ज असावधान थहि गयो अने मारुं आयु आयुष्य अणे गयु. ॥ १६ ॥ प्रभु! आ शरीर हु छु अने आ शरीरना संबंधीओ मारा पोताना छे, आ अहंता अने भमतारुपी स्नेहपाशयी तमे आ पूरा संसारने बांधी राय्यो छे. ॥ १७ ॥ हु जाणु हु ते, तमे बन्ने मारा पुत्र नवी, संपूर्ण प्रकृति अने छवोना स्वामी छो. पृथ्वीना आरुप राजाओनो नाश करवा माटे ज तमे अपतार लीधो छे, आ वात तमे मने कही हती. ॥ १८ ॥ तेथी दीनज्ञनोना इतिष्ठी, शरणागतवत्सल! हु छ्वे तमारां चरणकमणीना शरणमां छु, कारण के, ते ज शरणागतोना संसारभयनो नाश करवाणा छे. हे नाथ! छ्वे ईन्द्रियोनी लोलुपताथी धराई गयो हु, आना कारणे ज मैं मृत्युनो कोणियो अवा आ शरीरमां आत्मबुद्धि करी लीधी अने तमे जे परमात्मा छो, तेमां पुत्रबुद्धि. ॥ १९ ॥ प्रभु! तमे प्रसूतिगृहमां ज मने कहुं हतुं के ‘जोके हु अजन्मा हुं, तेम छतां हु मारी ज बनावेली धर्म-मर्यादाना रक्षण माटे प्रत्येक युगमां तमारा बन्ने द्वारा अवतार ग्रहण करुं हुं.’ भगवन्! तमे आकाशनी जेम असंग रहीने अनेक शरीरो धारण करो छो अने त्यजो छो. वास्तवमां तमे अनंत एकरस सत्ता छो. तमारी आश्रयमयी शक्ति योगमायाना रहस्यने कोण जाणी शके छे? भधा लोको तमारी श्रीरित्नुं ज गान करे छो. ॥ २० ॥

श्रीशुकदेवज्ञ कहे छे — परीक्षित! वसुदेवज्ञनां वचन सांभजीने यादवशेष भक्तवत्सल भगवान् श्रीकृष्ण! हसवा लाग्या. तेमजो विनयपूर्वक नभीने मधुरवाणीमां कहुं—॥ २१ ॥

શ્રીમગવાનુવાચ

વચો વઃ સમવેતાર્થે તાતૈતહુપમન્મહે ।
યત્નઃ પુત્રાન् સમુદ્દ્રિશ્ય તત્ત્વગ્રામ ઉદાહિતઃ ॥ ૨૨ ॥

અહું પૂયમસાવાર્થ^૧ હુમે ચ દ્વારકૌકસઃ ।
સર્વેઽપ્યેવં યહુશ્રેષ્ઠ વિમૃશ્યાઃ સચરાચરમ् ॥ ૨૩ ॥

આત્મા હેઽકઃ સ્વયંજ્યોતિર્નિત્યોડન્યો નિર્ગુણો ગુણોઃ ।
આત્મસૃષ્ટેસ્તત્કૃતેષુ ભૂતેષુ બહુવૈયતે ॥ ૨૪ ॥

ખં વાયુજ્યોતિરાપો ભૂસ્તત્કૃતેષુ યથાશયમ् ।
આવિસ્તિરોડલ્પભૂયેકો નાનાત્વં યાત્યસાવપિ ॥ ૨૫ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ

એવં ભગવતા રાજન् વસુદેવ ઉદાહિતમ् ।
શ્રુત્વા વિનાનાધીસ્તૂપ્છુરીં પ્રીતમના અભૂત् ॥ ૨૬ ॥

અથ તત્ત્વ કુરુશ્રેષ્ઠ દેવકી સર્વદેવતા ।
શ્રુત્વાઽનીતં ગુરોः પુત્રમાત્મજાભ્યાં સુવિસ્મિતા ॥ ૨૭ ॥

કૃષ્ણારામૌ સમાશ્રાવ્ય પુત્રાન् કંસવિહિસિતાન् ।
સ્મરન્તાં કૃપાં પ્રાહ વૈકલ્યાદશ્રુલોચના ॥ ૨૮ ॥

દેવકુવાચ

રામ રામાપ્રમેયાત્મન् કૃષ્ણ યોગેશ્વરેશ્વર ।
વેદાં વાં વિશ્વસુજામીશ્વરાવાદિપૂરુષૌ ॥ ૨૯ ॥

કાલવિધસ્તસત્ત્વાનાં રાજામુદ્ધાસત્ત્વતિનામ् ।
ભૂમેર્ભારાયમાણાનામવતીણો કિલાદ્ય મે ॥ ૩૦ ॥

૧. અહું ત્રયો મમાર્થ ।

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો કહું – પિતાજી! અમે તો તમારા પુત્ર જ છીએ. અમને ઉદેશીને તમે આ બ્રહ્મજ્ઞાનનો ઉપદેશ કર્યો છે. અમે તમારી એક-એક વાત યોગ્ય અને અર્થસભર માનીએ છીએ. ॥ ૨૨ ॥ પિતાજી! હું, તમે, આ મોટાબાઈ, આ દ્વારકાવાસીઓ તથા સ્થાવરજંગમ જગત – તે બધા જ આપે જેવું કહું છે તેવા જ છે અર્થાત્ બધાંને બ્રહ્મરૂપ જ સમજવા જોઈએ. ॥ ૨૩ ॥ પિતાજી! આત્મા તો એક જ છે. પરંતુ તે પોતાનામાં જ ગુણોની સૃષ્ટિ કરી લે છે અને ગુણો દ્વારા બનાવેલા પંચભૂતોમાં એક હોવા છતાં અનેક, સ્વયં-પ્રકાર હોવા છતાં દશ્ય, પોતાનું સ્વરૂપ હોવા છતાં પણ પોતાનાથી બિન, નિત્ય હોવા છતાં અનિત્ય અને નિર્ગુણ હોવા છતાં સગુણરૂપે પ્રતીત થાય છે. ॥ ૨૪ ॥ જેમ આકાશ, વાયુ, અજિન, જળ અને પૃથ્વી – આ પાંચ મહાભૂતો પોતાના કાર્ય ઘડો, કુંડળ વગેરેમાં પ્રગટ-અપ્રગટ, નાના-મોટા, ઓછા-વધારે, એક અને અનેક જેવા પ્રતીત થાય છે – પરંતુ વાસ્તવમાં સત્તારૂપથી તે એક જ રહે છે, તે જ પ્રમાણે આત્મામાં પણ ઉપાધિઓના બેદથી નાનાત્વની પ્રતીતિ થાય છે. તેથી જે હું છું, તે જ બધા છે – આ દાખિએ આપનું કહેવું બરાબર છે. ॥ ૨૫ ॥

શ્રીશુકદેવજી કહે છે – પરીક્ષિત! ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનાં આ વચન સાંભળીને વસુદેવજીની બેદબુદ્ધિ નાશ પામી, તેઓ આનંદમજ્ઞ થઈને વાણીથી મૌન અને મનથી નિઃસંકલ્પ થઈ ગયા. ॥ ૨૬ ॥ કુરુશ્રેષ્ઠ! તે સમયે ત્યાં રહેલાં સર્વદેવમયી દેવકીજી પણ બેઠાં હતાં. આ બધું સાંભળીને તેઓ પહેલેથી જ આજ્ઞાર્થમાં ઝૂબી ગયાં હતાં કે શ્રીકૃષ્ણ અને બળદેવજી મરી ગયેલા ગુરુપુત્રને યમલોકમાંથી પાછો લઈ આવ્યા. ॥ ૨૭ ॥ હવે તેમને તેમના તે પુત્રોનું સ્મરણ થઈ. આવ્યું, જેમને કંસે મારી નાખ્યા હતા. તેમના સ્મરણથી દેવકીજીનાં નેત્રોમાંથી આંસુ વહેવા લાગ્યાં, તેઓ અધીરાં બની ગયાં. તેમણે ખૂબ જ દીનતાપૂર્વક શ્રીકૃષ્ણ અને બલરામજીને કહું - ॥ ૨૮ ॥

૩ દેવકીજીએ કહું – હે અમાપ્રસ્વરૂપવાળા શ્રીરામ! તમારી શક્તિ મન અને વાણીથી પર છે. શ્રીકૃષ્ણ! તમે યોગેશ્વરોના પણ ઈશ્વર છો. હું જાણું છું કે, તમે બન્ને પ્રજાપતિઓના પણ ઈશ્વર, આદિપુરુષ નારાયણ છો. ॥ ૨૯ ॥ એ પણ હું અવશ્ય જાણું છું કે, જે લોકો કાલકમથી પોતાનું ધ્ય, સંયમ અને સત્ત્વગુણ ખોઈ બેઠા છે તથા શાસ્ત્રની આજ્ઞાઓનું ઉલ્લંઘન કરીને જે સ્વેચ્છાચારી થઈ ગયા છે, એવા ભૂમિના ભારરૂપ તે રાજાઓનો નાશ કરવા માટે જ તમે બન્નોએ અમારે ધેર અવતાર લીધો છે. ॥ ૩૦ ॥

यस्यांशांशांशभागेन विश्वोत्पत्तिलयोदयाः ।
भवन्ति उल्लिखित्वा त्वाऽद्याहं गतिं गता ॥ ३१ ॥

चिरान्मृतसुतादाने गुरुङां कालयोदितौ ।
आनिन्यथुः पितृस्थानाद् गुरुवे गुरुदक्षिणाम् ॥ ३२ ॥

तथा मे कुरुतं कामं युवां योगेश्वरेश्वरै ।
भोजराजहतान् पुत्रान् कामये द्रष्टुमाहतान् ॥ ३३ ॥

ऋग्वेदाच

ऐवं सञ्चोदितौ मात्रा रामः कृष्णश्च भारत ।
सुतलं संविविशतुर्योगमायामुपाश्रितौ ॥ ३४ ॥

तस्मिन् प्रविष्टावुपलभ्य देत्यराज्
विश्वात्मदैवं सुतरां तथाऽऽत्मनः ।
तदर्शनाहादपरिपुत्राशयः
सधः समुत्थाय^१ ननाम सान्वयः ॥ ३५ ॥

तयोः समानीय वरासनं भुदा
निविष्टयोस्तत्र महात्मनोस्तयोः ।
दधार पादाववनिज्य तज्जलं
सवृन्द आश्रित्वा पुनर् यदभ्यु ह ॥ ३६ ॥

समर्हयामास स तौ विभूतिभि-
र्महार्हवस्त्राभरणानुलेपनैः ।
ताम्बूलहीपामृतभक्षणादिभिः^२
स्वगोत्रवितात्मसमर्पणेन च ॥ ३७ ॥

स ईन्द्रसेनो भगवत्पदाभ्युजं
बिभ्रन्मुहुः प्रेमविभिन्नया विया ।
उवाच छानन्दजलाकुलेभक्षणः
प्रहस्तरोमा नृप गद्यगदाक्षरम्^३ ॥ ३८ ॥

विश्वात्मन्! तमारा पुरुषोत्तमउप अंशथी उत्पन्न थयेली मायाथी गुणोनी उत्पत्ति थाय छे, तेमना लेशभाग्नथी जगतनी उत्पत्ति, विकास तथा ग्रलय थाय छे. आजे हुं मारा अंतःकरणथी तमारी शरणागत हुं. ॥ ३१ ॥ मे सांबज्युं छे के तमारा गुरु सान्दीपनिष्ठना पुत्रने भरीने पड़ा दिवस थई गया हता. तेमने गुरुदक्षिणा आपवा भाटे तेमनी आज्ञा तथा काणनी प्रेरणाथी तमे बन्नेअे तेमना पुत्रने पमपुरीथी पाढ़ो लावी आएयो. ॥ ३२ ॥ तमे बन्ने योगेश्वरोना पड़ा ईश्वर छो. तेथी आजे भारी पड़ा अभिवासा पूरी करो. हुं ईश्वर हुं के मारा ते पुत्रोने (जेमने कंसे भारी नाख्या हता) लावी आपो जेथी तेमने हुं आंख भरीने जोई लउ. ॥ ३३ ॥

१. श्रीशुकदेवज्ञ कहे छे - प्रिय परीक्षित! भाता देवजीज्ञनी आ वात सांबज्ञने भगवान श्रीकृष्ण अने बलराम बन्नेअे योगमायानो आश्रय लहिने सुतल लोकमां प्रवेश कर्यो. ॥ ३४ ॥ जृपारे देत्यराज बलिअे जोयुं के, जगतना आत्मा अने ईश्वरेव तथा मारा परम स्वामी भगवान श्रीकृष्ण अने बलरामज्ञ सुतललोकमां पधार्या छे, त्यारे तेमनुं इष्ट तेमनां दर्शन करीने आनंदमां हुबी गयुं. तेमणे तुरत ज पोताना कुटुंब साथे आसन परथी उला थहिने भगवानना चरणोमां ग्रहाम कर्यो. ॥ ३५ ॥ अत्यंत आनंदित थहिने देत्यराज बलिअे भगवान श्रीकृष्ण अने बलरामज्ञने श्रेष्ठ आसन आयुं अने जृपारे ते बन्ने महापुरुषो तेना पर बेठा, त्यारे तेमणे तेमना चरण पञ्चाणीने तेमनुं चरणोदक परिवारसहित पोताना भस्तक पर धारण कर्यु. परीक्षित! भगवानना चरणोनुं जल भ्रता सुधीना तमाम जगतने पवित्र करे छे. ॥ ३६ ॥ त्यार पछी देत्यराज बलिअे बहुमूल्य वस्त्रो, आभूषण, चंदन, तांबुल, दीपक, अमृत जेवुं भोजन अने अन्य विविध सामग्रीओथी तेमनी पूजा करी अने पोताना समस्त परिवार, पन तथा शरीर वगेरेने तेमना चरणोमां समर्पित कर्यो. ॥ ३७ ॥ परीक्षित! देत्यराज बलि वारंवार भगवाननां चरणकमणोमां भस्तक नभावता प्रेमविहृत्वण थई गया. नेत्रोमांथी आनंदनां आंसु वहेवा लाघ्यां. रोमे-रोम खीली उक्त्युं हवे तेओ गद्यगद स्वरथी भगवाननी स्तुति करवा लाघ्या. ॥ ३८ ॥

१. स उत्थाय । २. सञ्चूपदीपामृतः । ३. गद्यगदाक्षरः ।

ભલિરુવાચ

નમોઙ્નન્તાય બૃહતે^૧ નમઃ કૃષ્ણાય વેધસે ।
સાઙ્ખ્યયોગવિતાનાય બ્રહ્મણે પરમાત્મને ॥ ૩૬॥

દર્શનં વાં હિ ભૂતાનાં દુષ્ટાપં ચાચ્યદુર્લભમ्^૨ ।
રજસ્તમઃસ્વભાવાનાં યત્તઃ પ્રાતૌ યદેચ્છયા ॥ ૪૦॥

દૈત્યદાનવગન્ધર્વાઃ સિદ્ધવિદ્યાપ્રચારણાઃ ।
યક્ષરક્ષાઃપિશાચાશ્ ભૂતપ્રમથનાયકાઃ ॥ ૪૧॥

વિશુદ્ધસત્ત્વધાન્યદ્વા ત્વયિ શાસ્ત્રશરીરિદ્ધિ ।
નિત્યં નિબદ્ધવૈરાસ્તે વયં ચાન્યે ચ તાદેશાઃ ॥ ૪૨॥

કેચનોદ્ભદ્વવૈરેણ ભક્ત્યા કેચન કામતઃ ।
ન તથા સત્ત્વસંરખ્યાઃ સત્ત્વકૃષ્ણાઃ સુરાદ્યઃ ॥ ૪૩॥

ઈદિસ્ત્થમિતિ પ્રાયસ્ત્વ યોગેશ્વરેશ્વર ।
ન વિદ્યાન્યપિ યોગેશા યોગમાયાં કુતો વયમ् ॥ ૪૪॥

તત્ત્વઃ પ્રસીદ નિરપેક્ષવિમૃગ્યયુભ્રત-
પાદારવિન્દધિપણાન્યગૃહાન્ધકૃપાત् ।
નિષ્કર્ષ વિશ્વશરણાદ્ધ્રયુપલબ્ધવૃત્તિ:
શાન્તો યથેક ઉત સર્વસજૈશ્વરામિ ॥ ૪૫॥

શાધ્યસ્માનીશિતવ્યેશ નિષ્પાપાન્ કુરુ નઃ પ્રભો ।
પુમાન્ પદ્મદ્વારાડતિષ્ઠશોદનાયા વિમુચ્યતે ॥ ૪૬॥

શ્રીભગવાનુવાચ

આસન્ મરીયે: ઘટ્ પુત્રા ઉણ્ણાયાં પ્રથમેઝનારે ।
દેવાઃ કુ જહસુવીક્ષ્ય સુતાં યલિતુમુદ્યતમ् ॥ ૪૭॥

૧. મહતે । ૨. ચાતુર્લભમ् ।

દૈત્યરાજ ભલિએ કહ્યું - બલરામજ! આપ અનંત છો. આપ એટલા મહાન છો કે શેષ વગેરે બધા વિગ્રહો આપના અંતર્ભૂત છે. સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણ! આપ સમસ્ત જગતના નિર્માતા છો. જ્ઞાનયોગ અને ભક્તિયોગ બન્નેના પ્રવર્તક આપ જ છો. આપ સ્વયં પરભક્ત પરમાત્મા છો. હું આપ બન્નેને વારંવાર નમસ્કાર કરું હું. ॥ ૩૮ ॥ ભગવન્! આપ બન્નેનાં દર્શન મ્રાણીઓને માટે અત્યંત દુર્લભ છે. છતાં આપની કૃપાથી તે સુલભ થઈ જાય છે. કેમકે, આજે આપે કૃપા કરીને રજોગુણી એવા અમને અને તમોગુણી સ્વભાવવાળા દૈત્યોને પણ દર્શન આપ્યાં છે. ॥ ૪૦ ॥ પ્રભુ! અમે અને અમારા જેવા બીજા દૈત્યો, દાનવો, ગન્ધર્વો, સિદ્ધો, વિદ્યાધરો, ચારણો, પક્ષો, રાક્ષસો, પિશાચો, ભૂતો અને પ્રમથનાયકો વગેરે પ્રેમથી આપનું ભજન કરવું તો દૂર રહ્યું, આપનાથી હંમેશાં દઢ વેરભાવ રાખીએ છીએ. પરંતુ આપનો શ્રીવિગ્રહ સાક્ષાત્ વેદમય અને વિશુદ્ધ સત્ત્વમય છે. તેથી અમારા લોકોમાંથી ધ્રુવા-ખરાએ તો દઢ વેરભાવથી, થોડાએ ભક્તિથી અને થોડાએ કામનાથી આપનું સ્મરણ કરીને તે પદને પ્રાપ્ત કર્યું છે, જેને આપના સમીપમાં રહેવાવાળા સત્ત્વપ્રધાન દેવતાઓ વગેરે પણ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. ॥ ૪૧-૪૩ ॥ યોગેશ્વરોના અધીશ્વર! મોટા-મોટા યોગેશ્વરો પણ મોટે ભાગે એ વાત નથી જાણતા કે આપની યોગમાયા આ છે અને આવી છે, પછી અમારી તો વાત જ ક્યાં છે? ॥ ૪૪ ॥ તેથી હે સ્વામી! મારા પર એવી કૃપા કરો કે, મારી ચિત્તવૃત્તિ આપનાં તે ચરણકમળોમાં જોડાઈ જાય, જેને કોઈની પણ અપેક્ષા ન રાખવાવાળા પરમહંસો શોષ્યા કરે છે અને તેમનો આશ્રય લઈને હું તેનાથી લિન્ન આ ઘર-ગૃહસ્થીના અંધારા કૂવામાંથી નીકળી જાઉં. પ્રભુ! આ પ્રમાણે આપનાં ચરણકમળો કે સંપૂર્ણ સંસારનો એકમાત્ર આશ્રય છે તેમનું શરણ લઈને શાંત થઈ જાઉં અને એકલો જ વિચરણ કરું. જો કોઈનો સંગ કરવો જ પડે તો બધાના પરમ હિતૈષી સંતોનો જ સંગ કરું. ॥ ૪૫ ॥ પ્રભુ! આપ સમસ્ત જગતના નિયન્તા અને સ્વામી છો. આપ અમને આજા આપીને નિષ્પાપ બનાવો, અમારા પાપોનો નાશ કરી દો, કેમકે, જે પુરુષ શ્રુત્વા સાથે આપની આજાનું પાલન કરે છે તે વિધિ-નિષેધના બંધનથી મુક્ત થઈ જાય છે. ॥ ૪૬ ॥

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો કહ્યું - 'દૈત્યરાજ? સ્વાયંભુવ મન્વન્તરમાં પ્રજાપતિ મરીચિનાં પત્ની ઉણ્ણાના ગર્ભથી છ પુત્ર ઉત્પન્ન થયા હતા. તે બધા દેવતા હતા. તેઓ પ્રભ્યાળને

तेनासुरीमग्न् योनिमधुनाऽवद्यकर्मणा ।
हिरण्यकशिपोर्ज्ञता नीतास्ते योगमायया ॥ ४८ ॥

देवक्या उद्दे जाता राजन् कुम्भविहिसिताः ।
सा ताऽऽचोयत्यात्मज्ञान् स्वांस्त ईर्गेऽध्यासतेऽन्तिके ॥ ४९ ॥

इत अतान् प्रष्ठोध्यामो मातृशोकापनुतये ।
ततः शापाद् विनिर्मुक्ता लोकं यास्यन्ति विजयराः ॥ ५० ॥

स्मरोद्गीथः परिष्वकः पतकः क्षुद्रभृद् धृष्णी ।
पदिमे भत्रसादेन पुनर्यास्यन्ति सद्गतिम् ॥ ५१ ॥

ईत्युक्त्वा तान् समादाय ईन्द्रसेनेन पूजितौ ।
पुनर्द्वारवतीमेत्य भातुः पुत्रानयच्छताम् ॥ ५२ ॥

तान् देख्या बालकान् देवी पुत्रस्तेष्वनुतस्तनी ।
परिष्वक्याङ्गमारोप्य मूर्खजिद्विभीक्षाशः ॥ ५३ ॥

अपाययत् स्तानं प्रीता सुतस्पर्शपरिष्वुता ।
भोहिता मायया विष्णोर्यया सृष्टिः प्रवर्तते ॥ ५४ ॥

पीत्वाऽमृतं^१ पयस्तस्याः पीतशेषं गदाभृतः ।
नारायणाङ्गसंस्पर्शप्रतिलब्ध्यात्मदर्शनाः ॥ ५५ ॥

ते नमस्कृत्य गोविन्दं देवकीं पितरं बलम् ।
भिषतां सर्वल्भूतानां पयुर्धाम दिवौकसाम् ॥ ५६ ॥

तं देख्या देवकी देवी मृतागमननिर्गमम् ।
मेने सुविस्मिता मायां कृष्णस्य रथितां नृप ॥ ५७ ॥

ओर्विधान्यद्वृतानि कृष्णस्य परमात्मनः ।
वीर्याङ्ग्यनन्तवीर्यस्य सन्त्यनन्तानि भारत ॥ ५८ ॥

तेमनी पुत्री साथे समागम माटे उद्यत जोहिने हसवा लाय्या ॥ ४७ ॥ आ मक्षरीत्रुप अपराधने कारणे तेमने भ्रष्टाच्छ्रे शाप आपी दीधो अने तेओ असुरयोनिमां हिरण्यकशिपुना पुत्रउपे जन्म्या. योगमायाए तेमने त्यांथी लावीने देवकीना गर्भमां मूडी दीधा अने तेमने जन्मतां ज कंसे भारी नांज्या. देत्यराज! भाता देवकीज्ञ ते पुत्रो माटे अत्यंत शोक करी रखां छे अने ते तमारी पासे छे ॥ ४८-४९ ॥ तेथी अमे अमारी मातानो शोक दूर करवा माटे तेमने अहीथी लह जहिशु. त्यार पछी आ बधा शापमुक्त थह जशे अने आनंदपूर्वक पोताना लोकमां चाल्या जशे ॥ ५० ॥ तेमनां नाम आ प्रमाणे छे – स्मर, उद्गीथ, परिष्वंग, पतंग, कुद्रभृत् अने धृष्णी। तेमने भारी हृपाथी करी सद्गति ग्राप्त थशे ॥ ५१ ॥ परीक्षित! आटलुं कहीने भगवान श्रीकृष्ण मौन थह गया. देत्यराज बलिअे तेमनी पूजा करी, त्यार पछी श्रीकृष्ण अने बलरामक्ष बाणकोने लहिने दारका आवी गया तथा भाता देवकीज्ञने तेमना पुत्रो सोंपी दीधा ॥ ५२ ॥ ते बाणकोने जोहिने देवी देवकीज्ञना हृदयमां वास्तव्यनी भरती आवी गहि. तेमनां स्तनोमांथी दूध वहेवा लाय्यु. तेओ वारंवार तेमने घोणामां लहिने छातीथी लगाडतां अने तेमनुं मस्तक सूधतां छाता ॥ ५३ ॥ पुत्रोना स्पर्शसुखथी तरबोल अने आनंदित देवकीज्ञाओ तेमने स्तनपान कराय्यु. तेओ विष्णु भगवाननी ते मायाथी मोहित थह रखां छाता जेनाथी आ सृष्टियक चाले छे ॥ ५४ ॥ परीक्षित! देवकीज्ञना स्तनोनुं दूध साक्षात् अमृत छतुं, केम न छोय, भगवान श्रीकृष्ण ते पी चूक्या छता! ते बाणकोने ते ज अमृतमय दूध पीयु. ते पीवाथी अने भगवान श्रीकृष्णनो अंगस्पर्श थवाथी तेमने आत्मसाक्षात्कार थह गयो ॥ ५५ ॥ त्यार पछी ते लोडोअे भगवान श्रीकृष्ण, भाता देवकी, पिता वसुहेव अने बलरामज्ञने नमस्कार कर्या. त्यार पछी बधानी सामे ज तेओ देवलोकमां चाल्या गया ॥ ५६ ॥ परीक्षित! देवी देवकीज्ञ ए जोहिने अत्यंत विस्मित थह गयां के मरेला बाणको पाइ। आव्या अने पाइ। चाल्या गया. तेमणो ऐवो निश्चय कर्या के आ श्रीकृष्णनुं ज कोई लीला-कौशल्य छे ॥ ५७ ॥ परीक्षित! भगवान श्रीकृष्ण स्वयं परमात्मा छे, तेमनी शक्ति अनंत छे. तेमना आवां-आवां अद्भुत चरित्रो ऐटलां छे के जेनुं कोई रीते वर्णन थह शके अम नथी ॥ ५८ ॥

१. पीत्वाऽमृतोपम तान् पीतम् ।

સૂત ઉવાચ

ય ઈદમનુશૃષ્ટોતિ શ્રાવયેદ્વા મુરારે-
શરિતમમૃતકીર્તવર્ણિતં વ્યાસપુત્રે: |
જગદધિમિદલં તલ્લકતસત્કર્ણપૂરં
ભગવતિ કૃતચિતો યાતિ તત્કોમધામ ॥ ૫૮ ॥

સૂતજી કહે છે - શૌણકાદિ ઋષિઓ! ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની કોર્તિ અમર છે, અમૃતમયી છે. તેમનું ચરિત્ર જગતનાં સમસ્ત પાપ-તાપોને દૂર કરવાવાળું છે તથા ભક્તજનોના કાનોમાં આનંદસુધા પ્રવાહિત કરનારું છે. આનું વર્ણન સ્વયં વાસપુત્ર ભગવાન શ્રીશુક્રદેવજીએ કર્યું છે. જે આનું શ્રવણ કરે છે અને બીજાઓને સંભળાવે છે, તેની સંપૂર્ણ ચિત્તવૃત્તિ ભગવાન સાથે જોડાઈ જાય છે અને તે તેમના કલ્યાણસ્વરૂપ ધ્યાને પ્રાપ્ત થાય છે. ॥ ૫૮ ॥

—★—

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં દશમસ્કન્ધે^૧ ઉત્તરાર્થ મૃતાગ્રજાનયનં નામ
પંચાશીતિતમોડધ્યાય: ॥ ૮૫ ॥

દસમા સ્ક્રિપ્તા ઉત્તરાર્થ-અંતર્ગત મૃત મોટાભાઈને લાવવા એ નામનો પંચાશીમો અધ્યાય સમાપ્ત.

—★—

૧૮ છ્યાસીમો અંદ્યાય

સુભદ્રાહરણ તથા ભગવાનનું ભિથિલાપુરીમાં રાજા જનક અને શ્રુતદેવ ખાલાણા ઘરે એકીસાથે જવું

રાજોવાચ

ભ્રાન્ત-વેદિતુમિચ્છામ: ^૨ સ્વસારં રામકૃષ્ણયો: |
યથોપયેમે વિજયો યા મમાસીત્ પિતામહી ॥ ૧ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ

અર્જુનસ્તીર્થયાત્રાયાં પર્યટત્તવની પ્રભુ: |
ગત: પ્રભાસમશૃષ્ટોન્માતુલેયી સ આત્મન: ॥ ૨ ॥

દુયોધનાય રામસ્તાં દાસ્યતીતિ ન ચાપરે |
તલ્લિષ્ણુ: સ પતિભૂત્વા ત્રિદંડી દ્વારકામગાત્ ॥ ૩ ॥

તત્ત્રવૈવાર્ષિકાન્ માસાનવાત્સીત્ સ્વાર્થસાધક: |
પૌરે: સભાજિતોડભીક્ષાં રામેષાજ્ઞાનતા ચ સ: ॥ ૪ ॥

એકદા ગૃહમાનીય ^૩ આતિથ્યેન નિમન્ય તમ્ |
શ્રદ્ધયોપહતં મૈક્ષં બલેન બુભુજે કિલ ॥ ૫ ॥

રાજા પરીક્ષિતે પૂછ્યું - ભગવન्! મારા દાદા અર્જુને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અને બલરામજીનાં બહેન સુભદ્રાજી સાથે, જે મારાં દાદી હતાં, કઈ રીતે વિવાહ કર્યો? હું એ જાણવા માટે બહુ ઉત્સુક છું. ॥ ૧ ॥

શ્રીશુકદેવજી કહે છે - પરીક્ષિત! એકવાર અત્યંત શક્તિશાળી અર્જુન તીર્થયાત્રા માટે પૃથ્વી પર વિચરણ કરતા રહીને પ્રભાસક્ષેત્ર પહોંચ્યા. ત્યાં તેમણે એવું સાંભળ્યું કે, બલરામજી મારા મામાની પુત્રી સુભદ્રાનો વિવાહ દુર્યોધન સાથે કરવા હશે છે અને વસુદેવ, શ્રીકૃષ્ણ વગેરે તેમની સાથે આ વિષયમાં સહમત નથી. હવે અર્જુનના મનમાં સુભદ્રાને પ્રાપ્ત કરવાની હશ્ચા જાગી. તેઓ ત્રિદંડી વૈષ્ણવનો દેશ ખારણ કરીને દ્વારકા પહોંચ્યા. ॥ ૨-૩ ॥ અર્જુન સુભદ્રાને પ્રાપ્ત કરવા માટે વર્ષાકણના ચાર મહિના ત્યાં રહ્યા. ત્યાં નગરવાસીઓ અને બલરામજીએ તેમનું બહુ સન્માન કર્યું. તેમને એ ખબર ન પડી કે આ અર્જુન છે. ॥ ૪ ॥

એક દિવસ બલરામજી તેમને અતિથિ તરીકે આમંત્રણ આપી દેર લઈ આવ્યા. ત્રિદંડી-વૈષ્ણવારી અર્જુનને બલરામજીએ બહુ જ શ્રદ્ધાચી ભોજન-સામગ્રી અર્પણ કરી અને તેમણે બહુ પ્રેમથી ભોજન કર્યું. ॥ ૫ ॥

૧. દશમસ્કન્ધે મૃતાગ્રજાનો । ૨. નમિચ્છામિ । ૩. તત્ત્રાસો । ૪. ગૃહમાનિન્યે ।

सोऽपश्यतत्र महतीं कन्यां वीरमनोहराम् ।
प्रीत्युत्कुलेक्षणस्तस्यां भावकुब्धं^१ मनो धषे ॥ ५ ॥

सापि तं चक्षे लीक्ष्य नारीणां हृष्यकम् ।
हसन्ती श्रीदितापाङ्गी तस्यस्तहृष्येक्षणा ॥ ६ ॥

तां परं समनुध्यायत्तरं प्रेष्युरर्जुनः ।
न लेखे शं अभय्यितः कामेनातिभलीयसा ॥ ८ ॥

महत्यां देवयात्रायां रथस्थां हुर्गनिर्गताम् ।
जहारानुभतः पित्रोः कृष्णस्य च महारथः ॥ ९ ॥

रथस्थो धनुरादाय शूरांश्चारन्धतो भटान् ।
विद्राव्य कोशतां स्वानां स्वभागं मृगरातिव ॥ १० ॥

तस्युत्त्वा कुमितो रामः पर्वशीव महार्थवः ।
गृहीतपादः कृष्णोन सुहृदिश्चान्वशाम्यत^२ ॥ ११ ॥

प्राहिष्ठोत् पारिभर्णाणि वरवध्योमुदा भवः ।
महाधनोपस्करेभरथाथनरथोषितः ॥ १२ ॥

श्रीशुक उवाच

कृष्णस्यासीद् द्विजश्रेष्ठः श्रुतदेव ईति श्रुतः ।
कृष्णोक्तमकत्या पूर्णार्थः शान्तः कविरत्नमप्टः ॥ १३ ॥

स उवास विदेहेषु भिथिलायां गृहाश्रभी ।
अनीडयाऽगताहर्यनिर्वर्तितनिजकियः ॥ १४ ॥

यात्रामात्रं त्वहरहृष्वाहुपनमत्युत^३ ।
नापिं तावता तुष्टः कियाश्चके यथोचिताः ॥ १५ ॥

अर्जुने बोजनसमये त्यां विवाडयोग्य परम सुंदरी सुभद्राने ज्ञेई. तेनुं सौन्दर्य मोटा-मोटा वीर पुरुषोना मनने हरनालं हतुं. अर्जुननां नेत्र प्रेमस्थि प्रकृत्यित थई गयां. तेमनुं मन तेने प्राप्त करवानी ईश्वारी कुब्ध थई गयुं अने तेमाशे सुभद्राने पत्नी बनाववानो निश्चय करी लीधो. ॥ ६ ॥ परीक्षित! तमारा दादा अर्जुन पश्च बहु सुंदर हता. तेमना शरीरनो देखाव, भाव-बांगि स्त्रीओना हृष्यने स्पर्श करी लेती हती. तेमने ज्ञेईने सुभद्राएं पश्च मनमां तेमने पति बनाववानो निश्चय करी लीधो. ते स्तेज छसीने लज्जामणी दृष्टिथी तेमना तरक ज्ञेवा लागी. तेषो पोतानुं हृष्य तेमने समर्पित करी दीधुं. ॥ ७ ॥ हवे अर्जुन मात्र तेनुं ज चित्तने करवा लाग्या अने अंगो भोक्तो शोधवा लाग्या के आने कही रीते हरण करी लई जाउ. सुभद्राने प्राप्त करवानी प्रबल ईश्वारी तेमनुं चित अभित थई गयुं. तेमने स्तेज पश्च चेन पडतुं न हतुं. ॥ ८ ॥

ऐक्षवार सुभद्रा देव-दर्शन माटे रथमां बेसीने द्वारकाना डिल्लानी बहार नीकल्यां. ते समये महारथी अर्जुने देवकी-पसुदेव अने श्रीकृष्णानी अनुभविती सुभद्रानुं हरण करी दीधुं. ॥ ९ ॥ रथ पर बेसीने वीर अर्जुने धनुध्य उठावी दीधुं अने जे सैनिको तेमने रोकवा माटे आव्या तेमने भगाडी दीधा. सुभद्राना स्वजनो रडता-ककणता रही गया अने जेम सिंह पोतानो लाग लईने चाल्यो जाय तेम सुभद्राने लईने अर्जुन चाल्या गया. ॥ १० ॥ आ समाचार सांबणीने बलरामण बहु गुस्से थया. तेओ पूर्णिमाना दिवसे समुद्रनी जेम कुब्ध थई गया. परंतु भगवान श्रीकृष्ण अने अन्य सुहृद - संबंधीओंसे तेमना पग पकडीने तेमने बहु समज्जव्या. त्यारे तेओ शांत थया. ॥ ११ ॥ त्यार पछी बलरामणों प्रसन्न थईने वर-वधु माटे बहु धन, सामग्री, छाई, घोडा, रथ अने दास-दासीओं द्वेजमां गोकली आयां. ॥ १२ ॥

श्रीशुकदेवश्च कहे छे - परीक्षित! विदेहनी राजधानी भिथिलामां ऐक गृहस्थ भ्रातृका हता. तेमनुं नाम श्रुतदेव हतुं. तेओ भगवान श्रीकृष्णाना परम भक्ता हता. तेओ ऐकमात्र भगवद्भक्तिथी ज कृतकृत्य, शांत तथा विद्वान हता. ॥ १३ ॥ तेओ गृहस्थाश्रममां रहेवा छतां पश्च कोई प्रकारना विषयोगां आसंक्ता न हता. जे कांड मणी जाय तेमां पोतानो निर्वाह करी लेता हता. ॥ १४ ॥ प्रारब्धवश दररोज तेमने छवन-निर्वाह जेटली सामग्री मणी जती हती, वधारे नहीं. तेओ तेटला संतोषी पश्च हता, अने पोताना वर्षांश्रम अनुसार धर्मपालनमां तत्पर रहेता हता. ॥ १५ ॥

१. समरकुब्धं । २. सुहृदिश्चानुसानिताः । ३. अत्यपम् ।

तथा तद्राष्ट्रपालोऽज अहुलाश्च इति श्रुतः ।
मैथिलो निरहंमान उभावप्यच्युतप्रियौ ॥ १६ ॥

तयोः प्रसन्नो भगवान् दारुकेषाहतं रथम् ।
आरुष्य साकं मुनिभिर्विदेहान् प्रययौ प्रल्पुः ॥ १७॥

નારદો વામહેવોડત્રિઃ કૃષ્ણો રામોડસિતોડરુણિઃ ।
અહીં બૃહસ્પતિઃ કણ્વો મૈત્રેયશચ્યવનાદયઃ ॥ ૧૮ ॥

तत्र तत्र तमायान्तं पौरा जनपदा नृप ।
उपतस्थुः सार्थकस्ता ग्रहेः सूर्यमिवोदितम् ॥ १६॥

આનર્તધન્યફુરુજીજાંલકદ્વમત્સ્ય-
પાંગ્યાલફુન્તિમધુકેકથકોસલાણ્ણાઃ ।
અન્યે ચ તન્મુખસરોજમુદારહાસ-
સ્નિગ્ધેકણાં નૃપ પપુર્દશિભિર્નાર્થઃ ॥ ૨૦॥

तेष्यः स्ववीक्षणविनष्टतमिति दृग्भ्यः
 क्षेमं त्रिलोकगुरुरथेष्टशं च पञ्चन् ।
 श्रृण्वन् दिग्नात्पवलं स्वयशोऽशुभधं
 गीतं सूर्यनृभिरगाच्छनकैर्विदेहान् ॥ २१॥

तेऽच्युतं प्राप्तमाकर्ष्य पौरा ज्ञानपदा नृप ।
रेव अभीयर्महितास्तस्मै गृहीतार्हशापाण्डायः ॥ २२ ॥

देष्ट्वा त उत्तमश्लोकं प्रीत्युत्कुल्लाननाशयाः ।
केर्तताऽङ्गलिभिरेभः श्रुतपर्वास्तथा मूनीन् ॥ २३॥

स्वानुग्रहाय सम्प्राप्तं मन्यानो तं जगद्गुरुम् ।
मैथिलः श्रुतदेवश्च पादयोः पेततः प्रभोः ॥ २४॥

न्यमन्त्रयेतां दाशार्हमातिथ्येन सह द्विष्ठैः।
मैथिलः शतहेवश्च युगपत संहताऽङ्गली ॥ २४॥

ਧਿਧ ਪਰੀਕਸ਼ਿਤ! ਤੇ ਦੇਸ਼ਨਾ ਰਾਜਾ ਪਣਾ ਭਾਖਿਆ ਜੇਵਾ ਜ ਬਕਤ
ਹਤਾ. ਮੈਥਿਲਵਂਸ਼ਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਛਿਤ ਰਾਜਾਨੁ ਨਾਮ ਹਤੁ ਬਹੁਲਾਚ. ਤੇ
ਮੰਨਾਮਾਂ ਅਛੁਕਾਣਨੀ ਲੇਸ਼ਮਾਤ੍ਰ ਨ ਹਤੋ. ਸ਼੍ਰੁਤਦੇਵ ਅਨੇ
ਬਹੁਲਾਚ ਬਾਨੇ ਭਗਵਾਨਨਾ। ਧਿਧ ਬਕਤ ਹਤਾ। ॥ ੧੬ ॥

એક વાર ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો તે બન્ને પર ગ્રસન્ન થઈને
દારુક પાસે રથ મંગાવ્યો અને તેમાં બેસીને દ્વારકાથી
વિદેહદેશ તરફ પ્રસ્થાન કર્યું. ॥ ૧૭ ॥ ભગવાન સાથે
નારદજી, વામદેવ, અત્રિ, વેદબાસ, પરશુરામ, અસીત,
આરણિ, હું (શુક્રદેવ), બૃહસ્પતિ, કણ્વ, મૈત્રેય, ચ્યવન વગેરે
જ્યાખિઓ પણ હતા. ॥ ૧૮ ॥ પરીક્ષિત! તેઓ જ્યાં-જ્યાં
જતા, ત્યાં-ત્યાંના નાગરિકો તથા ગ્રામવાસી પ્રજા પૂજાની
સામગ્રી લઈને ઉપસ્થિત થઈ જતી. પૂજા કરવાવાળાને
ભગવાન જાહેર ગ્રહો સાથે સાક્ષાત્ સૂર્યનારાયણ ઉદ્ય થઈ
રહ્યા હોય એવા લાગતા. ॥ ૧૯ ॥ પરીક્ષિત! આ યાત્રામાં
આનર્ત, ધન્વ, કુરુ, જાંગલ, કંક, મત્સ્ય, પાંચાલ, કુઞ્ચિ, મધુ,
કેક્ય, કોસલ, અર્જું વગેરે અનેક પ્રાંતોનાં ઓઠી-પુરુષોએ
પોતાના નેત્રરૂપી પરિયાથી ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના ઉદારહાસ્ય
અને પ્રેમભરી ચિત્તવનથી યુક્ત મુખારવિનદના અમૃતનું પાન
કર્યું. ॥ ૨૦ ॥ ત્રિલોકના ગુરુ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનાં દર્શનથી
તે લોકોની અજ્ઞાનદેહિ નાશ થઈ ગઈ. પ્રભુનું દર્શન કરનાર
ઓઠી-પુરુષોને પોતાની દર્શિથી પરમ કલ્યાણ અને તત્ત્વજ્ઞાનનું
દાન કરતા તેઓ જઈ રહ્યા હતા. રસ્તામાં ટેક-ટેકાણો મનુષ્યો
અને દેવતાઓ ભગવાનની તે કીર્તિનું ગાન કરીને
સંભળાવતા, જે સમસ્ત દિશાઓને અકાશિત કરનારી અને
સઘળા અશુભોનો નાશ કરવાવાળી છે. આ પ્રમાણે ભગવાન
શ્રીકૃષ્ણ ધીરે ધીરે વિદેહ દેશમાં પહોંચ્યા. ॥ ૨૧ ॥

परीक्षित! भगवान् श्रीकृष्णना शुभागमनना समाचार
सांभणीने नागारिको अने ग्रामवासीओना आनंदनी सीमा
न रही, तेओ पोताना हाथमां पूजनी विविध सामग्रीओ
लઈने तेमनुं सामैयुं करवा आव्या। ॥ २२ ॥ भगवान्
श्रीकृष्णनां दर्शन करीने तेमनां हृदय अने मुखकमल प्रेम
अने आनंदथी भीली गर्यां, तेमध्ये भगवानने तथा ते
मुनिओने, जेमनुं नाम मात्र सांभण्युं ज हतुं, जेपा न हता,
हाथ जोडीने मस्तक झुकावीने प्रश्नाम कर्यां। ॥ २३ ॥
भिथिलानरेश बहुलाश्च अने श्रुतटेवे ऐवुं समझने ३,
जगद्गुरु भगवान् श्रीकृष्ण अमारा उपर अनुग्रह करवा
माटे ज पधार्यां छे, तेमना चरणोमां पडीने प्रश्नाम
कर्यां। ॥ २४ ॥ बहुलाश्च अने श्रुतटेव बन्नेय जहो एक साथे
हाथ जोडीने मुनि-मंडणी साथे श्रीकृष्णने आतिथ्य ग्रहण
करवा माटे निमंत्रित कर्यां। ॥ २५ ॥

१. गुरु; २. महाराजा।

भगवांस्तदिप्रेत्य द्वयोः प्रियचिकीर्षया ।
उभयोराविशद् गेहमुभाव्यां तदलक्षितः ॥ २६॥

श्रेतुमप्यसतां^१ हूरान् जनकः स्वगृहागतान् ।
आनीतेष्वासनाश्रयेषु सुभासीनान् महामनाः ॥ २७॥

प्रवृद्धभक्त्या उद्धर्षहृदयाखाविलेक्षणः ।
नत्वा तदुद्घीन् प्रक्षाल्य तदपो लोकपावनीः ॥ २८॥

संकुटम्भो वहन् मूर्खा पूज्यांश्चक ईश्वरान् ।
गन्धमाल्याभराकल्पधूपदीपार्थगोवृष्टेः ॥ २९॥

वाचा भधुरया प्रीष्णिदमाहात्मतर्पितान् ।
पादावङ्गतौ विष्णोः संस्पृशञ्जनकेभुदा ॥ ३०॥

राजेवाच

भवान् हि सर्वभूतानामात्मा^२ साक्षी स्वदेशविभो ।
अथ नस्त्वत्पदाभ्योऽं स्मरतां दर्शनं गतः ॥ ३१॥

स्वप्यस्तदेतं कर्तुमस्मद्देवगोचरो भवान् ।
पदात्येकान्तभक्तान् मे नानन्तः श्रीरजः प्रियः ॥ ३२॥

क्रो नु त्वच्यरणाभ्योऽमेवं विद्व विसुजेत् पुमान् ।
निष्ठिग्यनानां शान्तानां मुनीनां यस्त्वमात्मदः ॥ ३३॥

योऽवतीर्थं पदोर्वशे नृषां संसरतामिह ।
पशो वितेने तच्छान्त्यै त्रैलोक्यवृक्षिनापहम् ॥ ३४॥

नमस्तुत्यं भगवते कृष्णायाकुष्ठमेधसे ।
नारायणाय ऋषये सुशान्तं तप ईयुषे ॥ ३५॥

भगवान् श्रीकृष्ण बन्नेनी प्रार्थनानो स्वीकार करीने बन्नेने प्रसन्न करवा माटे एक ज समये जुदा जुदा उपमां बन्नेने घेर पधार्या अने आ वातनी एक-जीजाने घबरन पड़ी के भगवान् श्रीकृष्ण मारा घेर सिवाय बीजे क्यांय पढ़ा जह रखा छे ॥ २६ ॥ भहान मनस्वी विदेहराजा बहुलाश्च ए जोहीने के, हुए-हुराचारी माझासो जेमनुं नाम पक्ष सांबली शक्ता नथी, ते ज भगवान् श्रीकृष्ण अने ऋषि-मुनिओ मारे घेर पधार्या छे, सुंदर-सुंदर आसन मंगाव्यां अने भगवान् श्रीकृष्ण अने ऋषि-मुनिओ तेना पर बेसी गया, ते समये बहुलाश्चनी दशा बहु विचित्र हत्ती, प्रेम-बक्षित्वी तेमनुं हृदय भराई आव्युं हतु, नेत्रोमां आंसु छलकातां हतां, तेमझो तेमना पूज्यतम अतिथिओना चरणोमां नमस्कार करीने तेमनां चरण धोयां अने पोताना परिवारना सब्यो सहित बधाए ते चरणोद्धक माथा पर चढाव्युं अने पक्षी भगवान् अने भगवत्स्वरूप ऋषिओने गंध, माणा, वस्त्र, अलंकार, पूप-दीप, अर्ध, गायो, ऋषब वगेरे समर्पित करीने तेमनी पूजा करी ॥ २७-२८ ॥ ज्यारे भया लोको ज्वेजन करीने तृप्त थह गया, त्यारे राजा बहुलाश्च भगवान् श्रीकृष्णना चरणने पोताना खोणामां लहीने बेसी गया अने भूब आनंदपूर्वक चरणसेवा करतां भधुरवाणीथी भगवाननी सुति करवा लाग्या ॥ ३० ॥

५ राजा बहुलाश्च ए कहुं — 'प्रभु! आप समस्त प्राणीओना आत्मा, साक्षी अने स्वयंप्रकाश छो, अमे सदा-सर्वदा आपनां चरणकमणोनुं स्मरण करता रहीओ छीओ, तेथी आपे अमने दर्शन आपीने कृतार्थ कर्या छे ॥ ३१ ॥ भगवन्! आपनुं वयन छे के 'मने मारा स्वरूप बलरामज्ञ, अर्धांगिनी लक्ष्मीज्ञ अने पुत्र ब्रह्माशी पक्ष मारो अनन्यप्रेमी भक्त वधारे प्रिय छे.' आपनां आ वयनोने सत्य करवा माटे ज आपे अमने दर्शन आप्यां छे ॥ ३२ ॥ भला, ऐवो कोज मनुष्य छे जे आपनी आ परम दयाणुता अने प्रेम-परवशताने जाइया पक्षी पक्ष आपनां चरणकमणोनो परित्याग करी शके? प्रभु! जेमझो जगतनी तमाम वस्तुओनो तथा शरीर वगेरेनो पक्ष मनथी परित्याग करी दीधो छे, ते परम शांत मुनिओने आप पोतानी जात सुधां आपी दो छो ॥ ३३ ॥ आपे यहुवंशमां अवतार लहीने जन्म-मृत्युना चक्करमां पडेला मनुष्योने तेमांधी मुक्त करवा माटे जगतमां ऐवा विशुद्ध पशनो विस्तार कर्पो छे, जे त्रिलोकना पाप-तापेने शांत करवावाणो छे ॥ ३४ ॥ प्रभु! आप अधिन्य, अनंत ऐश्वर्य अने माधुर्यना निधि छो; बधाना चित्तने पोताना तरक आकर्षित करवा माटे आप सम्यदानं स्वरूप परब्रह्म छो, आपनुं शान अनंत छे, परम शांतिनो विस्तार करवा माटे आप ज नारायण ऋषिना उपमां

१. अप्यव तान् । २. सर्वश्वानां । ३. त्वच्यरणाभ्योऽं वन्दित्वा विसुजेत् ।

હિનાનિ કતિચિદ્ભૂમન્ ગૃહાન્ નો નિવસ દ્વિજૈઃ ।
સમેતઃ પાદરજસા પુનીહીદં નિમે: કુલમ् ॥ ૩૬ ॥

ઈત્યુપામન્ત્રિતો રાજા ભગવાંલોકભાવનઃ ।
ઉવાસ કુર્વન् કલ્યાણં મિથિલાનરયોધિતામ् ॥ ૩૭ ॥

શ્રુતદેવોઽચ્યુતં પ્રામં સ્વગૃહાંજનકો યथા ।
નત્વા મુનીન् સુસંહષ્ઠો ધૂન્યન્ વાસો નનર્ત હ ॥ ૩૮ ॥

તૃણપીઠભૂતીષ્ટેતાનાનીતેધૂપવેશ્ય^૧ સ: ।
સ્વાગતેનાભિનાન્દ્યાદ્ધ્રીન્ સભાર્યોડવનિજે મુદા ॥ ૩૯ ॥

તદમ્ભસા મહાભાગ આત્માનં સગૃહાન્યયમ् ।
સ્નાપયાન્યકુ ઉદ્ધર્થો લખસર્વમનોરથ: ॥ ૪૦ ॥

ફલાહીષોશીરશિવામૃતાભુભિ-
મૃદા સુરભ્યા તુલસીકુશામ્ભુજૈઃ ।
આરાધ્યામાસ યથોપપત્રયા
સપર્યા સત્ત્વવિવર્ધનાન્યસા^૨ ॥ ૪૧ ॥

સ તર્કયામાસ કુતો ભમાન્યભૂદ
ગૃહાન્ધકૂપે પતિતસ્ય સર્જમ: ।
ય: સર્વતીર્થાસ્પદપાદરેણુભિ:
કૃષ્ણોન ચાસ્યાત્મનિકેતભૂસુરે: ॥ ૪૨ ॥

સૂપવિષાન્ કૃતાતિથ્યાઽશ્રુતદેવ ઉપસ્થિત: ।
સભાર્યસ્વજનાપત્ય ઉવાચાદ્ધ્રયભિમર્શન: ॥ ૪૩ ॥

શ્રુતદેવ ઉવાચ

નાદ નો દર્શનં પ્રામ: પરં પરમપૂરુષ: ।
યહીદિં^૩ શક્તિભિ: સૃષ્ટ્વા પ્રવિષ્ટો હ્યાત્મસત્તયા ॥ ૪૪ ॥

તપસ્યા કરી રહ્યા છો. હું આપને નમસ્કાર કરું છું. ॥ ૩૫ ॥
એકરસ, અનંત! આપ થોડા દિવસ મુનિ-મંડળી સાથે
અમારે ત્યાં નિવાસ કરો અને આપની ચરણરજ્ઞથી આ
નિમિવંશને પવિત્ર કરો.' ॥ ૩૬ ॥ પરીક્ષિત! સર્વના
જીવનદાતા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ રાજ બહુલાશ્ચની આ પ્રાર્થના
સ્વીકારીને મિથિલાવાસી નર-નારીઓનું કલ્યાણ કરતા
રહીને થોડા દિવસ ત્યાં રોકાયા. ॥ ૩૭ ॥

પ્રિય પરીક્ષિત! જેમ રાજ બહુલાશ્ચ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ
અને મુનિમંડળી પધારવાથી આનંદમળ થઈ ગયા હતા તે
જ રીતે શ્રુતદેવ બ્રાહ્મણ પણ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અને
મુનિઓને પોતાને ઘેર આવ્યા જોઈને આનંદ-વિહૂળ થઈ
ગયા; તેઓ તેમને નમસ્કાર કરીને પોતાનાં વસ્ત્રો ફરકાવીને
નાચવા લાગ્યા. ॥ ૩૮ ॥ શ્રુતદેવે સાદગી, ધારનાં આસનો
અને પાટલા મૂકીને તેના પર ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અને
મુનિઓને બેસાડ્યા, સ્વાગત કરી અભિનંદન આપી પત્ની
સાથે હર્ષથી તેમના પગ ધોયા. ॥ ૩૯ ॥ પરીક્ષિત!
મહાભાગશાળી શ્રુતદેવે ભગવાન અને ઋષિઓના
ચરણોદકથી પોતાના ઘરને અને કુટુંબીઓને પવિત્ર કર્યા.
તે સમયે તેમના તમામ મનોરથો પૂર્ણ થઈ ગયા હતા. તેઓ
હર્ષના આતિરેકથી જૂમી ઉઠ્યા. ॥ ૪૦ ॥ ત્યાર પછી તેમણે
ફળ, ગંધ, ખસથી સુવાસિત અને નિર્મળ જળ, સુગંધિત
માટી, તુલસી, દર્બ, કમળ વગેરે પૂજા-સામગ્રી અને સત્ત્વગુણ
વધારનાર અન્ન દ્વારા બધાની આરાધના કરી. ॥ ૪૧ ॥ તે
વખતે શ્રુતદેવજી મનમાં તર્ક કરવા લાગ્યા કે, 'હું તો ઘર-
ગૃહસ્થીના અંધારા કુવામાં પડેલો છું, અભાગિયો છું, મને
ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અને તેમના નિવાસસ્થાન એવા આ
ઋષિમુનિઓ કે જેમના ચરણોની રજ સમસ્ત તીર્થને તીર્થ
બનાવનારી છે, દર્શન કઈ રીતે થયા?' ॥ ૪૨ ॥ જ્યારે બધા
આતિથનો સ્વીકાર કરીને આરામથી બેસી ગયા, ત્યારે
શ્રુતદેવ પોતાનાં ઝી-પુત્ર તથા અન્ય સંબંધીઓ સાથે તેમની
સેવામાં ઉપસ્થિત થયા. તેઓ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનાં
ચરણકમળોનો સ્વર્ણ કરતા રહીને કહેવા લાગ્યા. ॥ ૪૩ ॥

શ્રુતદેવે કહું – પ્રલુબ! આપ વ્યક્ત-અવ્યક્તરૂપ પ્રકૃતિ
અને છીંબથી પર પુરુષોત્તમ છો. મને આપે આજે જ દર્શન
આપ્યાં છે એવી વાત નથી. આપ તો ત્યારથી જ બધાને
પ્રાપ્ત છો, જ્યારથી આપે પોતાની શક્તિથી આ જગતની
રચના કરીને આત્મસત્તારૂપે એમાં પ્રવેશ કર્યો છે. ॥ ૪૪ ॥

૧. ઊપવેશયન् । ૨. ન્માલયા । ૩. યદિંદ ।

यथा शयानः पुरुषो मनसैवात्ममायया ।
सृष्ट्वा लोकं परं स्वाप्नमनुविश्यावभासते ॥ ४५ ॥

शृष्ट्वतां गदतां शशदर्थतां त्वाऽभिवन्दताम् ।
नृणां संवदतामन्तर्हितं भास्यमलात्मनाम् ॥ ४६ ॥

हितस्थोऽप्यतिद्वरस्थः कर्मविक्षिमयेतसाम् ।
आत्मशक्तिभिरग्राह्योऽप्यन्त्युपेतगुणात्मनाम् ॥ ४७ ॥

नमोऽस्तु तेऽध्यात्मविदां परात्मने
अनात्मने स्वात्मविभक्तमृत्यवे ।
सकारणाकारणालिङ्गमीयुषे
स्वमाययाऽसंवृतरुद्धटेष्ये ॥ ४८ ॥

स त्वं शापि स्वभृत्यान् नः किं देव करवाम हेतु ।
ऐतदन्तो नृणां क्लेशो यद् भवानक्षिगोचरः ॥ ४९ ॥

श्रीशुक उवाच

तदुक्तमित्युपाकर्ष्य भगवान् प्रङ्गतार्तिहा ।
गृहीत्वा पाणिना पाणिं प्रहसंस्तमुवाच ह ॥ ५० ॥

श्रीबगवानुवाच

भ्रान्तस्तेऽनुग्रहार्थाय सम्प्राप्तान् विद्यमून् मुनीन् ।
सज्यरन्ति मया लोकान् पुनाजः पादरेषुभिः ॥ ५१ ॥

देवाः क्षेत्राणि तीर्थानि दर्शनस्पर्शनार्थनेः ।
शनेः पुनर्निः कालेन तदप्यर्हतमेक्षया ॥ ५२ ॥

भ्रान्ताः जन्मना श्रेयान् सर्वेषां प्राणिनामिह ।
तपसा विद्यया तुष्ट्या किमु मत्कलया युतः ॥ ५३ ॥

जेम सूतेलो मनुष्य स्वप्नावस्थामां अविद्यावश भनमां
ज स्वप्न-जगतनी सृष्टि (रथना) करे છે અને તેમાં સ્વપ्न
ઉપस्थित થઈને અનેક રૂપોમાં અનેક કર્મો કરતો હોવાનું પ્રતીત
થાય છે, તે જ પ્રમાણે આપે આપનામાં જ પોતાની માયાથી
જગતની રથના કરી લીધી છે અને હવે તેમાં પ્રવેશ કરીને અનેક
રૂપોમાં પ્રકાશિત થઈ રહ્યા છે. ॥ ४५ ॥ જે લોકો હમેશાં
આપની લીલા-કથાનું શ્રવણ-કીર્તન તથા આપની પ્રતિમાઓનું
અર્થન-વનન કરે છે અને આપસમાં આપની જ ચર્ચા કરે છે,
તેમનું હદ્યશુદ્ધ થઈ જાય છે અને આપ તેમાં પ્રકાશિત થઈ જાઓ
છે. ॥ ४६ ॥ જે લોકોનું ચિત્ત લૌકિક-વૈદિક વગેરે કર્માંના
વાસનાઓથી બહિર્મુખ થઈ રહ્યું છે, તેમનાં હદ્યમાં રહેવા છતાં
પણ આપ તેમનાથી બહુ દૂર છો. પરંતુ જે લોકોએ આપના
ગુણાનુવાદી પોતાના અંત:કરણને સદગુણોથી સમૃદ્ધ બનાવી
દીધું છે તેમના માટે ચિત્તવૃત્તિઓથી અગ્રાહ હોવા છતાં પણ
આપ અત્યંત નિકટ છો. ॥ ४७ ॥ પ્રભુ! જે લોકો આત્મતાત્વને
અણવાપણા છે તેમના આત્મારૂપે જ આપ સ્વિત છો અને જે
શરીર વગેરેને જ પોતાનો આત્મા માની જોણ છે તેમના માટે
આપ અનાત્માને પ્રાપ્ત થનાર મૃત્યુરૂપ છો. આપ મહત્ત્ત્વ વગેરે
કાર્યકારણરૂપ પ્રકૃતિના નિયામક છો, શાસક છો. આપની માયા
આપની પોતાની દાઢિ પર પડદો નાખી શકતી નથી, પરંતુ તેણે
બીજાની દાઢિને ઢાંડી દીધી છે. આપને હું નમસ્કાર કરું
છું. ॥ ४८ ॥ સ્વપ્રકાશ પ્રભુ! અમે આપના સેવક છીએ. અમને
આજા આપો કે અમે આપની શી સેવા કરીએ? નેત્રો દ્વારા
આપનાં દર્શન થતાં નથી ત્યાં સુધી જીવોના કલેશ રહે છે.
આપનાં દર્શનમાં જ બધા કલેશોની સમાપ્તિ છે. ॥ ४९ ॥

श્રીશુકદેવજી કહે છે – પરીક્ષિત! શરણાગતબ્યધારી
ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો શુતદેવની પ્રાર્થના સંભળીને પોતાના હાથમાં
તેમનો હાથ લઈ લીધો અને હસીને તેને કહેવાલાગ્યા. ॥ ५० ॥

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો કહ્યું – પ્રિય શુતદેવ! આ મોટા-
મોટા ઋક્ષિ-મુનિ તમારા પર અનુગ્રહ કરવા માટે જ અહીં
પથાર્યા છે. આ તેમના ચરણકમળની રજથી તમામ મનુષ્યો
અને સદગા લોકોને પવિત્ર કરતા રહીને મારી સાચે વિચરણ
કરી રહ્યા છે. ॥ ५१ ॥ દેવતાઓ, પુષ્પકેત્ર અને તીર્થ વગેરે
તો દર્શન, સ્પર્શ, અર્થન વગેરે દ્વારા ધીરે-ધીરે અને લાંબા
સમય પછી પવિત્ર કરે છે, જ્યારે સંત પુરુષો પોતાની દાઢિથી
જ બધાને પવિત્ર કરી દે છે. એટલું જ નહીં, દેવતાઓ
વગેરેમાં જે પવિત્ર કરવાની શક્તિ છે, તે પણ તેમને સંતોની
દાઢિથી જ પ્રાપ્ત થાય છે. ॥ ५२ ॥ શુતદેવ! જગતમાં ભ્રાન્તા
જન્મથી જ બધા પ્રાણીઓમાં શ્રેષ્ઠ છે. જો તે તપસ્યા, વિદ્યા,
સન્તોષ અને મારી ઉપાસના – મારી બક્તિથી પુક્ત હોય
ત્યારે તો કહેવાનું જ શું? ॥ ५३ ॥

१. પાણિવનન્તરામ. २. જે.

ન બ્રહ્માણાન્મે દયિતં રૂપમેતચ્યતુર્ભુજમ् ।
સર્વવેદમયો વિપ્ર: સર્વદૈવમયો હાહમ્ ॥ ૫૪ ॥

દુષ્ટશા અવિદિતૈવમવજાનન્યસૂયવઃ ।
ગુરું માં વિપ્રમાત્માનમર્યાદાવિજયહષયઃ ॥ ૫૫ ॥

ચરાચરમિદું વિશ્વં ભાવા યે ચાસ્ય હેતવઃ ।
મદ્રૂપાણીતિ ચેતસ્યાધતે વિપ્રો મદીક્ષયા ॥ ૫૬ ॥

તત્માદું બ્રહ્મત્રષ્ટીનેતાનું બ્રહ્મનું મચ્છ્રદ્ધયાર્થય ।
એવં ચેદર્થિતોડસ્યદ્વા નાન્યથા ભૂરિભૂતિભિ: ॥ ૫૭ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ^૧

સ ઈતં પ્રભુજ્ઞાડડદિષ્ટ: સહકૃષ્ણાનું દિજોતમાનું ।
આરાધ્યૈકાત્મભાવેન મૈથિલશ્વાપ સદ્ગતિમ્ ॥ ૫૮ ॥

એવં સ્વભક્તયો રાજનું ભગવાનું ભક્તભક્તિમાનું ।
ઉષ્ણિત્વાડડદિષ્ટ સન્માર્ગ પુનર્દ્વરવતીમગાતું ॥ ૫૯ ॥

મને મારું આ ચતુર્ભુજરૂપ પણ બ્રાહ્મણો કરતાં વધારે પ્રિય નથી. કેમકે, બ્રાહ્મણ સર્વવેદમય છે અને હું સર્વદૈવમય છું. ॥ ૫૪ ॥ દુર્બુદ્ધિ મનુષ્યો આ વાતને ન જાણીને માત્ર મૂર્તિ વળેરેમાં જ પૂજયબુદ્ધિ રાખે છે અને ગુણોમાં દોષ કાઢીને મારા સ્વરૂપ જગદ્ગુરુ બ્રાહ્મણનો, કે જે તેમનો આત્મા જ છે, તિરસ્કાર કરે છે. ॥ ૫૫ ॥ બ્રાહ્મણ મારો સાક્ષાત્કાર કરીને પોતાના ચિત્તમાં એવો નિશ્ચય કરી લે છે કે, આ ચરાચર વિશ્વ, તે સંબંધી બધી ભાવનાઓ અને તેનાં કારણ પ્રકૃતિ, મહત્તત્વાદિ બધાં જ આત્મસ્વરૂપ ભગવાનનાં જ રૂપ છે. ॥ ૫૬ ॥ તેથી શુતદેવ! તમે આ બ્રહ્મર્થિઓને મારું જ સ્વરૂપ સમજીને પૂરી શ્રદ્ધાથી તેમની પૂજા કરો. જો તમે આ પ્રમાણે કરશો તો તમે સાક્ષાત્ અનાયાસે જ મારું પૂજન કરી લીધું; અન્યથા મોટી-મોટી બહુ કિમતી સામગ્રીઓથી પણ મારી પૂજા થઈ શકતી નથી. ॥ ૫૭ ॥

શ્રીશુકદેવજી કહે છે – પરીક્ષિત! ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનો આ આદેશ પ્રાપ્ત કરીને શુતદેવે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અને તે બ્રહ્મર્થિઓની એકાત્મભાવથી આરાધના કરી તથા તેમની કૃપાથી તેઓ ભગવત્સ્વરૂપને પ્રાપ્ત થઈ ગયા. રાજા બહુલાશ્ચએ પણ તે જ ગતિ પ્રાપ્ત કરી. ॥ ૫૮ ॥ પ્રિય પરીક્ષિત! જેમ ભક્તો ભગવાનની ભક્તિ કરે છે, તે જ પ્રમાણે ભગવાન પણ ભક્તોની ભક્તિ કરે છે. તેઓ પોતાના બન્ને ભક્તોને પ્રસાન કરવા માટે થોડા દિવસ સુધી મિથિલાપુરીમાં રહ્યા અને તેમને સાધુપુરુષોના માર્ગનો ઉપદેશ આપીને તેઓ પાછા હારકા પધાર્યા. ॥ ૫૯ ॥

—★—

ઈતિ શ્રીમત્દાગવતે મહાપુરાણો પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં દશમસ્કર્ણ્યે ઉત્તરાર્થે શુતદેવાનુગ્રહો નામ
ષડશીતિતમોડધ્યાય: ॥ ૮૬ ॥

દસમા સુંધરના ઉત્તરાર્થ-અંતર્ગત શુતદેવ પર અનુગ્રહ નોમનો છયાસીમો અધ્યાય સમાપ્ત.

—★—

સત્યાસીમો અદ્યાય

૬

વેદસ્તુતિ

પરીક્ષિદુવાચ^૨

પરીક્ષિત રાજાએ પૂછ્યું – બ્રહ્મન! બ્રહ્મ તો કાર્ય-કારણથી બધી રીતે પર છે, મન-વાણી દ્વારા સંકેતારૂપે પણ તેનો નિર્દેશ કરી શકતો નથી, બીજી બાજુ શ્રુતિઓ તો માત્ર ગુણોના વિપયમાં જ કહી શકે છે, નિર્ગુણ તત્ત્વનું સ્વરૂપ તો તેમના સામર્થ્યથી પર છે, તો પછી ‘શ્રુતિઓ નિર્ગુણ બ્રહ્મનું પ્રતિપાદન કરી રીતે કરે છે?’ ॥ ૧ ॥

બ્રહ્મનું બ્રહ્માદ્યનિર્દેશયે નિર્ગુણો ગુણવૃત્તયઃ ।
કથ્ય ચરન્તિ શુતયઃ સાક્ષાત્ સદસતઃ પરે ॥ ૧ ॥

૧. બાદચારયાંત્રીલાલવાચ । ૨. વિષ્ણુચાત ઉવાચ ।

श्रीशुक उवाच^१

बुद्धीन्द्रियमनग्राह्यान् जनानामसुज्ञत् प्रभुः।
मात्रार्थं य भवार्थं य आत्मनेऽकल्पनाय य ॥ २॥

सैषा हुपनिषद् ब्राह्मी पूर्वधां पूर्वजैर्धृता ।
श्रद्धया धारयेद् यस्तां क्षेमं गच्छेदकिञ्चनः ॥ ३॥

अत्र ते वर्णयिष्यामि गाथां नारायणान्विताम् ।
नारदस्य य संवादमृषेनारायणस्य य ॥ ४॥

अेकदा नारदो लोकान् पर्यटन् भगवत्प्रियः ।
सनातनगृहिं द्रष्टुं ययौ नारायणाश्रमम् ॥ ५॥

यो वै भारतवर्षेऽस्मिन् क्षेमाय स्वस्तये नृष्णाम् ।
धर्मशानश्मोपेतमाकल्पादास्थितस्तपः ॥ ६॥

तत्रोपविष्टमुषिभिः कलापग्रामवासिभिः ।
परीतं प्रणातोऽपृच्छदिदमेव कुरुद्वह ॥ ७॥

तस्मै ह्यवोचद् भगवानृथीङ्गां शृण्वतामिदम् ।
यो भ्रह्मवादः पूर्वधां जनलोकनिवासिनाम् ॥ ८॥

श्रीबगवानुवाच

स्वायम्भुव भ्रह्मसत्रं जनलोकेऽभवत् पुरा ।
तत्रस्थानां मानसानां मुनीनामूर्ध्वरेतसाम् ॥ ९॥

श्रीशुकदेवज्ञाने कहुं – (प्रिय परीक्षित!) भगवाने मनुष्योनां मन, बुद्धि, इन्द्रियो अने प्राणोनी साथे विषयोने पश्च उत्पन्न कर्मा छे, जेथी तेओ ते विषयोनो उपबोग करीने ज्ञवन धारणा करी शके. आम करवाधी सृष्टिनी परंपरा पक्ष चालती रहे, तेओ धर्मनु आचरण पक्ष करी शके अने कर्मका भोगववानी साथे-साथे पोताना आत्मस्वरूपने जाणीने संसार-बंधनथी मुक्त पक्ष थहि शके. ॥ २ ॥

ब्रह्मनु प्रतिपादन करनारा ए उपनिषदने पूर्वजोना पक्ष पूर्वज सनकादि ऋषिओं अत्मसात् कहुं हतुं. तेमने कोई पक्ष प्रकारनी कामना नथी तेओ ज आने श्रद्धा द्वारा धारणा - करे छे अने तेओ ज कल्पाणस्वरूप परब्रह्म परमात्माने प्राप्त करे छे. ॥ ३ ॥

आ संबंधमां भगवान नारायण साथे संबंध परावती एक कथा संबोधावुं छुं, तेमां देवर्षि नारदज्ञ अने ऋषिश्रेष्ठ नारायणानो संवाद छे. ॥ ४ ॥

(भगवान नारायण अनादिकालथी समस्त लोकनी मंगण-कामनाना ऐतुधी तप करी रह्या छे, तेथी तेओ सनातन ऋषि छे.) एक समयनी वात छे – भगवानना प्रिय भक्त देवर्षि नारद विभिन्न लोकमां फरता-फरता भगवान नारायणानां दर्शन करवा माटे बदरिकाश्रम गया. ॥ ५ ॥

भगवान नारायण मनुष्योना अन्युदय (लौकिक कल्पाण) माटे अने परम निःश्रेयस (मोक्ष) माटे आ भारत-वर्षमां कल्पना आरंभथी ज धर्म, शान अने संयमपूर्वक भद्रान तप करी रह्या छे. ॥ ६ ॥

नारदज्ञ बदरिकाश्रम जहाने भगवान नारायणाने प्रणाम करीने विनम्र भावे बेका अने तेमने ए ज ब्रह्म विशे प्रश्न कर्यो. भगवाने जे (ब्रह्म) विशे कलापग्रामवासी ऋषिओंने जहावुं हतुं, परीक्षित! तमे पक्ष मने ते ज ब्रह्म विशे पूछी रह्या छे. ॥ ७ ॥

ए ब्रह्म विशे हुं तमने जे कहुं छुं, तेने तमे भगवान नारायणाना ज शब्दोमां संबोधो. आ (शान) प्राचीनकालमां स्वयं भगवान नारायणो जनलोक-निवासी सनकादि ऋषिओंने कहुं हतुं. त्यां आ ज ब्रह्मना विषयमां चर्चा थती हती. ॥ ८ ॥

भगवान नारायणो कहुं – प्रिय नारद! एक वार जनलोकमां आवुं ज ब्रह्मसत्र थयुं हतुं. ते सत्र त्यां रहेनारा भ्रह्माना मानसपुत्रो अने नैष्ठिक भ्रह्मयारी अवा सनक, सनन्दन, सनातन अने सनत्कुमार समक्ष थयुं हतुं. ॥ ९ ॥

१. ऋषिरुपाच

શેતદીપં ગતવતિ ત્વયિ દ્રષ્ટું તદીશ્વરમ् ।
બ્રહ્મવાદઃ સુસંવૃતઃ શ્રુતયો પત્ર શેરતે ।
તત્ત્ર હાડ્યમલ્લોત્પ્રશ્નસ્તવં માં યમનુપૃષ્ઠસિ ॥ ૧૦ ॥

તુલ્યશ્રુતતપ:શીલાસ્તુલ્યસ્વીયારિમધ્યમા: ।
અપि ચકુ: પ્રવચનમેકું શુશ્રૂષવોડપરે ॥ ૧૧ ॥

સનનન ઉવાચ

સ્વસૃષ્ટમિદમાપીય શયાનં સહ શક્તિભિ: ।
તદન્તે બોધયાચ્યકુસતલિઙ્ગે: શ્રુતય: પરમ् ॥ ૧૨ ॥

યથા શયાનં સમ્રાજું વન્દિનસતતપરાક્રમૈ: ।
પ્રત્યુષેઽભ્યેત્ય સુરલોકેર્ણાધ્યાનયનુળવિન: ॥ ૧૩ ॥

શ્રુતપ જીય:

જ્ય જ્ય જલ્લાજમાજિત દોષગૃભીતગુણાં ।
ત્વમસિ યદાત્મના સમવરુદ્ધસમસ્તભગઃ ।
અગજુગદોકસામભિલશક્ત્યવબોધક તે
કવચિદજ્યાડત્મના ય ચરતોડનુચરેન્નિગમ: ॥ ૧૪ ॥

ક આ શ્લોકો ઉપર શ્રીશ્રીપરસ્વામીએ બહુ સુંદર શ્લોકો લખ્યા છે તે અર્થ સાથે અહીં આપવામાં આવ્યા છે -

જ્ય જ્યાજિત જલ્લાજજમાતૃતિમજમુપનીતમૃદ્ધાગુણામ् ।

ન હિ ભવન્નમૃતે પ્રભવન્નયમી નિગમગીતગુણાંશીવતા તવ ॥ ૧ ॥

અજિત! આપનો જ્ય થાઓ, જ્ય થાઓ! મિથ્યા ગુણો ધારણ કરીને સ્થાવરજુંગમ જીવોના આવરણરૂપ આ માયાનો નાશ કરો. આપના વિના બિચારા જ્ય તેને મારો નહીં શકે - તેને પાર નહીં કરી શકે. વેદો એ વાતનું જાન કરતા રહે છે કે આપ સદ્ગુણોના સમુદ્ર છો. ॥૧ ॥

તમે જ્યારે મારા શેતદીપાખિપતિ અનિરુદ્ધ સ્વરૂપના દર્શન કરવા માટે શેતદીપ ગયા હતા ત્વારે ત્યાં બ્રહ્મ વિશે ઘણી જ સુંદર ચર્ચા થઈ હતી, એ વિષયનું વર્ણન કરવામાં શ્રુતિઓ પણ અસમર્થ છે. ત્યાં એ જ પ્રશ્ન પૂછવામાં આવ્યો હતો જે તમે મને હમણાં પૂછી રહ્યા છો, 'શ્રુતિઓ નિર્ગુણ બ્રહ્મનું વર્ણન કરી રીતે કરે છે?' ॥ ૧૦ ॥

સનનાદિ ચારેથી ઋષિઓ શાસ્ત્રીય જ્ઞાનથી સંપન્ન છે, તપસ્યા અને શીલ-સ્વભાવમાં પણ સમાન છે, તેમની દાખિલાં શત્રુ, મિત્ર કે ઉદાસીનનો લેદ નથી. તેમણે પોતાનામાંથી સનનનને વક્તા બનાવ્યા અને બાકીના ત્રણે ભાઈ જિશાસુ શ્રોતા બનીને બેસી ગયા. ॥ ૧૧ ॥

સનનને કહું - જ્યારે પરમાત્મા પોતે બનાવેલા આ જગતને પોતાનામાં લીન કરીને પોતાની શક્તિઓની સાથે સૂતા હોય છે અને પ્રલયનો કાળ સમાપ્ત થતાં ફરીથી સુદ્ધિ-નિર્માણનો સમય આવે છે ત્વારે શ્રુતિઓ પરમાત્માનું પ્રતિપાદન કરનારાં વચ્ચનોથી એ રીતે તેમને જગાડે છે, જેમ સવારે સેવક એવા બંદીજનો આવીને રાજાનાં પરાક્રમ તથા સુધ્યશનનું વર્ણન કરીને સૂઈ ગયેલા રાજને જગાડે છે. ॥ ૧૨-૧૩ ॥

શ્રુતિઓ કહે છે - હે અજિત! આપનો જ્ય થાઓ! જ્ય થાઓ! આપ સર્વશ્રેષ્ઠ છો; આ ચરાચર જગતના આનંદાદિ ગુણોને ઢાંકી દેવા માટે જ આપની માયાએ સત્ત્વાદિ ગુણોનો સ્વીકાર કર્યો છે, તે માયાનો આપ નાશ કરો, કેમકે, એકમાત્ર સ્વયં આપ જ સમસ્ત ઐશ્વર્યથી પરિપૂર્ણ છો; અને તેથી મનુષ્ય વગેરે સમસ્ત પ્રાણીઓની જ્ઞાન-વૈરાગ્ય વગેરે શક્તિઓને જાગૃત કરનારા પણ આપ જ છો. ક્યારેક આપ માયાની સાથે જગતરૂપે પ્રગટ થાઓ છો તો ક્યારેક વિશ્વના નિર્માણનો સંકલ્પ કરો છો, ત્વારે સર્જન, પાલન અને સંહારની લીલા કરો છો. (અથવા જગતના કલ્યાણ માટે અવતાર ધારણ કરવાની લીલા કરો છો.) આવા આપના (સગુણ) ઉપનું વર્ણન કરવામાં અમે શ્રુતિઓ કંઈક અંશે થોડી-ઘણી સમર્થ થઈ શકીએ છીએ.^૫ ॥ ૧૪ ॥

बृहदुपलभ्यमेतदवयन्त्यवशेषतया

यत् उद्यास्तमयौ विकृतेर्भूदि वाऽविकृतात् ।

अत ऋषयो दधुस्त्वयि मनोवयनाचरितं

कथमयथा भवन्ति भुवि दत्तपदानि नृषाम् ॥ १५ ॥

इति तव सूर्यस्त्वयिपतेऽभिलोकमल-

क्षपणकथामृताभ्यमवगात्य तपांसि जहुः ।

किमुत पुनः स्वधामविधुताशयकालगुणाः

परम भजन्ति ये पदमज्ज्ञानुभवम् ॥ १६ ॥

हे ग्रन्थ! आ समग्र जगत आपथी ज उत्पन्न थयुं छे, तेथी आ संपूर्ण जगत भ्रमनुं ज स्वरूप छे. ज्ञानीओ संपूर्ण विश्वानो भ्रमात्रे अनुभव करे छे; तेहें, ते भ्रमथी ज उत्पन्न थयुं छे अने भ्रमामां ज विलीन थई जाय छे, परमात्मा ज शेष रहे छे. तेथी तत्त्वदृष्टिथी जोतां एकमात्र परभ्रह्मनी ज सत्ता छे. जेम माटीमांथी अनेक प्रकारनां जुदां-जुदां आकारनां पात्रो बने छे, परंतु ते पात्रो बन्यां ते पूर्व माटी ज हती, पात्रोना आकारमां पश्च माटी ज छे अने ते पात्रो नष्ट थतां पश्च माटी ज शेष रहे छे. अर्थात् माटी अविकारीत्रे एक ज रहे छे. ते ज प्रमाणे प्रपञ्चनुं अर्थात् संसारनुं सर्वजन आपनाथी थतुं होवाना करक्षे तेना आहि, मध्य अने अंतमां अविकारी त्रे आप ज रहो छो. प्रकृतिना कर्यरूप संसारमां निरंतर परिवर्तन थई रह्युं छे. तेथी ऋषिओ मन द्वारा जे चित्तन करे छे, वाशी द्वारा जे वर्णन करे छे, ते बधुं भ्रमनुं ज चित्तन, मनन अने वर्णन थाय छे. अज्ञि, ईन्द्र, वरुण वगेरेना उपमां तेओ जे उपासना वगेरे करे छे ते बधी भ्रमनी ज उपासना छे. जेम कोई मनुष्य पोतानो पश्च ईट, पश्चर अधवा लाकडा पर मूँके तो पश्च ते पृथ्वी पर ज हरो, तेहें, ते बधां पृथ्वीस्वरूप ज छे. तेथी अमे श्रुतिओ पश्च जे नाम-उपनुं वर्णन करीओ छीओ, ते बधुं आपनुं ज वर्णन छे.* ॥ १५ ॥

हे त्रिलोकना अधिपति! आपना तत्त्व-रहस्यने ज्ञानारा भक्तोमांथी केटवाय भक्तो तो आपना लीला-कथामृतदृषी सागरमां स्नान करीने पोताना पाप-ताप घोर्झने आपने ग्राप्त थाय छे तथा बीजा केटवाक शानमार्ग द्वारा राग-द्वेष वगेरेने नष्ट करी कर्मवासना क्षीण थतां आपना रवरूपमां एकात्मताथी स्थित थहिने आपने ग्राप्त थाय छे. आ प्रमाणे हे परमात्मा! आपना ते भक्तोओ पोतानुं अंतःकरण आत्मज्ञान द्वारा तद्वन शांत अने परिशुद्ध करी दीधुं छे. तेथी तेमने काणना प्रभावे थता शरीरना विकारो - वृद्धावस्था अने मृत्यु वगेरे पश्च चलित करी शक्तां नथी. क्यां सुधी कहुं, ते भक्तो तो सतत परमानन्दनो अनुभव करता रहीने आपना भजन-ध्यानमां लीन रहे छे.* ॥ १६ ॥

* दुष्टिश्वविक्रीन्मुखामरा जगदिदं न भवेत्पृथगुलितम् ।

बहुभुजैरपि मन्त्रगणीरज्जस्त्वमुरुमूर्तिरतो विनिग्रहसे ॥ २ ॥

श्रवा, अज्ञि, सूर्य, ईन्द्र वगेरे देवताओ तथा आ संपूर्ण जगत प्रतीत थतुं होवा छतां पश्च आपनाथी अलग नथी. तेथी अनेक देवताओनुं प्रतिपादन करनारा वेद-मंत्रो ते देवताओना नामथी अलग-अलग आपनी ज विलीन मूर्तिओनुं वर्णन करे छे. परस्तुः आप अज्ञना छो, ते गृहितोना दृपे पश्च आपनो जन्म थतो नथी. ॥ २ ॥

● सकलवेदगणेशितसद्गुणस्त्वमिति सर्वमनीषिज्ञा रताः ।

त्वयि सुभद्रगुणश्रवणादिभिस्त्व पदस्मरणो गतकलमाः ॥ ३ ॥

बधा वेदो आपना सद्गुणोनुं वर्णन करे छे. तेथी संसारना बधा विज्ञानो आपना मंगलमय कल्याशकारी गुणोना श्वसा, स्मरण वगेरे द्वारा आपनी साथे ज ग्रेम करे छे, अने आपना शरणोनुं स्मरण करीने बधां ज दुःखोधी मुक्ता थई जाय छे. ॥ ३ ॥

દેતય ઈવ શ્વસન્યસુભૃતો યદિ તેડનુવિધા

મહદહમાદયોડહમસુજનુ યદનુગ્રહતઃ ।

પુરુષવિધોડન્યયોડત્ર ચરમોડમધ્યાદિષુ ય:

સદસતઃ પરં ત્વમય યદેષ્વવશેષમૃતમ् ॥ ૧૭ ॥

ઉદ્રમુપાસતે ય ઋષિવર્તમસુ કૂર્પદશઃ

પરિસરપદ્રતિં હદ્યમારુણ્યો દહરમ् ।

તત્ત ઉદગાદનાત તવ ધામ શિરઃ પરમં

પુનરિહ યત્ત સમેત્ય ન પતન્તિ કૃતાત્તમુખે ॥ ૧૮ ॥

ફં નરવ્યુ: પ્રતિપદ યદિ તવિ શ્રવણવર્જનસંસ્મરણાદિભિ: ।

નરહરે! ન અજન્તિ નૃષ્ટામિહે દત્તિવહુચ્છ્વસિતં વિકલં તતઃ ॥ ૪ ॥

નરહરિ! મનુષ્ય-શરીર પ્રાપ્ત કરીને, જે જીવો આપના શ્રવણ, વર્જન અને સ્મરણ વગેરે દ્વારા આપની ભક્તિ કરતા નથી તે જીવોનું ગાસ લેવું પમણ જેવું બ્રથ્ય છે. ॥ ૪ ॥

♦ ઉદરાદિષુ ય: પુસાં ચિન્તિતો મુનિવર્તમભિ: ।

હન્તિ મૃત્યુભયં દેવો હદ્ગતં તમુપાસમહે ॥ ૫ ॥

મનુષ્ય-ઋષિ-મુનિઓ દ્વારા બતાવેલી પદ્રતિઝોથી ઉદર વગેરે સ્થાનોમાં જેમનું ચિંતન કરે છે અને જે પ્રલુદ તેમના ચિંતન કરવાથી મૃત્યુ-ભયનો નાશ કરી રહે છે, તે હદ્યદેશમાં બિરાજમાન પ્રલુની અમે ઉપાસના કરીએ છીએ. ॥ ૫ ॥

હે પરમાત્મન! પ્રાણી આપની ભક્તિ, આપનું પૂજન વગેરે કરતો રહે તેમાં જ તેના જીવનની સાર્થકતા છે, નહીંતર તેનું શાસ લેવું લુહારની પમણ જેવું બ્રથ્ય છે. મહાત્મા વગેરે જેટલાં પમણ તત્ત્વો છે તે બધાં જડ છે, સુચિના સર્જનમાં એ બધાં જ્યારે સફળ ન થઈ શક્યાં ત્યારે આપે જ કૃપાપૂર્વક એ તત્ત્વોમાં પોતાની શક્તિનો સંચાર કર્યો, ત્યારે તે સુચિના નિર્માણકાર્યમાં સફળ થયાં. આ પ્રમાણે આપના અનુગ્રહથી જ સુચિનું નિર્માણ થયું. અન્નમય, પ્રાણમય, મનોમય, વિજ્ઞાનમય અને આનંદમય - આ પંચકોશોમાં (તે-તે શરીર પ્રમાણે) આપ જ પુરુષરૂપે રહો છો. આ કોશોમાં જે છેલ્લો આનંદમય કોશ છે તે આપનું જ સ્વરૂપ છે, આનંદમય કોશમાં સ્વિત થઈને પ્રાણી (જીવ) આપને પ્રાપ્ત થાય છે. સત્ત અસત્ત અર્થાત્ કાર્ય-કારણરૂપી જગતથી આપ પર છો, આથી ઉપનિષદનાં ‘નેતિ, નેતિ’ વાક્યોથી નિષેષ થઈ ગયા પદ્ધી પમણ શેષ જે પરમાત્મતત્ત્વ રહે છે તેને જ જ્ઞાનીજનો ગ્રહણ અર્થાત્ સત્ત્ય માને છે અને તે સત્ત્ય તત્ત્વ આપં જ છો. ♦ ॥ ૧૭ ॥

† ઋષિઓએ આપની પ્રાપ્તિ માટેના અનેક માર્ગ બતાવ્યા છે. જે સ્થૂળ દશ્ચિવાળા છે તે મણિપૂરક ચકમાં (નાલિમાં) અગ્નિરૂપે આપની ઉપાસના કરે છે. બીજા અરુણવંશના ઋષિઓ નાડીઓના પ્રસારના સ્થાનરૂપ હદ્યમાં આપના પરમ સૂક્ષ્મ દહર-બ્રહ્મની ઉપાસના કરે છે. હે અનંત! તે હદ્યમાંથી જ જે સુષુભ્યા નાડી કે જે મસ્તકમાં બ્રહ્મરંજ (સહસ્રાર્થક) સુધી ગયેલી છે અને જે આપને પ્રાપ્ત કરવાનો શ્રેષ્ઠ માર્ગ છે, તે જ્યોતિર્મય માર્ગ દ્વારા યોગી ઉપર જઈને આપને પ્રાપ્ત કરે છે, આને અર્થિરાદિ માર્ગ કહે છે. આ માર્ગ દ્વારા આપને પ્રાપ્ત થયેલ જીવ પુનઃ જન્મ-મરણના ચક્કરાવામાં પડતો નથી. ♦ ॥ ૧૮ ॥

स्वकृतविचित्रयोनिषु विश्विव डेतुतया

तरतमतश्चकास्यनलवत् स्वकृतानुकृतिः ।

अथ वितथास्यमूष्पवितथं तव धाम समं

विरज्जियोऽन्वयन्त्यभिविपश्यव एकरसम् ॥ १८ ॥

स्वकृतपुरेष्यभीष्पभिरन्तरसंवरणां

तव पुरुषं वदन्त्यभिलशक्तिधृतोऽशकृतम् ।

इति नृगति विविद्य कवयो निगमावपनं

भवत उपासते इत्यिभवत्य भुवि विश्वसिताः ॥ २० ॥

हुरवगमात्मतत्वनिगमाय तवात्तनो-

शरितमहामृताभ्यपरिवर्तपरिश्रमणाः ।

न परिलधन्ति डेयिदपवर्गमपीश्वर ते

यरणासरोऽहंसकुलसज्जविसुष्टगृहाः ॥ २१ ॥

बगवन्! आपे ज अनेक प्रकारनी योनिओ बनावी छे अने ते योनिओमां जाणो कारणाहपे आप ज प्रविष्ट थई गया छो. जेते, आप सर्वव्यापी होवाथी आपना माटे प्रवेश करवानी वात कई रीते करी शक्य; तेम छतां पश्च प्रवेश कर्या होय ऐवु लागे छे. अजिं जे रीते सर्वत्र समानहुपे व्यापक छे, छतां लाकडानी आकृति प्रमाणो जुदा जुदा आकारनो जोवामां आवे छे, ते ज प्रमाणो आप सदा सर्वत्र एकरस अने समभावमा व्यापक छो. आप आनंदस्वरूप छो, सत्यस्वरूप छो. निर्भित्यालुद्धिना तेमज कर्महणमां आसक्ति विनाना महापुरुषो प्रपञ्चनी सत्ताने तेमज ऐनी बधी आकृतिओने यिथ्या समझने ऐनां उपर-छल्लां नाम-हृपोने छोडी दृष्टिने तत्त्वहुपे सर्वत्र एकमात्र परब्रह्म परमात्मानीज सत्तानो निरंतर साक्षात्कार करे छे. ♦ ॥ १८ ॥

ज्ञवोनां सधणां शरीरोनुं निर्माण आपे ज कर्यु छे. ते शरीरोमां रहेनारो ज्ञव एकमात्र आपनो ज सनातन अंश छे. जेम आपनो विग्रह जडतन्त्रोथी अतीत छे ते ज प्रमाणो आपना अंश एवा ज्ञवनुं स्वरूप पश्च (अंशी-अंशना संबंधथी) वास्तविक रीते जडथी बिलकुल परे छे. आपना द्वारा निर्भित शरीरोमां ज्ञव (अन्तसंवरणाम् अर्थात् प्रकृतिना कारणानु आवरण अने एहिः संवरणाम् अर्थात् प्रकृतिना कार्यरूप शरीरनु आवरण) आ बन्ने आवरणोथी रहित छे अर्थात् ज्ञव जड प्रकृतिथी परे छे. जे रीते आपनुं वास्तविक स्वरूप शुद्ध, चेतन, आनंदस्वरूप अने अविनाशी छे ते ज प्रमाणो ज्ञव पश्च चेतन, अमल, सहज, सुखराशि (आनंदस्वरूप) अने अविनाशी छे. तत्पश्चानीओ ऐने समस्त शक्तिओने धारण करनार एवा आपनो ज सनातन अंश माने छे. ज्ञवनी आवी महताने समझने ज ज्ञानीजनो आपना चरणोनी उपासना करे छे, कारणाके, आपना चरणोनी सेवा-पूजा संसारना आवागमनने भिटावी देहे. एटलुं ज नहि, 'आपना चरणो ज बधां प्रकारनां लौकिक अने वैदिक कर्मानुं समर्पण-स्थान छे' एवा दृढ निश्चय साथे आपनी उपासना करीने आपना भक्तो आपना पवित्र धाम एवा वैकुंठने पामे छे. ♦ ॥ २० ॥ हे ईश्वर! परमात्मतत्वनु शान प्रापा थवुं धाणुं कठाके छे ऐवुं जाणीने ज्ञवो पर अनुग्रह करवा माटे अने तेमनो संसारना आवागमनथी छुटकारो करवा माटे आप अनेक अवतार-पारणानी लीला करो छो. अमृतना सागर जेवी आपनी ते लीलामां दुबडी मारीने ज्ञवो पोताना

❖ स्वनिर्मितेषु श्रायेषु तारतम्यविवरितम् ।

सर्वानुस्युतसन्मानं भगवन्तं भजामहे ॥ ६ ॥

पोताना द्वारा निर्मित संपूर्ण शर्पोमां जे न्यूनापिक ब्रेह्म-कनिष्ठना भावथी रहित अने सर्वमां भरपूर छे, आ उपे अनुभवमां आवनारी निर्विशेष चता इपे स्थित छे, ते भगवाननुं अगे भजन करीबो छीबो. ॥ ६ ॥

* 'भगवद्गीता'मां पश्च भगवाननुं वचन छे : ममैवांशो ज्ञवलोके ज्ञवभूतः सनातनः (गीता - १५/७)

❖ त्वद्वशस्य ममेशान त्वन्मायाकृतभन्धनम् ।

त्वद्विषिदेवामादिश्य परशनन्द निर्वर्तय ॥ ७ ॥

मारा परमानंद-स्वरूप स्वामी! हुं आपनो अंश छुं, पोताना चरणोनी सेवानी आशा आपीने पोतानी माया द्वारा निर्मित मारा बंधनने कारी नामो. ॥ ७ ॥

ત્વદનુપથं કુલાયમિદમાત્મસુહિત્રિયવ-

ચ્યરતિ તથોન્મુખે ત્વયિ હિતે પ્રિય આત્મનિ ચ ।

ન બત રમણ્યહો અસદુપાસનયાડુત્મહનો

પદનુશયા ભ્રમણ્યુરૂભયે કુશરીરમૃતઃ ॥ ૨૨ ॥

નિભૂતમરન્મનોડકદ્યોગયુજો હદિ ચ-

ન્મુનય ઉપાસતે તદર્યોડપિ યયુઃ સ્મરણાત् ।

સ્ત્રિય ઉરગેન્દ્રભોગભુજદ્ધદ્વિષક્તધિયો

વયમ્ભપિ તે સમાઃ સમદેશોડુદ્વિસરોજસુધાઃ ॥ ૨૩ ॥

સાંસારિક કલેશોરૂપી અવરોધોને શાંત કરે છે અને આ રીતે તેમનો સંસારચક્રમાં ભટકવાનો થાક પણ દૂર થાય છે. તેથી આપના ભક્તો આપનાં ચરણકુમળોના પ્રેમી એવા પરમહંસોના સત્સંગમાં જ અનંત આનંદનો અનુભવ કરતા રહીને પોતાના ગૃહસ્થ-છવનને પણ વિસારી હે છે. એટલું જ નહિ, તેઓ કથામૃતના આનંદને છોડીને મોકાની પણ કામના કરતા નથી. કારણકે, આપની કથા જ અમૃતનો લહેરાતો સાગર છે. ભક્તોનું ચિત્ત પૂર્ણિત: આપમાં જ જોડાયેલું રહે છે. તેથી આપની અવતારલીલા પણ છવો માટે એક વિશેષ અનુગ્રહ જ છે. • ॥ ૨૧ ॥

હે પરમાત્મન! આ પાંચભૌતિક શરીર આપને પ્રાપ્ત કરવાનું એક સાધન છે, તેનો જો આપની પ્રાપ્તિ અર્થ વિનિયોગ કરી શકાય તો એ જ (શરીર) પોતાના આત્મીય, પ્રિય સુહુદનો પરિચય આપે છે, કેમકે, આપ તો છુવને અપનાવવા સદા તત્પર રહો છો, તેની સંમુખ જ છો. એટલું જ નહિ, આપ સર્વના હિતેખી, પ્રિય અને આત્મા છો. તેથી જ આપે આપના તરફથી છુવને વિપુલ સાધનો આપીને આપને પ્રાપ્ત કરવાની અનુકૂળતા કરી આપી છે. પરંતુ દુઃખની વાત છે કે, જીવ અસત્ત એવા ભોગોની કામના કરીને, તેમાં જ ખૂંપેલા રહીને એ કામનાઓની પૂર્તિ કરવામાં જ વ્યસ્ત રહે છે. અને આ રીતે તેઓ સ્વયં પોતાના આત્માનું જ હનન કરી રહ્યા છે. આવા જીવોએ શરીર ધારણ કરવું એ એક રીતે જન્મ-મરણના ચક્રવામાં ભટકવું જ છે અથોત્ તેમનું છુવન વ્યર્થ છે.* ॥ ૨૨ ॥

હે પ્રભુ! આપનો સર્વના પ્રત્યે સમાન ભાવ છે, સાથે-સાથે તમામ જીવો પ્રત્યે આપની અપાર કરુણા છે. એનું પ્રમાણ એ છે કે, જે યોગીઓ માણાયામ, પ્રત્યાહાર વગેરે દ્વારા પોતાના મન-ઈન્દ્રિયોને વશ કરીને આપની ઉપાસના કરે છે તેઓ પણ આપને જ પ્રાપ્ત થાય છે, તે જ પ્રમાણો આપનું શત્રુભાવે સ્મરણ કરનારા - રાવણા, કંસ, શિશુપાલ વગેરે પણ આપને જ પ્રાપ્ત થાય છે. એ ઉપરાંત આદિ શૈખનારાયણના જેવી ભૂજાઓએ ધરાવનારા આપનામાં જ જેમની બુદ્ધિ પરોવાયેલી છે એવી પ્રજની ગોપી વગેરે સ્થીરીઓ તેમ જ અન્ય કામભાવથી પ્રેમ કરનારી સ્ત્રીઓ પણ આપનું પ્રેમભાવથી સ્મરણ કરીને આપને જ પ્રાપ્ત થાય છે. અને અમે શ્રુતિઓ કે જેમણે આપના ચરણકુમળોને પોતાનો દઢ આશ્રય માન્યો છે તે પણ આપને જ પ્રાપ્ત થઈએ છીએ. અર્થાત્ આપનું સ્મરણ ભલે કોઈ પણ ભાવથી કરવામાં આવે, છેવટે તે આપની પ્રાપ્તિ કરાવી હે છે. આપના સમાન ભાવનું જ આ પરિણામ છે.^૫ ॥ ૨૩ ॥

* ત્વક્યામૃતપાથોધૌ વિહરનો મહામુદ્દઃ । કુર્વન્તિ કૃતિનઃ કેવિચ્યતુર્વર્ગં તૃષ્ણોપમમ् ॥ ૮ ॥

કોઈ કોઈ શુદ્ધ અંતઃકરણયાણ મહાપુરુષો આપની અમૃતમયી કથાના મહાસાગરમાં વિહાર કરતા રહીને પરમાનંદમાં મન રહે છે અને પર્યા, અર્થાત્, કામ અને મોકા - આ ચારે પુરુષાર્થોને તણાખલા જેવા તુચ્છ ગણે છે. ॥ ૮ ॥

* ત્વયાત્મનિ જગતના સ્થાની છો અને અમારા આત્મા જ છે. આ જીવનમાં જ માનું મન આપમાં રમણ કરે. મારું એવું સૌભાગ્ય કથારે ઘરો, જીવારે મને આ પ્રકારનો મનુષ્ય-જન્મ પ્રાપ્ત થાય? ॥ ૯ ॥

* અંધાધુન્ય સરકાર હે તુલસી ભજો નિસંક । ખીલે દીનો અમરપદ રીલે દીનો લંક ॥

^૫ ચરણસ્મરણં પ્રેમણ । તવ હેવ સુહુર્લભમ् । યથાકથાચ્યિતૃહરે મમ બૂધાદર્નિશમ् ॥ ૧૦ ॥

५ ईह नु वेद बतावरजन्मलयोऽग्रसं

यत् उदगादिर्यमनु देवगणा उभये ।

तर्हि न सत् यासदुभयं न च कालज्वः

किमपि न तत् शास्त्रमवकुष्य शयीत् यदा ॥ २४ ॥

जनिमसतः सतो मृतिमुतात्मनि ये च भिदां

विपद्धामृतं स्मरन्त्युपदिशन्ति त आरुपितैः ।

त्रिगुणामयः पुमानिति भिदा यद्बोधकृता

त्वयि न ततः परत्र स भवेद्यद्बोधरसे ॥ २५ ॥

देवा आपना यरशोनुं प्रेमपूर्वक स्मरण बहु दुर्बल हे, ज्वे, गमे ते रीते थाय, नुसिंह! मने तो आपना यरशोनुं स्मरण निरंतर चतुर्दिवस रहु रहो ॥ १० ॥

* कवाह भुज्यादिसंरुद्धः क्य च भूमन्माहसत्य ।

दीनबन्धो द्यासिन्धो भक्तिं ए नृहरे दिश ॥ ११ ॥

हे अनंत! क्यां भुद्धि वगेरे परिचिन्न उपाधिओथो वेगेषेषो हुं अने क्यां आपनुं मन, पासी वगेरेथी अगोयर स्वरूप (आपनुं शान प्राप्त कर्वुं तो बहु अधरं छ), तेथी दीनबन्धु! द्यासिन्धु! नरहरि देवा मने तो आपनी भक्ति ज आपो ॥ ११ ॥

* मिथ्यातर्कसुक्तिरोत्तमलावादान्यकारान्त-

आम्यन्मन्दमतेरमन्दमहिमंस्तवज्ञशानवर्त्यस्तुतम् ।

श्रीमन्माधव वामन त्रिलयन श्रीशक्ति श्रीपते

गोविन्देति मुदा वद्न् भवुपते भुक्तः उठा स्यामहम् ॥ १२ ॥

अनंत भक्तिमावाणा प्रबु! जे भुड लोडो मिथ्या तर्को दारा प्रेरित अत्यंत कर्कश वादन्विवादना घोर अंपकारमां बटडी रखा हे, तेमना माटे आपना शाननां मार्गे रूपट देखानो संलव नथी. तेथी भारा छवनमां ऐवी सौभाग्यनी वडी क्यारे आवशे के हुं श्रीमन्माधव, वामन, त्रिलोग्यन, श्रीशक्ति, श्रीपते, गोविन्द, भवुपते – आ रीते आपने आनंदमन घर्ने पोकारतो रहीने भुक्त वर्द्ध जाउ ज. ॥ १२ ॥

६ हे भगवन्! आप ज सौना आदिकारण छो, सर्व प्रथम प्रजापिता ब्रह्माण्ड आपनामां ज उत्पन्न थया हे. ते पछी आध्यात्मिक अने आधिदैविक बन्ने प्रकारना देवताओ (शरीरमां रहेनारा मन अने ईन्द्रियोना अभिमानी देवता अटले आध्यात्मिक देवता तथा बहारना अन्य लोकपाल देवता अटले आधिदैविक देवता) उत्पन्न थया. आ प्रभाषो ए तमामनी उत्पत्ति आपनामांथी ज वर्द्ध हे. तेथी जेओ आपनामांथी उत्पन्न थया हे तेओ सर्वना मूळ कारण अेवा आपने, आपना वास्तविक स्वरूपने कर्द रीते जाणी शके? प्रबु! जन्म लेनारनुं भृत्यु पक्ष निश्चित हे. आप अविनाशी हो, आप समग्र प्रपञ्च पोतानामां लीन करीने शयन करो हो त्यारे न तो कारण रहे हे के न कर्य, अर्थात् सूक्ष्म अने स्थूल बन्ने प्रकारनी सृष्टिनुं अस्तित्व रहेतुं नथी; काणनो वेग पक्ष रहेतो नथी के कोई शास्त्र पक्ष रहेतुं नथी. आवी स्थितिमां आपनुं स्वरूप केवुं हे विशेषी कोई कल्पना पक्ष कर्द रीते करी शके?* ॥ २४ ॥

आ प्रभाषो आपना वास्तविक तत्त्वनुं ज्ञान प्राप्त कर्वुं सुलभ नथी. तेथी उपदेशकोमां पक्ष अनेक प्रकारना भत्तेद थता रहे हे. तेमनामांथी थोडाक जे नास्तिकवादी हे ते कहे हे के, आ संसारनी उत्पत्ति जडथी वर्द्ध हे अर्थात् ऋ-पुरुषना संयोगधी प्रकृति द्वारा आ संसार उत्पन्न थयो हे, जे उत्पन्न थाय हे तेनो नाश पक्ष थाय हे, तेमां पक्ष प्रकृति ज कारण हे. केटलाक लोको हुःओना नाशने ज मुक्ति माने हे, बीज-केटलाक लोको कर्म अने तेना फणे सत्य माने हे तथा अन्य केटलाक लोको आत्मानां अनेक रुपो हे अेम कहे हे. ए बधा ज अभवश आरोप करीने ज आ प्रभाषो कहे हे. केटलाक लोको छवने त्रिगुणात्मक कहे हे. वास्तवमां आ बधा तर्को अज्ञानने कारण हे. हे प्रबु! आप तो ज्ञानस्वरूप हो अने छवनुं वास्तविक स्वरूप पक्ष आपनी जेम ज्ञानस्वरूप ज हे, परंतु छव पोताना आत्मस्वरूपने भूलीने भायाना यकरावामां अभित थयो होवाथी ते पोताना स्वरूपने जाणी शकतो नथी. ज्ञानस्वरूप अेवा आपनामां आ प्रकारना भ्रमने कोई स्थान नथी.* ॥ २५ ॥

* कवाह भुज्यादिसंरुद्धः क्य च भूमन्माहसत्य ।

दीनबन्धो द्यासिन्धो भक्तिं ए नृहरे दिश ॥ ११ ॥

हे अनंत! क्यां भुद्धि वगेरे परिचिन्न उपाधिओथो हुं अने क्यां आपनुं मन, पासी वगेरेथी अगोयर स्वरूप (आपनुं शान प्राप्त कर्वुं तो बहु अधरं छ), तेथी दीनबन्धु! द्यासिन्धु! नरहरि देवा मने तो आपनी भक्ति ज आपो ॥ ११ ॥

* मिथ्यातर्कसुक्तिरोत्तमलावादान्यकारान्त-

आम्यन्मन्दमतेरमन्दमहिमंस्तवज्ञशानवर्त्यस्तुतम् ।

श्रीमन्माधव वामन त्रिलयन श्रीशक्ति श्रीपते

गोविन्देति मुदा वद्न् भवुपते भुक्तः उठा स्यामहम् ॥ १२ ॥

अनंत भक्तिमावाणा प्रबु! जे भुड लोडो मिथ्या तर्को दारा प्रेरित अत्यंत कर्कश वादन्विवादना घोर अंपकारमां बटडी रखा हे, तेमना माटे आपना शाननां मार्गे रूपट देखानो संलव नथी. तेथी भारा छवनमां ऐवी सौभाग्यनी वडी क्यारे आवशे के हुं श्रीमन्माधव, वामन, त्रिलोग्यन, श्रीशक्ति, श्रीपते, गोविन्द, भवुपते – आ रीते आपने आनंदमन घर्ने पोकारतो रहीने भुक्त वर्द्ध जाउ ज. ॥ १२ ॥

સદિવ મનસ્ત્રિવૃત્તયિ વિભાત્યસદામનુજીત्

સદભિમૃશાન્યશેષમિદમાત્મતયાડ્યાઽત્મવિદઃ ।

ન હિ વિકૃતિં ત્વજળિ ઉનકસ્ય તદાત્મતયા

સ્વકૃતમનુપ્રવિષ્ટમિદમાત્મતયાડ્યસિતમ् ॥ ૨૬॥

તવ પરિ યે ચરન્યભિલસાત્વનિકેતતયા

ત ઉત પદાડ્યકમાત્યવિગણથ્ય શિરો નિત્રિતે: ।

પરિવયસે પશૂનિવ ગિરા વિભુધાનપિ તા-

સ્ત્વયિ કૃતસૌહદા: ખલુ પુનજીન યે વિમુખા: ॥ ૨૭॥

ત્વમકુરણઃ સ્વરાડભિલકારકશક્તિધર-

સ્તવ બલિમુદ્ધહન્તિ સમદાત્યજ્યાડનિમિધા: ।

૬ મનુષ્યથી મન સુધીનું જે આ ત્રિગુણાત્મક જગત છે એ પ્રકૃતિનું કાર્ય હોવાથી અસત્ત છે, પરંતુ તેના આધાર આપ છો અને આપ જ તેમાં પરિપૂર્વીરૂપે રહેલા હોવાથી તે અસત્ત હોવા છતાં પણ સત્ત જેવું પ્રતીત થાય છે. આત્મજ્ઞાનીની પ્રભાદાટિ હોવાથી તેના માટે સમગ્ર વિશ્વ બ્રહ્મમય જ છે. બ્રહ્મજ્ઞાની જગતને આપનું જ સ્વરૂપ જુએ છે, તે માયાનો સ્વીકાર કરતો નથી. તેથી તેનું વિશ્વને સત્ત્ય માનવું પણ ઉચ્ચિત જ છે. જેમ સોનાનાં આલૂપણોમાં તત્ત્વરૂપે સોનું જ સમજનાર આભૂપણોની આકૃતિને મિથ્યા માનીને સોનાની જ કીમત સમજે છે, તે જ રીતે તત્ત્વજ્ઞાની માયાથી બનેલી આકૃતિઓને મિથ્યા માનીને અવિઝાનરૂપે આપને જ જુએ છે. કેમકે, આ વિશ્વનું સર્જન કરીને આપે જ તેમાં પ્રવેશ કર્યો છે.* ॥ ૨૬ ॥ આ પ્રમાણે બધાં પ્રાણીઓમાં આપ જ પ્રકાશિત થઈ રહ્યા છો એવું જાહીને આપના અનન્ય ભક્તો બધામાં સર્વાત્મભાવ રાખીને બધાં પ્રાણીઓની સેવાને આપની જ સેવા સમજે છે. તેવા મહાપુરુષોની બધી ડિપાઓ આપની સાથે જ થતી હોવાથી તેવા મહાપુરુષો મૃત્યુના મસ્તક પર પગ મૂકે છે. (મૃત્યુના ભયને વિસારી દે છે.) તેમનું મન આપનામાં પરોવાયેલું રહેવાને લીધે તેઓ પરમ પવિત્ર હોય છે. આથી તેઓ જન્મ-મૃત્યુના ચકરાવામાં ફસાતા નથી; પરંતુ જેઓ આપની ભક્તિથી વિમુખ છે તેઓ વિદ્વાન હોવા છતાં આપની વેદવાણી કે જેમાં કર્મફળનું વર્ણાન છે, તેમાં રચ્યા-પરચ્યા રહેવાથી કર્મફળની કામના તેમને બંધનકારક બને છે, અને જેમ પશુને બાંધીને તેમની પાસે કામ લેવામાં આવે છે તે જ પ્રમાણે કર્મફળ આપનારી વેદવાણીમાં ફસાઈને કર્મ કરતા રહે છે, પુષ્પપાપના ફળસ્વરૂપે તેમના જન્મ-મરણના ફેરા ટળતા નથી. પરંતુ આપના ભક્તો તો આપને પામી જતા હોઈ પુનઃ સંસારમાં આવતા નથી. તેથી આપની ભક્તિ જ જીવોને માટે સર્વોત્તમ છે.* ॥ ૨૭ ॥

હે પ્રભુ! આપ મન, બુદ્ધિ, ઈન્દ્રિયો વગેરેથી રહિત હોવા છતાં બધી ઈન્દ્રિયોની શક્તિને ધારણ કરનારા છો. આપ સ્વયં પ્રકાશસ્વરૂપ છો. સર્વ પ્રાણીઓની સર્વ પ્રકારની શક્તિના ઓત

* યત્સાત્વત: સદાભાતિ જગદેતદસત: સ્તવતઃ ।
સદાભાસમસત્યસ્ત્રિનું ભગવન્તં ભજામ તમ્ ॥ ૧૩ ॥

આ જગત ગૌતમાના સ્વરૂપ, નામ અને આકૃતિના રૂપમાં અસત્ત છે, છતાં પણ જે અવિઝાન-સત્તાની સત્યતાથી આ સત્ત દેખાય છે તથા જે આ અસત્ત માયામાં જાતરૂપે સદા પ્રકાશમાન રહે છે, તે ભગવાનનું અમે ભજન કરીએ છીએ. ॥ ૧૩ ॥

* તત્પનું તાપૈઃ પ્રપતનું પર્વતાદનું તીર્થાનિ પદનું ચાગમાનું ।

યજનું યાગૈર્વિવદનું વાઈર્લિં વિના નેવ મૃત્તિં તરન્તિ ॥ ૧૪ ॥

લોકો પંચાઙ્ગન વગેરે તપોથી ભલે તથા કરે, પર્વતો પરથી કૂદીને આત્મહત્યા કરી લે, તીર્થામાં ભલે લટક્યા કરે, વેદોને ભલે ભલે ભાસ્યા કરે, ભલે પણો કરે, અથવા જુદા-જુદા સમ્પ્રદાયો દ્વારા આપસમાં વિવાદ કરે, પરંતુ ભગવાન વિના આ મૃત્યુમય સંસાર-સાગરથી પાર થઈ શકાયે નહીં. ॥ ૧૪ ॥

वर्षभुजोऽभिलक्षितिपतेरिव विश्वसृजो

विदधति यत्र ये त्वविकृता भवतश्चक्तिः ॥ २८ ॥

स्थिरथरज्ञतयः स्युरज्योत्थनिमित्युजो

विहर उदीक्षया यदि परस्य विमुक्त ततः ।

न हि परमस्य कश्चिद्दपरो न परश्च भवेद्

विष्ट ईवापहस्य तव शून्यतुलां धृतः ॥ २९ ॥

अपरिमिता धृवास्तनुभृतो यदि सर्वगता-

स्तर्दि न शास्यतेति नियमो धृव नेतरथा ।

अजनि च पन्मयं तदविभुव्य नियन्तु भवेत्

सम्भनुश्चानतां यद्भमतं भत्तुष्टतया ॥ ३० ॥

‘पश्च आप ज छो. तेथी बधा देवताओ पोतपोताना उपहार आपने समर्पित करे छे अने पुनः आपनी पासेथी ज जे-जे वस्तुओ प्राप्त करे छे, इन्द्रियोना देवतारूपे तेओ ते-ते विषयोनो भोग करे छे. हे भगवन्! आ बधी आपनी ज पूजा छे. जे प्रमाणे कोई सप्राटने आधीन रहेनारा सामंत राजाओ (भंडिया राजाओ) प्रजा पासेथी कर लઈने सप्राटने आपे छे अने सप्राट पासेथी भणे तेनो उपबोग करे छे, ते ज प्रमाणे देवताओ पश्च आपना द्वारा बधा भोगो प्राप्त करीने तेमनो उपबोग करे छे अने आपनाथी भयभीत थता रहीने विश्वनिर्माणना कार्यमां, जेमने आपे ज्यां नियुक्त कर्या छे, तेओ पोतपोतानां कार्यमां सावधानीपूर्वक जोडायेला रहे छे.* ॥ २८ ॥

हे नित्यमुक्त परमेश्वर! आप ज्यारे लीला करवानी ईच्छा करो छो त्यारे आपना संकल्पमात्रथी स्थावर-जंगम वस्तुओ, देह, ग्राण्डी - आ बधी नाम-उपात्मक सुष्ठु बनी जाय छे. ते समये पूर्व संस्कारोथी युक्त थहीने बधां प्राणीओ उत्पन्न थाय छे. आप ते सर्वमां आकाशनी ज्ञेम बधांथी असंग रहो छो. आप सर्वव्यापी छो, सर्वश्रेष्ठ छो, परम छो, न तो कोई आपनु पोतानु छे केन परायुं छे. तेमछतां ज्ञेओ आपनी बक्ति करे छे ते आ जन्म-मृत्युना यक्षरावामांथी छूटीने आपना परमपदने प्राप्त थही जाय छे.♦ ॥ २९ ॥

हे श्रुत्यस्वरूप परमात्मन्! ग्राण्डीओ असंघ्य छे, जो ते बधांने नित्य अने सर्वव्यापी मानी लेवामां आवेतो ए बधा ज्ञवो पश्च आपना ज्ञेवा ज छोत, अने तो पछी तेवी स्थितिमां आपना द्वारा तेमने नियंत्रणमां राखवा असंभव बनी जात. केम्के, शासन करनारानुं तो व्यापक छोयुं बराबर छे, परंतु जेमना उपर शासन करवानुं छे तेओ व्यापक होई शक्तां नथी. तप्ती, जे कारणाथी ए युक्त छे अने जेनाथी आ समग्र विश्व उत्पन्न थयुं छे ते ज आ विश्वनो शासक थही शके छे. आ विश्व आपनामांथी ज उत्पन्न थयुं छे. अने आप ज तेना उपादान कारण पश्च छो, आप ज विश्वना नियंता छो अने आ संसार साथे ओतप्रोत रहीने आप ज बधांनु समझावे शासन करो छो. आ विश्व आपनु ज स्वरूप छे. तेथी आपना सिवाय अन्य

* अनिन्द्रियोऽपि यो देवः सर्वकारकशक्तिपूर्वकः।

सर्वशः सर्वकर्ता च सर्वसेव्यं नभासि तम् ॥ १५ ॥

जे मलु इन्द्रियादित होवा छतां पश्च समस्त बाह्य अने आंतरिक इन्द्रियशक्तिने पारणा करे छे अने सर्वश अने सर्वकर्ता छे, ते बधाना सेवनीय ग्रन्थुने हुं नमस्कार करे छु. ॥ १५ ॥

♦ तदीकासवशकोभावाभ्योपितकर्मविः।

आतान् संसरतः भित्ताकृहरे पाढि नः पितः ॥ १६ ॥

गुसिह! आपना सुष्ठु-संकल्पथी कुञ्ज थहीने मायाओ उर्मीने जगृत करी दीयां छे. तेमना कारणे अमारो जन्म थयो अने हवे आवागमनना यक्षरावामां भट्टीने अमे हुआ यही रत्ना छाँओ. पिताज! तमे अमारी रक्षा करो. ॥ १६ ॥

ન ઘટત ઉદ્ધવः પ્રકૃતિપૂરુષયોરજ્જ્યો-

રૂભયયુજ્ઞ ભવન્યસુભૂતો જલબુદ્ધબુદ્ધત્.

ત્વયિ ત ઈમે તતો વિવિધનામગુણૈઃ પરમે

સરિત ઈવાર્થવે મધુનિ લિલ્યુરશેષરસાઃ ॥ ૩૧ ॥

નૃષુ તવ માયયા ભ્રમમભીષ્યવગત્ય ભૂશાં

ત્વયિ સુષ્પિયોડભવે દ્ધતિ ભાવમનુપ્રભવમ् ।

કથમનુર્વત્તાં ભવભ્યં તવ યદ્ ભૂકૃટિઃ

સુજ્જતિ મુહુસ્ત્રષોમિરભવચ્છરણોષુ ભયમ् ॥ ૩૨ ॥

કોઈ આ વિશનો નિયંતા હોઈ શકે નાથિ. જો કોઈ કહે કે, ‘મેં આપને જાણી લીધા’ તો તેનું આ કથન - અભિપ્રાયદોષને કારણો યથાર્થ નથી. અમારા અભિપ્રાય પ્રમાણે તો સર્વના પરમપિતા એવા આપના ચરણોનું શરણ લેવું એ જ અભયપદની પ્રાપ્તિમાં હેતુ છે.* ॥ ૩૦ ॥

હે સ્વામી! પ્રકૃતિ અને પુરુષ બન્નેય અજન્મા અને અનાદિ છે, પરંતુ તેમનાથી આ વિશની ઉત્પત્તિ થઈ હોય એ શક્ય નથી, (આપ તો પોતાના સંકલ્પમાત્રથી અનંતકોટિ બ્રહ્માંડેનું નિર્માણ કરો છો.) જેમ જળ અને વાયુના સંયોગથી પાણીમાં પરપોટો ઉત્પન્ન થાય છે અને વિલીન થઈ જાય છે તે જ પ્રમાણે પ્રાણીઓ પણ પ્રકૃતિ અને પુરુષના સંયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે અને છેવટે અનેક નામ અને ગુણો સહિત સર્વશ્રેષ્ઠ એવા આપમાં લીન થઈ જાય છે; જેમ નદીઓ પોતાનાં નામ-રૂપ છોડીને સમુક્રમાં સમાઈ જાય છે, મધ્યમાં જેમ બધાં ફૂલોનો રસ સમાપેલો હોય છે તેમ આપનામાં બધા જીવો સમાપેલા હોય છે.* ॥ ૩૧ ॥

હે પ્રભુ! આપ અજન્મા છો. જ્ઞાની પુરુષો આપના ચરણકમળોનો દૃઢભાવે આશ્રય કરીને અભય પદને પ્રાપ્ત કરે છે. તેઓ એ વાત સારી રીતે સમજે છે કે, આપની માયામાં ફસાઈને જીવ સંસારમાં ભટકી રહ્યો છે. આપના ચરણોનાં શરણમાં ન આવવાને કારણો જ આપનું કાળચક તેને વારંવાર ભયભીત કરી રહ્યું છે. ઠંડી, ગરમી અને વરસાદ એવા ત્રણ ભાગવાળું સંવત્સરરૂપી કાળચક આપનો જ ભૂવિલાસ છે. જ્ઞાનીઓ પૂર્ણરૂપે આપની જ બક્તિ કરે છે. આપનું જ અનુસરણ કરનારાઓને સંસારનો ભય રહેતો નથી. તેથી હે ભગવન્! આ જીવ આપના શરણમાં આવ્યો છે, તેનો આપ ઉદ્ધાર કરો.* ॥ ૩૨ ॥

+ અન્તર્યંતા સર્વલોકસ્ય ગીતઃ શુદ્ધા યુક્તયા ચૈવમેવાવસેયઃ ।

યઃ સર્વશા: સર્વશક્તિનુંસિહ: શ્રીમન્તં તં ચેતસેવાવલભે ॥ ૧૭ ॥

શ્રુતિએ સમસ્ત દર્શ પ્રપંચના અન્તર્યામીના રૂપમાં જેમનું ગાન કર્યું છે, અને તર્કથી પણ એવો જ નિશ્ચય થાય છે, જે સર્વશ, સર્વશક્તિ અને નૃસિહ-પુરુષોત્તમ છે, તે જ સર્વ સૌન્દર્ય, માધુર્યનિષિ પ્રભુનો હું મનથી આશ્રય ગ્રહણ કરું છું. ॥ ૧૭ ॥

* યસ્તિનુદ્ધ વિલયમાપિ યદ્ ભાતિ વિશં લયાહી

જીવોપેતં જુલકરુણાયા કેવલાત્માવબોધે ।

અત્યંતાંત્ર પ્રજ્જતિ સહસ્ર સિન્યુવત્સિન્યુમધ્યે

મધ્યેચિતં ત્રિભુવનગુરું ભાવયે તં નૃસિહમ् ॥ ૧૮ ॥

પ્રલયકાળે અને સુપુણીકાળે જીવ શહિત આ જગત પરમાત્મામાં લય પામે છે, તો પણ સંકારરૂપે સૂક્ષ્મપણે રહે છે ખરે; કારણ કે શુદ્ધિ સમયે અને જાગત સમયે કરી પણ ઉત્પન્ન થયેલું જ જીવાય છે, પરંતુ જુલનો ઉપદેશ પ્રાપ્ત થતાં જીવારે શુદ્ધ આત્મજ્ઞાન થાય છે ત્યારે સમુદ્રમાં નદીના જેમ લય પામે છે, તે જ ત્રિભુવનગુરુ નરસિહ ભગવાનની હું મારા હથયમાં જાવના કરું છું. ॥ ૧૮ ॥

* સંસારચક્કિર્ણિર્દીર્ઘમુદીર્ઘનાનાલયતાપતમમ् ।

કથચિદાપતમિહ પ્રપત્તં ત્વસુદ્ર શ્રીનૃહરે ગૃહોકમ् ॥ ૧૮ ॥

विजितहृषीकवायुभिरदान्तमनस्तुरगं
य ईह यतन्ति यन्तुभिलोलमुपायभिदः ।
व्यसनशतान्विताः समवहाय गुरोश्चरणं
वहिं ईवाऽ सन्त्यकृतकर्षधरा जलयौ ॥ ३३ ॥

स्वज्ञनसुतात्मदारधनधामधरासुरथे-
स्वयिसति किं नृशां श्रयत आत्मनि सर्वरसे ।
इति सदज्ञनतां मिथुनतो रतये चरतां
सुभयति क्रोन्विह स्वविहते स्वनिरस्तमगे ॥ ३४ ॥

भुवि पुरुपुष्पतीर्थसहनान्युधयो विमदा-
स्त उत भवत्पदाभ्युज्जहोऽधभिदुद्धिजलाः ।
दधति सहृन्मनस्त्वयि य आत्मनि नित्यसुखे
न पुनरुपासते पुरुषसारहरावस्थान् ॥ ३५ ॥

नृसिंह! संसार-चक्रनी करवतो वहे उपजेला संसारना अनेक तापोदी तपेला अने आपति पाखी, क्रोई दीते आपना शरहो आवेला आमुखलोकनो आप उदार करो ॥ ३६ ॥

* यदा परानन्दगुरो भवत्पदे पदं मनो मे भगवैत्यवेत ।

तदा निरस्तमिलसाधनश्रमः श्रेय सौभ्यं भवतः कुपातः ॥ २० ॥

हे भगवन्! हे परम आनंद स्वरूप गुरुदेव! आपना चरणमां भारं मन स्थान अहस्त करते त्यारे समग्र साधनो मेणववानो परिश्रम तद्द आपनी हृपाम् औ हुं सुख पाखीश ॥ २० ॥

* भजतो हि भवान् साकात्परमानन्दचिद्धयनः ।

आत्मैव उभितः कृत्यं तुच्छदारसुतादिभिः ॥ २१ ॥

आपनु भजन करनार पुरुषने परम आनंद स्वरूप अने गैतन्यधन साकात् आप औ आत्मारूपे प्राप्त याओ छो, तो तुच्छ ली-पुर दगडेनु शु लम हो? ॥ २१ ॥

* मुग्धतक्तदक्षकमनिशं त्वामेव सञ्ज्ञिन्यन्

सन्तः सन्ति यतो यतो गतमदासतानाश्रमानावसन् ।

हे अजन्मा प्रभु! जे योगीओओ माणायाम वगेरे साधनो दारा पोतानी ठन्डियोने वश करी लीधो छे, परंतु गुरुदेवना चरणोनो आश्रम लीधो नथी, परिश्रमे तेमनो मनरूपी घोडो अत्यंत चंचण होवाथी कोई पश्च रीते वश थतो नथी अने ते तेमनी ठन्डियोने वारंवार कुब्ब (चंचण) करतो रहे छे; अने तेथी तेमने विपत्तिओनो सामनो करवो पढे छे। आवा योगीओनी स्थिति सळ विनाना वहाणमां बेसीने यात्रा करता वेपारीओ जेवी धर्ष जाय छे. तेथी परमानंदनी प्राप्ति माटे गुरुदेवना चरणोनो आश्रम देवो जोईओ. गुरुदेवना रुपे पश्च आप स्वयं ज छो. + ॥ ३३ ॥

हे भगवन्! आप अभंड आनंदस्वरूप छो, शरणागत भक्तो माटे तो आत्मस्वरूप ज छो. जे भक्तोओ आपने पोताना बनावी दीधा तेमने स्वज्ञन कहेवाता पुत्र, पत्नी अने पोताना ढेह के स्थावर संपत्ति - धर, जमीन के अन्य कशाथी शु प्रयोजन? आ सत्यने विसारीने जे लोको आनंद माटे संसारमां तल्लीन रहे छे अने विषयोनी पाइण भटके छे तेमने विषयो पोते ज विनाशी अने सारहीन होवाने कारणो बला, कुनु सुख आपी शडे? तेथी मनुष्ये परमानंदस्वरूप ऐवा आपनु ज भजन करवुं जोईओ. + ॥ ३४ ॥

हे भगवन्! जे संत-महात्माओओ आपना चरणोने पोताना कुदयमां स्थित करी दीधा छे ऐवा संत-महात्माओ मद, भात्सर्प वगेरे विकारो विनाना छे अने तेओ आधारात्व पर अत्यंत पवित्र अने तीर्थस्वरूप छे. तेवा महापुरुषोनुं चरणोदक समस्त पाप-तापोने सदाने माटे भिटावी हे छे. आप नित्य-आनंदस्वरूप अने सर्वना आत्मा छो. ज्यां आपनी लीला-कथाओ निरंतर सांभूलवा भणे छे ऐवा महापुरुषोना सत्संगमां जे एक वार पश्च पोतानुं मन परोवे छे ते पुनः मनुष्यना मनना सात्त्विक गुणोनुं हरण करनारी संसार-ज्ञानमां क्षमाता नथी. + ॥ ३५ ॥

સત

ઈદમુત્ત્યિતં

સહિતિ ચેતનું તર્કહતં

વભિયરતિ કૃત ચ

કૃત ચ મૃધા ન તથોભયયુક્ત।

વ્યવહારયે

વિકલ્પ

ઈષિતોઽન્યપરમ્પરયા

ભ્રમયતિ ભારતી ત

ઉરુવૃત્તિભિરુક્થજડાનુ

॥ ૩૬ ॥

ગ્રન્થન એ છે કે, જગત સત્ત્વી ઉત્પન્ન થયું છે તેથી તેને પણ સત્ત માની લેવામાં આવે તો શો વાંધો છે? આ ગ્રન્થનો ખુલાસો એ છે કે, આ વાત તર્ક દ્વારા સિદ્ધ થતી નથી, કારણ કે જગતમાં અનેકતા છે અને તે અસત્ય પણ દેખાય છે. તેથી જગતને સત્ય માનવામાં અભિપ્રાય-દોષ (મતભેદ) છે. વાસ્તવમાં એમાં વિદ્યા અને અવિદ્યા અર્થાત્ ચેતન અને જડ બન્નો બળોલાં છે. હે પ્રભુ! આ જગતના અધિકાનમાં સત્યસ્વરૂપ પરમાત્મા આપ સ્વયં રહેલા છો, સાથે-સાથે માયાનું કાર્ય એવો પ્રપંચ છે અને તે વિકલ્પિત છે, અને પાછું એ પ્રપંચને વ્યાવહારિક સત્ય માનવામાં આવે છે; આવી માન્યતા અંધપરંપરાથી ચાલતી આવી છે. વેદો આપની વાણી છે, તેમનું વાસ્તવિક તાત્પર્ય જગતની સત્યતામાં નથી, તેમ છતાં કર્મકાંડમાં ફસાયેલા મનુષ્યો મોટાં મોટાં કર્મફળોના પ્રલોભનમાં આસક્ત થઈ સ્વર્ગાર્થ ભોગોને જ તથા ભૌતિક સુખને જ પરમ સુખ માને છે. તેમની આ માન્યતા ભ્રમવશ દોરડામાં સાપ સમજી લેવા જેવી છે. તેમને દોરડામાં સાપ જ દેખાય છે. તે રીતે આ જગતના હુએ (સગુણ નિરાકારણે) પરમાત્મા જ વિદ્યમાન છે, પરંતુ માયાના આવરણને લીધે તેમને આ જગત સત્ય લાગે છે, પરમાત્મા દેખાતા નથી.♦ ॥ ૩૬ ॥

નિનં તન્મુખપદ્જાદિગલિતત્વત્પુરુષ્યગાથામૃત-

ઓતઃસમ્બલવસમ્બુતો નરહરે ન સ્થામહે દેહભૂત. ॥ ૨૨ ॥

હુ નૃસિંહા શરીર ગાને તેના અંગરૂપ મુત્ર, સ્વી, પર, ધન વગેરેમાં આસક્તિ છોડીને, જ્યાં-જ્યાં મદરહિત સંતુરૂપો નિરાજતા હોય તે તે આશમોમાં વસીને, તે સત્યરૂપોના મુખકમળમાથી નીકળેલા આપના પવિત્ર કથામૃતના પ્રવાહમાં નિત્યસ્નાન કરીને અને આપનું જ ચિત્તન કરીને હુ કદી દેહપારી ન થાઉં. ॥ ૨૨ ॥

♦ ઉરુંતં ભવતઃ સતોઽપિ લુધનં સતૈવ સર્પ: અજ:

કુર્વતું કાર્યમધીદ હૃટકનક વેદોઽપિ નૈવંપરઃ।

અદ્દંતં તવ સત્પરે તુ પરમાનંદ પદે તન્મુદા

વન્દે સુન્દરમિન્દિરાનુત હરે મા મુખ્ય મામાનતમ્. ॥ ૨૩ ॥

છારમાં પ્રતીત ઘલા સર્પ જેવું સત્યસ્વરૂપ આપથી ઉત્પન્ન થયું હોવા છતાં પણ આ નિલુંબન સત્ય નથી. ખોટું સોનું બજારમાં ચાલી જીવાથી સાચું બની જતું નથી. વેદોનું તાત્પર્ય પણ જગતની સત્યતામાં નથી. તેથી આપનું જે પરમ સત્ય પરમાનંદસ્વરૂપ અદ્દેત સુંદર પદ છે, હુ હિન્દુરવંદિત શીલદિનિ! હુ તેની વંદના કરું છું. મુજ શરદીયાતને તજશો નહીં. ॥ ૨૩ ॥

न यदिदमश्रु आस न भविष्यदतो निधना-

द्वुभितमन्तरा त्वयि विभाति मृषेकरसे ।

अत उपभीयते द्रविषज्ञातिविकल्पपूर्वे-

वितथमनोविलासमृतमित्यवयन्त्यभुधाः ॥ ३७ ॥

स यदज्या तज्जामनुशयीत गुणांश जुधन्

भजति सरुपतां तदनु मृत्युमपेतभगः ।

त्वमुत जहासि तामहिरिव त्वयमाताभगो

महसि महीयसेऽग्नुजितेऽपरिमेयभगः ॥ ३८ ॥

आनुं बीजुं महायनुं प्रमाणे ए छे के, आ जगत उत्पन्न थया पहेलां न हतुं अने प्रलय थया बाद पक्ष रहेशे नहि. आनाथी पक्ष ए सिद्ध थाय छे के, मध्यमां पक्ष ते भिष्या ज छे. उत्पत्ति अने प्रलयना मध्यना गाणामां ते आपनामां प्रतीत थाय छे. द्रव्य, ज्ञाति, आकार, वगेरेना आधारे अने व्यवहार माटे ते बधानां नामरूप राखवामां आवे छे, भरेखर ते बधो पक्ष वाङ्मीनो विलास ज छे अर्थात् तेमनु नाम लहिने व्यवहार करवो ते एक प्रकारनी आपकी कल्पना ज तो छे. शानीओ आ बधाने अने तेमना व्यवहारने भिष्या भाने छे. शानीओ समग्र विश्वना कला-कलामां आप ज विद्यमान छो - व्याप्त छो ऐवो साक्षात्कार करे छे; परंतु अज्ञानीओने आप देखाता नथी, तेमनी दृष्टिमां सांसारिक पदार्थो देखाय छे अने तेमने तेओ सत्य भाने छे.* ॥ ३७ ॥

आ प्रमाणे छुव मायाथी भोहित थहिने मायानो (अविद्यानो) स्वीकार करे छे, त्यार पछी ते गुणोने स्वीकारे छे अने पछी स्वयं मायारूप बनी जाय छे. परिष्णामे पोतानुं जे सच्चिदानन्द स्वरूप छे तेने ते भूली जाय छे. आ प्रमाणे छुव पोताना ऐश्वर्यने नष्ट करीने वारंवार जन्म-मृत्युरुपी आवागमनमां भटक्का करे छे. परंतु हे प्रभु! जेम साप कांथलीनो त्याग करे छे तेम आप मायानो त्याग करी आपनी अमाप अशिमा वगेरे आठ सिद्धिओथी युक्त थहिने पोताना ऐश्वर्यमां स्थित रहो छो. छुव आपनो अंश होवाथी सच्चिदानन्दस्वरूप ज छे. परंतु छुव अल्प छे, ते पोतानुं ऐश्वर्य गुमावी हे छे, ज्यारे आप पोताना महिमामां स्थित रहो छो. आप महान छो.* ॥ ३८ ॥

* मुकुटकुटलकुड्डाक्किल्लोपरिषतं कनकं परमार्थतः ।

महादद्दकुतिभ्रममुभां तथा नरहरे न परं परमार्थतः ॥ २४ ॥

जेम मुकुट, कुड्डा, कुड्डा अने घूढरीओ वगेरेना आकारे परिष्णाम पामेलुं बहुं खरी रीते सोनुं ज छे, तेम महात्म, अहंकार, आकाश वगेरे बहुं खरी रीते नृसिंह अग्रवानथी अवग नथी. ॥ २४ ॥

● नृत्यन्ती तय वीक्षणाक्षणगता कालस्यभावादिभि-

र्भावान् सत्त्वरजस्तमोगुणमयानुभीलयन्ती बहुन् ।

मामाकृप्य पदा शिरस्यतिभारं सामर्दयन्यातुरं

माया ते शरणं गतोऽस्मि नृहरे त्वामेव तां वारय ॥ २५ ॥

प्रभु! आपनी आ भाया आपनी दृष्टिये ज प्रभावित थहिने नाशी रही छे अने काल, स्वभाव वगेरे द्वारा सत्त्वगुण, रक्षेगुण अने तमोगुणमय अनेक भावोनुं मर्दार्थन करी रही छे. सत्य-सांगे आ मारा मस्तक पर सवार थहिने मुझ बेगेनने अलपूर्वक मसाणी रही छे. हे नृसिंह! हु आपना शरणमां आव्यो हुं, आप ज आने वारो. ॥ २५ ॥

યદિ ન સમુદ્રરન્તિ યતયો હદિ કામજટા

દુરધિગમોડસતાં હદિ ગતોડસ્મૃતકષ્ઠમણિઃ ।

અસુતૃપયોગિનામુભયતોડઘસુખં ભગવ-

મનપગતાન્તકાદનધિરૂપદાદ ભવતઃ ॥ ૩૬ ॥

ત્વદવગમી ન વેત્તિ ભવદુત્થશુભાશુભયો-

ર્ગુણવિગુણાન્વયાંસ્તહિ દેહભૂતાં ચ ગિરઃ ।

અનુયુગમન્યહું સગુણ ગીતપરમપરયા

શ્રવણભૂતો યતસ્તવમપવર્ગગતિર્મનુજૈઃ ॥ ૪૦ ॥

હે પ્રલુ! જો પ્રસન્નતાપૂર્વક સંયમ દ્વારા હદ્યમાંથી કામ-વાસનાઓની જળને સમૂળી ઉખાડીને નાથ ન કરવામાં આવી તો વિષયોમાં ઝૂબેલા સાધકના હદ્યમાં આપના રહેવા છતાં, આપનાં દર્શન તેને એ રીતે દુર્લભ છે, જેમ કંઠમાં મણિ ધારણ કરેલો હોવા છતાં વિસ્મૃતિ થઈ જતાં તે તેને મળતો નથી. આથી જ વિષયી મનુષ્યો છન્દ્રિયો અને પ્રાણોની તૃપ્તિમાં ઝૂબેલા રહીને આપનાથી વિમુખ રહે છે. આવા લોકોનો મૃત્યુથી છુટકારો થઈ શકતો નથી. આપના સ્વરૂપના અશાનને કારણે તેમને મૃત્યુ બાદ નરકની યાતનાઓ બોગવવી પડે છે અને આ રીતે આ લોક અને પરલોક—બન્નેમાં એમને દુઃખો પ્રાપ્ત થાય છે.* ॥ ૩૬ ॥

હે સગુણ! હે પરમાત્મા! આપને જાણનાર આપનો ભક્ત પુષ્ય અને પાપના ફળને અહી જ ત્યજી હે છે. જ્યારે પુષ્ય-પાપનું કણ તેને સ્પર્શ કરતું નથી ત્યારે અન્ય દેહધારીઓ માટે જે વેદવાણી છે તેનો પણ તે સ્લીકાર કરતો નથી. કારણ કે, તેણે પોતાના વાસ્તવિક સ્વરૂપને અર્થાત્ આપને પ્રાપ્ત કરી લીધા છે. આપને પ્રાપ્ત કરી લેવા એ જ શાસ્ત્રોનો છેવટનો સિદ્ધાંત છે. આપના ભક્તોએ દરેક પુગમાં આપની લીલાઓ, ગુણોનું ગાન કર્યું છે. તેનું સતત શ્રવણ કરવાથી ભક્તોની તદાકાર (ભગવાનમય) વૃત્તિ થઈ જાય છે; અને તેવા તદાકાર વૃત્તિ પરાવતા ભક્તોને આપ મોકાંગતિ પ્રદાન કરો છો.♦ ॥ ૪૦ ॥

* દાખન્યાસમિપ્રેણ વચ્ચિતજનં ભોગૈકચિનતાપુર્વ
સમુદ્ધાનતમહનિશં વિરચિતોદોગકલમૈરાકુલમ् ।
આશાલદ્ધિનમશમશજનતાસમાનનાસ-મંદ
દીનાનાથ દ્યાનિધાન પરમાનંદ પ્રભો પાહિ મામ् ॥ ૨૬ ॥

પ્રલુ! હું હંભી સંન્યાસના બદાને લોકોને દંગી રહ્યો છું, એકમાત્ર બોગની વિતામાં જ આતુર છું તથા ચાત-ટિવસ અનેક પ્રકારના ઉદ્ઘોગોની રૂબનાના ચાકથી બાકુળ તથા બેસુપ થઈ રહ્યો છું. હું આપની આશાનું ઉલલંઘન કરે છું, અશાની છું અને અશાની લોકો દ્વારા પ્રાપ્ત સમ્માનથી 'હું સંત છું' અનું અભિમાન પરાવી રહ્યો છું. દીનાનાથ! દ્યાનિધાન! પરમાનંદ! મારે રક્ષણ કરો ॥ ૨૬ ॥

♦ અવગમે તવ મે દિશ માધવ સ્ફુરતિ પત્ર સુખસુખસર્જમઃ ।
અવણવર્ણનભાવમથાપિ વા ન હિ ભવામિ યથા વિષિક્કિર્ણ: ॥ ૨૭ ॥

धुपतय एव ते न ययुरन्तमनन्ततया
त्वमपि यदन्तराऽङ्गनियया ननु सावरण्णः ।
अ ईव रजांसि वान्ति वयसा सह यच्छ्रुतय-
स्त्वयि हि इलन्त्यत्विरसनेन भवमिधनाः ॥ ४१ ॥

श्रीबगवानुवाच

ईत्येतद् ब्रह्मणः पुत्रा आश्रुत्यात्मानुशासनम् ।
सनन्दनमथानर्युः सिद्धा शात्वाऽङ्गत्वनो गतिम् ॥ ४२ ॥

ईत्यशेषसमान्नायपुराणोपनिषद्वरसः ।
समुद्घृतः पूर्वज्ञतेव्योमयानैर्महात्मभिः ॥ ४३ ॥

त्वं चैतद् ब्रह्मदायाऽश्रद्धयाऽङ्गत्वानुशासनम् ।
धारयन्श्वर गां कामानां भर्जनं नृष्णाम् ॥ ४४ ॥

श्रीशुक उवाच

एवं स ऋषिशाऽङ्गदिष्टं गृहीत्वा श्रद्धयाऽङ्गत्वान् ।
पूर्णः श्रुतधरो राजगाह वीरत्रतो मुनिः ॥ ४५ ॥

मापवा आप मने पोताना स्वदृपनो अनुभव करायो, जेनाथी एडी सुख-दुःखनो समागम ज न रहे अथवा आपना श्रवण-कीर्तनमां मने आप थायो, तेवी हुं विषि-निषेधनो दास न बनुं ॥ २७ ॥

अ धुपतयो विदुरन्तमनन्त ते न च भवात् गिरः श्रुतिभौलयः ।
त्वयि इलन्ति पतो नम ईत्यतो जय जयेति भजे तव तत्पदम् ॥ २८ ॥

हे अनंत! ब्रह्मा वगेरे देवताओं आपनो अंत ज्ञाता नहीं, न आप पश्च ज्ञानो एने न वेदोना मुकुटभणि उपनिषदो पश्च ज्ञाने हो, तें ते, आप अनंत हो, उपनिषदो 'नमो नमः', 'जय हो, जय हो' कहीने आपने पोकारे हो, तेवी हुं पश्च 'नमो नमः', 'जय हो, जय हो' ज कहीने आपना चरणोनी उपासना करे हुं ॥ २८ ॥

हे भगवन्! आपनी भीतर सप्त आवरणो सहित अनेक ब्रह्मांडो रहेलां हो, अनंतकोटि ब्रह्मांडनायक एवा आपमां ते बधां ब्रह्मांडो ए रीते धूमी रखां हो, जेम आकाशमां रज्जकणो. आशर्थनी वात तो ए हो ते, आपना आठि, अंतनुं आप स्वयं पश्च वर्णन करी शकता नहीं, तो पश्चि साधारण अन्य ज्ञवो एने कही रीते ज्ञानी शके? ते बधां ब्रह्मांडो काणना वेगथी धूमी रखां हो, जेमनो अंत आपनामां ज हो एवी अमे श्रुतिओ पश्च 'नेति-नेति' वाक्यो द्वारा आपना सिवायनी वस्तुओनो निषेध करतां करतां अमारो पश्च निषेध करी दृढ़भे छीझे, अने छेवटे आपमां ज पोतानी समाप्ति कहीने सकण थही जहीभे छीझे ॥ ४१ ॥

भगवान् नारायणो कहुं - देवर्षि नारद! आ प्रमाणो सनकादि ऋषिओंभे ज्ञव (आत्मा) अने ब्रह्म (परमात्मा)नी एकताने सिद्ध करतो उपदेश सांभणीने आत्मस्वरूपनो साक्षात्कार कर्या. तेओ नित्य सिद्ध होवा छतां पश्च तेमना उपदेशथी ज्ञानो कृतकृत्य थहीने तेमणे सनन्दन ऋषिनी पूजा करी. ॥ ४२ ॥ नारद! सनकादि ऋषिओ सुषिना आरंभमां उत्पन्न थया हता, तेथी तेओ बधाना पूर्वज हो, ते आकाशग्रामी महात्माओंभे आ प्रमाणो समस्त वेदो, पुराणो अने उपनिषदोनो सार नियोवी लीधो हो, ए बधां शास्त्रोनो सार हो. ॥ ४३ ॥ देवर्षि! तमे पश्च तेमनो जेम ब्रह्माणना मानसपुत्र हो, तेमनी ज्ञानसंपत्तिना अधिकारी हो, तेथी तमे पश्च आ ब्रह्मविद्याने धारणा करो अने स्वस्त्रंदलावे पृथ्वी पर विद्यरणा करो, आ विद्या समस्त वासनाओने भस्म करनारी हो. ॥ ४४ ॥

श्रीशुकदेवता कहे हो - प्रिय परीक्षित! देवर्षि नारद अत्यंत संयमी, ज्ञानी, पूर्णकाम अने नैषिक ब्रह्मचारी हो, भगवान् नारायण द्वारा अपायेला उपदेशने तेमणे बहु श्रद्धाथी सांभण्यो अने आ प्रमाणो कहुं - ॥ ४५ ॥

નારદ ઉવાચ

નમસ્તસૈ ભગવતે કૃષ્ણાયામલકીર્તયે ।
યો ધતે સર્વભૂતાનામભવાયોશતી: કલા: ॥ ૪૬ ॥

ઈત્યાદ્યમૃષિમાનમ્ય તચ્છિષ્યાંશ્ મહાત્મનઃ ।
તતોડગાદાશ્રમં સાક્ષાત્ પિતુર્દ્વપાયનસ્ય મે ॥ ૪૭ ॥

સમાજિતો ભગવતા કૃતાસનપરિગ્રહઃ ।
તસ્મૈ તદ્વ વર્ણાયામાસ નારાયણમુખાચ્છુતમ् ॥ ૪૮ ॥

ઈત્યેતદ્વ વર્ણિતં રાજન્યસ્તઃ પ્રશ્નઃ કૃતસ્તવયા ।
યથા બ્રહ્માદ્યનિર્દેશ્યે નિર્ગુણોડપિ મનશ્શરેત્ત ॥ ૪૯ ॥

યોડસ્યોત્ત્રેક આદિમધ્યનિધને
યોડવ્યક્તજીવેશ્વરો
ય: સુષ્ટવેદમનુપવિશ્ય ઋષિણા
યકે પુર: શાસ્ત્રિ તા: ।
ય: સમ્પદ જ્હાત્યજ્ઞમનુશયી
યુસ: કુલાયં યથા
તે ક્રૈવલ્યનિરસ્તયોનિમભયં
ધ્યાયેદજ્ઞસં હરિમ् ॥ ૫૦ ॥

દેવર્ષિ નારદજીએ કહ્યું - હે ભગવન्! આપ સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણ છો. આપની કીર્તિ પરમ પવિત્ર છે. આપ સમસ્ત પ્રાણીઓના પરમ કલ્યાણ માટેજ મનોહર અવતાર-ધારણની લીલા કરો છો. હું આપને પ્રષામ કરું છું. ॥ ૪૬ ॥

પ્રિય પરીક્ષિત! આ પ્રમાણે આદિત્રષ્ણિ ભગવાન નારાયણને અને તેમના શિષ્યોને નમસ્કાર કરીને દેવર્ષિ નારદ મારા પિતા શ્રીકૃષ્ણદ્વૈપાયનના આશ્રમે સિદ્ધાવી ગયા. ॥ ૪૭ ॥ ત્યાં મારા પિતા શ્રીવ્યાસજીએ તેમનો યથોચિત સત્કાર કર્યો. નારદજી આસન શ્રેષ્ઠ કરીને બેસી ગયા. ત્યાર પછી તેમણે ભગવાન નારાયણના મુખેથી સાંભળેલી બ્રહ્મસંબંધી ચર્ચા શ્રીવ્યાસજીને કહી સંભળાવી. ॥ ૪૮ ॥ રાજન! તમારો પ્રશ્ન હતો કે, 'શ્રુતિઓ નિર્ગુણ બ્રહ્મનું પ્રતિપાદન કઈ રીતે કરે છે, તેમકે, નિર્ગુણ તત્ત્વ તો મન-વાણીથી પર છે અને ગ્રાહૃત ગુણોથી રહિત છે.' તો આ પ્રમાણે તમારા પ્રશ્નનું સમાધાન મેં તમારી સમબદ્ધ કરી દીધું. ॥ ૪૯ ॥ પ્રિય પરીક્ષિત! ભગવાન જ પોતાના સંકલ્પથી આ વિશ્વનું નિર્માણ કરે છે, તેઓ જ સૌના પ્રેરક છે. આ વિશ્વના આદિ, મધ્ય અને અંતમાં તેઓ જ રહે છે. તેઓ અવ્યક્ત પ્રકૃતિ અને જીવ - બેનાય ઈશ્વર છે, તેમણે જ આ વિશ્વનું નિર્માણ કરીને જીવરૂપે આમાં પ્રવેશ કર્યો. જીવ સ્વયં પરમાત્માનો અંશ હોવાથી ઋષિસ્વરૂપ છે. એના રહેવા માટે પરમાત્માએ દેહનું નિર્માણ કર્યું. સધણા જીવોનું નિયંત્રણ પણ પરમાત્મા જ કરે છે. એ પરમાત્માને પામીને જીવ માયા ત્યજને પોતાના સ્વરૂપ એવા પરબ્રહ્મને જ પામે છે. જેમ ગાઢ નિદ્રા વખતે મનુષ્યને આ પાંચભૌતિક શરીરનું ભાન નથી રહેતું, તેમ નિરંતર પરમાત્માનું ચિંતન કરતી વેળાએ ભક્તને માયામાંથી ઉપજેલા પદાર્થોનું ચિંતન નથી થતું. આથી મુક્ત થવાનો એકમાત્ર સરળ ઉપાય છે, નિરંતર ભગવાનનું સ્મરણ-ચિંતન કરવું. ભગવાન ડેવલ્ય-સ્વરૂપ છે, એમનું ભજન કરવાથી સંસારનું આવાગમન નાશ થઈ જાય છે. આથી સદ્ગુરૂભગવાનનું જ ચિંતન-ભજન કરતાં રહેવું જોઈએ. એમાં જ મંગળ છે અને એ જ નિર્બધ સ્થાન છે! આથી ભગવાનના ચરણોનું જ શરણું લેવું જોઈએ. ॥ ૫૦ ॥

—★—

ઈતિ શ્રીમદ્ભગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં દશમસ્કન્યે ઉત્તરાર્થ-નારદ-નારાયણસંવાદે વેદસ્તુતિનામ
સપ્તાશીતિતમોડધ્યાય: ॥ ૮૭ ॥

દસમા સ્ક્રિપ્તના ઉત્તરાર્થ-અંતર્ગત નારદ-નારાયણસંવાદમાંનો વેદસ્તુતિ નામનો સત્યાસીમો અધ્યાય સમાપ્ત.

—★—

અક્ષયાસીમો અધ્યાય

૧૦

શિવજીનું સઙ્કૃતમોચન

રાજોવાચ

દેવાસુરમનુષ્યેષુ યે ભજન્યશિવં શિવમ् ।
પ્રાયસ્તે ધનિનો ભોજા ન તુ લક્ષ્મ્યા: પતિ હરિમ् ॥ ૧ ॥

રાજી પરીક્ષિતે પૂછ્યું - ભગવન्! ભગવાન શંકરે સમસ્ત ભોગોનો પરિત્યાગ કરી દીધો છે; પરંતુ એવું જોવામાં આવે છે કે, જે દેવતાઓ, અસુરો અથવા મનુષ્યો તેમની ઉપાસના કરે છે, તે બધા જ પ્રાય: ધનવાન અને અનેક પ્રકારની ભોગ-સામગ્રીઓથી સમ્પર્ણ થઈ જાય છે. અને

ऐतद् वेदितुभिक्षामः सन्देहोऽन्न महान् हि नः ।
विरुद्धशीलयोः प्रभ्योर्विरुद्धा भजतां गतिः ॥ २ ॥

श्रीशुक उपाख

शिवः शक्तियुतः शश्वत् त्रिलिङ्गो गुणसंवृतः ।
वैकारिकस्तैजसश्च तामसश्चेत्यहं त्रिधा ॥ ३ ॥

ततो विकारा अभवन् घोडशामीषु कृञ्चन ।
उपधावन् विभूतीनां सर्वासामश्नुते गतिभ् ॥ ४ ॥

हरिहि निर्गुणः साक्षात् पुरुषः प्रकृतेः परः ।
स सर्वदगुपदश्चा तं भजन् निर्गुणो भवेत् ॥ ५ ॥

निवृतोऽस्थमेषेषु राजा युधिष्ठितामहः ।
शृङ्गवन् भगवतो धर्मानपृथुदिदमच्युतम् ॥ ६ ॥

स आह भगवांस्तस्मै प्रीतः शुश्रूषवे प्रभुः ।
नृशां निःश्रेयसार्थाय घोडवतीर्णो यदोः कुले ॥ ७ ॥

श्रीभगवानुवाच

पस्याहमनुगृह्णामि हरिष्ये तदनं शनेः ।
ततोऽप्यनं त्यजन्त्यस्य स्वजना हुः खदुः भितम् ॥ ८ ॥

स यदा वितथोद्योगो निर्विष्णुः स्याह् धनेहया ।
भत्परैः कृतमैत्रस्य करिष्ये महनुग्रहम् ॥ ९ ॥

तद्विग्रहं परमं सूक्ष्मं चिन्मात्रं सदनात्तकम् ।
अतो मां सुहुराराथं हित्वाऽन्यान् भजते जनः ॥ १० ॥

भगवान् विष्णु लक्ष्मीपति छे, परंतु तेमनी उपासना करनारा ग्रायः धनवान् अने भोग-सम्पन्न थता नथी ॥ १ ॥ बल्ले भगवान् त्याग अने भोगनी दण्डिथी एक-बीजाथी विपरीत स्वभाववाणा छे, परंतु तेमना उपासकोने तेमना स्वरूपथी विपरीत हण मणे छे. मने आ विषयमां मोटो संदेह छे के त्यागीनी उपासनाथी भोग अने लक्ष्मीपतिनी उपासनाथी त्याग कर्ति रीते मणे छे? हु आपनी पासे आनुं समाधान हँच्छु छु ॥ २ ॥

श्रीशुकदेवश्च कहे छे – परीक्षित! शिवश्च हंमेशां पोतानी शक्तिथी पुक्ता रहे छे, तेओ सातव दगेरे गुणोथी पुक्त तथा अहंकारना अविष्टाता छे. अहंकारना ग्रज भेद छे – वैकारिक, तैजस अने तामस ॥ ३ ॥ त्रिविष अहंकारथी सोण विकार थपा—दश हन्त्रियो, पांच महाल्लू अने एक मन. तेथी आ बधाना अविष्टाता देवताओमां क्रोठ एकनी उपासना करवाथी समस्त ऐश्वर्योनी प्राप्ति थई जाय छे ॥ ४ ॥ परंतु परीक्षित! भगवान् श्रीहरि तो प्रकृतिथी पर स्वयं पुरुषोत्तम अने प्राकृत गुणाथी रहित छे. तेओ सर्वज्ञ तथा सर्वना अंतःकरणाना साक्षी छे. के तेमनी भक्ति करे छे, ते स्वयं पडा गुणातीत थई जाय छे ॥ ५ ॥ परीक्षित! तमारा दाढा धर्मराज युधिष्ठिरे अश्वमेध यज्ञ समाप्त करीने भगवान् पासेथी विविष प्रकारना धर्मानु वर्षन सांभूतां तेमणे आ ज प्रश्न पूछ्यो हतो ॥ ६ ॥ परीक्षित! भगवान् श्रीकृष्ण सर्वशक्तिमान् परमेश्वर छे. मनुष्योना कल्याण माटे ज तेमणे पद्मवंशमां अवतार धारण कर्या हतो. राजा युधिष्ठिरनो प्रश्न सांभूतीने अने तेमनी जिज्ञासा जोઈने तेमणे प्रसन्नतापूर्वक आ प्रभाषे उत्तर आय्यो ॥ ७ ॥

भगवान् श्रीकृष्णो कह्युं – राजन्! जेना उपर हुँ कृपा करुं छुं तेनु बधुं धन धीरे-धीरे छीनवी लउं छुं. ज्यारे ते निर्धन थई जाय छे, त्यारे तेना सगां-संबंधीओ तेना हुः अथी आतुर चित्तनी परवा न करतां तेने त्यज दे छे ॥ ८ ॥ पछी ते धन कमावा माटे प्रयत्न करवा लागे छे, त्यारे हुं तेनो ते प्रयत्न पश्च सक्षण थवा देतो नथी. आ प्रभाषे वारंवार असक्षण थतां ज्यारे धन कमावामांथी तेनु भन विरक्त थई जाय छे, तेने हुः अ समज्जने ते त्यांथी तेनु मोहुं फेरवी ले छे अने मारा प्रिय भक्तोनो आश्रय लाईने तेमनी साथे संबंध बांधे छे, त्यारे हुं तेना पर मारी कृपा करुं छुं ॥ ९ ॥ मारी कृपाथी तेने परम सूक्ष्म अनंत सत्त्विदानंदस्वरूप परश्रवणनी प्राप्ति थई जाय छे. आ रीते मारी प्रसन्नता, मारी आराधना बहु कठण छे. तेथी साधारणा लोको मने छोडीने मारा ज बीजा रुप एवा अन्य देवताओनी आराधना करे छे ॥ १० ॥

તત્ત્સત આશુતોષેભ્યો લખરાજ્યશ્રિયોદ્વતા: ।
મતા: પ્રમતા વરદાન વિસ્મરન્યવજ્ઞાનતે ॥ ૧૧ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ

શાપપ્રસાદયોરીશા બ્રહ્મવિષ્ણુશિવાદય: ।
સદ્ય: શાપપ્રસાદોડજ શિવો બ્રહ્મા ન ચાચ્યુતઃ ॥ ૧૨ ॥

અત્ર ચોદાહરન્તીમભિતિહાસં પુરાતનમ્ ।
વૃકાસુરાય ગિરિશો વરં દત્ત્વાડ્દપ સંક્ષેપમ્ ॥ ૧૩ ॥

વૃકો નામાસુર: પુત્ર: શાંકુને: પથિ નારદમ્ ।
દૃષ્ટ્વાડશુતોષં પપ્રચ્છ દેવેષુ ત્રિષુ દુર્મતિ: ॥ ૧૪ ॥

સ આહ દેવં ગિરિશમુપાધાવાશુ સિદ્ધયસિ ।
યોડલ્યાત્મયાં ગુણાદોષાભ્યામાશુ તુષ્યતિ કુષ્યતિ ॥ ૧૫ ॥

દશાસ્યબાળયોસ્તુષ: સ્તુપતોર્વન્દિનોરિવ ।
એશ્વર્યમતુલં દત્ત્વા તત આપ સુસંક્ષેપમ્ ॥ ૧૬ ॥

ઈત્યાદિષ્ટસમસુર ઉપાધાવત્ સ્વગાત્રતઃ ।
કેદાર આત્મકવ્યેશ જુદ્ધાનોડજિનમુખં હરમ્ ॥ ૧૭ ॥

દેવોપલબ્ધિમપ્રાપ્ય નિર્વેદાત્ સમમેડહનિ ।
શિરોડવૃશ્ચત્ સ્વધિતિના તતીર્થકિલશમૂર્ધજમ્ ॥ ૧૮ ॥

તદા મહાકારણિક: સ ધૂર્જટિ-
ર્ઘયા વયં ચાંનિરિવોત્થિતોડનલાત્ ।
નિગૃહા દોષ્યાં ભુજ્યોન્યવારયત्
તત્સ્પર્શનાદ ભૂય ઉપસ્કૃતાકૃતિ: ॥ ૧૯ ॥

બીજા દેવતાઓ આશુતોષ છે, તેઓ જલદી પીગળી જાય છે અને પોતાના ભક્તોને સાપ્રાજ્ય-લક્ષ્મી આપી દે છે. તે પ્રાપ્ત કરીને તેઓ ઉદ્ધત, પ્રમાદી અને ઉન્મત થઈ જાય છે. અને પોતાના વરદાન આપનાર દેવતાઓને પણ ભૂલી જાય છે. તથા તેમનો તિરસ્કાર કરી બેસે છે. ॥ ૧૧ ॥

શ્રીશુકદેવજી કહે છે – પરીક્ષિત! બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહાદેવ – આ ત્રણે શાપ અને વરદાન આપવામાં સમર્થ, છે; પરંતુ તેમાં મહાદેવ અને બ્રહ્મા જલદી પ્રસન્ન અથવા નારાજ થઈને વરદાન અથવા શાપ આપી દે છે, પરંતુ વિષ્ણુ ભગવાન તેવા નથી. ॥ ૧૨ ॥ આ વિષયમાં મહાત્માઓ એક પ્રાચીન ઈતિહાસ કહેતા હોય છે, ભગવાન શંકર એક વાર વૃકાસુરને વરદાન આપીને સંકટમાં મુકાઈ ગયા હતા. ॥ ૧૩ ॥ પરીક્ષિત! વૃકાસુર શકુનિનો પુત્ર હતો. તે દુર્બુદ્ધિનો હતો. એક દિવસ તેણે રક્તામાં દેવર્ષિ નારદજીને જોયા અને તેમને પૂછ્યું, ‘ત્રણે દેવતાઓમાં તુરંત પ્રસન્ન થનારા દેવતા ક્યા છે?’ ॥ ૧૪ ॥ પરીક્ષિત! દેવર્ષિ નારદે કહ્યું, ‘તમે ભગવાન શંકરની આરાધના કરો. તેથી તમારો મનોરથ બહુ જલદી પૂરો થશે. તેઓ થોડા જ ગુણોથી તુરંત પ્રસન્ન અને થોડા જ અપરાધથી તુરંત કોષિત થઈ જાય છે. ॥ ૧૫ ॥ રાવજી અને બાણાસુરે માત્ર બંદીજનોની જેમ માત્ર ભગવાન શંકરની થોડી સ્તુતિઓ ગાઈ હતી. તેનાથી તેઓ તેમના પર પ્રસન્ન થઈ ગયા અને તેમને અપાર ઔદ્ધર્ય આપી દીધું. પછીથી રાવજો કેલાસ ઉપાડતાં અને બાણાસુરના નગરની રક્ખાની જવાબદારી લઈને તેઓ સંકટમાં મુકાઈ ગયા હતા. ॥ ૧૬ ॥

નારદજીનો ઉપદેશ સાંભળીને વૃકાસુર કેદારશેત્રમાં ગયો અને અજિનને ભગવાન શંકરનું મુખ માનીને પોતાના શરીરનું માંસ કાપી-કાપીને તેમાં હોમવા લાગ્યો. ॥ ૧૭ ॥ આ પ્રમાણે છ દિવસ સુધી ઉપાસના કરવા છિતાં જ્યારે તેને ભગવાન શંકરના દર્શન ન થયાં, ત્યારે તેને બહુ દુઃખ થયું. સાતમા દિવસે કેદાર તીર્થમાં લાન કરીને તેના પલળેલા વાળવાળા મસ્તકને કુહાડીથી કાપીને હોમ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. ॥ ૧૮ ॥ પરીક્ષિત! જેમ જગતમાં કોઈ દુઃખવશ આત્મહત્યા કરવા જાય છે તો આપજો કરુણાવશ તેને બચાવી લઈએ છીએ, તે જ પ્રમાણે પરમ દ્યાળું ભગવાન શંકરે અજિનિદુર્માંથી અજિનદેવની જેમ પ્રગટ થઈને પોતાના બે હાથથી વૃકાસુરના બને હાથ પકડી લીધા અને વૃકાસુરને આત્મધાત કરતાં પહેલાં જ રોકી લીધો. તેમનો સ્પર્શ થતાં જ વૃકાસુરનું અંગ પૂર્વવત્ પૂર્ણ બની ગયું. ॥ ૧૯ ॥

तमाह चाक्षालमलं वृष्णीष्य मे
यथाभिकामं वितरामि ते परम् ।
प्रीयेय तोयेन नृषां प्रपद्यता-
महो त्वयाऽऽत्मा भृशमर्द्यते वृथा ॥ २० ॥

देवं स वद्ये पापीयान् वरं भूतभयावहम् ।
यस्य यस्य करं शीर्षिर्धास्ये स ब्रियतामिति ॥ २१ ॥

तस्मुत्वा भगवान् रुद्रो हुमना ईव भारत ।
ओमिति प्रहसंसंज्ञस्मै देहेन्द्रमृतं यथा ॥ २२ ॥

ठित्युक्तः सोऽसुरो नूनं गौरीडरणालालसः ।
स तद्रपरीक्षार्थं शम्भोर्भूष्मिं डिलासुरः ।
स्वहस्तं पातुमारेभे सोऽबिभ्यत् स्वकृताच्छिवः ॥ २३ ॥

तेनोपसृष्टः सन्नस्तः पराधावन् सवेपथुः ।
पावदन्तं दिवो लूमेः काष्ठानामुदग्गादुद्दूः ॥ २४ ॥

अज्ञानातः प्रतिविधिं तूष्णीभासन् सुरेश्वराः ।
ततो वैकुण्ठभगवद् भास्यरं तमसः परम् ॥ २५ ॥

यत्र नारायणः साक्षान्यासिनां परमा गतिः ।
शान्तानां न्यस्तादृढानां यतो नावर्तते गतः ॥ २६ ॥

तं तथाव्यसनं दृश्वा भगवान् वृक्षिनार्दनः ।
दूरात् प्रत्युषियाद् भूत्वा बदुको योगमायया ॥ २७ ॥

मेखलाजिनदृढाकैस्तेजसाऽग्निरिव ज्वलन् ।
अभिवादयाभास च तं कुशपाणिर्विनीतवत् ॥ २८ ॥

श्रीभगवानुवाच

शाकुनेय भवान् व्यक्तं श्रान्तः किं हूरमागतः ।
काषां विश्रम्यतां पुंस आत्माऽयं सर्वकामपुक्ष ॥ २९ ॥

भगवान् शंकरे वृक्षासुरने कहुं – ‘प्रिय वृक्षासुर! भस, भस, बहु थयुं. हुं तने वरदान आपवा ईच्छुं हुं. तुं जे जोईओ ते माझी ले, अरे भाई! हुं तो मारा शरणागत भक्तो पर मात्र जल चढाववाथी ज संतुष्ट थई जाउं हुं. अरे भाई! तुं वर्थ पोताना शरीरने केम कष्ट आपी रक्षो छे?’ ॥ २० ॥

परीक्षित! अत्यन्त पापी वृक्षासुरे समस्त ग्राहीओने भयभीत करवान्तु वरदान माझी लीधुं के ‘हुं जेना माथा पर छाथ मूँझे ते भरी जाय.’ ॥ २१ ॥ परीक्षित! तेनी आवी मागाशी सांबजीने भगवान् रुद्र पहेलां तो कंઈक विचारमां पड़ी गया, पछी उसीने कहुं – ‘सारं, ऐवुं ज थशो.’ आवुं वरदान आपीने तेमझे जाझे सापने अमृत पाई दीधुं. ॥ २२ ॥

भगवान् शंकरे आ प्रभाषे कही दीधा पछी वृक्षासुरना मनमां अेवी लालच थई गई के ‘हुं पार्वतीजने ज हरी लावुं.’ ते असुर शंकरजना वरदाननी परीक्षा करवा तेमना ज मस्तक पर छाथ मूँकवानो प्रथल करवा लाज्यो. हवे तो शंकरज पोते आपेला वरदानथी ज भयभीत थई गया. ॥ २३ ॥ वृक्षासुर शंकरजनो पीछो कुर्यो अने तेओ तेनाथी भयभीत थईने भागवा लाज्या. तेओ पृथ्वी, स्वर्ग अने दिशाओना अंत सुधी दोङ्या, छतां तेने पाछण आवतो जोईने उत्तर दिशा तरक गया. ॥ २४ ॥ भोटा-भोटा देवताओ आ संकटने टाणवानो कोई उपाय न जोतां भौंन रही गया. छेवटे तेओ प्राकृतिक अंधकारथी पर परम-प्रकाशमय वैकुण्ठ लोकमां गया. ॥ २५ ॥ वैकुण्ठमां स्वयं भगवान् नारायण निवास करे छे. एकमात्र तेओ ज ते संन्यासीओनी परमगति छे, जे संपूर्ण जगतने अलयदान करीने शांतभावमां स्थित छे. वैकुण्ठमां गया पछी ज्ञवने पाछुं आववुं पडतुं नथी. ॥ २६ ॥ भक्तजयहारी भगवाने जोयुं के शंकरज तो भोटा संकटमां पडेला छे. त्यारे तेओ पोतानी योगमायाथी भ्रह्मचारी बनीने दूरथी ज धीरेधीरे वृक्षासुर तरक आववा लाज्या. ॥ २७ ॥ भगवाने मुंजनी गेखला, काणुं मृगर्यम, दंड अने रुद्राशनी माणा पारका करी हती. तेमना एक-एक अंगथी दिव्य प्रकाश फेलाई रक्षो हतो. ते बदुके छाथमां दर्भ राखीने विनयीनी पेढे वंदन करीने वृक्षासुरने पूछ्युं – ॥ २८ ॥

भ्रह्मचारी-वेशधारी भगवाने कहुं – शकुनिनंदन वृक्षासुरज! तमे स्पष्टरूपे बहु थाकेला लागो छो. शुं तमे बहु दूरथी आवी रक्षा छो? थोडी आराम करी लो. जुओ शरीर ज भधा सुखोनुं मूल छे. आनाथी ज बधी इमनाओ पूरी थाय छे. आने वधारे कष्ट न आपवुं जोईओ. ॥ २९ ॥

યદિ ન: શ્રવણાયાલં યુષ્મદ્વ્યવસિતં વિભો ।
ભજુયતાં પ્રાયશઃ પુભિર્ધૂતૈ: સ્વાર્થાન્ સમીહતે ॥ ૩૦ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ

એવં ભગવતા પૃષ્ઠો વચસાડમૃતવર્ષિણા ।
ગતકલમોડભ્રવીતસ્મૈ યथાપૂર્વમનુષ્ઠિતમ् ॥ ૩૧ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ

એવં ચેતાર્થિ તદ્વાક્યં ન વયં શ્રદ્ધીમહિ ।
યો દક્ષશાપાત્ પૈશાચ્યં પ્રાપ્તઃ પ્રેતપિશાચરાટ् ॥ ૩૨ ॥

યદિ વસ્તત્ત્ર વિશ્રમભો દાનવેન્દ્ર જગદ્ગુરૌ ।
તર્યક્ષાશુ સ્વશિરસિ હસ્તં ન્યસ્ય પ્રતીયતામ् ॥ ૩૩ ॥

પદ્યસત્ત્યં વચઃ શમ્ભો: કુથળિયદ્ દાનવર્ધભ ।
તદૈનં જહ્યસદ્વાચં ન યદ્ વક્તાડનૃતં પુનઃ ॥ ૩૪ ॥

ઉત્ત્યં ભગવતશ્રીતૈર્વચોભિ: સ સુપેશલૈ: ।
ભિસધીરિસમૃત: શીખિં સ્વહસ્તં કુમતિર્વધાત् ॥ ૩૫ ॥

અથાપતદ્ લિનશિરા વજાહત ઈવ ક્ષણાત् ।
જ્યશબ્દો નમઃશબ્દ: સાધુશબ્દોડભવદ્વદિવિ ॥ ૩૬ ॥

મુસુય: પુષ્પવર્ણાંશિ હતે પાપે વૃકાસુરે ।
દેવર્ષિપિતૃગન્યર્વા મોચિતઃ સઙ્કટાચ્છિવઃ ॥ ૩૭ ॥

મુક્તં ગિરિશમભ્યાહ ભગવાન્ પુરુષોત્તમ: ।
અહો દેવ મહાદેવ પાપોદ્યં ર્વેન પાપમના ॥ ૩૮ ॥

હત: કો નુ મહત્સ્વીશ જન્મુવે કૃતકિલિષઃ ।
કેમી સ્યાત્ કિમુ વિશેશો કૃતાગસ્કો જગદ્ગુરૌ ॥ ૩૯ ॥

તમે તો બધી રીતે સમર્થ છો. આત્મારે તમે શું કરવા હુંથો છો? જો મારે સાંભળવા યોગ્ય કોઈ વાત હોય તો, કહો. કેમકે, સંસારમાં જોઈએ છીએ કે, લોકો સહાયકો હારા ઘણા-ખરા કામ સાધી લેતા હોય છે. ॥ ૩૦ ॥

શ્રીશુકદેવજી કહે છે – પરીક્ષિત! ભગવાનના એક-એક શબ્દમાંથી અમૃત વરસી રહ્યું હતું. તેમના આ પ્રમાણે પૃથ્વીએ તેણે સહેજ રોકાઈને પોતાનો થાક દૂર કર્યો; ત્યાર પછી કમશા: તેનું તપ, વરદાન-પ્રાપ્તિ તથા ભગવાન શંકરની પાછળ દોડવાની વાત કહી સંભળાવી. ॥ ૩૧ ॥

ભગવાને કહ્યું – ‘અચ્છા આવી વાત છે? ત્યારે તો બાઈ! હું તો તેની (શંકરની) વાત પર વિશ્વાસ કરતો જ નથી. તમે જાણતા નથી? તે તો દક્ષ-પ્રજાપતિના શાપથી પિશાચત્વને પ્રાપ્ત થઈ ગયો છે. આજકાલ તે જ પિશાચો અને પ્રેતોનો સાચા છે. ॥ ૩૨ ॥ દાનવરાજ! તમે આટલા મહાન યાઈને આવી નાની-નાની વાતો પર વિશ્વાસ કરો છો? જો તમે તેને હજુ પણ જગદ્ગુરુ માનતા હો અને તેની વાત પર વિશ્વાસ કરતા હો તો જલદી પોતાના માથા પર હાથ મૂકીને પરીક્ષા કરી જુઓ. ॥ ૩૩ ॥ દાનવશ્રેષ્ઠ! જો કોઈ રીતે શંકરની વાત અસત્ય નીકળે તો તે અસત્યવાદીને મારી નાખો, જેથી તે ક્ષારેય જૂદું બોલી ન શકે.’ ॥ ૩૪ ॥ પરીક્ષિત! ભગવાને એવી મોહિત કરનારી અદ્ભુત અને મીઠી વાત કહી કે તેની વિવેક-બુદ્ધિ નાશ પામી. તે દુર્બુદ્ધિએ વરદાનની વાત ભૂલીને પોતાના જ માથા પર હાથ મૂકી દીધો. ॥ ૩૫ ॥ બસ, તે જ કાણો તેનું માધું ફાટી ગયું અને તે ત્યાં જ પૃથ્વી પર પડી ગયો. જાણો તેના પર વીજળી તૂટી પડી. તે સમયે આકાશમાં દેવતાઓ ‘જ્ય-જ્ય, નમો નમઃ, સાધુ-સાધુ!’ના ધોષ કરવા લાગ્યા. ॥ ૩૬ ॥ પાપી વૃકાસુરના મૃત્યુથી દેવતાઓ, ઋષિઓ, પિતૃઓ અને ગન્ધર્વાં ખૂબ પ્રસન્ન થઈને પુષ્પવૃષ્ટિ કરવા લાગ્યા અને ભગવાન શંકર તે વિકટ સંકટમાંથી મુક્ત થઈ ગયા. ॥ ૩૭ ॥ હવે ભગવાન પુરુષોત્તમે ભપમુક્ત શંકરજીને કહ્યું, ‘દેવાધિદેવ! બહુ હર્ષની વાત છે કે આ દુષ્ટ તેના પાપે જ મરાઈ ગયો. પરમેશ્વર! ભલા, એવો કોણ જીવ છે જે મહાપુરુષોનો અપરાધ કરીને કુશળ રહી શકે? પછી સ્વયં જગદ્ગુરુ વિશેશર! આપનો અપરાધ કરીને તો કોઈ કુશળ રહી જ કેમ શકે? ॥ ૩૮-૩૯ ॥

य एवमव्याकृतशक्त्युद्विलः
परस्य साक्षात् परमात्मनो हरेः ।
गिरित्रभोक्तं कथयेच्छुषोपि वा
विमुच्यते संसृतिभिस्तथाऽरिभिः ॥ ४० ॥

भगवान् अनंतं शक्तिओना समुद्रं छे, तेमनी एक-
एक शक्ति मन-वाहीनी सीमाथी परं छे, तेओ प्रकृतिथी
अतीत स्वयं परमात्मा छे, तेमनी शंकरज्ञने संकटमांथी
छोडाववानी आ लीला जे कोई कहे के सांबने छे, ते संसार-
बंधन अने शत्रुओना भयथी मुक्त थई जाय छे ॥ ४० ॥

—★—

इति श्रीमहभागवते महापुराणे पारमहस्यां संहितायां दशमस्कन्धे उत्तरार्धे रुद्रमोक्षणां
नामाष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥

दसमा संख्या उत्तरार्ध-अंतर्गत रुद्रमोक्त नामनो अष्टावासीमो अध्याय समाप्त.

—★—

नेत्र्यासीमो अध्याय

भृगुज्ञ द्वारा त्रिदेवोनी परीक्षा तथा भगवान् द्वारा भ्रात्याकाना मृत बाणकोने पाठा लाववा

श्रीशुक्त उवाच

सरस्वत्यास्ते राजशृण्यः सत्रमासत ।
वितर्कः समझूतेषां त्रिष्वधीशेषु को महान् ॥ १ ॥

तस्य जिज्ञासया ते वै भृगु भ्रवसुतं नृप ।
तज्जाप्ये प्रेपयामासुः सोऽत्यगाद् भ्रव्याः सत्त्वाम् ॥ २ ॥

न तस्मै प्रकृष्टां स्तोत्रं यके सत्त्वपरीक्षया ।
तस्मै चुकोष भगवान् ग्रन्थवलन् स्वेन तेजसा ॥ ३ ॥

स आत्मन्युतिथिं मन्युमात्मज्ञायात्मना प्रभुः ।
अशीशमद् पथा वलिं स्वयोन्या वारिष्णाऽऽत्मभूः ॥ ४ ॥

ततः डेलासमग्रमत् स तं देवो महेश्वरः ।
परिरब्धुं समारेभे उत्त्वाय आतरं मुठा ॥ ५ ॥

नेत्र्यासमस्युत्पथग इति देवश्चुकोप उ ।
शूलमुद्धम्य तं हनुमारेभे तिंमलोचनः ॥ ६ ॥

पतित्वा पाठ्योद्देवी सात्त्वयामास तं गिरा ।
अथो जगाम वेकुष्ठं यत्र देवो जनार्थनः ॥ ७ ॥

श्रीशुक्तेवज्ञ कहे छे – परीक्षित । एक वार सरस्वती
नदीना पवित्र डिनारे पक्ष प्रारंभ करवा माटे भोटा-भोटा
ऋषि-मुनिओ ओकडा थया, ते लोकोमां ऐ विषपमां वाद-
विवाद थयो के, भ्रष्टा, विष्णु अने शिवमां सौथी भोटा कोषा
छे? ॥ १ ॥

परीक्षित । ते लोकोनो आ वात जाणवा माटे भ्रष्टा, विष्णु
अने शिवनी परीक्षा देवाना उद्देशयी भ्रष्टाना पुत्र भृगुज्ञने
तेमनी पासे भोक्त्वा, महर्षि भृगु सर्वं प्रथम भ्रव्याज्ञनी
सबामां गया ॥ २ ॥ तेमां भ्रव्याज्ञना धैर्य वगेरेनी परीक्षा
करवा माटे न तेमने नमस्कार कर्या के न तेमनी स्तुति करी, तेथी
पोताना तेजसी प्रकाशता भ्रव्याज्ञ तेमना उपर कोषायमान
थया, परंतु भ्रव्याज्ञ ऐ पोताना ते पुत्रनो नाश करवा मनमां
उपजेला कोषने जेम अजिने अजिनीथी ज उत्पन्न थपेला
पाणी वडे मनुष्य शांत करे छे, तेम मारं ज बीजुं उप आ मारो
पुत्र छे, एवा भावथी पोतानो कीप शांत कर्यो ॥ ४ ॥

त्यांथी महर्षि भृगु डेलासमां गया, डेवाधिदेव शंकरज्ञाने
ज्ञेयुं के, मारा भाई भृगु आव्या छे, त्यारे तेमां खूब आनंदथी
उल्लाघनेतेमनुं आदिगन करवा माटे भुज्ञाओ लंबावी ॥ ५ ॥
परंतु महर्षि भृगु ऐ तेमने आदिगन न क्युं अने कहुं – ‘तमे
तो लोड अने वेदमर्यादानुं उल्लंघन करो छो, तेथी हुं तमने
भणतो नथी,’ भृगुज्ञनी आ वात सांबणीने भगवान् शंकर भारे
कोषित थई गया, तेमनी अंगो पहाडी थई गई, तेओ त्रिशूल
उठावी भृगुने मारवा तैयार थया ॥ ६ ॥ परंतु ते समये
भगवती सतीओ तेमना चरणोमां पडीने नम्रतापूर्वक विनांती
करी अने जेम-तेम करीने तेमनो कोष शांत कर्यो, उवे महर्षि

१. वारिष्णा भ्रूः ।

शयानं श्रिय उत्सङ्गं पदा वक्षस्यतांडयत् ।
तत उत्थाय भगवान् सह लक्ष्म्या सतां गतिः ॥ ८ ॥

स्वतल्पादवरुत्थाथ ननाम शिरसा मुनिम् ।
आह^१ ते स्वागतं भ्रम्बन् निधीदात्रासने क्षणम् ।
अज्ञानतामागतान्^२ वः क्षन्तुमर्हथ नः प्रभो ॥ ९ ॥

अतीव कोमलौ तात चरणौ ते महामुने ।
ईत्युक्त्वा विप्रचरणौ मर्दयन् स्वेन पाणिना ॥ १० ॥

पुनीहि सहलोक्म मां लोकपालांश्च मद्गतान् ।
पादोदकेन भवतस्तीर्थानां तीर्थकारिणा ॥ ११ ॥

अधाहं भगवृलक्ष्म्या आसमेकान्तभाजनम् ।
वत्स्यत्युरसि मे भूतिर्भवत्पादहतांहसः ॥ १२ ॥

श्रीशुक उवाच

ऐवं भूवाणो वैकुण्ठे भृगुस्तन्मन्द्रया^३ गिरा ।
निर्वृतसप्तिस्तूष्टुि भक्त्युत्कृष्टोऽश्रुलोचनः ॥ १३ ॥

पुनश्च सत्रभाग्रज्य मुनीनां भ्रम्बवादिनाम् ।
स्वानुभूतमशेषः राजन् भृगुरवर्णयत् ॥ १४ ॥

तन्त्रिशम्याथ मुनयो विस्मिता मुक्तसंशयाः ।
भूयांसं श्रद्धुर्विष्णुं यतः शान्तिर्घोटभयम् ॥ १५ ॥

धर्मः साक्षाद् यतो शानं वैराग्यं च तदन्वितम् ।
ऐश्वर्यं चाषधा यस्माद् यशश्चात्ममलापहम् ॥ १६ ॥

मुनीनां न्यस्तदुडानां शान्तानां समयेतसाम् ।
अकिञ्चनानां साधूनां धमाहुः परमां गतिम् ॥ १७ ॥

भृगुञ्ज भगवान् विष्णु पासे वैकुण्ठमां गया ॥ ७ ॥ ते समये
भगवान् विष्णु लक्ष्मीञ्जना खोणामां मस्तक मूढी सूर्य रहा
हता. भृगुञ्ज अे जहुने तेमनी छातीमां ज्ञोरथी एक लात मारी.
भक्तपत्सल भगवान् विष्णु लक्ष्मीञ्ज साथे पोतानी शैव्याथी
उत्तरीने उभा रही गया अने मुनिने मस्तक नमावी प्रश्नाम
कर्या. भगवाने कहुं – ‘भ्रम्बन्! आपनु स्वागत हे. भवे पधार्या.
आ आसन चरण करी थोडो समय विश्राम करो. प्रभु! मने
आपना आगमननी खबर न हती. तेथी हुं आपनी सामे न
आवी शक्यो. मारो अपराध कमा करो ॥ ८-९ ॥ महामुनि!
आपनां चरणकमण अत्यंत कोमण हे.’ आम कहीने भृगुञ्जना
चरणोने भगवान् पोताना छाथमां लर्द दबाववा
लाग्या ॥ १० ॥ अने कहुं – ‘महर्षि! आपनु चरणोदक
तीर्थाने पश तीर्थ बनावनारु हे. आप तेनाथी वैकुण्ठ लोक, मने
अने मारी अंदर रहेला लोकपालोने पवित्र करो ॥ ११ ॥
भ्रम्बन्! आपना चरणकमणना स्पर्शयी मारां तमाम पापो
नष्ट थई गया, तेथी आजे हुं लक्ष्मीनो एकमात्र स्थायी आश्रम
बन्यो हुं. हवे आपना चरणोना चिह्नवाणा मारा वक्षःस्थण
पर लक्ष्मी सदा-सर्वदा निवास करशे.’ ॥ १२ ॥

श्रीशुकदेवकु कहे हे – ज्यारे भगवाने खूब ४
गंभीर वाणीथी आ प्रमाणो कहुं, त्यारे भृगुञ्ज परम सुखी
अने तृप्त थई गया. भक्तिवश तेमनुं गणुं भराई गयुं,
आंघोमां आंसु छलकाई गयां अने तेओ भौन थई
गया ॥ १३ ॥ परीक्षित! भृगुञ्ज त्यांथी भ्रम्बवादी मुनिओना
सत्संगमां आव्या अने तेमणे भ्रम्बा, शिव अने विष्णु
भगवानने त्यां जे कोई अनुभव थयो ते बधुं कही
संबलणाव्यु ॥ १४ ॥ भृगुञ्जनो अनुभव सांभणीने बधा
ऋषि-मुनिओ अत्यंत विस्मित थई गया. तेमनो संदेह
दूर थई गयो. त्यारथी तेओ भगवान् विष्णुने ४ सर्वश्रेष्ठ
मानवा लाग्या. कारण के तेओ ४ शांति अने अलयना
उद्गमस्थान हे ॥ १५ ॥ भगवान् विष्णुथी ४ साक्षात्
धर्म, शान, वैराग्य, आठ प्रकारनां ऐश्वर्यो अने चित्तने
शुद्ध कनारो यश प्राप्त थाय हे ॥ १६ ॥ शांत, समयित,
अकिञ्चन अने सर्वने अलय आपनारा साधु-मुनिओनी
तेओ ४ एकमात्र परम गति हे. ऐवुं बधां शास्त्रो कहे
हे ॥ १७ ॥

१. अहो । २. ओमागमनं क्षणम् । ३. भृगुसं सान्द्रया ।

सत्यं पर्यु प्रिया भूर्तिर्खालाणास्तिवष्टदेवताः ।
भजन्त्यनाशिषः शान्ता यं वा निपुणबुद्धयः ॥ १८ ॥

त्रिविधाकृतयस्तस्य राक्षसा असुराः सुराः ।
गुणिन्या मायया सृष्टाः सावं ततीर्थसाधनम् ॥ १९ ॥

श्रीशुक उवाच १

अवं सारस्वता विप्रा नृष्णां संशयनुतये ।
पुरुषस्य पदाभ्योऽसेवया तद्गतिं गताः ॥ २० ॥

सूत उवाच

हत्येतन्मुनितनयास्यपद्गन्ध-
पीयूषं भवभयलित् परस्य पुंसः ।
सुश्लोकं श्रवणपुटैः पिबत्यभीक्षणं
पान्थोऽध्यभ्रमणापरिश्रमं जहाति ॥ २१ ॥

श्रीशुक उवाच

ऐक्षदा द्वारवत्यां तु विग्रापत्याः कुमारकः ।
ज्ञातमात्रो भुवं स्पृष्ट्वा भमार ठिल भारत ॥ २२ ॥

विप्रो गृहीत्वा भूतकं राजद्वार्युपथाय सः ।
द्वृष्टं प्रोवाय विलपम्भातुरो दीनमानसः ॥ २३ ॥

भ्रमद्विषः शठपियो लुभ्यस्य विषयात्मनः ।
क्षत्रभन्धोः कर्मदोषात् पञ्चत्वं मे गतोऽर्भकः ॥ २४ ॥

हिंसाविहारं नृपतिं हुःशीलभृतेन्द्रियम् ।
प्रज्ञा भजन्त्यः सीदन्ति दरिद्रा नित्यहुःभिताः ॥ २५ ॥

अवं द्वितीयं विप्रर्घिस्तृतीयं त्येवमेव च ।
विसुज्य स नृपद्वारि तां गाथां समग्रायत ॥ २६ ॥

तामर्जुन उपश्चुत्य कर्त्तियत् केशवान्तिके ।
परेते नवमे बाले भ्रातृष्णां समभाषत ॥ २७ ॥

तेमनी त्रिय मूर्ति छे सत्य अने ईष्टदेव छे भ्रातृष्णा.
निष्ठाम, शांत अने विवेक-सम्बन्ध पुरुषो तेमनी भक्ति
करे छे ॥ १८ ॥ राक्षस, असुर अने देवता - आ त्रष्णेय
ज्ञेके विष्णु भगवाननी त्रिगुणात्मक मायाथी जन्मेली त्रष्णा
प्रकारनी आइतिओ छे. आ त्रष्णामां जे सत्यस्वरूप छे,
जेमने भगवाननी मूर्ति मानवामां आवेल छे, ते ज तेमनी
प्राप्तिनुं साधन छे अने स्वयं समस्त पुरुषार्थस्वरूप
छे ॥ १९ ॥

श्रीशुकदेवज्ञ कहे छे - परीक्षित! सरस्वतीतटना
ऋषिओसे पोताना भाटे नहीं, परंतु मनुष्योनो संशय दूर
करवा भाटे ऐवी युक्ति रची हती. पुरुषोत्तम भगवाननां
चरणकमणीनी सेवा करीने तेओ विष्णुगतिने पाय्या ॥ २० ॥

सूतज्ञ कहे छे - शौनकादि ऋषिओ! भगवान
पुरुषोत्तमनी आ सुंदर कीर्ति-कथा जन्म-मृत्युरुपी संसारना
भयने दूर करनारी छे. आ व्यासनांदन भगवान
श्रीशुकदेवज्ञना मुखारविंदवी नीकणेली सुगम्यित अमृतधारा
छे. आ संसारना लांबा पथना जे मुसाफरो पोताना
कान्दुपी पडियाथी आनुं निरंतर पान करता रहे छे, तेमनो
बधो थाक (जे जगतमां आम-तेम लटकवाथी थाय छे ते)
उतरी जाय छे ॥ २१ ॥

श्रीशुकदेवज्ञ कहे छे - परीक्षित! एक दिवसनी वात
छे. द्वारकापुरीमां कोई भ्रातृष्णाने त्यां पुत्रनो जन्म थयो,
परंतु ते जन्मतां ज मरी गयो ॥ २२ ॥ भ्रातृष्णापोताना
बाणकनुं मृत शरीर लड्ठने राजमहेलना द्वार पर गयो अने
त्यां तेने मूडीने अत्यंत हुःभी थड्ठने रडतां-रडतां कहेवा
लाग्यो - ॥ २३ ॥ 'ऐमां शंका नथी के, भ्रातृष्णाद्रोही, धूर्त,
हृष्ण, अने विष्ण्यी राजाना कर्मदोषथी ज मारो पुत्र मरी
गयो छे ॥ २४ ॥' जे राजा सिंहासनपरायण, हुराचारी
अने अजितेन्द्रिय छोय छे तेने राजा मानीने सेवा
करवावाणी प्रज्ञ दरिकी थड्ठने हुःभो भोगवे छे. अने
तेमनी सामे संकटो उपर संकटो आवतां रहे छे ॥ २५ ॥
परीक्षित! आ ज प्रभाषो पोताना बीजा अने त्रीजा पुत्रनुं
पश्च जन्मतांनी साथे मृत्यु थतां, ते भ्रातृष्णापुत्रनी लाश
राजभवन आगण नाखी गयो अने ते ज वात दोहरावीने
कही गयो ॥ २६ ॥ नवमा पुत्रना मरी जवाथी ज्यारे ते
त्यां आव्यो, त्यारे ते समये भगवान श्रीकृष्णानी पासे
अर्जुन पश्च बेठा हता. तेमणे भ्रातृष्णानी वात सांबणीने